

การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย
นางสาวรัชพร ฤกษ์ฉาย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE ANALYSIS OF VALUES AND EXISTENCE OF KNIFESMITHING LOCAL WISDOM :
A CASE OF ARANYIKKNIFE VILLAGE AT NAKHON LUANG IN PHA NAKHON SRI
AYUTTHAYA PROVINCE**

By

Miss Touchaporn Rock-chai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Education Program in Development Education

Department of Education Foundations

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2015

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การวิเคราะห์คุณค่า และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ” เสนอโดย นางสาวรัชพร ฤกษ์ฉาย เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวัน
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.บุญทิพย์ สุริยวงศ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวัน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)

...../...../.....

54260209 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ : การวิเคราะห์คุณค่า / การดำรงอยู่ / ภูมิปัญญา / มีดอรัญญิก

ข้าพจร ฤกษ์ฉาย : การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษา หมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.ลุง วีระนาวัน , ผศ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ และ ผศ.ดร.ไชยยศ ไพบทศิริธรรม. 211 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก 2) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกต(Observation) และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

ผลการศึกษาพบว่า

1. ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีคุณค่าที่สำคัญใน 2 ด้านหลักดังนี้ ประการแรกมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล โดยผู้ที่สืบทอดและผู้สนใจเรียนรู้จะได้รับการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย และการปรับตัวทางสังคมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประการที่สองมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมด้านการศึกษาในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ส่งเสริมด้านจริยธรรมมีการสอดแทรกข้อคิดในเรื่องของความกตัญญูที่มีอยู่ในพิธีกรรม ประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมศิลปะด้านงานหัตถศิลป์ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน แสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีดังนี้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกภายในชุมชน มีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดและการพัฒนางานมีด ชุมชนมีการประสานงานร่วมมือมีการเผยแพร่และสร้างเครือข่ายเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ได้รับการส่งเสริมจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย

3. แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อันทำให้เกิดภูมิปัญญาทำมีดสามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนมีดังนี้ ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มประธานบริหารภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกในรูปแบบองค์กร รวบรวมและนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาทำมีดอรัญญิกมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน สร้างเครือข่ายกับกลุ่มหน่วยงานอื่นๆ แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาผ่านช่องทางสื่อต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2. 3.

54260209 : MAJOR : DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORDS : THE ANALYSIS OF VALUES/EXISTENCE/LOCAL WISDOM/ ARANYIK KNIFE

TOUCHAPORN ROCK-CHAI : THE ANALYSIS OF VALUES AND EXISTENCE OF KNIFESMITHING LOCAL WISDOM : A CASE OF ARANYIK KNIFE VILLAGE AT NAKHON LUANG IN PHA NAKHON SRI AYUTTHAYA PROVINCE. THESIS ADVISORS: ASST.PROF. LUYONG WEERANAWIN, Ph.D., ASST. PROF. THIRASAK UNAROMLERT, Ph.D. AND ASST. PROF. CHAIYOS PAIWITHAYASIRITHAM, Ed.D. 211 pp.

This research using qualitative method aims to 1) analyze the values of the local wisdom of Aranyik knifsmithing 2) study the existence of local wisdom of Aranyik knifsmithing 3) propose the guidelines for conservation of the local wisdom of Aranyik knifsmithing. The researcher collected data through the review of relevant document, field data collection, observations and in-depth interviews.

The Research Findings :

1. The local wisdom of Aranyik knifsmithing values in two main aspects. The first aspect is the value in personnel development. Inheritors and those who are interested in learning to make Aranyik knives will be fostered in intellectual development, emotional development, mental development and physical development as well as social adjustment that are useful for living their lives. The second aspect is the value in social development. In terms of education, the Aranyik knife village is promoted to be the vital learning site of the community. The local wisdom of Aranyik knifsmithing also supports morality by inserting thought of gratitude in rite and local custom. In addition, it promotes arts in terms of craftsmanship that also has economically value by providing jobs and income for people in the community, boosting pride and fostering the community's identity that represents the power of the community which causes developmental processes.

2. There are many factors influencing the existence of local wisdom in making Aranyik knife. Firstly, knowledge of the local wisdom in making Aranyik knife are learned and transmitted among people in the local community. Secondly, there is social adjustment both in terms of knowledge transmission and development of knifsmithing. Thirdly, people in the community collaborate, disseminate the local wisdom and build the networks of local wisdom learning. Lastly, the community is promoted by outer society, various organizations to be the heritage tourist site of Thailand.

3. The guidelines for conservation of the local wisdom of Aranyik knifsmithing, which brings about the sustainable existence of the local wisdom of Aranyik knifsmithing in Thai society, are as follows: 1) the local wisdom of Aranyik knifsmithing should be inherited by forming a committee of chief executive officers for the local wisdom of Aranyik knifsmithing as an organization. 2) the knowledge of the local wisdom of Aranyik knifsmithing should be collected and integrated into learning and teaching activities in educational institutes as well as establish the local curriculum for youth. 3) building networks with other organizations for exchanging ideas and publicizing the local wisdom of Aranyik knifsmithing through various medias in order to raise awareness of conservation of the local wisdom in the community.

Department of Education Foundations

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisors' signature 1. 2. 3.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก: กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาและความกรุณาเอาใจใส่อย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลุง วีระนาวิน ซึ่งเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา แนะนำแนวทาง และตรวจแก้ไขเนื้อหาอย่างละเอียด ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรมที่ปรึกษาร่วมและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่อง ทำให้งานวิจัยถูกต้อง และสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ คณิต เบียววิชัย ประธานกรรมการคุมสอบวิทยานิพนธ์และอาจารย์ ดร.บุญทิพย์ สุริยวงศ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทาง ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ กำนันสืบพงษ์ ศรีพรหม และชาวบ้านชุมชนต้นโพธิ์-ไผ่หนอง ที่ให้ความเมตตาและความร่วมมือในการให้ข้อมูลการทำวิจัย ได้ข้อมูลครบถ้วน ทำให้การทำวิจัยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ภาคพื้นฐานทางการศึกษาและเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ได้ให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัย

ขอบคุณเพื่อน ๆ พัฒนศึกษารุ่นที่ 9 ทุกคนสำหรับคำปรึกษา ความช่วยเหลือให้กำลังใจ และมีน้ำใจที่ดีต่อกันเสมอมา

ด้วยคุณูปการ คุณความดีของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ คุณยายสายทอง บริบูรณ์ คุณพ่อภัทรพงศ์ ฤกษ์ฉาย คุณแม่ธิดา ฤกษ์ฉาย ผู้ที่เป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นกำลังใจสำคัญในความสำเร็จครั้งนี้ รวมทั้งครูอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ ประสาทความรู้ ประสบการณ์ แก่ผู้วิจัยจนมาถึงวันนี้ได้

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
	สารบัญภาพ.....	ฎ
	บทที่	
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	วัตถุประสงค์.....	5
	ขอบเขตของการวิจัย.....	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2	เอกสารและงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
	แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	7
	ความหมายของภูมิปัญญา.....	7
	ลักษณะของภูมิปัญญา.....	12
	ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	14
	แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	15
	ความหมายของวัฒนธรรม.....	15
	ประเภทของวัฒนธรรม.....	19
	องค์ประกอบของวัฒนธรรม.....	22
	ความสำคัญของวัฒนธรรม.....	24
	การศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม.....	27
	บทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรม.....	32
	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม.....	33
	ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษ วัฒนธรรมและการพัฒนา.....	37
	แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม.....	40

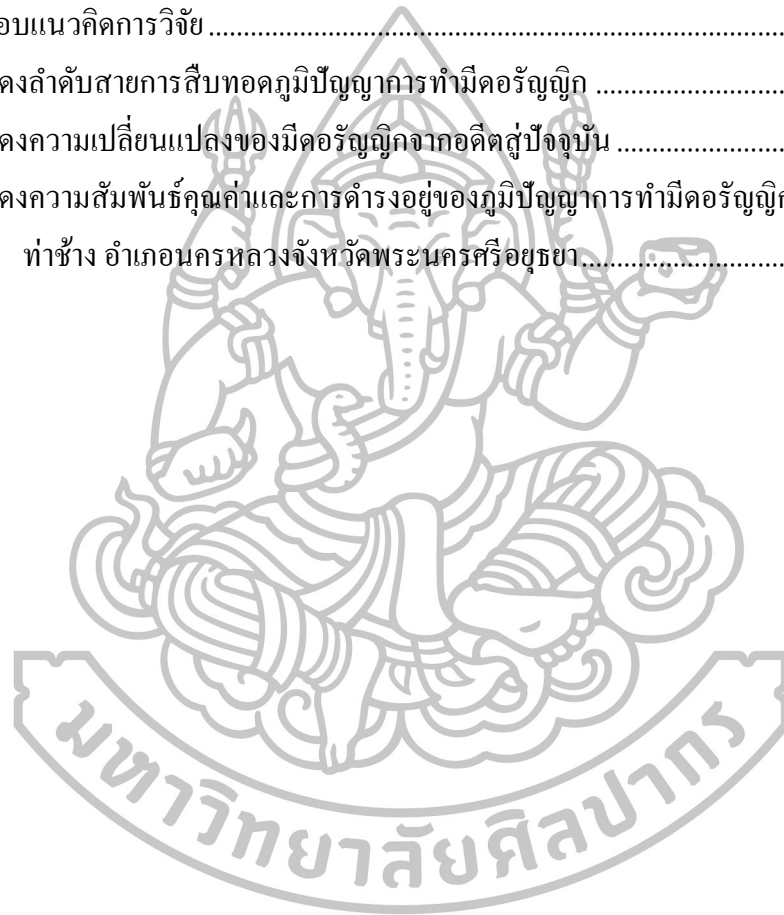
บทที่	หน้า
การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม	40
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	42
แนวคิดการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน	42
แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	44
ทฤษฎีระบบคุณค่า (Axiology).....	49
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	59
งานวิจัยในประเทศ	59
งานวิจัยต่างประเทศ.....	69
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	72
3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	75
ขั้นตอนที่ 1	75
ขั้นตอนที่ 2	80
4 ประวัติและบริบททั่วไปของมีดอร์ญญิก.....	82
ตอนที่ 1 ที่ตั้งและประวัติชุมชนทำมีดอร์ญญิก	82
ตอนที่ 2 การทำมีดอร์ญญิก	88
ตอนที่ 3 ภูมิปัญญาที่ได้จากการทำมีดอร์ญญิก	94
ตอนที่ 4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของผู้ถ่ายทอดความรู้มีดอร์ญญิก.....	104
5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	119
ตอนที่ 1 คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญญิก	119
ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญญิก	146
ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญญิก.....	158
6 สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	166
สรุปผลการวิจัย.....	167
อภิปรายผลการวิจัย.....	176
ข้อเสนอแนะ.....	180
รายการอ้างอิง.....	183
ภาคผนวก.....	193

	หน้า
ภาคผนวก ก ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	194
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์.....	202
ภาคผนวก ค ตารางข้อมูลรอบการสังเกต	205
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูล.....	208
ประวัติผู้วิจัย.....	211

สารบัญแผนภูมิ

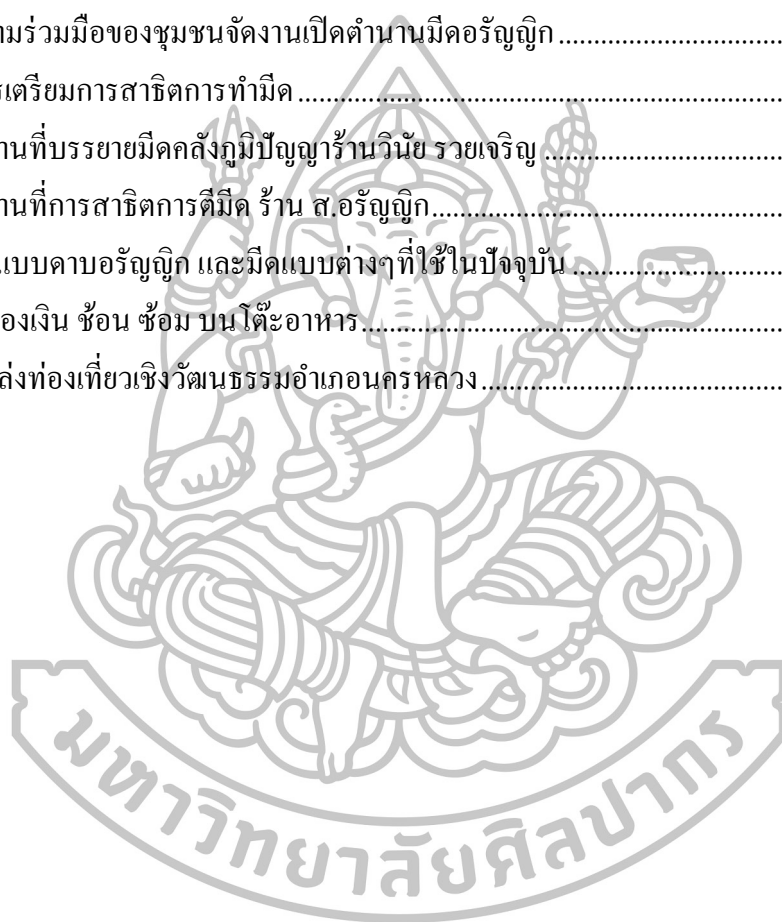
แผนภูมิที่		หน้า
1	แนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน	43
2	แสงส่วนประกอบของสุนทรียะ	55
3	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก.....	57
4	กรอบแนวคิดการวิจัย	74
5	แสดงลำดับสายการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก	117
6	แสดงความเปลี่ยนแปลงของมีดอรัญญิกจากอดีตสู่ปัจจุบัน	118
7	แสดงความสัมพันธ์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ตำบล ท่าช้าง อำเภอนครหลวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	165

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่แสดงบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านหัตถกรรมมีดอรัญญิก	83
2	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรการตีมีด	86
3	แสดงบริเวณหมู่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง	87
4	บรรยากาศชุมชนทำมีด	87
5	เครื่องสักการะไหว้ครุบูชาเดา	94
6	การตีมีดโดยใช้กำลังคน	96
7	เถาวัลย์เปรียงนำมาทาบปลาย.....	97
8	ดอก และต้นเถาวัลย์เปรียง	98
9	ถ่านไม้ไผ่ หรือถ่านไม้รวก.....	100
10	ต้นไผ่.....	103
11	นายบัญญัติ คำศรี (ทายาทรุ่นที่ 5 ของนายเทาหรือขุนนราบริรักษ์ ต้นตระกูลหมู่บ้าน ไผ่หนอง)	104
12	นายบุญสม ศรีสุข ครูช่างเจ้าของกิจการอาวุธมีดคาบโบราณร้าน (ส.อรัญญิก).....	106
13	นายประทีป อุ่นสถาน (ช่างน้อย) เจ้าของกิจการมีดตราเม็คมะระ	108
14	ผลิตภัณฑ์มีดตราเม็คมะระ	109
15	นายพยัค ทรัพย์มีชัย(ช่างตีมีดและเกี่ยวเกี่ยวข้าวถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ).....	110
16	รูปแบบเคียนกกระสา.....	111
17	นายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ (ประธานกลุ่มมีดอรัญญิก).....	112
18	นายสืบพงษ์ศรพรหม (กำนันตำบลท่าช้าง).....	114
19	นายสุนัย ภูผลทาน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)	116
20	ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) SACICT.....	129
21	พิพิธภัณฑ์หัตถกรรมมีดอรัญญิก.....	130
22	โลหะวิทยาเบื้องต้นสำหรับช่างมีด.....	131
23	การเผาเหล็ก และการหลาบทเหล็ก	131
24	การชุบแข็งมีด	132

25	การอบเหนียว	132
26	มีดดาบโบราณ.....	137
27	มีดตัดหวายด้ามมุก	138
28	มีดดาบซามูไร	138
29	ร้านจำหน่ายสินค้าต่างๆ ในชุมชนทำมีดอรัญญิก.....	141
30	ร้านขายผลิตภัณฑ์มีดในชุมชน	144
31	ความร่วมมือของชุมชนจัดงานเปิดตำนานมีดอรัญญิก	145
32	การเตรียมการสาธิตการทำมีด	148
33	สถานที่บรรยายมีดคลังภูมิปัญญาร้านวินัย รวยเจริญ	148
34	สถานที่การสาธิตการทำมีด ร้าน ส.อรัญญิก.....	149
35	รูปแบบดาบอรัญญิก และมีดแบบต่างๆที่ใช้ในปัจจุบัน	151
36	เครื่องเงิน ซ้อน ซ่อม บนโต๊ะอาหาร.....	151
37	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอนครหลวง.....	157

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสนใจและการศึกษาชีวิตและความคิดชาวบ้านในสังคมไทยมีมายาวนาน แต่กระแสมุมปัญหาที่มีลักษณะจำเพาะบางอย่าง เพราะการก่อตัวและแพร่หลายของกระแสมุมปัญหามีได้เกิดในสุญญากาศ หากแต่เป็นสิ่งที่สอดคล้องและสนองตอบต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศไทย เนื่องจากมุมปัญหาเป็นสิ่งที่กินความกว้างขวาง ครอบคลุมความคิด ประสบการณ์ และปฏิบัติการหลายอย่าง หัวใจของอุดมการณ์การพัฒนาที่เน้นมิติด้านวัฒนธรรมและมีศูนย์กลางอยู่ที่ชาวบ้าน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548: 6) การถูกครอบงำทางความคิดของสังคมยุคใหม่ทำให้มุมปัญหาท้องถิ่นถูกทำลาย การแก้ปัญหาในชุมชน จึงต้องสร้างเครือข่าย สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกันในระดับรากหญ้า บนพื้นฐานของมุมปัญหาท้องถิ่นและมุมปัญหาสากล จะทำให้ชุมชนแก้ปัญหาได้ถูกจุด เป็นที่พึ่งแก่สังคม เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม การแก้ปัญหาโดยใช้มุมปัญหาคั้งเดิมกับมุมปัญหาใหม่ มีความเพียงพอในขอบเขตของเศรษฐกิจพอเพียง โดยไม่สะสมส่วนเกิน และแบ่งปันความสุขให้แก่กันตามอัธยาศัย สิ่งเหล่านี้ได้สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนเป็นมุมปัญหาคั้งเดิม แม้บางครั้งถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ทวนกระแสหลัก แต่มุมปัญหาไทยเป็นองค์ความรู้ในมิติของการรวมเอาความคิด ความจริง ความงาม มาบูรณาการกันเป็นองค์รวม (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, 2548) ดังนั้น การดำรงอยู่ของสังคมไทย โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทที่มีรากฐานทางด้านมุมปัญหาท้องถิ่นในการอาศัยดำรงชีพคอยช่วยให้บุคคล และกลุ่มคนมีชีวิตที่ดี ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบดั้งเดิม อาจกล่าวได้ว่ามุมปัญหาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตในทุกๆ วัน ของสังคมชนบท แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยจึงเป็นเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมุมปัญหาให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิตเพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่

นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาครอบงำสังคมไทย และสังคมอื่นๆ จึงทำให้เห็นว่าจุดอ่อนของกระแสโลกาภิวัตน์นั้น คือ “โลกาภิวัตน์ทางปัญญา (เจตนา นาควัชระ, 2543) ประเทศไทยควรกำหนดนโยบายการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจนครอบคลุมทั้งหลักการและแนวปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเกี่ยวข้องจะดำเนินการได้ โดยจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ คือ บ้าน ชุมชน การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน คนในชุมชนและทรัพยากรในชุมชนสามารถจัดให้เกิดการเรียนรู้

อยู่ต่อเนื่องตลอดชีวิตในชุมชน ประเทศไทยสามารถกระทำได้ ถ้าเริ่มโดยบุคคลอาจหาบุคคลที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือศรัทธา ได้แก่ ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งตรงกับลักษณะสังคมไทย ให้เป็นผู้ริเริ่มและช่วยขยายแนวความคิดและสร้างความเข้าใจ และความร่วมมือในวงกว้าง (สุมาลี สังข์ศรี, 2548) ภูมิปัญญาไทยทุกแขนงจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสืบทอดพัฒนา และปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้ คุณค่าในประเด็นที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทย สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ฤดูกาลตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติในประเทศนั้นชัดเจน นับตั้งแต่ปัจจัยหลักสี่ประการ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค พื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกส่วนในกระบวนการทั้งวัตถุดิบ กระบวนการผลิต ระยะเวลา และวิธีการใช้ประโยชน์ ล้วนเป็นองค์ความรู้ที่เปี่ยมด้วยคุณค่าจากประสบการณ์และกาลเวลาภูมิปัญญาในงานศิลปวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วทุกภูมิภาคทั้ง โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี งานศิลปะ หัตถกรรม ก็ล้วนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดคุณค่าในด้านเอกลักษณ์ ความงาม การใช้ประโยชน์ ตลอดจนการประกอบอาชีพที่ตรงกับความต้องการในสังคมและวัฒนธรรมไทยด้วยภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานการดำรงชีพ เป็นองค์ความรู้ที่ผ่านกลั่นกรองความเหมาะสมจากบรรพบุรุษแล้วว่าเหมาะสมกับคนไทย จึงเป็นแนวทางการใช้ชีวิตที่คนไทยปัจจุบันพึงตระหนักในคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เพื่อเป็นพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจไทยให้มีความมั่นคงเป็นของตัวเอง ก่อนที่จะก้าวหน้าต่อไปในสังคมโลกอย่างยั่งยืน มิใช่การก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วแต่ปราศจากพื้นฐานที่เหนียวแน่นและมั่นคง (พิพิธภักข์แห่งชาติพระนคร, 2543: 12)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจหมายถึง การศึกษาความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สืบทอดมาจนหลายชั่วอายุคนเกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัว และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

มิด คือเครื่องมือชนิดแรกๆที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันมาอย่างยาวนาน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแทบจะทุกกิจกรรม ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเฝ้าพันธุ์ หรือกลุ่มสังคมใดๆ ก็ตาม มิดเป็นเครื่องมือตัดเดือนชนิดมีคมสำหรับใช้งาน

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชาวท่าซ่าง เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2519 เพื่อให้ขวัญกำลังใจ และพระราชทานคำริให้ทำเป็นตัวอย่าง และเริ่มต้นทำในสิ่งที่จะดำรงเทคโนโลยี การทำมีดอรัญญิก อันเป็นสมบัติและเอกลักษณ์ไทยให้

พัฒนาและคงอยู่ตลอดไปชาวบ้านต้นโพธิ์ บ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ได้สะสมเทคโนโลยีการทำเครื่องมือเครื่องใช้จากเหล็กมาตั้งแต่อดีต แต่ผลผลิตที่ออกมาจากคนไทยกลุ่มนี้ถูกเรียกว่ามีดอรัญญิก ชาวตำบลท่าช้างกลุ่มนี้ เดิมเป็นชาวเวียงจันทน์และได้อพยพเข้ามา พร้อมกับนำเทคโนโลยีการทำเครื่องมือเครื่องใช้จากเหล็ก มีดอรัญญิกมีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีคมีความเป็นเลิศ มีความทนทานใช้การได้นานนับเป็นปี ๆ บางชนิดใช้งานได้ตลอดชีวิตของผู้ใช้ และมีความสวยงามประณีต มีรอบตีทำให้เหล็กแน่นแข็งแรง ตัวมีดคมบางใช้เหล็กอย่างดี ทำให้คมมีดไม่แตกหรือบิ่น ค้ำมีดแต่ละชนิดจะแตกต่างกัน ค้ำมีดใช้ไม่อย่างดี บางค้ำมีการฝังมุกให้สวยงาม ที่สำคัญคือ トラที่ประทับบนตัวมีดแสดงให้เห็นว่าเป็นมีดอรัญญิกแท้ อาจกล่าวได้ว่ามีดอรัญญิกมีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์รวมทั้งการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยการดำรงอยู่ได้ของมีดอรัญญิกนั้นเป็นเรื่องที่ชุมชนให้ความสำคัญถึงคุณค่า และการร่วมมือกันโดยมีการสืบทอดและมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลอมรวมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจนทำให้ชุมชนมีความแข็งแกร่ง (อมรา พงศาพิชญ์, 2541:23-34) ได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นผ่านการยอมรับของคนในสังคมมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยระหว่างนั้นอาจเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม แต่ยังคงมีการสืบทอดผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จึงต้องเป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องเรียนรู้ และรับช่วงการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน การที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าอะไรควรยึดถือ ประควรประพฤติปฏิบัติ โดยทั่วไปมักยึดหลักใหญ่ ๆ ที่ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม หากพบว่าวัฒนธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมของคนในสังคมช่วงเวลานั้น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้านย่อมเป็นไปได้เป็นอย่างดี การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจะพบวาทลักษณะบางประการของวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา แต่บรรทัดฐาน ค่านิยมที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์หรือแนวทางในการปฏิบัติสำหรับคนในสังคมจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป (จันทน์ อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540: 22-23) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการคิด เลือกรสรจนกลายเป็นแบบแผนของการปฏิบัติ รวมถึงความคิด ความเชื่อ วัตถุหรือสิ่งใด ๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอด หมั่นปรับปรุง เรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต (สถาบันอยุธยาศึกษา, 2548) ในการตั้งถิ่นฐานของชนชาติอื่น นำมาซึ่งการนำวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ที่มีเอกลักษณ์ของตน มาปรับเปลี่ยนถิ่นฐานที่อาศัย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถือได้ว่าเป็นเมืองอู่

ข้าว อยู่น้ำ มีการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก คือ การทำนา ชาวหมู่บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง ก็เช่นกัน ที่ยึดอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อถึงฤดูการทำนา การเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวบ้านจะ สลับจากการตีมีดมาทำนา ประกอบกับทำอาชีพผลิตมีดอีกเช่นกัน อีกทั้งยังพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มี ความหลากหลาย ตามความต้องการใช้งานของผู้บริโภค และเมื่อถึงฤดูกาลน้ำหลากเตรียมตัวกับ การป้องกัน เพื่อการดำรงชีพเพื่อการอยู่รอดเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป วิถีชีวิตการทำเกษตรกรรมเริ่มหัน ไปหาเครื่องจักรมากขึ้น ความต้องการการใช้งาน มีดและเครื่องมือการเกษตรน้อยลง จึงได้มีการ พัฒนา และสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทนเช่น ของใช้ตามบ้านต่างๆ ของประดับตกแต่ง รวมถึงเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ซึ่งยังคงแนวคิด วิธีการดั้งเดิม คืองานทำมือ ผลิตด้วยแรงงาน หยาบเหงื่อ ความประณีต และความเชี่ยวชาญที่ได้รับการสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น เป็นเวลากว่าร้อยปี จึงทำให้เครื่องใช้เหล่านี้มีคุณค่ามากกว่า ซ้อนซ้อน หรือ เครื่องใช้บนโต๊ะอาหารธรรมดา เนื่องจาก ของทุกชิ้นทำขึ้นจากช่างฝีมือ แฝงด้วยเรื่องราววิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาช้านาน ในวิถีแห่งหมู่บ้าน คนทำอัญญิก

การจะเสียเงินซื้อของมีดสักเล่มหนึ่ง สิ่งที่เราได้นั้นไม่ใช่ได้แต่มีดมาเท่านั้น แต่ายังสร้าง งานสร้างรายได้ และช่วยรักษาวิถีชีวิตชุมชนที่พึ่งพาตัวเองให้ดำรงอยู่ และที่สำคัญยังได้ช่วยสืบสาน ฝีมือช่างตีมีด ที่เดินทางผ่านกาลเวลาหลายร้อยปีไม่ให้สูญหายไปด้วย แม้ว่าปัจจุบันนี้จะมี เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าที่สามารถทุนแรงมนุษย์ในการผลิตมีดแต่ละเล่มขึ้นมาใช้ แต่สำหรับที่อัญญิก แล้วร่องรอยของก้อนบนมีดแต่ละเล่มนั้นยังถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และเป็นสิ่งที่ยืนยันว่ามีดแต่ละ เล่มนั้นล้วนเกิดจากภูมิปัญญาและศิลปะวิชาดั้งเดิม ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่คนในยุคบรรพบุรุษ ถ้าหากว่าเรา ไม่เห็นเฉพาะความสะอาดสวยงามอย่างเดียว แต่เห็นถึงเรื่องของศิลปะและภูมิปัญญาเป็นที่ตั้งด้วย ส่วนหนึ่งก็จะทำให้การสืบสานและสืบทอดชุมชนเก่าแก่ รวมถึงศิลปะวิชาเก่าแก่ที่ยั่งยืนและยาวนาน ต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา การทำมีดอัญญิก รวมถึงวิเคราะห์คุณค่าการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอัญญิก เพื่อนำไปสู่ การอนุรักษ์ศิลปะการทำมีดที่มีชื่อเสียงของชุมชนหมู่บ้านต้นโพธิ์ และชุมชนบ้านไผ่หนอง ตำบล ท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อส่งเสริมใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การสร้างชุมชนเป็นบริการด้านการท่องเที่ยว โดยอาศัยภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้ และการรักษาภูมิปัญญาของท้องถิ่นตลอดจนการ พัฒนาภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก หมู่บ้านทำมีดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก หมู่บ้านทำมีดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก หมู่บ้านทำมีดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดของชุมชนบ้านทำมีดอรัญญิก มีแบบแผนในรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากการศึกษาดังกล่าวทำให้เข้าใจและทราบถึงคุณค่าและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำมีด รวมทั้งเข้าใจเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกของชุมชนหมู่บ้านต้นโพธิ์ และชุมชนบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** เป็นการศึกษาการวิเคราะห์คุณค่าและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ของชุมชนหมู่บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงและมีเอกลักษณ์ในการถ่ายทอดการทำมีด

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการวิเคราะห์คุณค่าและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำมีด และศึกษาแนวทางการสืบทอดของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ ชาวบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 3.1 ประชาชนชาวบ้าน
- 3.2 ผู้ทำมีดอรัญญิก
- 3.3 คนในชุมชน
- 3.4 ผู้นำท้องถิ่น/บุคคลของภาครัฐ
- 3.5 ผู้มาอุดหนุนมีดอรัญญิก

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชนบ้านต้นโพธิ์ และชุมชนบ้านไผ่หนอง หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอนครหลวง ตำบลท่าช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ซึ่งได้รับการศึกษา ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง

ภูมิปัญญาด้านการทำมิด หมายถึง ผลงานทางภูมิปัญญาในการทำมิดของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ที่เกิดจากความรู้ ความคิดที่ได้จากการเรียนรู้และการสืบทอดต่อกันมา

การดำรงอยู่ หมายถึง การคงไว้รักษาไว้ซึ่ง การอนุรักษ์ รักษาภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง

คุณค่าของมิดอรัญญิก หมายถึง คุณค่าในการพัฒนาบุคคลและต่อการพัฒนาสังคม ประกอบด้วย

คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาบุคคล หมายถึง การพัฒนาคนให้มีอาชีพ ที่เป็นอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ

คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม หมายถึงการทำมิดอรัญญิกเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษา ทั้งทางด้านศิลปะการตีมิด วัฒนธรรมในชุมชน ตลอดจนด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์

แนวทางการอนุรักษ์ หมายถึง การธำรงรักษาภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก และการสืบสานองค์ความรู้ศิลปหัตถกรรมมิดอรัญญิก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำมิด หมู่บ้านทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ทำให้เข้าใจถึงการดำรงอยู่และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำมิด หมู่บ้านทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเป็นแนวทางการเผยแพร่ อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำมิด หมู่บ้านทำมิดอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดหมูบ้านอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดภูมิปัญญา
2. แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา
3. แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม
4. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
5. ทฤษฎีระบบคุณค่า
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก ซึ่งลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า (ประเวศ วะสี, 2547)

1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา

นิคม ชมภูหลง (2547) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอด และกลั่นกรองเป็นระยะเวลายาวนาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2547: 86) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นมาใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัว ในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้าน

เกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

แซน และ เรด (Zane and Rhea, 2000) อธิบายว่า ภูมิปัญญา มีบริบทว่าเป็นผลที่เกิดจากคิดหรือสิ่งที่สังคมมีความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า สังเกตได้จากสังคมท้องถิ่นสามารถสรุปได้ว่าใครเป็นผู้ฉลาด หรือมีภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นความฉลาดของสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์เสมอไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายคำว่า ภูมิ หมายถึง แผ่นดิน พื้นเพ ที่ดิน ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความฉลาดเกิดแต่การเรียนรู้การคิด

สมจิต พรหมเทพ (2543) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญา (wisdom) หมายถึง ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีต ปรับประยุกต์ และพัฒนามาตามกาลสมัยและสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนไป โดยผ่านการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือกแล้วถ่ายทอดมาเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันต่อมาภูมิรู้ของชาวบ้าน มีคำเรียกอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Folk Wisdom) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ภูมิปัญญาไทย ภูมิธรรมชาวบ้าน เทคนิควิทยาพื้นบ้าน

ศักดิ์ชัยเกียรติ นาคินทร์ (2542: 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับคน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุกเป็นแก่นของชุมชนที่จรโลงความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกขภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวดี (2543:1) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539: 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้สั่งสม และสืบทอดต่อกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ โดยใช้วิธีการเครื่องมือ วิถีชีวิต เพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตให้มีความสุขของบุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นให้ดำรงคงอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้พยายามอธิบายความหมายของคำว่าภูมิปัญญาภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในความหมายที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งพอสรุปได้ว่า ความรู้ของกลุ่มชาวบ้านที่เรียนรู้จากการสังเกตการณ์ซ้ำๆ กระทำซ้ำๆ จนเกิดเป็นความรู้ และประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบ

อาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่สืบทอดมาช้านาน ภายใต้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยก่อร่างความรู้ขึ้นในสภาวะแวดล้อมของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความเหมาะสม มีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหา การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม การปรับตัว เพื่อให้เกิดความสมดุลความพอดี และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน สังคม ราช ปุณ โฉนท (2531:40 - 41); เสรี พงศ์พิศ (2536:112 - 114); ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2539:19 - 26); กระทบ ท่องธรรมชาติ และคนอื่น ๆ (2546:69) และ โกมล แพรกทอง (2547:241)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาชาวบ้านที่แตกต่างกันออกไป หรือเพิ่มเติมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ มิใช่เป็นเรื่องของศักยภาพหรือความรู้ความสามารถที่เป็นอยู่ และสืบทอดมาจากอดีตเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ความรู้เดิมที่มีการประสานกับประสบการณ์และความรู้ใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะเป็นสากลมากขึ้นและเฉพาะเหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งปรากฏในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม ท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมด้วย เสน่ห์ จามริก(2531:5) และ โกมล แพรกทอง (2547:241 - 242)

สังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองมาช้านาน ย่อมต้องมีภูมิปัญญาที่เป็นของตนเองเพื่อเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงที่เกิดขึ้น ซึ่งการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ใดๆ ขึ้นอยู่กับความสามารถทางภูมิปัญญาเพื่อการดำรงชีพในด้านปัจจัยสี่ ตลอดจนความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดได้อย่างชาญฉลาด แม้กระนั้นถ้ามองภาพในเชิงเคลื่อนไหวแล้วอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ล้วนต้องมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับความผันแปรของสภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดอย่างมีสุขของชาติพันธุ์รุ่นใหม่ อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตนเองนั้นต้องอาศัยความสามารถ หรือศักยภาพทางภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ทั้งในท้องถิ่นและต่างถิ่น ผสมผสานกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ นั่นย่อมเป็นการบ่งชี้ว่า ภูมิปัญญาที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ ดำรงและสืบเผ่าพันธุ์อยู่ได้ ย่อมไม่ใช่เป็นองค์ความรู้เดี่ยวๆ ระบบใดระบบหนึ่งผูกขาดอยู่ตลอดไปอย่างแน่นอน แต่จะต้องอาศัยภูมิปัญญาที่มีความหลากหลาย (Diversities) ผันแปร ยืดหยุ่น และเคลื่อนไหว (Dynamism) ไปตามความเหมาะสม งามพิศ สัตย์สงวน (2545:7) กล่าวว่า การแก้ไขปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เพื่อทำให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตอยู่ได้ เป็นการมองวัฒนธรรมในแง่ขององค์รวม (Holistic) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ วิธีการมองให้เห็นภาพรวมขององค์ประกอบทั้งหมดของระบบ มองให้เห็นความเชื่อมโยง ทั้งบริบท เงื่อนไขหรือปัจจัยแวดล้อมที่ลึกลงไปถึงภูมิหลังและความหมายของภาพที่

เคลื่อนไหว เป็นการมองที่ตรงกันข้ามกับการมองแบบแยกส่วนที่มององค์ประกอบทุกส่วน ของระบบทีละส่วน ดังนั้น การที่จะเข้าใจวิถีคิดของชาวบ้าน จำเป็นต้องมีฐานการคิดแบบองค์รวม พิทยา ว่องกุล (2542:141) ได้กล่าวว่า โครงสร้างพื้นฐานของยุทธศาสตร์พัฒนาบนฐานคิดที่เรียกว่า “ชุมชนแบบองค์รวม” นั้นชุมชนต้องมีความหลากหลายสูง พึ่งตนเองได้อย่างรอบด้าน ความเป็นไท และความเข้มแข็งของชุมชนก็ย่อมเกิดขึ้น ในอีกแง่มุมหนึ่ง ยศ สันติสมบัติ (2544:14) และโกมล แพรกทอง (2547:230) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัว(adaptation) ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในส่วใดส่วนหนึ่ง อาจส่งผลให้ส่วนอื่น ๆ ของระบบมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปด้วย ในขณะที่ เอกวิทย์ ฌ ฤกลาง (2542:2-15) กล่าวว่า วัฒนธรรมภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ มีวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติในสังคม ประเพณี หลากหลายวิธี เช่น การลองผิดลองถูก เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สหัตถ์วิธีการเรียนกับการบอกเล่า สร้างองค์ความรู้ ไว้เป็นลายลักษณ์ โดยเขียนไว้เป็นตำรา เรียนรู้โดยพิธีกรรม ใช้คำสอนศาสนาปฏิบัติเป็นตัวหลักให้ คนปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กันระหว่างคนในสังคมต่างวัฒนธรรม การผลิตซ้ำ ทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ ทั้งหมดที่กล่าวนี้ เป็นวิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความหลากหลายทาง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นเรื่องเฉพาะตัวเฉพาะถิ่น เฉพาะสังคม เป็นความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรมที่สั่งสมไว้อันเป็นผลจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

สำหรับประเด็นการพิจารณาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดังที่นักวิชาการได้กล่าว มาแล้วนั้น เพื่อที่จะสามารถดึงศักยภาพทางภูมิปัญญามาเป็นทิศทางและฐานของการพัฒนา ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธ์ (2544:75 - 83) กล่าวไว้เช่นกันว่า มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองแบบ องค์รวม และวิธีการคิดของคน ของชาวบ้าน และอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ อีกทั้งต้องมองใน เชิงเคลื่อนไหวการผลิตซ้ำหรือการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมมีการพัฒนาและปรับตัว เองเพื่อที่จะมีส่วนผลักดันแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเดียวกับ ประเวศวะ สี (2534: 2 - 3) และยิ่งยง เทาประเสริฐ (2536: 1 - 5) ที่กล่าวว่า ความสามารถและประสบการณ์ของ ชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมานั้น เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงแก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว เรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและ สังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เป็นวิถีของชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นรากแก้วสำคัญที่จะทำ ให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ความจริงคือทุกชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ได้ย่อมต้องมีดี หรือมีภูมิ ปัญญาเป็นของตนเองหาไม่ก็อาจสูญพันธุ์ไปนานแล้ว เพียงแต่ว่าภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่ง อาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่ง ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและความจำเป็นของ สภาพสังคมในท้องถิ่นนั้นที่จะสามารถรับใช้การแก้ปัญหาและการร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้น ๆ

ได้ โดยที่ ประเวศ วะสี (2536: 2-23) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญบางประการของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีความจำเพาะท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจน จากชีวิตและสังคมท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น มากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจเอาไปใช้ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่ได้ หรือได้ไม่ดี ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการ เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และมีความเคารพผู้อาวุโส ให้ความสำคัญแก่ ประสบการณ์ เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า ดังนั้นการก่อเกิดของภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้น และดำรงอยู่ควบคู่กับความเจริญและพัฒนาการของมนุษยชาติในสังคมหมู่บ้านแต่ละแห่งนั้น รากฐานเดิมของหมู่บ้านมิได้มีเพียงโครงสร้างพื้นฐานที่นำมาประกอบกันเข้าเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ สมบูรณ์ หากแต่หมู่บ้านยังมีรากฐานทางด้านบุคคลซึ่งได้เรียนรู้และสะสมเอกลักษณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ บรรพบุรุษรวมทั้งถ่ายทอดเอกลักษณ์ต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน จะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ช่วยสร้าง ภูมิคุ้มกันให้คนมีกระบวนการกลั่นกรองทางปัญญา เพื่อให้มีภูมิปัญญามั่นคง ช่วยส่งเสริมศักยภาพ ของปัจเจกชนและชุมชนความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านแต่ละแห่ง จะทำให้ทราบว่าท้องถิ่นแต่ละแห่งมี ความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านใด ต้องการแรงงานลักษณะใด ซึ่งการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ปัจจุบันมีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และเทคโนโลยีพื้นบ้านมากขึ้น เสรี พงศ์พิศ (2536: 34) และ กุลวิตรา กังคานนท์ (2531:12)

แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา กรรมล ท่องธรรมชาติ และคนอื่น ๆ (2546:69) ได้อธิบายว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมานับเป็นเวลาหลายสิบปีที่คนไทยได้หลงลืมคุณค่าของภูมิปัญญาไทยโดยหันไป รับนำเอาความรู้และวัฒนธรรมมองสังคมอื่นเข้ามาใช้ โดยคิดว่าภูมิปัญญา และความรู้ของสังคมอื่น เช่น ของประเทศตะวันตก และของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ดี และทำให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้าเท่าเทียมกับ สังคมตะวันตก (Westernization) จะทำให้สังคมไทยทันสมัย (Modernization) และจะนำพาชาติ ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) ด้วยความคิดดังนี้ จึงพากันหันไปนิยมและใช้ “ของ นอก” ทั้งเครื่องแต่งกาย เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของชาติตะวันตก ในขณะที่เดียวกันกลับทิ้ง มรดกและมรดกทางภูมิปัญญาของไทยไป และยังไม่ให้ความสนใจรากเหง้าของสังคมไทยด้วย การย่ำว่าเป็นสิ่งล้าสมัย และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่ การนำภูมิปัญญาของสังคม อื่นมาใช้โดยไม่ได้ไตร่ตรองหรือปรับให้เข้ากับสังคมไทย หรือนำมาใช้แทนที่รากเหง้าของไทยแล้ว จะทำให้สังคมไทยถูกวัฒนธรรมอื่นเข้ามาครอบงำ จึงไม่สามารถเจริญเติบโตได้ภายใต้บริบท ในสังคมไทยมีหน้าซ้ำยังก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไร้ศักดิ์ศรีไม่ภูมิใจในสังคมวัฒนธรรมไทย ดังนั้น เราจึงควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาซึ่งเป็นรากแก้วของสังคมไทยไว้ให้มั่นคง และสืบทอดให้เกิดความ

เจริญรุ่งเรือง โคมล แพรกทอง (2547:216-217) ได้กล่าวว่า การมีวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และเริ่มชะลอวิวัฒนาการของตนเองเพื่อการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั้น จะต้องเลือกให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนเองและรวมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนเองไว้อย่างยั่งยืนด้วย

จากที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรม คือ ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านที่เรียนรู้ด้วยการสังเกตซ้ำ ๆ จนเกิดเป็นองค์ความรู้และสะสมจากประสบการณ์ตรง หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบุคคลอื่น เพื่อที่จะนำมาแก้ปัญหา จัดการ ผ่านการเรียนรู้และปรับใช้ รวมทั้งการประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยนำมาใช้ในวิถีชีวิตของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การดูแลรักษาสุขภาพ ฯลฯ โดยคำนึงถึงองค์รวมและความสมดุลของระบบต่าง ๆ ทั้งระบบดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย จึงเป็นองค์ความรู้ในด้านต่างๆของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา

1.2 ลักษณะของภูมิปัญญา

เยี่ยม ทองดี (2542: 5-6) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

ความคิด เป็นสิ่งที่คิดออกมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎีญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิต และความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาป บุญคุณ โทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญ โดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรจะแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ขอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ

ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชน ในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาลูกธนูได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้เป็นไปตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

ดังนั้น องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้อุบัติภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ อาจเกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากพิจารณารอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหามาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบ

การแก้ไข เช่นกัน ย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เสรี พงศ์พิศ(2536) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความนิยมและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดำรงที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆมาบริโภคอีกด้วย

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่

ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมขั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ ความสามารถ หรือระบบของความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมจากประสบการณ์ของชีวิตที่มีคุณค่าของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวให้เหมาะสมแก่การเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคม เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

2. แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา

2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยวิถีทางที่จะทำให้มนุษย์อยู่ในโลกได้ด้วยความผาสุกมนุษย์จึงสร้างวัฒนธรรมขึ้น เพื่อการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์

ศาโรช บัวศรี (2531: 37) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม หมายถึง ความดีงาม และความจริงใจในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2551: 26-28) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจซาบซึ้งยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. วัฒนธรรมในความหมายเชิงปฏิบัติการ

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการส่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์และผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) อรรถาธิบายในคู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรม (2551: 27) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายนัย ดังนี้ “วัฒนธรรม” หมายถึงผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ “วัฒนธรรม” หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อกันมาและเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ

ยศ สันตสมบัติ (2540: 11) กล่าวว่าสังคมมนุษย์แต่ละสังคม มักมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจ และค่านิยมต่าง ๆ แต่ภายใต้ความแตกต่างเหล่านี้ สังคมทุกหนแห่งทั่วโลกมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง คือ สังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิก การที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดี พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ (predictable) สมาชิกทุก ๆ คนจะต้องคาดคะเนได้ว่า

คนอื่นจะมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์ ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

เอดเวิร์ด เบอนิส ไทเลอร์ (Edward Bernett Tylor, 1871) เป็นผู้พัฒนานิยาม culture ในทางมานุษยวิทยาขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 โดยได้อธิบายไว้ในหนังสือ Primitive Culture (1871) ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม” คือผลรวมของระบบ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม ไทเลอร์ เชื่อว่า วัฒนธรรมก็คือสังคมทั้งสังคมที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นที่สมาชิกในสังคมมีอยู่หรือได้มาเข้าไว้ด้วยกัน

โคร์เบอร์ และ คลักบอน อ้างถึงใน Merwyn S. Garbarino (1977:74) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรมในหนังสือ The Nature of Culture (1952) ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการปรับตัวของมนุษย์ซึ่งมีลักษณะพิเศษกว่าการปรับตัวทางชีววิทยาวัฒนธรรม
2. วัฒนธรรม หมายถึง ส่วนของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นประกอบด้วยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น กฎหมาย ความเชื่อและอื่น ๆ
3. วัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมรวมทั้งความสามารถและความเคยชินอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคม
4. วัฒนธรรม หมายถึง องค์การของความรู้ความเข้าใจซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม
5. วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ได้มาจากการเรียนรู้ ซึ่งตรงข้ามกับพฤติกรรมที่คิดตัวมาแต่กำเนิดและรวมถึงผลผลิตของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วย
6. วัฒนธรรม หมายถึง ความคิดของคนในสังคมที่มีอยู่ร่วมกัน รวมทั้งการปฏิบัติและความเชื่อต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

พระยาอนูมานราชชน (2515: 70, 110-115) ผู้ซึ่งองค์การยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม คือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงามสำหรับวัฒนธรรมไทยนั้น พื้นฐานหรือมูลฐานแห่งวัฒนธรรมไทยคือ ความรู้ตึกนิกคิด

ซึ่งคิดเป็นทายาทมาจากมรดกแห่งสังคมของชาติไทยแล้วสืบต่อเป็นประเพณีกันมา มีการแสดงออก ทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่ว่ามีพลังแห่งบุคลิกลักษณะของชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นอยู่ในประวัติศาสตร์ในอดีต และวิถีแห่งชีวิตในปัจจุบันของชาตินั้น ...

นอกจากนี้ท่านได้กล่าวไว้ว่า... วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คนสร้างขึ้นจึงมีลักษณะเป็น ทำนองเดียวกับคนซึ่งเป็นเจ้าของผู้สร้าง คือมีส่วนต่าง ๆ ที่คนปรุงแต่งและประกอบกันขึ้นเป็น องค์ประกอบแห่งวัฒนธรรม ซึ่งจะมีสภาพสูงหรือต่ำ เจริญหรือเสื่อมก็แล้วแต่คนผู้สร้างขึ้น... ถ้า วัฒนธรรมของชาติตายชาติก็ตาย แต่ถ้าชาติตายวัฒนธรรมของชาติบางอย่าง เช่น ศิลปะและ วรรณคดีอาจไม่ตายตามก็ได้ เพราะมีชาติอื่นรับช่วงเอาไปสืบต่อเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติของตน...

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525: 21) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีชีวิตและพลังย่อมเสริมสร้างตัวเองและถ่ายทอดตัวเอง ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะดี หรือชั่ว จะควรหรือไม่ควรอย่างไร จะอยู่ที่ไหน จะมีใครศึกษาหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิต ยังมีพลังอยู่แล้ว บุคคลก็ย่อมได้รับวัฒนธรรมนั้นและมีวัฒนธรรมนั้นในที่สุด

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 1) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่าวัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์ วัตถุ สิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตาม สัญชาตญาณ ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้น มาแล้ว จึงนิยมให้คนรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติวัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการ ถ่ายทอด

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541 :3) ได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมดังนี้ คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดจากการรวมคำ 2 คำ ในลักษณะสมาสเข้าด้วยกัน คือวัฒนธรรมหรือวัฒนา พัฒนาก็ได้ แปลว่า ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง ก้าวหน้า ส่วนคำว่า ธรรม แปลว่า การกระทำ หรือข้อที่ควรปฏิบัติ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึง ข้อกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญ งามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อม ๆ กัน จะมีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้

สุพัตรา สุภาพ (2536: 107) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึง วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติการจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และ เทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

จากคำอธิบายความหมาย ดังกล่าวข้างต้นอาจพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรม จะประกอบด้วยสิ่งดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ เพราะวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ แต่วัฒนธรรมเป็นผลรวมทางด้านความคิดของมนุษย์ในแต่ละสังคม ซึ่งคนในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้เพื่อกระทำได้อย่างถูกต้องตามสังคมที่ตนอาศัยอยู่

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสมบัติของส่วนรวม และถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นก่อน ซึ่งเป็นผู้รักษาวัฒนธรรมไว้สู่คนรุ่นต่อไป มีการส่งสมถ่ายทอดต่อเนื่องไปเป็นกระแส

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจใช้เวลานานกว่าจะปรากฏให้เห็นได้ แต่บางอย่างอาจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน

4. วัฒนธรรมอาจสลายตัวหรือตายไปได้ เมื่อคนในสังคมไม่มีการยอมรับหรือไม่มีการถ่ายทอดกันต่อไป

2.2 ประเภทของวัฒนธรรม

จากคำนิยามของวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้วทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมมีขอบข่ายความหมายกว้างขวางมากดังนั้นการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมจะมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจมโนทัศน์วัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งการแบ่งประเภทวัฒนธรรมดังกล่าวมีผู้ศึกษาทางด้านวัฒนธรรมได้จัดแบ่งไว้ดังต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2531: 34) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้อย่างกว้าง ๆ ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสுகาย เพื่อได้อยู่ดีกินดีมีความสุขสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงามได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมพัวพันและหลือมล้ำกันอยู่ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง จะไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดเจริญไปทางด้านใดด้านหนึ่งจนเกิดความไม่สมดุลกัน เช่น มีความเจริญทางวัตถุมากเกินไป แต่จิตใจไม่เจริญตาม ในที่สุดจะเป็นหายนะกรรมในทางกลับกัน

ถ้าวัตถุไม่เจริญแต่เจริญในทางจิตใจมากขึ้นไป จะเป็นการตัดขาดจากสังคัม (พระยาอนุมานราชชน, 2531: 34) วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้จึงต้องมีความสมดุลตามส่วนอันอยู่ในดุลยพินิจของสังคัม

นอกจากนี้ ฌรงค์ เล็งประชา (2537: 4-7) นักสังคัมวิทยา ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas Thinking) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือความรู้สึกลึกซึ้ง ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อว่าคนตายแล้วเกิด การทำบุญทำบาป การเชื่อถือโศกกลาง

2. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคัมยึดถือ หรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

2.1 วิถีชาวบ้าน (Folkways) คือระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคัมควรจะปฏิบัติ เช่น การบวชลูกชายเมื่ออายุครบ 20 ปี เพื่อทดแทนคุณบิดามารดา ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการติฉินนินทา

2.2 จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคัมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคัมอาจจริงเท็จและอาจถูกตัดออกจากสังคัม เป็นต้น การเลี้ยงดูพ่อแม่ ทดแทนเมื่อท่านแก่เฒ่า และเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้

2.3 กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคัมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎหมายจราจร

3. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Having) ได้แก่ วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคัม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

จากการประชุมระหว่างชาติ เรื่องนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การยูเนสโก ณ กรุงเวนิส พ.ศ.2513 ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี (2531) ได้จัดแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามหลักสากล ดังนี้

1. ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดใหม่ด้านวิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์

2. มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียม ประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ

3. การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็ก ช่างไม้ ฯลฯ

4. การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่าง ๆ การต่อยมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ

5. คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงดูอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้จำแนกหัวข้อวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นหลักสำหรับดำเนินการให้การศึกษาวัฒนธรรมแก่ประชาชนออกเป็น 4 สาขา คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม (2549 : 104-105)

1. วัฒนธรรมทางคติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและศีลธรรม ซึ่งได้มาจากศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นประการสำคัญ

2. วัฒนธรรมในทางวัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในทางกฎหมายรวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

3. วัฒนธรรมทางนิติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในทางกฎหมายรวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

4. วัฒนธรรมในทางสหธรรม (Social Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคมซึ่งนอกจากจะหมายถึง คุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบแบบแผน จรรยาบรรณที่จะติดต่อเกี่ยวกับสังคมทุกชนิดด้วย

เสถียร โกเศศ (นามแฝง) (2524: 110-111) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพกาย เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ ได้แก่ สิ่งความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องมืออาวุธยุทโธปกรณ์เป็นเครื่องป้องกันตัว ก็สงเคราะห์ให้อยู่ในประเภทนี้ได้

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึงถึงสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา และศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ย่อมเกี่ยวพันแลหล้อมล้ำกันอยู่อย่างที่กล่าวไว้ว่า “สุขภาพสบายใจ” ซึ่งถ้าขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่สมบูรณ์ หรือหนักไปในประเภทใดประเภทหนึ่งก็เกิดความไม่สมดุลกัน เจริญไปในทางวัตถุเกินไป แต่ทางจิตใจไม่เจริญไปตาม ในที่สุดก็กลับกลายเป็นหายนะธรรมเจริญไปในทางจิตใจเกินไป แต่ทางวัตถุไม่เจริญตามก็เป็นเรื่องของฤาษี

เปลี่ยนชนิดที่ตัดขาดจากสังคมเพราะฉะนั้นวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ จึงต้องมีสัมพันธ์ตามส่วนที่ควรกัน อันอยู่ในดุลพินิจของสังคม

จากการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมานี้ เมื่อพิจารณาแล้วโดยสรุปสามารถจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ กับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ในการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท วัฒนธรรมทางแนวความคิด และวัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ก็คือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ และถ้าแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คติธรรม, เนติธรรม และสหธรรม ก็คือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ทางวัตถุเช่นเดียวกัน

2.3 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ แบบแผนวิถีในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ นั้น เป็นผลมาจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ตามลักษณะองค์ประกอบของวัฒนธรรม ซึ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ วิเชียร รักการ (2529: 31-32)

1. องค์คติ (Concept) หมายถึง แนวความคิดร่วมของสังคม อันได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่าง ๆ
2. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ วัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ
3. องค์การ (Organization) ได้แก่ สถาบันและองค์การต่าง ๆ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนแน่นอน
4. องค์วัตถุ (Instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัตถุต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น เป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ รวมทั้งสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์

องค์ประกอบของวัฒนธรรมจึงพอสรุปได้ว่ามี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ชนิดที่ไม่มีรูปแบบ และเนื้อหาที่ชัดเจน เรียกว่า “นามธรรม” รูปแบบที่ 2 ชนิดที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่แน่นอนชัดเจนเรียกว่า “รูปธรรม”

พระยาอนุมานราชชน (2531: 37) ได้แบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมออกเป็น 5 หมวด โดยแต่ละหมวดมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. เผ่าพันธุ์การดำรงชีวิต (Life) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปร่าง หน้าตา เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ การดำรงชีวิต เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย
2. สังคม (Socail) เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันตลอดจนพัฒนาการเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง
3. ศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน กริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนจารีตประเพณี

4. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นเรื่องของรสนิยม ความงาม เช่น การละเล่นพื้นเมือง ได้แก่ ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร ฝอนรำ และภาพลักษณ์ของที่อยู่อาศัย

5. ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นเรื่องการสืบสาน สืบทอดความรู้ เช่น การพูด การคิดเขียน และการอ่าน เพื่อความเข้าใจของเผ่าพันธุ์

พวงพกา ประเสริฐศิลป์ (2541: 9) ได้แบ่งลักษณะของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประการดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีการเรียนรู้จักคิด มีการเรียนรู้ มีการปรับปรุงระบบชีวิตของตนให้เจริญ มีการอยู่ดีกินดี มีความสุข ความสะดวกสบาย วัฒนธรรมจึงมีการถ่ายทอดได้ทางเดียวเท่านั้นคือการเรียนรู้

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกิดจากผลของการกระทำที่ถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ของมนุษย์ในยุคก่อนโดยทางตรงและทางอ้อมมาสู่มนุษย์ในยุคหลัง ๆ หรือยุคปัจจุบันไม่ขาดช่วงระยะเวลา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นมรดกทางสังคมโดยลักษณะดังกล่าวและตัวกลางสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมคือภาษานั้นเอง ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใ้ใช้กันทุกวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตมนุษย์ หมายถึงสภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมจะสามารถแยกวัฒนธรรมออกจากกันได้ เพราะวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกันเนื่องจากลักษณะของมนุษย์ถ้าเกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น วัฒนธรรมของไทยในแต่ละภาคก็จะไม่เหมือนกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้นเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้สังคมต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมให้ได้เพื่อความอยู่รอดและสงบสุข เช่น สังคมไทยสมัยก่อนมีความคิดเห็นว่าผู้หญิงควรทำงานอยู่ในบ้านเป็นแม่บ้าน เรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนทุกชนิด ผู้ชายต้องออกทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงพ่อแม่ แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้หญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายมากขึ้น

ทั้งนี้ วัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน วัฒนธรรมจะคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและการพัฒนาตนเอง รวมถึงกระแสอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาในสังคม

2.4 ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมและขณะเดียวกัน วัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมากหากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดั่งงามที่เหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็วตรงกันข้ามหากสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ต่ำล้งมีแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าในที่สุด เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม ณรงค์ เสียงประชา (2531: 16-17)

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: 21-22) ได้สรุป คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคมมนุษย์ (Culture in an organization and unity of society) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องสร้างข้อตกลง กฎและระเบียบขึ้นใช้เพื่อเป็นเครื่องมือควบคุม สังคมมนุษย์ได้กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ เช่น วิถีประชา (Folkways) ขนบประเพณี (Mores) กฎหมาย (Law) ค่านิยม (Values) และความเชื่อ (Beliefs) เป็นต้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมลักษณะหนึ่งขึ้นใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยกำหนดบทลงโทษไว้หากไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องบังคับและควบคุมผู้คนให้ประพฤติเป็นระเบียบเดียวกันทั้งหมด และขณะเดียวกันก็สร้างความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับความเป็นกลุ่ม พวกเดียวกันของพวกเขาจากคนกลุ่มอื่น

2. วัฒนธรรมแสดงถึงอัจฉริยภาพของมนุษย์เกี่ยวกับการดำรงชีวิต (Culture reveals man's intelligence in leading ways of life) เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ไม่เอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ แม้เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการอย่างปกติจากอดีตกาล มนุษย์ยุคแรก รู้จักปรับใช้สิ่งแวดล้อมด้วยเทคนิคง่าย ๆ แล้วอาศัยกระบวนการทางสังคมถ่ายทอดโยงระบบความรู้ ความคิด ไปสู่ชนรุ่นต่อ ๆ มา ฉะนั้นในทุกวันนี้มนุษย์จึงพยายามสร้างสรรค์ปรุงแต่งวัฒนธรรมด้วยสติปัญญาอันปราดเปรื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาที่ลึกซึ้ง และซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกที

3. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เป็นลักษณะเด่นประจำชาติหรือประจำหมู่คณะ วัฒนธรรมในสังคมหนึ่งย่อมมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของสังคมอื่น ผู้คนสังคมย่อมมีบุคลิกภาพเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนบุคลิกภาพของคนในสังคมอื่น ตัวอย่างเช่น คนไทยย่อมไม่เหมือนกับคนชาติอื่นที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่า คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย ในขณะที่คนชาติอื่นก็มีวัฒนธรรมของตนเอง ได้รับการอบรมบ่มนิสัยและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบนั้น ข้อเท็จจริงนี้บอกเราว่า การทำ การพูด การคิด ที่เรียกรวมว่า “พฤติกรรมทาง

สังคม” (Social behavior) นั้นได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมของสังคม ถ้าเราใช้หมายถึง ลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล เรียกว่า บุคลิกภาพ (Personality) ถ้าหมายถึงบุคลิกภาพของสังคมก็ เรียกว่า ลักษณะประจำชาติ (National characteristics) ลักษณะประจำชาติที่ส่งผลเป็นเอกลักษณ์ ของชาติ จึงเห็นได้ว่าการที่ชาติหนึ่ง ๆ มีเอกลักษณ์ของชาติของตนเอง เป็นผลมาจากการมี วัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2538: 4-5) กล่าวว่าหากพิจารณาความหมายของวัฒนธรรม ในเชิงชีวิตวัฒนธรรมแล้ว วัฒนธรรมน่าจะถือได้ว่าเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่าและอุดมการณ์ ของสังคมที่มนุษย์สร้างและตั้งสมมติ ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติ ภายใต้เงื่อนไขและบริบท ที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะและวิถีชีวิตของ สังคมมนุษย์ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ มีพลังเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมเพื่อปรับตัวกับการ เปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขและบริบทของสถานะแวดล้อม วัฒนธรรมในฐานะขององค์รวมนั้น ประกอบด้วยระบบใหญ่ อย่างน้อย 3 ระบบซ้อนรวมกัน อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

ระบบแรก คือระบบคุณค่าซึ่งหมายถึงศีลธรรมส่วนรวม และจิตวิญญาณของความ เป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวม และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนาและความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะเป็นศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์ และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติในสังคม

ระบบที่สอง คือระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะ การจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอด ความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่นเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อม นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้จากแบบแผนของความสัมพันธ์สังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือข่าย

ระบบที่สาม คือระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึงศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะสร้างเสริมความมั่นใจ

ทุกประเทศทั่วโลกต่างมีเอกลักษณ์ที่แบ่งวิถีชีวิตเป็นของตนเอง ซึ่งบ่งบอกถึงรากเหง้า พื้นฐานของความเป็นชาติที่สืบเนื่องถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตกาล และประเพณี

ปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเอกลักษณ์ที่วันนี้ มิได้หมายถึงลักษณะเพียงอย่างเดียวแต่หมายถึง ลักษณะวัฒนธรรมในส่วนรวม ซึ่งมีจุดเด่นเป็นลักษณะของวัฒนธรรมนั้น โดยตรง ลักษณะส่วนรวม ดังกล่าวนั้น ย่อมไม่เหมือนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมอื่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นบ้านใกล้เรือนเคียงกัน จะมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อยแต่ถ้านำมาพิจารณาเปรียบเทียบกันจะมองเห็นส่วนแตกต่างได้อย่างชัดเจน ดังนั้นหากชาติใดสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้มากเท่าใด ความเป็นชาติก็ยิ่งมีความมั่นคงมากขึ้นเท่านั้น เพราะวัฒนธรรมช่วยพัฒนา ประชาชน สังคม และประเทศชาติ ได้ดังต่อไปนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 26)

1. ศึกษาเรื่องการดำรงชีวิต เพื่อทราบประวัติศาสตร์ของตนเอง ทำให้รู้ว่าเราเป็นใครมีสภาพสังคมอย่างไร และภาคภูมิใจในชาติและเผ่าพันธุ์ตนเอง นอกจากนี้ ยังทำให้ทราบว่า ชาติของตนมีเกียรติภูมิมากน้อยแค่ไหน ควรแก้ไขตนเองอย่างไร เป็นต้น

2. ศึกษาเรื่องของสังคมและสถาบันต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เพื่อปรับปรุงชีวิต ครอบครัว และสถาบันทางสังคม พัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิตที่เหมาะสม สร้างค่านิยมและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัว กำกับควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของส่วนรวม

3. ศึกษาศาสนา จริยธรรม เพื่อควบคุมสังคมไม่ให้สับสนวุ่นวายเป็นจลาจลนำคุณธรรมและหลักธรรมเสริมสร้างความผาสุกให้ตนเอง ใช้กลไกทางศาสนาและพิธีกรรม ประเพณีสร้างความสงบสุขให้กับสังคม ทำให้คนมีจรรยาบรรณ ศีลธรรม จริยธรรม เกิดความมั่นคงในสังคมและประเทศชาติ

4. ศึกษาสุนทรียศาสตร์ เพื่อยกระดับรสนิยมของตนเอง เสริมอุตสาหกรรมพานิชยกรรม และรายได้ ยกกระดับคุณภาพของบ้านเมือง (อาคาร-สถานที่) และไม่ลืมหักพานันทนาการพื้นบ้าน เป็นต้น

5. ศึกษาภาษา วรรณกรรม และเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ สังคม ประเทศชาติ พัฒนาความรู้ เพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เข้าใจเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

ด้วยความสำคัญของวัฒนธรรมมีต่อความมั่นคงของหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชนในชาติ ต้องช่วยกันรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่คู่ชาติตลอดไป สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรมไทย คือ หัวใจของชาติ” หรือ “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ”

ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้นักมนุษยศาสตร์ได้รับการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยขึ้นอยู่กับศักยภาพของมนุษย์ในการปรับปรุงรับเอาหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีความเหมาะสมมากก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้มากเป็นเงาตามตัว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตในสังคม

2.5 การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม

การศึกษาวรรณกรรมที่แล้มาแล้ว เรามักเพ่งเล็งไปถึงอดีต เรื่องของอดีตมีอยู่สองทางคือเก็บไว้ดูหรือเก็บไว้เพื่อรู้ทางหนึ่ง และเก็บไว้เพื่อใช้อีกทางหนึ่ง ของในวัฒนธรรมไทยในอดีตหลายอย่างที่ใช้ในสมัยนี้ไม่ได้ เมื่อใช้ไม่ได้บางคนก็ไม่เก็บคิดว่าใช้ไม่ได้แล้วจะสอนกันไปทำไม เราลืมไปว่ามีการเก็บอีกวิธีหนึ่ง คือเก็บไว้เพื่อรู้เมื่อมันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเราเราก็ต้องรู้เอาไว้

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525: 43-44) ได้ให้ความเห็นในเรื่องการศึกษากับการสืบทอดและการเสริมสร้างวัฒนธรรมไว้ว่า ความสับสนด้านวัฒนธรรมไทยเกิดมาจากคนไทยไม่สนใจวัฒนธรรมของไทยด้วยความเห็นดีเห็นงามหรือด้วยความรู้อย่างซาบซึ้งในวัฒนธรรมแต่มองวัฒนธรรมในทัศนะของชาตินิยม คือ ต้องการจะรักษาถ่ายทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมของไทย เพราะความรู้สึกว่าเป็นของไทยเท่านั้น โดยไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมลึกลับซึ่งความประณีตงดงามของวัฒนธรรมนั้นแต่อย่างใดในที่สุดจะรักษาไว้ไม่ได้ ดังนั้น ในการส่งเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมจะต้องให้คนไทยได้รับการอบรมหรือได้รับการศึกษาให้มีสติปัญญา วิจัยญาณ ให้มีความรักสายรักงามและให้เห็นความประณีตต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไทยและควรจำเป็นต้องเลือกสรรพิจารณาว่า อย่างไรควรรักษาให้มีชีวิตอยู่อย่างไรควรจะทำพิพิธภัณฑ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2539: 8) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาทำหน้าที่ดำรงรักษาและถ่ายทอดศิลปวิทยาการ หรือจะเรียกว่าวิชาการตลอดจนวัฒนธรรมให้แก่สังคมเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ที่สำคัญ ถือว่าเป็นบทบาทที่น่ายกย่องของการศึกษา ซึ่งทำให้อารยธรรมของมนุษยชาติเจริญรุ่งเรืองสืบมา”

กรณีการ สัจกุล (2537: 42) กล่าวถึงการศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ว่า ภารกิจหลักของการศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการศึกษาที่มีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมดังนี้

1. การศึกษาช่วยบรรเทาวัฒนธรรมในส่วนที่ด่างเพื่อเป็นสมบัติกลางแก่พลเมือง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ
2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป

4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่พลเมือง

อุทัย บุญประเสริฐ (2536) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาับวัฒนธรรมไว้ว่า

1. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและมรดกทางสังคมสู่คนรุ่นใหม่
2. การศึกษาทำหน้าที่ช่วยพัฒนาคนให้มีใจกว้าง มีทัศนคติเปิด มีโลกทัศน์กว้างพร้อมที่จะเข้าใจหรือทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงรู้จักเลือกสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ รู้จักปรับสิ่งเก่าให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดจนมีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทางวัฒนธรรมตามสมควร
3. การศึกษาทำหน้าที่รักษา สนับสนุน หรือเป็นตัวกลางในการพัฒนาระบบจริยธรรมและคุณธรรมประจำสังคมนั้น ๆ
4. การศึกษาเป็นแกนกลางในการส่งเสริมเอกลักษณ์ของสังคมของชาติ โดยให้ความรู้ส่งเสริมความเข้าใจ เสริมสร้างความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
5. การศึกษาเสริมสร้างความรู้รักเป็นชาติให้แก่ชุมชนในชาติ

ชนิตา รักย์พลเมือง (2525: 75) กล่าวไว้ว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียนทำหน้าที่ได้ดีที่สุดการศึกษาจะต้องไม่เพียงแต่จะต้องถ่ายทอดและบำรุงรักษาวัฒนธรรมในอดีตเท่านั้น แต่จะต้องสร้างให้สมาชิกของสังคมตระหนักถึงปัจจุบันและอนาคตนั้นคือการศึกษาเป็นตัวการที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ได้

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 20-21) ได้อธิบายการถ่ายทอดวัฒนธรรมว่าเมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณก็ย่อมจะหมายความว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือการที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควร อะไรไม่ควร เช่นในสังคมไทย พ่อแม่สอนลูกให้ไหว้ผู้อาวุโสกว่า ผู้น้อยไม่ควรยืนค้ำศีรษะผู้ใหญ่ การสอนในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการสอนถึงพฤติกรรมแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ด้วยการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งไม่เคยตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง

การที่สมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะถือวิธีการประพฤติปฏิบัติแบบใดนั้นมิได้มีการตกลงกันในรายละเอียดทุก ๆ เรื่องข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ ๆ กำหนดแนวคิดที่สำคัญไว้ เมื่อทุกคนรู้ถึงหลักใหญ่แล้วก็จะประพฤติปฏิบัติได้ง่ายขึ้น หลักที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยอมรับและยึดถือถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นพื้นฐานเพื่อใช้วินิจฉัยพิจารณาเลือกปฏิบัติไม่ให้ขัดกับการยอมรับของสังคม

เมื่อมีค่านิยมของสังคมเป็นแกนกลางให้สมาชิกของสังคมยึดเป็นหลักพฤติกรรม แนวความคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ย่อมจำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติ และเมื่อทุกอย่างสอดคล้องกันก็หมายความว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ดำเนินไปได้โดยไม่มีปัญหา ถึงแม้ว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอาจจะหมายถึงว่า ลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลาแต่ค่านิยมและหลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนไป

เนื่องจากว่าวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสมาชิกของสังคมตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกันมนุษย์ที่อยู่คนละสังคมย่อมจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน เพราะในเมื่อแต่ละกลุ่มตกลงกันเอง ข้อตกลงของแต่ละกลุ่มย่อมจะไม่เหมือนกันและวัฒนธรรมของสังคมจึงไม่เหมือนกันอาจมีบางส่วนที่คล้ายกันและมีบางส่วนที่เหมือนกัน แต่เมื่อรวมเป็นระบบสัญลักษณ์แล้วจะพบว่าสังคมที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นนิสัยของมนุษย์ซึ่งพ่อแม่จะต้องถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน และจะเป็นมรดกตกทอดสืบทอดกันไปจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเสมอ วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์คิดค้นของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมเดียวกันหรืออาจรับมาจากสังคมอื่นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องติดต่อกันก็ได้ ดังนั้นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดได้ 3 ทาง คือ

1. ทางด้านจิตใจ ซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นการบอกถึงความเจริญ การมีธรรม รู้จักควบคุมตน การควบคุมสังคม และการจัดระเบียบของสังคมเป็นความเจริญที่เกิดขึ้นเหนือลักษณะชาติญาณ

2. ทางด้านวัตถุ มนุษย์รู้จักประดิษฐ์คิดค้น ตกแต่งวัตถุที่มีอยู่ตามธรรมชาติเพื่อรับใช้ชีวิต เป็นการประดิษฐ์เครื่องมือในการทำมาหากิน เครื่องใช้ในครัวเรือนเพื่อความสะดวกของชีวิต รวมถึงการประดิษฐ์ตกแต่งที่อยู่อาศัย เช่น ตึก อาคาร วัด โบสถ์ เครื่องนุ่งห่มและศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ

3. ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ เครื่องจักรกล เครื่องผ่อนแรง เครื่องยนต์ คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม จรวด เครื่องบิน รถไฟ รถยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ โทรเลข เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นงานทางฝีมือ หรือเทคนิคขั้นสูง ซึ่งมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมารับใช้ชีวิต ให้ผลทั้งทางด้านคุณภาพความรวดเร็วแน่นอน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นผลงานทางเทคนิค

การถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ประพฤติปฏิบัติในวัฒนธรรม ทั้ง 3 ด้าน ตามสถานภาพ บทบาท หน้าที่ และสติปัญญาของคนที่ได้รับได้ในแต่ละบุคคล การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะได้ผลดี สืบทอดต่อไปได้ยั่งยืน ต้องอยู่บนพื้นฐานค่านิยมในสังคมนั้น ๆ ด้วย ฉะนั้น ค่านิยมจึงเป็นตัวแปรสำคัญของชีวิต ในการพัฒนาตนเองและสังคมเพื่อให้มีคุณภาพ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ (2525:39-40) การศึกษาเป็นการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมในแง่ศิลปะหรือในแง่อะไรก็ตาม ซึ่งมีหลักอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก เราต้องสอนให้เด็กเห็นความสำคัญของศิลปะหรือวัฒนธรรมเสียก่อนว่าศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น มีความสำคัญต่อชีวิตต่อประเทศชาติอย่างไรบ้าง เราจะต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมเหล่านั้น ต้องชี้ให้เห็นปรัชญา ซึ่งจะทำให้เขามีความเข้าใจมีความรักศิลปะมากขึ้น

ประการที่สอง เราต้องชี้ให้เขาทราบว่าเราสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยไปทำไม

ประการที่สาม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมอย่างไร วิธีสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมนั้น เราต้องรู้ว่าวัฒนธรรมคืออะไร อะไรเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมเราจะสืบทอดและเสริมสร้างไปทำไม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างอย่างไร การสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมนั้นทำเฉพาะในโรงเรียนไม่พอจะต้องมีสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อีกมากมายให้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง ถ้าเรามีประสบการณ์เพียงพอได้สัมผัสได้และต้องด้วยตนเองแล้วจะทำให้เราเข้าใจซาบซึ้งในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ดียิ่งขึ้น

การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญาความคิด ความเชื่อ ศิลปกรรม สุนทรียภาพ ศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย แต่ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคงการจัดกระบวนการและกิจกรรมต้องเน้นที่แก่นแท้และรากเหง้าของภูมิปัญญาชุมชน ชีวิตของคนในชุมชนมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรมการแสดงที่ผิวเผิน ผู้ที่รับผิดชอบในการศึกษาด้านวัฒนธรรมจึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการปลูกฝัง บ่มเพาะซึมซับ ประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กอย่างต่อเนื่อง มิใช่มุ่งผลทางธุรกิจหรือผลทางการประชาสัมพันธ์เท่านั้น

วิกิร ต้นทวดโต (2536 : 106-107) ได้จำแนกการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบเป็นกระบวนการที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับระบบสังคมและวัฒนธรรม บุคคลสามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ค่านิยม เจตคติ ประเพณีอันเหมาะสมในวัฒนธรรมหนึ่งโดยอาศัยกระบวนการทางสังคมพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบ โดยทั่วไปเป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

2. การเรียนรู้ที่มีรูปแบบนั้นเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะที่แน่นอนและมักจะเกิดขึ้นภายในสถาบันที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ที่เรียกว่าสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: 29) การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญาความคิด ความเชื่อ ศิลธรรมสุนทรียภาพ ศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย แต่ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง การจัดกระบวนการและกิจกรรมต้องเน้นที่แก่นแท้และรากเหง้าของภูมิปัญญาชุมชน ชีวิตของคนในชุมชนมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรม การแสดงที่ผิวเผินผู้ที่รับผิดชอบในการศึกษาด้านวัฒนธรรมจึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการปลูกฝัง บ่มเพาะซึมซับประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กอย่างต่อเนื่อง มิใช่มุ่งผลทางธุรกิจหรือผลทางการประชาสัมพันธ์เท่านั้น

การศึกษาด้านวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทำความเข้าใจและฝึกปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันก็ได้เสพความซาบซึ้งดีงามและรื่นรมย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมไม่มุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมจนเกินไป ไม่ปลุกกระดมให้ต่อต้านวัฒนธรรมสากล หากแต่เน้นการเข้าถึงสาระอันเป็นแก่นแท้ของวัฒนธรรมซึ่งเป็นคุณค่า ศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาวัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งและไม่ใช่แท่งศิลาอันแข็งกระด้าง วัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งในทิศทางที่เจริญและทิศทางที่เสื่อม การศึกษาด้านวัฒนธรรมจึงเป็นการสร้างรากฐานความคิดที่มั่นคงแก่ผู้เรียนให้สามารถรับวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ไม่เลื่อนไหลไปตามกระแส แต่รู้เท่าทันปรับตัวได้และคงความเป็นไทยอย่างมีศักดิ์ศรี

การศึกษาด้านวัฒนธรรมและการเสริมสร้างคุณธรรม จึงเป็นองค์คุณที่สำคัญของสาระทางการศึกษา แน่นนอนที่สุดการศึกษาด้านวัฒนธรรมย่อมไม่แยกตัวออกจากสาระความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกองค์ประกอบเป็นสาระที่ผสมกลมกลืนกัน เกิดเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนและการสืบทอดทางวัฒนธรรมในครอบครัวและชุมชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการศึกษามีบทบาทอย่างมากในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่คนในสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษาที่จัดอย่างเหมาะสมจะสามารถรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีความหมายให้กับคนในรุ่นต่อไปได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้คนในรุ่นต่อไปรู้จักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติของตนพร้อมทั้งสามารถปรับปรุงวัฒนธรรมเดิมที่มีความหมายและมีคุณค่ากับชีวิตในยุคของตนได้

2.6 บทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญแก่นมนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ต่อสังคมในภาพรวมและระดับครอบครัวหรือวัฒนธรรมในส่วนย่อยของแต่ละสังคมตามลำดับซึ่งเสาวภา ไพทยรัตน์ (2535:11-12) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของวัฒนธรรมที่มีต่อสังคมในภาพรวมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมแต่แนวคิดในการสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีส่วนสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมมิได้เป็นเครื่องชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความดี ความเด่นหรือความดีใจวัฒนธรรมของตนเหนือวัฒนธรรมของสังคมอื่น ๆ
2. วัฒนธรรมเป็นผลรวมจากภูมิปัญญาของคนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงได้รับการถ่ายทอด สั่งสม สืบสาน และในบางโอกาสอาจเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น วัฒนธรรมรวมระดับชาติ วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ วัฒนธรรมย่อยของเชื้อชาติ วัฒนธรรมของท้องถิ่น วัฒนธรรมของกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

หน้าที่ของวัฒนธรรมในส่วนย่อยของแต่ละสังคมทั้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่

1. การกำหนดบทบาทและสถานภาพของสถาบันครอบครัว วัฒนธรรมในแต่ละชาติศาสนาจะมีความแตกต่างกันในครอบครัว สังคมไทยให้ความสำคัญแก่สามีเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง
2. การกำหนดแนวทางในการอยู่ร่วมกันของแต่ละสังคม ข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมและถือเป็นประเพณีการปกครอง เช่น การให้ความสำคัญของผู้นำในสังคมการเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน การนับถือระบบอาวุโส เป็นต้น
3. การควบคุมคนในสังคมมิให้ประพฤติปฏิบัติตนที่ผิดต่อประเพณี ดังเช่นในสังคมไทยให้ความสำคัญแก่การแต่งงานจะต้องมีประเพณีการสู่ขอ การหมั้น การแต่งงานโดยที่สังคมไทยยังคงดำเนินชายหญิงที่ละเลขขนบธรรมเนียมประเพณีการแต่งงาน
4. การแสดงถึงสัญลักษณ์ของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่น คนไทยจะมีการยกมือไหว้แสดงการทักทาย อำลา ขอบคุณ ส่วนการแนะนำทักทายของคนสังคมอื่น เช่น สังคมตะวันตกใช้การจับมือ สังคมญี่ปุ่นใช้การโค้งคำนับกัน เป็นต้น
5. การกำหนดค่านิยมและความเชื่อในการดำรงชีวิตของคนในสังคมดังเช่นสังคมของนับถือพุทธศาสนา จะสั่งสมความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมการรู้จักให้อภัยแก่กันพร้อมทั้งหล่อหลอมอุปนิสัยความมีเมตตาธรรมในการดำรงชีวิต

2.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีทั้งเจริญงอกงามและเสื่อมสูญได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของสังคมความเชื่อ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่ง สมิทซ์ สระอุบล (2534: 35) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไว้ได้ดังนี้

ปัจจัยที่เกื้อหนุนวัฒนธรรม คือปัจจัยที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้วัฒนธรรมของสังคมนั้นดำรงอยู่ มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันต่อไป ได้แก่

1. สอดคล้องหรือเข้ากับสภาพประเพณีที่มีอยู่เดิม เช่น ศาสนาพุทธแพร่หลายในไทยมากกว่าศาสนาพราหมณ์ ซึ่งอาจเป็นได้ว่าเพราะเราไม่นิยมแบ่งคนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ เหมือนระบบวรรณะในศาสนาพราหมณ์

2. อิทธิพลของศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนไทยมาก เช่น ความกตัญญูกตเวที การมีสัมมาคารวะ ความสุภาพเรียบร้อย ความโอบอ้อมอารีมีใจเมตตา ฯลฯ

3. การเห็นคุณประโยชน์ หากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าทำแล้วได้ประโยชน์ประชาชนจะรักษาและปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เราก็สงน้ำพระ รดน้ำ และขอพรจากผู้ใหญ่

4. กลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมของตน เช่น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มคนตรีไทย ฯลฯ จึงพยายามส่งเสริมและคัดค้านการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ทำลายวัฒนธรรมที่ตนเห็นว่าดีและจะสนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้วัฒนธรรมที่ตนส่งเสริม นั้นดีขึ้น

5. ตัวแทนของวัฒนธรรม ตัวแทนใดก็ตามที่มีอิทธิพลหรือมีอำนาจจะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้แต่งกายแบบยุโรป ทำให้ประชาชนนิยมเลียนแบบแต่งกายตามแบบยุโรปไปด้วยหรือในรัชสมัยนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ทันสมัยขึ้น เป็นต้น

6. สภาพทางเศรษฐกิจ หากสภาวะทางเศรษฐกิจรุ่งเรือง ไม่ขาดแคลน คนจะมีจิตใจสบาย ความปกติสุขจะเกิดขึ้น คนจะอยู่อย่างสงบสุขหรือพยายามอยู่ให้ดีขึ้น โดยสิ่งใดดีมักจะรับไว้ วัฒนธรรมจึงดำรงอยู่ได้และอาจมีวัฒนธรรมที่ใหม่และดีเพิ่มขึ้น

7. สภาพการเมือง ประเทศใดสภาวะทางการเมืองมั่นคงประเทศนั้นก็จะมีแต่ความปกติสุข สถาบันต่าง ๆ ก็สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

ปัจจัยที่บั่นทอนวัฒนธรรม คือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงหรือสูญไป ได้แก่

1. ความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นความรู้สึกผูกพันกับสิ่งเก่า ๆ ตามความเคยชิน เช่น คนแก่มักกลัวโรงพยาบาล ไม่อยากไปถ้าไม่จำเป็นจริงๆ เพราะคิดว่าเป็นสถานที่ที่จะไปตายหรือ ชาวเขาไม่ชอบอาบน้ำบ่อย ๆ เป็นต้น

2. กลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มต่อต้านวัฒนธรรมใดก็ตามที่ทำให้ตนเสียผลประโยชน์ เช่นคนเข้าทรงนิยมให้คนเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เพื่อตนจะมีรายได้ คนขายควายไม่ชอบให้มีการทำควายเหล็ก เพราะจะทำให้ชาวนาซื้อควายน้อยลง ซึ่งทำให้ตนขาดรายได้ เป็นต้น

3. ทักษะหรือเจตคติ แม้จะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นดี แต่ไม่เต็มใจรับเพราะเห็นว่ายุ่งยากลำบากหรือไม่คุ้นเคย เช่น ชาวชนบทที่ไม่ค่อยนิยมเก็บเงินไว้กับบ้านหรือซื้อเป็นทอง ไม่นิยมฝากไว้กับธนาคาร จึงทำให้ถูกปล้นสะดมได้ง่าย และทำให้เงินทองไม่หมุนเวียน เป็นต้น

4. การไม่เห็นคุณค่าประโยชน์ของวัฒนธรรมเพราะไม่เห็นผลทันตา วัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างจึงต้องใช้เวลา ทำให้ปฏิบัติวัฒนธรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควร

5. ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การแพทย์เจริญทำให้มีคนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรเพิ่มไม่ทันกับจำนวนคน ทำให้คนดิ้นรนเห็นแก่ตัว หรือคิดอาวุธประหัตประหารกัน ฯลฯ เป็นการทำลายล้างวัฒนธรรมที่มีเมตตาต่อกัน เอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นต้น

6. สภาพเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสภาพความเร่งรีบแสนยากจนที่ก่อให้เกิดปัญหาเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม เช่น อาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด ฯลฯ เป็นการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามที่มีอยู่แต่เดิม

7. สภาพการเมือง หากประเทศแตกแยกไม่มั่นคง มีการต่อสู้ทางลัทธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กันเองหรือจากฝ่ายตรงกันข้าม (คอมมิวนิสต์) วัฒนธรรมก็จะบั่นทอน เช่น เราชักเคารพพระมหากษัตริย์ แต่คอมมิวนิสต์อาจจะมองไปในทางตรงข้าม เป็นต้น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เกิดจากกระบวนการทำลายกระบวนการดังต่อไปนี้ งามพิศ สัตย์สงวน (ม.ป.ป.: 8-13)

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention)
2. การค้นพบ (Discovery)
3. การแพร่กระจาย (Diffusion)
4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation)
5. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation)
6. ความทันสมัย (Modernization)
7. นวัตกรรม (Innovation)

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) หมายถึง กระบวนการที่สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนถูกทำขึ้นมา เป็นการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งใหม่ๆ ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เวกิน รถยนต์ เครื่องบิน บ้าน หรืออาจเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น กฎหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ใหม่ ๆ เมื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้นมาแล้วมักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ตามมาด้วย

2. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง กระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกค้นพบโดยสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นมีอยู่แล้ว แต่ไม่รู้กันจนกระทั่งมีคนไปค้นพบสิ่งนั้นเข้า เช่น กระแสไฟฟ้า คือการค้นพบแต่หลอดไฟ คือการประดิษฐ์คิดค้น การค้นพบเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3. การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง ส่วนต่างๆ ที่เฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่งในบางกรณีส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมดังกล่าวจะแพร่กระจายไปยังสังคมต่างๆ ทั่วโลก การแพร่กระจายเป็นวิธีการหนึ่งที่สังคมต่างๆ ได้รับนวัตกรรม (Innovation) ซึ่งคือสิ่งของใหม่ๆ จากภายนอกสังคม การแพร่กระจายเป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมต่างกันมาติดต่อสื่อสารกันไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมที่มาติดต่อกัน โดยทั่วไปการแพร่กระจายเป็นกระบวนการ 2 ทาง คือ มักเป็นการแลกเปลี่ยนกันและกัน ไม่ใช่ให้แค่ฝ่ายเดียว

4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) การติดต่อทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อชน 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกันแต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้น ๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลที่ยาวนาน แต่ถ้าติดต่อกันยาวนานขึ้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้ นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า “Acculturation” เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า “Cultural Contact” ซึ่งมีความหมายคล้าย ๆ กัน ศัพท์ทั้ง 2 คำหมายถึงปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อย ๆ การติดต่อดังกล่าวทำได้หลายทาง เช่น โดยการทำสงครามกัน การตกเป็นเมืองขึ้น การถูกยึดครองทางการทหาร การตกอยู่ใต้ปกครองของจักรวรรดินิยม การอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การค้า การแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน มีการติดต่อกันในช่วงสั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยวหรือติดต่อกันทางอ้อม โดยทางสื่อสารมวลชนและการแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ เมื่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน 2 วัฒนธรรมมาติดต่อกัน ไปเรื่อย ๆ ในที่สุดจะมีผลกระทบทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

5. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง คือผสมผสานทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการติดต่อระหว่างวัฒนธรรมเป็นผลมาจากการที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มคนต่าง ๆ แทนที่วัฒนธรรมของตนเองโดยวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยทั่วไปกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ต่างๆ กระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมย่อยด้วย ในอนาคตอัตราการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยจะเร็วยิ่งขึ้น

6. ความทันสมัย (Modernization) ความทันสมัยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น ในสังคมกำลังพัฒนากระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อสังคมกำลังพัฒนา รับเอาวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่เทคโนโลยีด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร สื่อสาร การแพทย์ การศึกษาและด้านอื่น ๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุของสังคมตะวันตก เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ โลกทัศน์ แบบแผนการเลือกคู่ การแต่งงาน ระบบราชการและสิ่งอื่นอีกมากเมื่อนำมาใช้แล้วมักเกิดการเปลี่ยนแปลง ในสังคมกำลังพัฒนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักไม่ราบรื่น มักเกิดอย่างต่อเนื่องหลายอย่างและหลายระดับ ทำให้มีผลกระทบต่อสถาบันสังคมทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา

7. นวัตกรรม (Innovation) นวัตกรรมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในประเทศกำลังพัฒนาคำว่า นวัตกรรม หมายถึง กระบวนการรับของใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนมาใช้ในสังคมหรือชุมชนของใหม่ดังกล่าวอาจเป็นนวัตกรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการสื่อสารการแพทย์ การขนส่ง การศึกษา การเกษตร หรือการตลาด ส่วนของใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) เช่น ความคิด อุดมการณ์ หรือแบบแผน พฤติกรรมใหม่ๆ ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากของเดิม

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: 33) วัฒนธรรมมีธรรมชาติคล้ายคลึงกันสรรพสิ่งในโลก กล่าวคือ เมื่อมนุษย์สร้างขึ้นแล้วก็ใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการในชีวิต แต่เมื่อเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ก็ต้องมีการปรับปรุงวัฒนธรรมซึ่งเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการนั้นให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือมีการพัฒนาต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดมนุษย์เห็นว่า พัฒนาต่อไปได้ยาก หรือผลประโยชน์ไม่คุ้มกับการลงทุนแล้ว จึงยุติการพัฒนาวัฒนธรรมนั้น ๆ ต่อไป วัฒนธรรมนั้นจึงไม่มีหน้าที่ที่ต้องรับใช้มนุษย์ก็จะตายหรือสลายไปในที่สุด ดังนั้นวัฒนธรรมย่อม เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับมนุษย์ผู้สร้างวัฒนธรรมนั่นเอง

2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา วัฒนธรรมและการพัฒนา

พระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2545) มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

วิระ บำรุงรักษ์ (2544: 40) กระบวนการศึกษาจึงเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่ช่วยให้คนได้รู้จักโลก รู้จักการดำเนินชีวิตในโลก และรู้จักสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ในโลกแต่สำหรับการสร้างความรู้ การใช้ความรู้และการพัฒนาความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตในโลกและในสังคมของมนุษย์เป็นเรื่องของวัฒนธรรม และที่สำคัญคือการสืบทอดความรู้ การใช้ความรู้ และการพัฒนาความรู้ซึ่งสัมพันธ์กับโลกภายนอกนั้นก็ถือเป็นเรื่องวัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงเป็นภาพชัดว่าการศึกษา คือกระบวนการสร้างสรรค์และการสืบทอดวัฒนธรรม

ปัญหาการศึกษาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีอยู่ 4 ประการคือ

1. หลักสูตรปัจจุบันโดยส่วนรวมยังไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการอันแท้จริงของชุมชนหรือท้องถิ่น จึงทำให้ผู้รับการศึกษาไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมของเขาได้ ไม่มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น หลักสูตรปัจจุบันทุกประเภทและทุกระดับ ไม่ค่อยได้นำเนื้อหาสาระอันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมเหล่านั้น มาบรรจุเพื่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เนื้อหาสาระที่เรียนกันในปัจจุบันมักจะเป็นเรื่องที่ไกลตัวมากกว่าเรื่องที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

2. วิธีเรียนวิธีสอนยังคงเป็นไปตามแนวคิดและปรัชญาการศึกษาของชาวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ครูผู้สอนขาดความตระหนักและขาดการประยุกต์ใช้วิธีการเรียนการสอนอันเป็นวิธีการตามความคิดและภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิธีการทางพระพุทธศาสนาซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นสถาบันการสถาบันการศึกษาหลักในสมัยก่อนของสังคมไทยว่าเป็นอย่างไร ดังนั้นการศึกษาที่เป็นอยู่คงไม่สามารถช่วยให้คนไทยรู้จักพึ่งตนเอง และคงไม่สามารถช่วยคนไทยสามารถปรับตนเองได้ดีในสังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมชนบท

3. ครูอาจารย์ในระบบโรงเรียน ล้วนแต่ได้รับการฝึกอบรมกันมาตามแนวทางการฝึกหัดของครูชาวตะวันตกเป็นประการสำคัญ แต่เรื่องการคิดหรือความคิด ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการศึกษายังไม่เข้าใจอย่างถูกต้องตรงกันถึงแม้จะเป็นการคิดหรือความคิดของตะวันตกก็ยังไม่สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้ง หรือวิธีคิดตามแนวพุทธศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นไทยก็ยังมีความรู้ในเรื่องนี้น้อยมาก

4. สถาบันการศึกษาไทย ยังไม่ได้สร้างฐานวิชาการที่มั่นคงของชาติ กล่าวคือความรู้ของชาติทุกประเภท ทุกระดับที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนไทย ยังไม่มีการรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นเรื่องเป็นราวอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา มีอยู่ 5 ประการคือ

1. สถาบันการศึกษามุ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตก
2. การเสื่อมโทรมและถดถอยของวัฒนธรรมตะวันตก
3. คนไทยและสถาบันดั้งเดิมของไทย มีวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยกระบวนกำลังคมประกิด แต่การศึกษาปัจจุบันไม่ได้จัดให้ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้
4. วัฒนธรรมของชาติซึ่งมีเนื้อหาสาระดี แต่ขาดพัฒนารูปแบบที่ทันสมัยและขาดนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและสนองความต้องการใหม่ ๆ
5. การศึกษาทุกประเภทและทุกระดับควรจะได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมพื้นเมือง วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมสากล ในระบบการศึกษาอย่างมีสัดส่วนเหมาะสม

แนวทางการแก้ไขปัญหา มีอยู่ 7 ประการ

เพื่อให้การศึกษาไทยมีสัมพันธภาพที่ดีกับวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศในศตวรรษต่อไป แนวทางในการแก้ไขปัญหาคควรจะเป็น ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตรทุกประเภทและทุกระดับ ให้มีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่เหมาะสมให้มากขึ้น
2. ในส่วนวิธีเรียนวิธีสอนก็เช่นเดียวกัน ควรจะได้มีการพัฒนาปรัชญาการศึกษาไทย โดยยึดพุทธศาสตร์เป็นแนวทางและผสมผสานด้วยปรัชญา และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นและแต่ละภูมิภาคเข้าไว้
3. ให้การศาสนาและการวัฒนธรรม ได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษาของชาติให้มากขึ้น
4. ควรจะได้มีการสร้างฐานวิชาการของชาติโดยรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ของสังคมไทย เช่น ภาษา ภูมิปัญญาของชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสังคมไทย
5. ควรจะมีการปรับปรุงรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีหลักธรรมคำสอนเป็นเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อสามารถใช้สอน ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของคนไทยในสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป
6. ควรส่งเสริมการนำหลักพุทธปรัชญามาใช้เป็นหลักในการพัฒนาการศึกษาและวิชาการของไทยให้แพร่หลาย

7. ในการจัดทำแผนงานและโครงการของหน่วยงานทางการศึกษาทั้งหลายควรจะบูรณาการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมให้สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้การศึกษาภารกิจสำคัญที่จะทำให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิใจในความเป็นไทย ความเป็นท้องถิ่น เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิมแล้ว การศึกษาต้องเชื่อมประสานระหว่างวัฒนธรรมไทยที่มีมา ช่างในกับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาจากภายนอก โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกให้ประสานสอดคล้องให้ได้ประโยชน์ที่ควรจะได้ จนก่อให้เกิดความเจริญงอกงามของสังคมไทยอย่างแท้จริงสืบไป ดังพรรณนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541: 55) ที่กล่าวว่า

... เมื่อเราสัมพันธ์กับวัฒนธรรมนอก ไม่เฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก จะเป็นวัฒนธรรมใดก็ตาม เราจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่าทำอะไร จะเอามันมาใช้ประโยชน์ได้คือการที่ต้องรู้จักเลือกเอาส่วนที่ดี มองจับเอาคุณค่าที่เป็นประโยชน์ โดยแยกแยะวิเคราะห์และที่สำคัญเมื่อใช้ปัญญารู้จักเลือกแล้วก็ต้องรู้จักดูแล้วย ให้กลายมาเป็นเนื้อเป็นตัวของเราแล้ววัฒนธรรมของเราจะอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น...

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 107-108) กล่าวว่า การเตรียมบุคลากรในชาติให้พร้อม และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศระยะยาวนั้น การจัดการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การศึกษาต้องเตรียมคนให้มีความเป็นท้องถิ่น พร้อมกับความเป็นสากล การจัดการศึกษาจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีความสนใจความเปลี่ยนแปลงของโลก และมีความสามารถที่จะก้าวทันความเปลี่ยนแปลงนั้น ขณะเดียวกัน ก็ต้องคำนึงถึงความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ช่วยให้เกิดการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยแต่ละแห่ง ตลอดจนทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประโยชน์ สร้างสรรค์ความเจริญให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

กรมศิลปากร (ม.ป.ป.: 73) โดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา วัฒนธรรม และการพัฒนานั้น มีสภาพเช่นเดียวกับการเจริญเติบโตของต้นไม้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ส่วน คือ

1. รากและโคนต้นเปรียบเสมือนวัฒนธรรม ซึ่งบ่งบอกให้เห็นพันธุกรรมของต้นไม้ นั้น ๆ เป็นกำเนิดของชีวิต บอกให้รู้ว่าเป็นพันธุกรรมชนิดใด เหมาะสมกับ ดิน ฟ้า อากาศ แบบไหน จะให้ผลผลิตอย่างไร เป็นคนเผ่าใด ชาติใด และวัฒนธรรมระดับใด

2. ลำต้น คือ กระบวนการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่ที่สืบทอดสายพันธุกรรมดั้งเดิมไปสู่การพัฒนา จะเพิ่มผลผลิตได้มากน้อยแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์แข็งแรงของลำต้น คือ การศึกษา ฉะนั้นรากและลำต้นจะต้องสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมกับการศึกษาจึงแยกจากกันไม่ได้

3. ดอกใบ กิ่งก้านสาขา คือการพัฒนา ซึ่งเป็นผลจากการทำงานของรากและลำต้น หรือวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการศึกษา

วัฒนธรรม การศึกษาและการพัฒนา จึงมีความสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่มาช้านาน ดังนั้น การจัดการศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบใดก็ตาม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึง วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยมาใช้เป็นแนวทางและกระบวนการทัศนในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนชาวไทยและประเทศชาติต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

3.1 การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นทุกยุคทุกสมัยนั้น เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor, 1832) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคมได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมและต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นต่อไป

เช่นเดียวกันกับ สุพัตรา สุภาพ (2541:51) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ทะนุบำรุง ถิ่นทอด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม มนุษย์เป็นสัตว์ ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มเติมการที่มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดี ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและทางจิตใจเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวงและสิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ วัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

มาลินอฟสกี (Malinowski, 1913) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมที่จะมีต่อไปได้นั้นว่า วัฒนธรรมต้องมีหน้าที่สนองต่อความต้องการของมนุษย์ องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าประเพณีทุกประเพณี วัตถุวัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อ ต้องตอบสนองความจำเป็นหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ที่ต้องทำหรือเป็นตัวแทนของส่วนที่ขาดเสียไม่ได้ในวัฒนธรรมนั้น ๆ

งามพิศ สวงนศักดิ์ (2532: 33-34) ได้กล่าวถึงการคงอยู่ของวัฒนธรรมว่า สิ่งใดที่คนในสังคมให้การยอมรับ ยึดถือปฏิบัติทำการสืบทอดต่อให้คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็น

เครื่องพิสูจน์ว่าสิ่งนั้นมีค่า เป็นที่น่าปรารถนาเป็นเครื่องวัดความมีคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งนั้น ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นสิ่งที่ต้องสืบทอดให้คนรุ่นต่อไปได้รักษาเอาไว้

อมรา พงศาพิชญ์ คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2540: 23-34) ได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านการยอมรับของคนในสังคมมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยระหว่างนั้นอาจเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม แต่ยังคงมีการสืบทอดผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จึงต้องเป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องเรียนรู้ และรับช่วงการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน การที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าอะไรควรยึดถืออะไรควรประพฤติปฏิบัติ โดยทั่วไปมักยึดหลักใหญ่ ๆ ที่ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม หากพบว่าวัฒนธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมของคนในสังคมช่วงเวลานั้น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้านย่อมเป็นไปอย่างราบรื่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจะพบว่าลักษณะบางประการของวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา แต่บรรทัดฐาน ค่านิยมที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์หรือแนวทางในการปฏิบัติสำหรับคนในสังคมจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2540: 22-23) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินใจจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการคิด เลือกรสร จนกลายเป็นแบบแผนของการปฏิบัติ รวมถึงความคิด ความเชื่อ วัตถุ หรือสิ่งใด ๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอด หมั่นปรับปรุง เรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางสังคมที่มีคุณค่า น่าสะสม มีประโยชน์กับคนในสังคม สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือแนวทางในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นและมุ่งถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไป
2. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อมารับเอาไว้เพียงเป็นมรดก มีแต่รักษาไว้ หรือไม่ปรับปรุงเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันหรือยุคสมัย วัฒนธรรมนั้นย่อมไม่มีความเจริญงอกงาม อาจเสื่อมความนิยม และสูญหายไปทีละเล็กละน้อย
3. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อไปได้รับช่วงการสืบทอด และเผยแพร่ให้แพร่หลายเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นสืบทอดต่อเนื่องกันไม่ขาดตอนและคงอยู่ในสังคมเรื่อยไป

4. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

4.1 แนวคิดการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

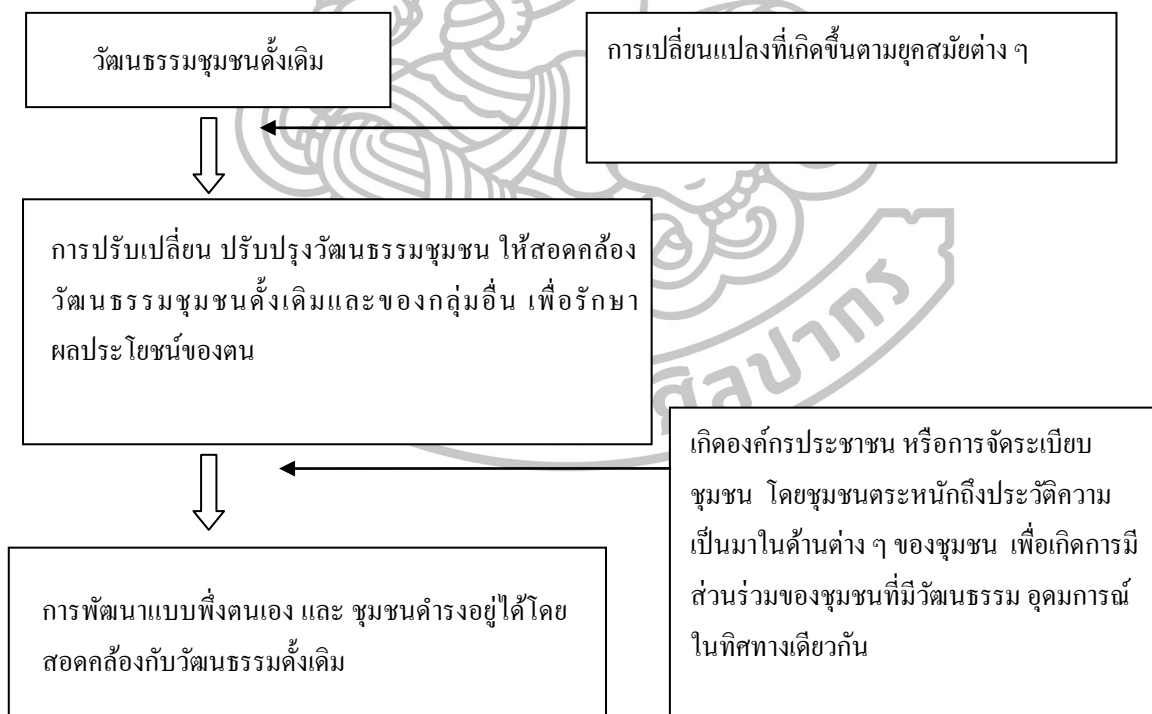
การพัฒนาประเทศที่ยึดความเจริญของอุตสาหกรรมเป็นหลักมีผลดี คือทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุขึ้นมากมาย แต่ก็มีผลร้ายตามมาด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายประสบปัญหาสังคมและปัญหาจิตใจต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย และสุดท้ายที่เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่วโลก คือ ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังนั้นเมื่อการพัฒนาที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาจึงมีแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงแนวการพัฒนาใหม่ไปสู่ความคิดที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต (2539) การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีแนวคิด 2 ลักษณะ

แบบที่ 1 ความคิดของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสภาพแวดล้อมและการพัฒนา แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรกโดยกล่าวว่าการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งแต่พัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดผลร้ายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ และเกิดมลภาวะ ดังนั้นต้องปรับแนวทางการพัฒนาใหม่ พัฒนาให้เกิดความสมดุลหมายความว่า การพัฒนาต้องให้เศรษฐกิจได้ผลดีและรักษาธรรมชาติแวดล้อมไว้ได้

แบบที่ 2 ความคิดของยูเนสโก แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมโดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมาเน้นผิดพลาดเพราะไปมุ่งความเจริญทางวัตถุที่ใช้ตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องวัด ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลัก จึงทำให้ปัจจัยทางวัฒนธรรมขาดหายไป ทำให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น ดังนั้น องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการพัฒนาที่ถูกต้องจะต้องนำวัฒนธรรมมาเป็นแกนกลางของการพัฒนา โดยให้ถือคุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา

อนุชาติและอรัญญิ พวงสำลี (2541: 125-126,128) กล่าวถึงแนวคิดที่ได้รับการงานรับจากนักพัฒนาหลายกลุ่ม โดยยึดหลักว่า การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนคือ การทำงานโดยใช้วัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานเป็นหลัก วัฒนธรรมดังกล่าวมีพลังสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา วัฒนธรรมที่ปรากฏได้แก่ การแบ่งปัน การลงแขกแรงงาน การไม่เอาर्डเอาเปรียบ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และบรรทัดฐานของคนดีที่ดูได้จากความขยัน ประหยัด มีคุณธรรม ซื่อตรง โดยชาวบ้านจะต้องเกิดจิตสำนึกในวัฒนธรรมของตน ซึ่งชาวบ้านจะเป็นผู้เลือกแนวทางจากภายนอกที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชุมชน แล้วร่วมมือกันทำงานแก้ปัญหาที่มีอยู่ ดังนั้นการพัฒนา คือการแสวงหาแนวทางที่สอดคล้องใกล้เคียง หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนมากที่สุด โดยการพัฒนานี้ต้องพิจารณาปรับตัวของชุมชนสำหรับอนาคตด้วยจึงจะมีพลังมากพอ สำหรับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจระบบทุนนิยมจะทำให้วัฒนธรรม

ชุมชนต้องปรับเปลี่ยน ปรับปรุงวัฒนธรรมเดิมแต่ยังคงกระทำในลักษณะการผลิตซ้ำหรือผลิตใหม่ (Reproduction) สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ การขาดแคลนทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดิน วัฒนธรรมชุมชนต้องพร้อมที่จะปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงนี้ พร้อมทั้งจะติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และทำให้ประโยชน์ของตนสอดคล้องกับของกลุ่มอื่น หรือชนชั้นอื่นของสังคม โดยเฉพาะชนชั้นกลางวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มควรเป็นวัฒนธรรมที่เอื้อแก่กันมากกว่า เอารัดเอาเปรียบหรือครอบงำกันที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขยายแนวคิดการพัฒนาไปสู่ การสร้างองค์กรประชาชนเพื่อการพัฒนา หรือการจัดระบบชุมชน การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้จำเป็นต้องมีการจัดระบบให้ชุมชนมีความเป็นองค์กรและดำเนินการได้ในรูปคณะบุคคล องค์กรประชาชนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชาวบ้านศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเองในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ตลอดจนพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและปัจจัยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน ในที่สุดชาวบ้านจะก่อรูปขึ้นเป็นองค์กรประชาชนที่มีวัฒนธรรมและอุดมการณ์ในทิศทางเดียวกัน ร่วมกันพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้บรรลุการพึ่งตนเองในการพัฒนาในที่สุด ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน

ที่มา: อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย จันทร์อ่ำ, การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541), 128.

4.2 แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ภูมิปัญญา หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดขึ้น แสดงออกถึงความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิต มีการสืบทอดต่อกันจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สังคมยอมรับ และมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวได้

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2536: 11-18) ได้เสนอแนวทางใหญ่ ๆ สำหรับส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนามี 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องทั่วทั้งสังคมว่าวัฒนธรรมคืออะไรและวัฒนธรรมสำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างไร เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด เพราะเมื่อเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทัศนคติหรือสัมมาทิฐิ) แล้วสังคมก็จะปฏิบัติถูกต้องได้เองกิจกรรมในเรื่องนี้อาจมีดังต่อไปนี้

1.1 มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร ความรู้ การส่งเสริมการวิจัย การสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร และผลการวิจัยให้เป็นปัญญาที่สูงขึ้น

1.3 การสร้างสื่อประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ วีดีโอ มัลติมีเดีย การเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ มีการปรับปรุงอยู่เสมอ ควรจะแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆรวมทั้งทางภาคธุรกิจด้วย

1.4 การประชุมสัมมนาในหลายรูปแบบกับกลุ่มต่างๆและควรมีการประชุมใหญ่ทางวัฒนธรรมทั้ง 4 ภาค เป็นประจำทุกปี

2. การสนับสนุนเวทีทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น ควรสนับสนุนเวทีวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรให้งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น

3. ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ไทยเคยมีวัฒนธรรมครอบครัวที่อบอุ่นแต่บัดนี้สถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการพัฒนาแบบทันสมัย ควรพยายามตีประเด็นให้ได้ว่าในสภาพความเป็นจริงของปัจจุบันจะส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวได้อย่างไร

4. ส่งเสริมองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ชุมชนที่เข้มแข็ง คือผู้ปฏิบัติวัฒนธรรมและชุมชนที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน หลายฝ่ายกำลังจับประเด็นนี้ได้และเข้าไปสู่เรื่องนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ควรร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารเรื่องนี้เพื่อพัฒนาความเข้าใจดียิ่งขึ้น ซึ่งจะสนับสนุนการปฏิบัติของฝ่ายต่างๆให้ง่ายและได้ผลมากขึ้น

5. ปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย การศึกษาของไทยในปัจจุบันตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุสำคัญของความเสื่อมสูญทางวัฒนธรรมและเกิดปัญหาต่างๆ จากความขาดแคลนทางวัฒนธรรม ไทยมีวัฒนธรรมที่งดงามที่อาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เรียกว่าเป็น “สมบัติพิพย์ของการศึกษา” แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การศึกษาไม่ได้เรียนรู้จากสมบัติพิพย์นี้ ควรปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย แต่ทั้งนี้มิใช่เป็นการท่อง “วิชา” วัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติและการซึมซับถ้าการศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้งไม่ได้สัมผัสวัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมไม่ใช่วิชา แต่เป็นความเป็นจริงที่มีชีวิตถ้าการศึกษาเอาความจริงเป็นตัวตั้งการศึกษาก็จะสัมผัสกับวัฒนธรรม รัฐบาลควรมีนโยบายให้การศึกษาทุกระดับปรับกระบวนการเรียนรู้ โดยเอาความจริงเป็นตัวตั้งเอาวิชาเป็นเครื่องมือให้เข้าใจความจริงดีขึ้นและให้มีการเรียนรู้จากฐานทางวัฒนธรรม

6. วัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ เนื่องจากวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจการกระจายรายได้และการรักษาสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้ว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรร่วมมือกันสร้างความเข้าใจเรื่องนี้อย่างชัดเจน และกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจ

7. กองทุนและการบริการงานวัฒนธรรม ในการส่งเสริมวัฒนธรรมกับการพัฒนา ต้องการเงินทุนและการบริหารจัดการที่คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ ควรมีการเพิ่มเงินกองทุนวัฒนธรรมให้มีจำนวนมากพอ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความหลากหลายและกระจายอำนาจ อำนาจรัฐที่รวมศูนย์จะบริหารจัดการเรื่องวัฒนธรรมไม่ดี และอาจทำให้เกิดความไขว้เขวถ้าเห็นความสำคัญของเรื่องวัฒนธรรม และต้องการส่งเสริมให้เข้มแข็งขึ้น ไม่ควรตั้งกระทรวงวัฒนธรรม เพราะกระทรวงเป็นอำนาจรัฐรวมศูนย์ ไม่เหมาะแก่งานวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องของการส่งเสริมความหลากหลายตามธรรมชาติของวัฒนธรรม แต่ควรออกกฎหมายสภาวัฒนธรรม (Cultural Council) เพื่อปรับสถานะของสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นองค์กรอิสระที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ทำนองเดียวกับสภาวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา

พระเทพเวที (2532: 17-18) นับตั้งแต่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ได้กำหนดคทศวรรษเพื่อการพัฒนาขึ้นมา โดยเน้นความสำคัญของมิติวัฒนธรรมในการพัฒนา ซึ่งการกำหนดครั้งนั้น สืบเนื่องมาจากการตื่นตัวครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว พวกนักวิตกกังวลเกี่ยวกับความผิดพลาดและผลร้ายของการพัฒนาที่ผ่านมา ที่มุ่งความเจริญทางวัตถุ การขยายตัวเติบโตด้านปริมาณการเพิ่มพูนจากตัวเลข ด้วยการพัฒนาที่เน้นหนักด้านเศรษฐกิจ โดยให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเจ้าบทบาทสำคัญ แม้จะ

ประสบความสำเร็จมีคุณค่าเป็นประโยชน์ แก่ปัญหาให้แก่มนุษย์ได้มากน้อยก็จริง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมาใหม่จากการพัฒนานั้น ก็มีความร้ายแรงเป็นอันมาก ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาแบบที่ผ่านมา มีดังนี้

1. ด้านธรรมชาติแวดล้อม การพัฒนาในยุคที่ผ่านมา ได้สร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมากก่อให้เกิดภาวะดินเสีย น้ำเสีย อากาศเสีย ทรัพยากรร่อยหรอ ชั้นบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่อันตราย ระบบนิเวศกำลังพังทลายจากมลพิษและสารเคมีต่างๆ จนกระทั่งรู้สึกกันว่าโลกใบนี้ จะถึงแก่การอวสานที่เรียกว่าไม่ยั่งยืน ขณะนี้มนุษย์ยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

2. ด้านสังคม ปัญหาสังคมก็มีมากขึ้น มีการเบียดเบียนกัน เอารัดเอาเปรียบความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างขึ้น มีความยากจนเรื้อรังที่แก้ไม่ตก ปัญหาเยาวชน ความเสื่อมจากศีลธรรม อาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ก่อให้เกิดการขาดความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความล่มสลายของชุมชน นอกจากนี้ยังเปิดปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มระหว่างประเทศ สงครามและการก่อการร้ายเกิดขึ้นทั่วไป ทำให้มนุษย์ขาดความอบอุ่นและขาดภูมิคุ้มกัน นำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและสังคมอย่างรุนแรง ในความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่ ไม่สามารถจัดระบบการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ

3. ด้านชีวิตของมนุษย์ ปรากฏว่ามีปัญหาเพิ่มขึ้นทั้งทางกายและทางใจในทางกายก็มีโรคร้ายที่เกิดจากสภาพจิตใจเสื่อม โทรมบ้าง เกิดจากธรรมชาติแวดล้อมเสียเป็นพิษและเกิดจากสารเคมีบ้าง เกิดจากความวิปริตทางสังคมบ้าง เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคแพ้อากาศ โรคเอดส์ เป็นต้น ส่วนในทางจิตใจ เกิดจากมนุษย์ไม่สามารถเผชิญกับความซับซ้อนผันผวน ของเรื่องทั้งหมดข้างต้นได้ จึงปรากฏออกมาเป็นความเครียด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษย์ก่อให้เกิดปัญหามากมายทางจิตใจ เร่าร้อนกระวนกระวาย แม้วัตถุพร้อมแต่ก็ไม่มีความสุข บังเกิดความเหงา ว้าเหว่ หดหู่หมดหวัง ดิฉยาเสพติด รู้สึกแปลกแยก คนฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น ฆ่าคนอื่นด้วย โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว

เพราะฉะนั้น แม้การพัฒนาจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อคุณภาพของทุกสังคมแต่แนวทางการพัฒนาที่ดีขึ้น จะต้องให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่อดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา ถ้าการพัฒนาเป็นการสมดุลและตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่ถูกต้อง สังคมนั้นก็จะมีคุณภาพก้าวหน้า ประชาชนประสบกับความสุข แต่เมื่อใดที่การพัฒนาขาดการพิจารณาพื้นฐานเหล่านั้น ย่อมจะเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตผู้คน การพัฒนานั้นย่อมพบกับความล้มเหลวในที่สุด

กระทรวงศึกษาธิการ (2539: 31) ในรอบ 20 ปี ที่ผ่านมาเราไม่อาจแยกวัฒนธรรม ออกจากการพัฒนาใดๆ ได้ ไม่ว่าสังคมนั้นมีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือมี ทิศทางการเมืองและเศรษฐกิจระดับใดก็ตาม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนามี ลักษณะ 2 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดโดยตรงของการบันดลใจในการพัฒนาและ ในทางกลับกัน การพัฒนาจะเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมใหม่ให้มีบทบาทสำคัญ

2. การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิม กับการพัฒนาอย่างถูกวิธีสามารถส่งเสริม เอกลักษณะทางการสร้างสรรค์เพื่อป้องกันมิให้วัฒนธรรมที่หลากหลายมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกันจนแยก ไม่ออกเช่นเดียวกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (ม.ป.ป.: 8-9) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมิติทาง วัฒนธรรมกับการพัฒนา ไว้ว่า มิติทางวัฒนธรรมมีฐานะเป็นพลังที่สร้างสรรค์ต่อการพัฒนาในด้าน หลักๆอย่างน้อย 3 ด้านด้วยกัน คือ

2.1 ด้านเป้าหมายการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยกำหนดเป้าหมายของการ พัฒนาให้ชัดเจนตามความหมายของวัฒนธรรม ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 3 เป้าหมายที่เชื่อมโยงกัน คือ การเคารพในคุณค่า และศักดิ์ศรีของมนุษย์ การเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมและความ ยั่งยืนของธรรมชาติแวดล้อม

2.2 ด้านทิศทางการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยให้มองเห็นทิศทางการ พัฒนาที่หลากหลายแนวทางมากขึ้น แทนที่จะจำกัดอยู่เพียงแนวทางเดียว เพราะระบบคิดทาง วัฒนธรรมจะให้ความสำคัญกับการคิดอย่างมีบริบท ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี และยังช่วยใน การศึกษาปัญหาของการพัฒนาอีกด้วย ทำให้เกิดทางเลือกในการพัฒนาและการเลือกเปลี่ยน แนวทางในการพัฒนาระหว่างชุมชนแทนการครอบงำทิศทางการพัฒนา

2.3 ด้านกระบวนการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยมองเห็นความสำคัญ ของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตนเอง เพราะสามารถเข้าใจว่า กระบวนการทาง วัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น เริ่มต้นได้ในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์การผลิต ใหม่ และการปรับตัว ซึ่งจะผลักดันให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ของชุมชนมากที่สุด ตลอดจนการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือกับสังคมภายนอกในระดับต่างๆ

ดังนั้น การลงทุนพัฒนาใดๆ ก็ตาม จะต้องทำควบคู่ไปกับการลงทุนในด้าน วัฒนธรรมความคิด เพราะจะช่วยให้เกิดพลังชี้นำแนวทางการพัฒนาในทุกๆด้านอย่างเป็นองค์รวม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540: 49) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมกับการ พัฒนาในชุมชนไทยกับวัฒนธรรมไทย ไว้ว่า วัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมชาวบ้านเป็นพลัง ผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจาก ตรงกับความคิดและ

อุดมคติของคนส่วนใหญ่ การที่ปัญญาชน นักวิชาการ และนักพัฒนาวิเคราะห์ร่วมกันกับชาวบ้าน มีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น ยิ่งเวลานานขึ้น กลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก คือลืมไปว่าทำอย่างนั้นเพราะอะไร การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ ชุมชน จะช่วยสามารถรู้ฟื้นคืนหาได้ว่า การปฏิบัติและพิธีกรรมที่มีมาอย่างไร ทำให้ชาวบ้าน ตื่นและรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึก อิศระของชุมชน เห็นคุณค่าของการ รวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติกการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของ วัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน อุดมการณ์ของคน ที่ เสียเปรียบ ถ้าไม่ถูกครอบงำแล้วจะทำให้เกิดอุดมการณ์ทางการเมืองต่อสู้ที่มีพลัง ดังนั้น วัฒนธรรม จึง เป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุด และเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยมี สิ้นทรัพย์ซึ่งถือว่าเป็นทุนที่มีค่ามหาศาล คือ มรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ดังกล่าวแล้วนั้น ช่วย รื้อยรัดชาวบ้านไทยไว้ด้วยกันอย่างมีจิตสำนึกและเอกลักษณ์

เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Tylor Edward B., 1903) ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมนั้นเปรียบ ได้กับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคมได้มีส่วนร่วมในการใช้ สิ่งนั้นๆ สมาชิกในสังคมจะต้อง ได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมและต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นต่อไป

เช่นเดียวกันกับ สุพัตรา สุภาพ (2514:51) ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้น โดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ทะนุบำรุง ถ่ายทอด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมนุษย์เป็นสัตว์ ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มเติมการที่มนุษย์ สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดี ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและทางจิตใจเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ ทั้งปวงและสิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ วัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรม จึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิถี ในการปฏิบัติ การจัด ระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและการใช้ ประโยชน์จากธรรมชาติ

ประเทศไทยก็เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมของตนเองมาอย่างช้านาน อีกทั้งยังสามารถ รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองที่เข้มแข็ง เห็นได้จากทุกชุมชนก็มีต้นทุนทางวัฒนธรรมมาแต่อดีต วัฒนธรรมคือสินทรัพย์ที่มีค่าสูงสุดของชาติ ที่จะใช้เป็นตัวตั้งในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาที่ทำให้ ต้นทุนทางวัฒนธรรมสูญเสียไป ก็จะทำให้สังคมนั้นล้มละลายทั้งทางศีลธรรม ภูมิปัญญา และ ศักดิ์ศรี ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนามิติวัฒนธรรม จึงเป็นการพัฒนาที่จะสร้างภาวะ สมดุลให้เกิดขึ้น ในเมื่อวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจมีบทบาทที่โดดเด่นใน

โลกยุคปัจจุบัน เราจึงต้องให้ความสนใจต่อสิ่งเหล่านี้ให้มาก โดยโยงเข้ามาประสานบรรจบกับวัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาอย่างถูกต้องสมดุล กลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนอย่างมีคุณค่าและส่งเสริมวัฒนธรรมให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางที่จะนำสังคมสู่ความสงบสุข

5. ทฤษฎีระบบคุณค่า (Axiology)

ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่างๆ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการที่ความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่างๆนี้ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรมมนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ สุเมธ เมธวิทยกุล(2534: 67)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Value” อันหมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงามหรือคุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (Ideals) ของสิ่งหรือการกระทำนั้นๆ อันเป็นมติของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคนปรารถนา วิทย์ วิศทเวทย์ (2532: 3-5)

กิติมา ปรีดีดิถ (2520: 31-33) คุณค่าเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิตสิ่งทีตอบสนองความปรารถนาได้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า คุณค่าจึงเป็นสิ่งช่วยเหลือ ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ และยังมีส่วนช่วยเหลือในการสงวนรักษา และพัฒนาชีวิตนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้จักตนเองและการพัฒนาตนเอง แต่คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ และแต่ละคนก็มีความประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป มนุษย์เราจะค่อยๆเรียนรู้ และตีค่าของสิ่งต่างๆ เมื่อเราอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นๆ แต่ละคนก็เลือก หรือรวมแนวคิดทางด้านคุณค่าจนเกิดเป็นทัศนคติส่วนบุคคลขึ้นมา และส่งผลต่อการตัดสินใจคุณค่า ซึ่งการตัดสินใจคุณค่า มีอยู่ 2 ลักษณะ

1. แบบที่เป็นอัตนัย คือ เอาตัวเองเข้าเป็นเครื่องตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่การตัดสินใจตามอำเภอใจ ซึ่งโดยปกติการตัดสินใจจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก เช่น สาเหตุจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในสังคม จากเหตุการณ์ในอดีต จากธรรมชาติภายนอกและจากโครงสร้างของมนุษย์ เช่น รสนิยมในรสอาหาร จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

2. แบบที่เป็นปรนัย คือ การพิจารณาคุณค่าตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยความรู้นอกตัวไม่ใช่ตามความพอใจของคนใดคนหนึ่ง ได้แก่ ความฉลาด ความสวยงาม ความถูกต้อง ความสมบูรณ์เป็นความเข้าใจที่เป็นนามธรรม มีความลึกซึ้งและเป็นความจริงในตัวของมันเอง

การตัดสินคุณค่าแบบอัตนัย และการพิจารณาคูณค่าตามความจริงของสิ่งนั้นๆ ล้วนเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิตที่ผูกติดหรือสัมพันธ์กับความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกคนหนึ่งเพราะฉะนั้น การพิจารณาคูณค่าของสิ่งต่างๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาหรือวิเคราะห์ทั้งระบบ หรือที่เรียกว่า ระบบคุณค่า(Value System)

ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมความเชื่อนี้ เป็นรากฐานระบบคุณค่าต่างๆ เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชนโดยรวม การเคารพในผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นลูกหลานของปู่ตาเดียวกันการรักษาป่าที่มีบ้านเล็กๆ สำหรับผีลูกอยู่ติดหมู่บ้าน ผีป่าทำให้คนตัดต้นไม้ด้วยความเคารพ ขออนุญาตตัดต้นไม้แก่ และปลูกทดแทน ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำด้วยความเคารพในแม่คงคา กินข้าวด้วยความเคารพในแม่โพสพ คนโบราณกินข้าวเสร็จ จะไหว้ข้าว หรือสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้คน คนจะเดินทางไกล หรือกลับจากการเดินทาง สมาชิกใหม่ในชุมชน คนป่วยหรือกำลังฟื้นไข้ คนเหล่านี้จะได้รับพิธีสู่ขวัญ เพื่อให้เป็นสิริมงคล มีความอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ ยังมีพิธีสืบชะตาชีวิตของบุคคลหรือในชุมชน

ระบบคุณค่า จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นระบบที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น โดยมี “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน” (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” (การผลิต การจัดสรรทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ที่ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้) และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” (กายกับจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534:68) กล่าวว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างนี้

1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic value) หมายถึง สิ่งหรือการกระทำนั้นๆ เป็นเพียงวิถี (means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่จุดหมายสุดท้าย
2. คุณค่าในตัว (Intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (End) คือเป้าหมายของสิ่ง หรือการกระทำนั้นๆ อยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีคุณค่าในตัว เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีด้านเดียวหรือหลายด้านหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุหรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าของความคิดอาจแบ่งออกเป็นคุณค่าทางเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความประพฤติ มีประการเดียวคือ คุณทางจริยะเท่านั้น

คุณวิทยา (Axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2525: 227)

1. จริยศาสตร์ (Ethics)
2. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

น้อย พงษ์สนิท (2527: 16-19) กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเราโดยตรง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย

...คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัย ความประพฤติหรือการกระทำนั้นๆ ถูกหรือผิดและรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ (Ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น

1. สำนึกทางจริยธรรมของมนุษย์ (Moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (Rightness) ความผิด (Wrongness) มโนธรรม (Conscience) พันธะทางศีลธรรม (Moral Obligations) สิทธิและหน้าที่ (Rights And Duty) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (Moral Standards) ความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

2. จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัชญาของนักปรัชญาต่างๆ

3. การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่ดีควรจะเป็นความนึกคิดทางจริยธรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ

3.1 จริยธรรมระดับประเพณี ในฐานะสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ประเพณีธรรมเนียมและพฤติกรรมของกลุ่ม จึงมีอิทธิพลต่อสำนึกด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคน ธรรมเนียมและพฤติกรรมทั้งหลายจะหล่อหลอมความนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนอย่างไรไม่รู้ตัว ประเพณีจึงเป็นแกนกลางของจริยธรรม ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา จริยธรรมระดับประเพณีเป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม ผู้นำในทางจริยธรรม ได้แก่คนเฒ่าคนชรา พระหรือ หัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

3.2 จริยธรรมระดับมโนธรรม จริยธรรมระดับนี้เป็น Reflective Morality คือการที่บุคคลจะทำดี ละเว้นความชั่ว เกิดจากภายในจิตใจของเขาเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสั่งรเสริญ แต่เป็นการเลือกอิสระ (Free Choice) ของแต่ละบุคคลเป็นความเห็นดีเห็นชอบส่วนตัวของเขาเอง

กิริติ บุญเจือ (2538: 3) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติดี (Behavior) ความประพฤติจะเป็นพฤติกรรมที่ผู้กระทำมีโอกาสเลือกการกระทำของตนเอง เป็นการตัดสินใจโดยเสรี ถ้าความประพฤตินั้นมีมโนธรรมเข้าแทรก จะเป็นความประพฤติดี

มโนธรรม (Conscience) หมายถึง ความสำนึกชั่วดี ในการที่จะต้องตัดสินใจเลือก วิธีทางเฉพาะหน้า

บุญมี แทนแก้ว (2539: 1-2) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางการประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นมาตรฐาน และทฤษฎีที่เกี่ยวกับความประพฤติ โดยเริ่มศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดีมีความหมายสำหรับชีวิต

สถาบันทางจริยธรรม

ชีวิตของบุคคลย่อมผูกพันอยู่กับสถาบันต่างๆในสังคม ไม่โดยสถานะใดก็สถานะหนึ่ง สถาบันต่างๆทางสังคมจึงมีส่วนในการส่งเสริมจริยธรรมของบุคคลในสังคม สถาบันเหล่านั้นได้แก่น้อย พงษ์สนธิท (2527: 89-91)

1. สถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานของรัฐ และเป็นสถาบันแห่งแรกของทุกชีวิต ที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นเวลายาวนาน ตลอดระยะเวลาอันสมาชิกของครอบครัว โดยเฉพาะบุตรธิดาจะได้รับการศึกษาแบบอุปนิสัย (Information) จากผู้นำในครอบครัวในด้านคุณธรรมต่างๆเช่น การเสียสละ การประนีประนอมปรองดอง ฯลฯ คุณธรรมเหล่านี้เด็กจะได้เรียนรู้โดยการซึมซาบทีละเล็กละน้อยโดยไม่รู้ตัว ครอบครัวจึงเป็นศูนย์กลางสำคัญอันดับแรกในการอบรม สั่งสอน รับผิดชอบ และถ่ายทอดคุณงามความดีในสังคมส่วนรวม ครอบครัวจึงมิใช่สถานที่สำหรับกินอยู่หลับนอนเท่านั้น แต่รวมไปถึงการถ่ายทอดระเบียบวินัย และคุณธรรมอื่น ๆ อันจะช่วยสร้างมนุษย์ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญทางด้านความรู้ และมีความประพฤติดี สถาบันการศึกษาจึงเป็นสถานที่อบรมจริยธรรมให้แก่บุคคลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

3. สถาบันทางศาสนา สถาบันศาสนาเป็นสถาบันทางจริยธรรมโดยตรง เราจะพบว่า สังคมไทย วัฒนธรรม ประเพณี และคุณธรรมต่าง ๆ ที่คนไทยยอมรับนับถือมาจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่

4. รัฐ รัฐเป็นสถาบันที่เป็นผู้นำของประชาชน ในหลาย ๆ ด้าน หน้าที่สำคัญของรัฐคือการร่างและรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ให้ความปลอดภัย ความยุติธรรม และสร้างความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน ในแง่ของจริยศาสตร์ รัฐเป็นวิถี (Means) มิใช่ผลในตัวเองเป็นวิถีของความเจริญรุ่งเรืองซึ่งถือว่าเป็นจุดหมาย (End) อย่างหนึ่งของรัฐ หน่วยหลักทางจริยธรรมคือประชาชนแต่ละคน รัฐมีอยู่เพื่อประชาชน

จากข้อมูลทั้งหมดจะเห็นได้ว่า จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ เป็นการศึกษาในเรื่องของคุณประโยชน์ ความดี ที่ควรมีในสังคม

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

อารี สุทธิพันธุ์ (2535:105-106) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ของการรับรู้ ความงามของศิลปะโดยเฉพาะ มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริม ให้มนุษย์มีความซาบซึ้งและชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น

น้อย พงษ์สนิท (2527:17) กล่าวว่าสุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาคุณค่าของศิลปะเป็นปรัชญาว่าด้วยความงาม ความงามหรือสิ่งสวยงามมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งโดยมากจะก่อให้เกิดความรัก ความอ่อนโยน จรรโลงใจแก่ผู้ได้พบเห็น นอกจากนี้ศิลปะจะแสดงให้เห็นถึงความคิด นิสัยใจคอของผู้เป็นเจ้าของศิลปะนั้น ๆ

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534:80-81) กล่าวว่าสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้เรื่องความงามโดยเฉพาะ

สงวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534:2) กล่าวถึงคำที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ ดังนี้สุนทรียะ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความนิยม ความงาม สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งทีงาม และความเป็นระเบียบขององค์ประกอบทางศิลปะ สุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความนิยม ความงาม

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538:3) กล่าวถึงสุนทรียภาพว่า หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทีงาม ไพเราะ รื่นรมย์ ในธรรมชาติหรือศิลปะ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่านี้จะเจริญเติบโตขึ้นด้วยประสบการณ์ การศึกษา อบรม ฝึกฝน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยมขึ้นในตัวบุคคล

บุญชัย นิลเกษ (2523: 6-11) กล่าวถึง ความงามตามแนวสุนทรียศาสตร์ไว้ดังนี้

ความงาม คือภาวะที่มีความเด่นชัด หรือปรากฏชัดของสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เรามีการรับรู้ หรือมีอารมณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในจิตใจของเรา หรือความงามคือภาวะที่ปรากฏตัวให้เด่นชัดของ ศิลปกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะหรือภาวะใดๆ ก็ตาม

คุณสมบัติเกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามมีความหมายกว้าง แต่จะรวมถึงความมีเอกภาพ (Harmony) ความมีระเบียบในตัวเอง (Regularity) และความสง่างามเด่นชัด (Repose)

จึงอาจสรุปได้ว่า ความงามเป็นลักษณะพิเศษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่แสดงออกอย่างเด่นชัดเพื่อการรับรู้ทางประสาทสัมผัส หรือเพื่อนำไปสู่ภาวะแห่งการสร้างอารมณ์ต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้อง

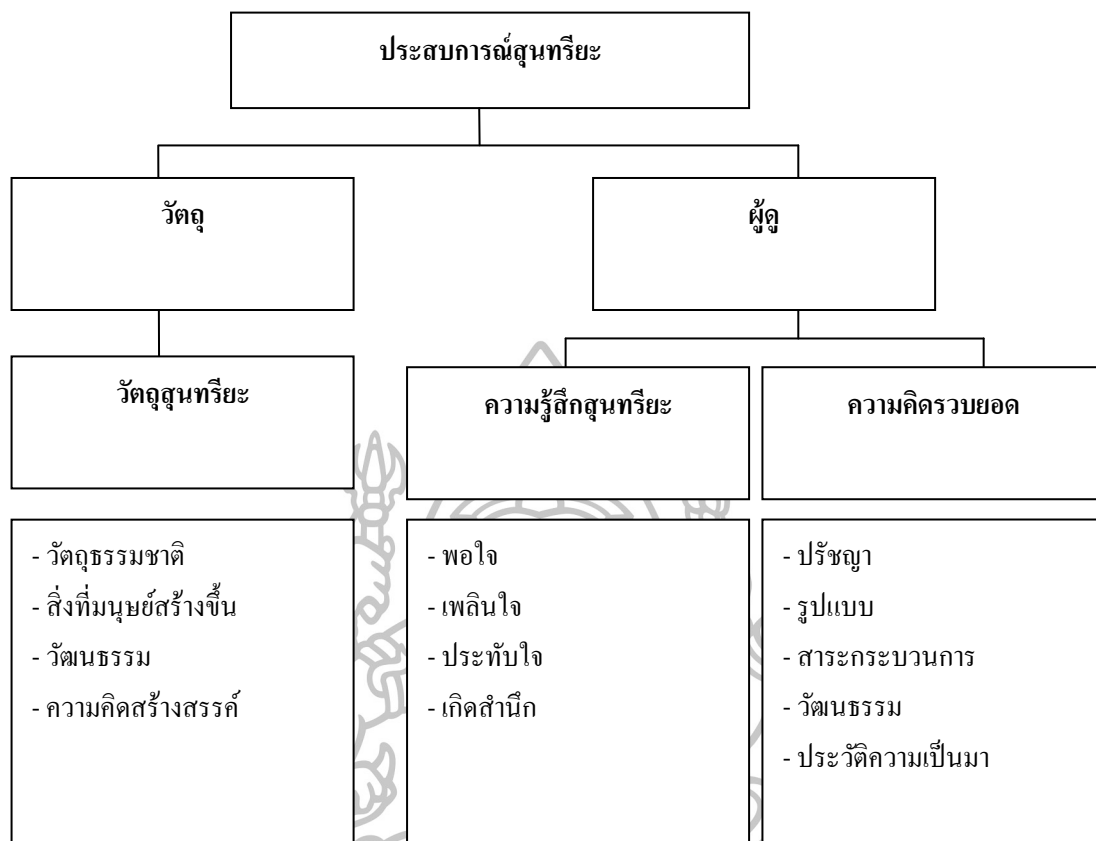
ส่วนประกอบของสุนทรียะ

1. ส่วนที่เป็นสุนทรียะ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างรูปทรงต่าง ๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ภูเขา น้ำตก และรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ผลงานศิลปะ เมื่อมนุษย์ได้พบเห็นวัตถุสุนทรียะนี้จะได้รับประสบการณ์สุนทรียะตามศักยภาพของแต่ละคน บางคนอาจชื่นชม บางคนอาจสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย

2. ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ ได้แก่ ความรู้สึกตอบสนองหลังจากที่ได้รับประสบการณ์ สุนทรียะแล้ว ความรู้สึกที่เป็นสุนทรียะเป็นลักษณะนามธรรมที่เข้าใจยาก ภาษาที่สามารถสื่อความรู้สึกนี้ได้เช่น พอใจ จับใจ ประทับใจ ชาบซึ่ง เป็นต้น

3. ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์สุนทรียะแล้ว จะสามารถสร้างความคิด และสรุปได้ว่าสิ่งๆ นั้นมีแนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร

อารี สิทธิพันธุ์ (2535:222-223) กล่าวว่าส่วนประกอบของสุนทรียะจะประกอบด้วย 3 ส่วนคือ (ดังแผนภูมิที่ 2)

แผนภูมิที่ 2 แสงส่วนประกอบของสุนทรียะ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สุนทรียภาพ หรือ ความงามนั้น เป็นภาวะที่เกิดจากการสอดคล้องต้องกันทั้งทางวัตถุและจิตใจ เป็นความสัมพันธ์อย่างกลมเกลียว ระหว่างวัตถุภายนอกและจิตใจ สุนทรียภาพนี้เป็นคุณค่าประการหนึ่งมนุษย์ปรารถนา เป็นความจำเป็นแก่ชีวิตที่มีคุณภาพเป็นอาหารใจที่ได้รับจากทางตา หู สัมผัส ทำให้มนุษย์มีความสุขทางจิตใจ (เป็นการพักใจที่เหน็ดเหนื่อยจากการตรากตรำทำงานในแต่ละวัน) และส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อมีความสุข นอกจากนี้สุนทรียะที่ถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะยังต่อให้เกิดวัฒนธรรม ที่แสดงออกถึงความเชื่อความรู้สึกรักใคร่ของคนในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติได้อีกด้วย

ดังนั้น คุณค่าทั้งทางจริยธรรม และสุนทรียภาพ จึงเป็นความจำเป็นของชีวิตมนุษย์เป็นการสร้างให้ชีวิตมนุษย์มีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ซีริชช กายจนวาตี (2550: 79) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า (Value) เป็นคุณลักษณะที่ขึ้นอยู่กับบริบท (Context) คุณค่าของสิ่งใดก็ตามมีความแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ จึงยากที่จะกำหนดคุณค่าให้มีความแน่นอนได้อย่างสัมบูรณ์ (Absolute) ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงคุณค่ามักจะพิจารณา

ในแง่คุณค่าในเชิงเปรียบเทียบตามสถานการณ์มากกว่าที่จะพิจารณาถึงคุณค่าสัมบูรณ์หรือความเป็นสากลของคุณค่า

กูบา และ ลินคอล์น (Guba and Lincoln, 1981) ต่างได้จำแนกคุณค่าออกเป็นคุณค่าภายใน และคุณค่าภายนอก ดังนี้

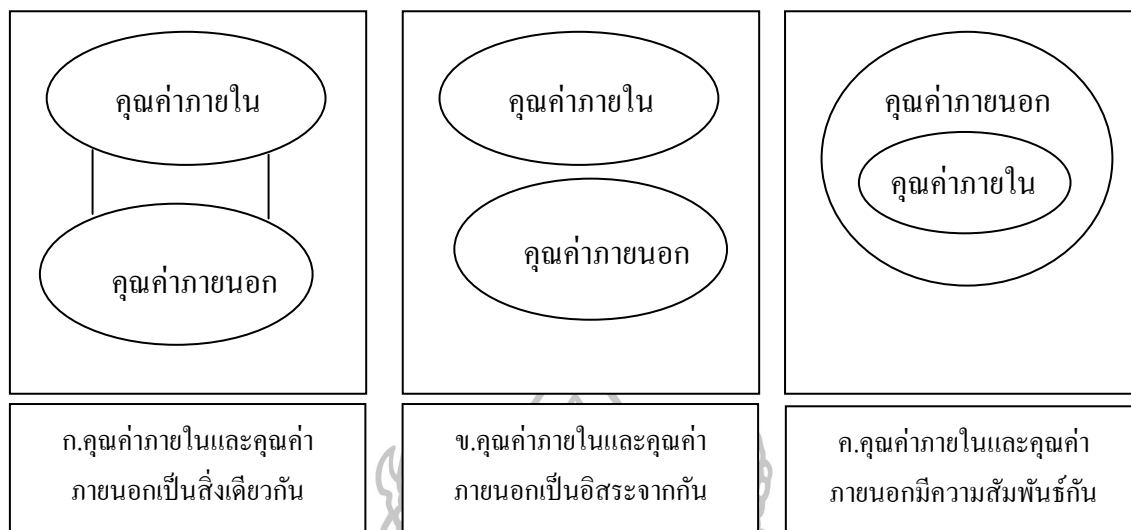
1. คุณค่าภายใน (Intrinsic Value) หรือตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Merit” เป็นคุณค่าภายในตัวของมันเอง เป็นคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลา ไม่ขึ้นกับบริบทจึงประมาณค่าภายในของสิ่งนั้นได้ยาก คุณค่าของทอง (คุณค่าของความเป็นโลหะชนิดหนึ่ง) คุณค่าของคน (คุณค่าของความเป็นคน) คุณค่าของนักวิจัย (คุณค่าของความเป็นนักวิจัย) เป็นต้น

2. คุณค่าภายนอก (Extrinsic Value) หรือตรงกับคำว่า “Worth” หรือ “Value” เป็นคุณค่าภายนอกของสิ่งนั้นซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อม สามารถตีค่าได้อย่างค่อนข้างเป็นปรนัย ถ้านิยาม “คุณค่า” ให้มีความหมายเฉพาะเจาะจงและชัดเจน เช่น คุณค่าของทอง (ค่าตามที่ซื้อขายกันในท้องตลาด) คุณค่าของคน (อาจพิจารณาในด้านความรู้ – ความสามารถหรือการทำประโยชน์)

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายใน (merit) กับคุณค่าภายนอก (worth / value)

ศิริชัย กาญจนาวาสี (2550: 81) สรุปได้ว่าทั้งคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกต่างเป็นตัวแปร เพราะค่าของมันสามารถแปรเปลี่ยนได้ตามเวลาภายในซึ่งผูกติดกับคุณลักษณะภายในของสิ่งนั้น ๆ ค่าของมันจึงค่อนข้างคงที่ ในทางตรงกันข้ามการตัดสินคุณค่าภายนอกขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับบริบท เช่น เนื้อหา เวลา กลุ่มบุคคล องค์กรประกอบที่เกี่ยวข้อง (การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม) หรือสถานการณ์เฉพาะเมื่อบริบทเปลี่ยนไปจึงทำให้คุณค่าภายนอกเปลี่ยนแปลงไปด้วย ฉะนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าคุณค่าภายในย่อมมีความคงที่มากกว่าคุณค่าภายนอก

จากแนวคิดที่กล่าวมา ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกสามารถพิจารณาได้ 3 กรณี ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก

กรณีแรก คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกถูกสมมุติว่าเป็นสิ่งเดียวกัน การประเมินส่วนใหญ่ที่ผ่านมามักอยู่ในข่ายกรณีนี้ การสมมุติว่าคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายในเป็นสิ่งเดียวกันนับได้ว่าเป็นความผิดพลาดอย่างหนึ่งของการประเมิน นักประเมินควรจำแนกคุณค่าทั้งสองนี้ออกจากกัน และควรตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่าจะประเมินคุณค่าตัวใด

กรณีที่สอง คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกเป็นอิสระจากกัน สคริปเว่น (Scriven,1997) ได้ให้ข้อคิดว่าการสมมุติว่าคุณค่าภายในไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายนอกไม่สัมพันธ์กับคุณค่าภายใน นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเพราะทั้งสองมีความสัมพันธ์โดยธรรมชาติ

กรณีที่สามคุณค่าภายนอกเป็นส่วนประกอบขึ้นค่าของคุณค่าภายในทั้งสคริปเว่น (Scriven, 1997), กูบา และ ลินคอล์น (Guba and Lincoln,1981) ต่างมีความเห็นคล้ายตามกันว่าคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกมีความสัมพันธ์กัน คุณค่าภายนอกมักจะครอบคลุมคุณค่าหลาย ๆ ด้าน และด้านที่มีความสำคัญมากด้านหนึ่งคือความเป็นประโยชน์ สิ่งใดที่มีคุณค่าภายนอกจะต้องอย่างน้อยบรรลุมাত্রฐานขั้นต่ำของการมีคุณค่าภายใน หรืออาจกล่าวได้ว่าสิ่งใดก็ตามจะมีคุณค่าภายนอกได้จำเป็นต้องมีคุณค่าภายในมาก่อน แต่การมีคุณค่าภายนอกไม่ใช่หลักประกันของการมีคุณค่าภายใน การมีคุณค่าภายในช่วยสนับสนุนการมีคุณค่าภายนอก และการตัดสินคุณค่าภายนอกมีส่วนช่วยสนับสนุน

การพิจารณาคุณค่าของคน ถ้าเป็นคุณค่าภายใน (Merit) เป็นคุณค่าอันบริสุทธิ์แห่งความเป็นคนหรือเป็นมนุษยชาติ ไม่ว่าจะบุคคลจะอยู่ที่ใดก็ตาม แต่ถ้าคนนั้นอยู่ในสังคมไทยคุณค่าของคนนั้นก็จะถูกพิจารณารามการรับรู้ของสังคมไทย จึงถือเป็นคุณค่าภายนอก (Worth/Value) ซึ่งคุณค่า

ของคนในสังคมไทย อาจพิจารณากำหนดขึ้นตามองค์ประกอบของระบบคุณค่าต่อตนเอง/ครอบครัว
คุณค่าต่อหน่วยงาน/ชุมชน และคุณค่าต่อสังคม/ประเทศชาติ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ระบบคุณค่ามีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาไทยอย่างแนบแน่น เพราะภูมิปัญญาไทยเป็น
ประสบการณ์สั่งสมจากการที่มนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เคยสัมผัสกับธรรมชาติ สัมผัสกันในหมู่
มนุษย์เอง และสัมผัสกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เมื่อมีประสบการณ์กับสิ่งเหล่านี้แล้วเพื่อความอยู่
รอด เพื่อความสวัสดิ เพื่อความมั่นคง และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมและชาติพันธุ์นั้น ๆ
จึงเกิดปัญญาขึ้น เอกวิทย์ ฌ ถกลาง(2540:1)

ดังนั้นจากความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่าและภูมิปัญญาไทย สรุปเป็นตารางได้
ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ระบบคุณค่า	ภูมิปัญญาไทย
จัดความสัมพันธ์	เกิดจาก:
1. คนกับคน	1. คนสัมผัสกับคน
2. คนกับธรรมชาติ	2. คนสัมผัสกับธรรมชาติ
3. คนกับคุณธรรม	3. คนสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จากตารางพบว่า ระบบคุณค่าที่จัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” ธรรมชาติ
ในที่นี้หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งภูมิ
ปัญญาไทยได้แบ่งออกให้เห็นชัดเจน คือ แยกเป็นธรรมชาติจริงๆ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ความ
เชื่อต่าง ๆ ระบบคุณค่าจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” ซึ่งภูมิปัญญาไทยทั้ง 3 รูปแบบ
นั้น คุณธรรมได้เข้าไปแทรกอยู่แต่ละรูปแบบอยู่แล้ว เช่น คนสัมผัสกับคน คนก็ต้องมีคุณธรรมที่
ก่อให้เกิดพฤติกรรม และเกิดความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน จึงเกิดมีปัญญา ถ้าคนไม่มีคุณธรรม ก็
จะเกิดสิ่งตรงกันข้าม คือ จะมีพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย กิจกรรมที่ทำ
ร่วมกับคนอื่นล้มเหลว ไม่ก่อให้เกิดปัญญาได้ เช่นเดียวกับที่คนสัมผัสกับธรรมชาติ คนสัมผัสกับ
สิ่งเหนือธรรมชาติ ก็ต้องมีคุณธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพียงแต่ระบบคุณค่าได้แยกให้เห็นชัดเจนกว่า
เพราะระบบคุณค่า เป็นระบบที่ต้องคอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น ๆ

ดังนั้น การพิจารณาด้าน “คุณค่า” ที่แฝงอยู่ในทุกตัวคน และแม้แต่ในระบบต่างๆ ภายนอกตัวคน ต้องมองส่วนทั้งหมด หรือที่เรียกว่า “มองแบบองค์รวม” ก็คือ ในกิจการใด ๆ ก็ตามไม่พิจารณาเฉพาะคุณค่าด้านอื่น ๆ เช่น ยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องของระบบหรือแบบแผนการรักษาโรคตามโรงพยาบาลแพทย์สมัยใหม่ที่ไม่เข้าใจว่า ชีวิตเป็นองค์รวมของร่างกายกับระบบคุณค่าต่าง ๆ ก็จะถามอาการของผู้ป่วย (โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เป็นชาวบ้าน) สองสามคำ ใช้เวลาตรวจอีกเล็กน้อย แล้วเขียนขยุกขยิก ผู้ป่วยก็มองไม่ออกว่าที่หมอเขียนเกี่ยวกับตัวเขานั้นมันอะไร แพทย์จึงมุ่งแต่รักษาโรค สืบเรื่องการรักษาคน ซึ่งมีด้านที่เป็นคุณค่าอยู่ด้วย สืบคิดไปว่า รักษาโรค ต้องทำไปพร้อมกับการรักษาคน อีกทั้งยังมีโรคจำนวนมากที่ร่างกายเรารักษาตัวเองได้อยู่แล้ว เพียงแต่อย่าเสียวัว เสียวำลึงใจ ซึ่งทำให้ร่างกายเราอ่อนแอลงอีก

ระบบคุณค่าและภูมิปัญญาไทยเพื่อให้เห็นคุณค่าที่เป็นองค์รวม ดังนั้นแล้วจึงสามารถพิจารณาคูณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ออกเป็น 2 ด้าน คือ 1.ด้านการพัฒนาบุคคล ได้แก่ ทักษะความรู้ สติปัญญา ความคิด การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา อารมณ์ บุคลิกภาพ เจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ เป็นต้น 2.ด้านการพัฒนาสังคม ได้แก่ บทบาทของภูมิปัญญาการทำมีดที่มีต่อหมู่บ้าน ชุมชน และประเทศ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็นทางด้านการศึกษา เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้มรดกทางภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ด้านจริยธรรมคือประพฤติดี มีการเสียสละและรู้จักการประนีประนอม ด้านศิลปหัตถกรรมกรรม ความงดงาม ความคิดสร้างสรรค์ และด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การแลกเปลี่ยนกัน การสร้างรายได้ในชุมชน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

สมยศ สุขเจริญ (2537: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ผลกระทบที่มีต่ออรัญญิก : ความเป็นอยู่ ความเป็นมาและความเป็นไป ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบที่มีต่ออรัญญิกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ประกอบไปด้วย ผลกระทบต่าง ๆ จำแนกได้ตระกูล คือ ตระกูลเกษตรกรรม ตระกูลคหกรรม ตระกูลอาวุธ และตระกูลอื่นๆ ซึ่งในตระกูลดังกล่าวยังประกอบไปด้วยประเภทของผลกระทบที่สามารถจัดหมู่หมู่ได้ 12 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทยังจำแนกได้อีกหลายร้อยชนิดของผลกระทบที่มีอรัญญิก ที่มีความแตกต่างกันในวัสดุที่ใช้ในการผลิตและแตกต่างกันในด้านขนาดของผลกระทบ นอกจากนี้ผลกระทบอรัญญิกยังจำแนกได้ตามปริมาณผลิตผลได้อีก 2 ลักษณะ คือ ผลิตผลหลักและผลิตผลรอง ซึ่งผลิตหลัก ได้แก่ ผลกระทบในตระกูลมีดคหกรรม และตระกูลเกษตรกรรม ส่วนผลิตผลรอง ได้แก่ ผลกระทบที่มีในตระกูลอาวุธ และตระกูลอื่น ๆ สำหรับแนวทางการผลิต ยัง

สามารถจำแนกได้ 2 แนวทาง คือ แนวทางการผลิตแนวโรงงาน อันได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่มีในตระกูลต่าง ๆ ทั้ง 4 ตระกูล ส่วนแนวทางการผลิตที่เป็นแนวศิลป์นั้น จะพบในผลิตภัณฑ์ที่มีตระกูลอื่นๆ เท่านั้น

สำหรับวิวัฒนาการและแนวโน้มในอนาคต ผลิตภัณฑ์ที่มีอรรถุญิกในตระกูลต่างๆ รวมถึงแนวทางการผลิตของมีดอรรถุญิก ผลการศึกษาปรากฏว่า ผลิตภัณฑ์ที่ล้มนเล็กเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ มีดในตระกูลอาวุธ ผลิตภัณฑ์ที่มีความยั่งยืน ได้แก่ ตระกูลมีดพกหกรรรม และตระกูลเกษตรกรรม ส่วนผลิตภัณฑ์ที่เกิดใหม่นั้น ได้แก่ มีดในตระกูลต่าง ๆ สำหรับสาเหตุการล้มนเล็กและการเกิดใหม่นั้น มาจากตลาดเป็นตัวกำหนด

ส่วนแนวทางการผลิตที่มีแนวโน้มโตขยายในอนาคต ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่มีอรรถุญิกที่ผลิตตามแนวทางโรงงาน มากกว่าผลิตภัณฑ์อรรถุญิกที่ผลิตในแนวศิลป์ ซึ่งผลทางการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยยืนยันตามหลักจิตตฤษฏีที่ว่าตลาดเป็นผู้กำหนดหรือตลาดชี้ขาด (Market determination) และเกิดจากการปรับตัวในลักษณะการปรับเปลี่ยนหน้าที่ (Change of Function) จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ที่มีอรรถุญิกดำรงอยู่ได้จนทุกวันนี้

อำนาจ หาญไฟฟ้า (2538: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง เทคโนโลยีการผลิตผลิตภัณฑ์มีดอรรถุญิก : ความเป็นอยู่ ความเป็นมา และความเป็นไป ผลการศึกษาพบว่า ผลผลิตมีดอรรถุญิก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ผู้ผลิตมีดอรรถุญิกมีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีผลงานของตนเองนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาองค์ความรู้ทักษะ และฝีมือการผลิตมีดให้ทันต่อความก้าวหน้าเทคโนโลยีด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตมีดแนวศิลป์มีความจำเป็นจะต้องปรับแก้ให้เป็นระบบวิทยาศาสตร์และใช้วิชาการมากขึ้น ในด้านนโยบาย เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวบ้านท้องถิ่นในด้านเทคโนโลยีการผลิต ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์มีดอรรถุญิกจำเป็นจะต้องเน้นหนักการพัฒนาองค์ความรู้เป็นสำคัญ และเพื่อเป็นการอนุรักษ์อุตสาหกรรมครัวเรือนทำมีดอรรถุญิกจำเป็นต้องส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนบ้านมีดอรรถุญิก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมศิลปหัตถกรรม อันเก่าแก่เป็นการส่งเสริมอาชีพและรายได้พร้อมกับการเผยแพร่วัฒนธรรม

นิสาพร วัฒนศัพท์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง วัดกับการดำรงอยู่ของงานศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองผลการศึกษาพบว่า การดำรงอยู่ของงาน โรงหมมอญในตำบลเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีนี้ มีทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ โดยในส่วนของบทบาทการผลิตมีปัจจัยที่ส่งเสริมคือ ลูกหลานชาวมอญในเกาะเกร็ดยังคงมีความเชื่อในการสร้างโรงหมมให้กับพระสงฆ์ที่พวกเขาศรัทธา มีความร่วมมือในการผลิตเป็นอย่างดี มีการพัฒนาคุณภาพของวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิต และมีการรักษามาตรฐานการผลิต ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิต คือ โอกาสในการผลิตมีน้อยลง นายช่างหายากขึ้น ความรู้ในงานบางอย่างที่

เป็นระดับสูงมีเพียงนายช่างเท่านั้นที่ทำได้ และวัตถุดิบที่พัฒนาคุณลักษณะบางตัวไม่สามารถหาซื้อได้ทั่วไปและมีราคาแพงขึ้น ทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตบางอย่างช่างจะต้องผลิตเอง

ในส่วนของบทบาทในการสืบสาน ปัจจัยที่ส่งเสริมการสืบสานคือ ลักษณะของความรู้ที่เป็นความรู้เปิด ทั้งช่าง วิศว และชุมชนมีความต้องการร่วมกันที่จะให้มีการสืบสานงาน โรงหมก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากแรงกระตุ้นจากคนภายนอกที่ได้เข้ามาสืบสานอยู่ต่อไปได้ แม้จะไม่มีตัวบุคคล และปัจจัยที่ส่งเสริมสำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง คือ การจัดเก็บ โรงหมก ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ซึ่งในอดีตจะไม่มี ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบสาน คือ ตัวบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้มีจำนวนน้อยลง ลักษณะความรู้ที่ไม่มีเขียนเป็นตำรา โอกาสในการผลิตที่น้อยลง และการไม่มีมาตรฐานการสืบสานที่แน่นอน ปัจจัยเหล่านี้ทำให้การสืบสานงาน โรงหมกของวัดน้อยลง

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอดผญาอีสาน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของผญาอีสาน 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำรงอยู่ของผญาอีสานในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอีสานในปัจจุบัน 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดผญาอีสานการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารการศึกษาค้นคว้าการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่และแนวทางการสืบทอดผญาอีสานได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านผญาอีสาน

ผลการวิจัย พบว่า 1. คุณค่าของผญาอีสาน จำนวน 283 บท พบว่า 1) คุณค่าที่ให้ข้อคิดต่อบุคคล ได้แก่ด้านการพัฒนาตน จำนวน 280 บท และด้านพัฒนาสังคม จำนวน 109 บท 2) คุณค่าที่ใช้อบรมระเบียบสังคมต่างๆ ได้แก่ ครอบครัวจำนวน 42 บทการเมือง/การปกครองจำนวน 43 บท เศรษฐกิจ จำนวน 41 บท การศึกษา จำนวน 28 บท และศาสนาจำนวน 101 บท 2. การดำรงอยู่ของผญาอีสาน พบว่า 1) สถานภาพการดำรงอยู่ ได้แก่ผญาที่ไม่มีการใช้จำนวน 31 บท ผญาที่มีการใช้อยู่ จำนวน 252 บทและผญาที่มีการเปลี่ยนแปลง จำนวน 12 บท 2) ลักษณะการดำรงอยู่ ได้แก่การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ การเขียนตำรา การเขียนกลอนลำ การเทศน์การพูดคุยกันบางโอกาส งานเลี้ยงต้อนรับ การบายศรีสู่ขวัญ การเป็นวิทยากรบรรยายและการใช้ผญาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต 3. แนวการสืบทอดผญาอีสาน พบว่า มีวิธีการดังนี้ 1) สถาบันการศึกษาทุกระดับจัดทำเป็นหลักสูตร ให้มีการเรียนการสอนกันอย่างจริงจัง 2) องค์กรที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันศึกษาค้นคว้า สืบหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆแล้วนำมาจัดทำเป็นข้อมูลที่สะดวกในการศึกษาและทำความเข้าใจตลอดจนช่วยกันเผยแพร่โดยใช้สื่อที่น่าสนใจ 3) จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยจัดทำเป็นศูนย์ข้อมูลจัดกิจกรรมต่างๆที่ส่งเสริมเผยแพร่ผญาให้ครอบครัวและคนในชุมชน

ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของผญาจัดฝึกอบรมวิทยากร จัดทำสื่อการเรียนรู้⁴) ควรได้ชี้แจงอธิบายรูปแบบของผญาอีสานให้ชัดเจนและสอนให้คนรุ่นใหม่เขียนผญาได้

ศิรินทิพย์ ผูกพันธุ์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านหัตถกรรมด้านผ้าตีนจก การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการสืบทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมผ้าตีนจก และศึกษาชีวิตและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกของชุมชน การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ข้อมูลได้ตรวจสอบความสมบูรณ์จัดหมวดหมู่ นำเสนอโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านหัตถกรรมด้านผ้าตีนจกเกิดจากการกำหนดภาระหน้าที่หรือคุณสมบัติของลูกผู้หญิงที่ต้องทอผ้าเป็นก่อนออกไปครองเรือนและการสวมใส่ผ้าตีนจกในการเข้าร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมบางอย่างของชุมชน เช่น ประเพณีทางข้าวใหม่ ประเพณีปีใหม่เมือง

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าตีนจกเป็นการเรียนรู้ทางสังคม คือ การเรียนรู้ตั้งแต่เด็กผ่านการเป็นลูกมือ การสังเกตและการทดลองทำด้วยตนเอง โดยการแนะนำของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงในชุมชนสามารถทอผ้าชนิดต่างๆ โดยเฉพาะผ้าตีนจกโดยมีเงื่อนไข ปัจจัยในการเรียนรู้ คือความเชื่อของชุมชน และความคาดหวังในบทบาทของลูกผู้หญิง ซึ่งเมื่อผลิตใช้เองแล้วยังสามารถจำหน่ายได้

2. การผลิตผ้าทอตีนจกระยะพื้นฟูมีวัตถุประสงค์เพื่อค้าขายหารายได้ ลักษณะการเรียนรู้จะแตกต่างไปจากเดิม โดยมีโครงการจัดฝึกอบรมจากหน่วยงานต่างๆ คนเรียนอาจไม่ได้เป็นคนในครอบครัว แต่เป็นผู้ที่สนใจ มีเนื้อหาหลากหลายและจำเป็นมากขึ้นเช่น การสร้างคุณภาพการตลาด การรวมกลุ่ม เป็นต้น

เงื่อนไข ปัจจัยสำหรับการผลิตในปัจจุบัน คือความต้องการของตลาด มีคนรุ่นใหม่ทั้งในและของต่างประเทศหันมาสนใจงานหัตถกรรม ทำให้เกิดช่องทางหารายได้ รัฐมีนโยบายส่งเสริมงานหัตถกรรมโดยการอบรมวิธีการผลิตแบบใหม่ๆ และการหาตลาดให้ ประกอบกับชาวบ้านมีภูมิปัญญาอยู่แล้ว รวมกับการผลิตใหม่ทำให้สามารถฟื้นฟูอาชีพผ้าทอตีนจกให้เป็นที่นิยมได้อีก

วรวุฒิ เฟิงพันธ์ (2550: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 2. วิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำมีบทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป คือ ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี เหลือบทบาททางด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว และเหลือคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น ตลาดน้ำคลองโพหักสูญเสียบทบาทและคุณค่าในด้านการท่องเที่ยวแต่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีคุณค่าและบทบาทอยู่เช่นในอดีต

พระมหาวิระยุทธ ประสาทนอก (2551: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ภูมิปัญญาไทยนับเป็นมรดกอันล้ำค่าที่ควรอนุรักษ์สำหรับอนุชนรุ่นหลัง ภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษไทยได้ศึกษาค้นคว้าปรับปรุงคัดแปลงสิ่งต่างๆที่มีอยู่รอบตัวจนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตทำให้สมาชิกของเผ่าพันธุ์สามารถแก้ไขปัญหาสะสมและพัฒนาภูมิปัญญาของกลุ่มคนให้เจริญก้าวหน้ากลายเป็นมรดกของสังคมสืบมาจนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรและศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตบาตรเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านบาตรเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพมหานคร โดยการศึกษาจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามเป็นหลักกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยและให้ข้อมูลประกอบด้วยช่างฝีมือผู้อาวุโสในชุมชนผู้นำชุมชนเจ้าหน้าที่ส่วนราชการ ลูกมือช่างผู้ประกอบการและประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องจำนวน 41 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าความศรัทธาที่เหนียวแน่นในพระพุทธศาสนาตลอดจนความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวพุทธในชุมชนบ้านบาตรมีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตร โดยในอดีตชุมชนมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรสืบต่อกันมาตามสายเลือดมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูกและหลานในครอบครัวตนเองในปัจจุบันใช้วิธีเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยการเป็นลูกมือช่างและค่อยๆพัฒนาทักษะจนเกิดความชำนาญอาชีพช่างทำบาตรต้องมีใจรักต้องใช้ความอดทนและระยะเวลาเพื่อให้เกิดทักษะและความชำนาญมีการทำงานเป็นกลุ่มๆละ 8 – 10 คนบาตรฝีมือที่ผลิตจะขายได้ราคาดีและมีการพัฒนาเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว

นิยม วงศ์พงษ์คา (2551: บทคัดย่อ) การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานด้านการผลิตผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองเพื่อพัฒนามูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์ วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่าประวัติ

และพัฒนการผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองในภาคอีสานยุคก่อนประวัติศาสตร์ยุคประวัติศาสตร์และยุคร่วมสมัยในปัจจุบันไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งทางชาติพันธุ์ความคิดความเชื่อและรูปแบบผลิตภัณฑ์แต่หากมีความสัมพันธ์กันอย่างหลวมๆในเรื่องกระบวนการผลิต โดยเฉพาะกระบวนการผลิตแบบแทนที่ซึ่งฝังและสัมพันธ์กันในด้านประโยชน์ใช้สอยและรูปแบบผลิตภัณฑ์ในด้านภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ 1) ภูมิปัญญาในการเลือกวัสดุตามธรรมชาติในท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาในกระบวนการผลิต 3) ภูมิปัญญาที่ปรากฏในรูปแบบของผลิตภัณฑ์สำหรับแนวทางในการพัฒนาวัสดุใช้วิธีการทดลองทดสอบวัสดุใหม่เพื่อให้เกิดความหลากหลายของวัสดุตรวจสอบด้วยเครื่องมือ Spectrometer ทำให้ได้เคลือบวัสดุใหม่ 2-4 สีทั้ง สำริดและทองเหลืองเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ในด้านการพัฒนากระบวนการผลิตได้นำเอากระบวนการผลิตแบบใหม่เรียกว่าการหล่อแบบแม่พิมพ์ทรายมาใช้สำหรับผลิตภัณฑ์แบบง่ายและใช้กระบวนการผลิตแบบแทนที่ซึ่งฝังด้วยวัสดุใหม่สำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบยากซึ่งสามารถลดขั้นตอนในการผลิตและเพิ่มปริมาณการผลิตได้มากขึ้นกว่าเดิมในด้านการพัฒนาการออกแบบแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มประติมากรรมนูนต่ำกลุ่มประติมากรรมนูนสูงและกลุ่มประติมากรรมลอยตัว โดยใช้กรอบแนวคิดในการออกแบบจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นผลิตภัณฑ์นูนต่ำใช้กรอบแนวคิดจากภูมิปัญญาลายผ้าจืดอีสานผลิตภัณฑ์นูนสูงใช้กรอบแนวคิดจากภูมิปัญญาฮีต 12 หรือประเพณี 12 เดือนของคนอีสานและประติมากรรมลอยตัวเป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก

เปรมรัศมี ธรรมรัตน์(2552) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน :กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าที่สำคัญใน 2 ด้านหลักดังนี้ ประการแรกมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล โดยผู้ที่มาสืบทอดและผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่จะได้รับการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย และการปรับตัวทางสังคมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประการที่สองมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมทางการศึกษาในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ส่งเสริมด้านจริยธรรมมีการสอดแทรกข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมรู้จักความดี,ความชั่ว ส่งเสริมศิลปะในแขนงต่างๆ ทั้งหัตถศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ และดุริยางคศิลป์ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน แสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีดังนี้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ภายในชุมชน มีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้และการแสดง ชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเห็นคุณค่า ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่เกิดความร่วมมือมีการเผยแพร่และสร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กร ต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อันทำให้ศิลปะพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนสามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนมีดังนี้ ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้ง คณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัดขนอนในรูปแบบองค์กร รวบรวมและนำองค์ความรู้หนังใหญ่มานำบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในสถานศึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ให้กับเยาวชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทาง สื่อต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน

จินรดา พันธุ์น้อย (2552: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบุงกะเทว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาวไทยอีสานและชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในชุมชนบุงกะเทวตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีและศึกษาการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาวไทยอีสานและชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในชุมชนบุงกะเทวตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วิธีการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ใช้การสังเกตและสัมภาษณ์เพื่อมุ่งตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักและได้นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบุงกะเทวเป็นชุมชนที่มีลักษณะทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ด้วยเหตุว่ามีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชาวไทยอีสานกับวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายเวียดนามประชากรของชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกสภาพทางด้านสังคมจึงเป็นสังคมของชาวคริสต์โดยแท้จริงอัตลักษณ์ของชุมชนหรือชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นกลุ่มสังคม เกิดมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันซึ่งอาจต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางสังคมและจิตใจอันเกิดจากการที่สมาชิกในสังคมต้องพยายามปรับตัวและดำรงตนให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการและความคาดหวังตลอดจนกระบวนการทางสังคมก่อให้เกิดเป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ ธรรมเนียมประเพณีผูกพันและพัฒนาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของสังคมซึ่งช่วยให้การ

ดำรงและการเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคมอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น มนุษย์จึงต้องพยายามดำรงรักษาความเป็นตัวตนของตัวเองความเป็นกลุ่มสังคมหรือกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองและการมีความหมายในตนเองผ่านวัฒนธรรมประเพณีระเบียบปฏิบัติตลอดจนคุณค่าสูงสุดทางจิตใจของกลุ่มสังคมส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะอันถือเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขึ้นอย่างหลากหลาย ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เมื่อบริบทสถานการณ์ทางสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมไทยการพูดภาษาไทย การเรียนหนังสือไทย และในด้านศาสนา มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมงานศพ งานแต่งงาน ประเพณีไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษการไหว้ครูชยวน เป็นต้น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกเหล่านี้ล้วนเป็นการสืบทอดและดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งสิ้นและในขณะเดียวกันก็เชื่อว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงหากแต่มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ทางสังคมมีการรับเอาและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างเพื่อให้สังคมส่วนใหญ่ยอมรับหรือการที่ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเลือกที่จะใช้ภาษาเวียดนาม ภาษาอีสานและภาษาไทย เมื่อครั้งที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ การสร้างเรือนแบบทรงไทยอีสาน ซึ่งจากเดิมบ้านเรือนแบบเวียดนามจะเป็นบ้านชั้นเดียววัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย หลายอย่างมีการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทยในส่วนของประเพณี เช่น งานศพที่มีการลดขั้นตอนในพิธีกรรมบางขั้นตอนเพื่อความสะดวกเช่นเดียวกับงานแต่งงานที่ปรับรูปแบบไปมากแต่ยังคงส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางชาติพันธุ์ คือการไหว้บอกกล่าวบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วต่อหน้าแท่นบูชาบรรพบุรุษของตระกูลเป็นต้นจากการศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยอีสานและชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในชุมชนบึงกะแตวบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและมรดกทางวัฒนธรรมการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันทำให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเป็นอยู่แบบสังคมพหุวัฒนธรรม

วราลี นิลนนท์ (2553: บทคัดย่อ) ภูมิปัญญาการตีเหล็กเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่คู่สังคมอีสานมายาวนานเกิดจากภูมิความรู้ของบรรพบุรุษที่พากเพียรประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้คงอยู่ยาวนานเท่านั้น การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสาน 2) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสานและ 3) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสานพื้นที่วิจัย ได้แก่ บ้านเสื่อโก้ก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม และบ้านม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจงโดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มดังนี้ 1) กลุ่มผู้รู้จำนวน

10 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติจำนวน 35 คน 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสำรวจแบบสังเกตแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม ตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าและนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาภูมิปัญญาการตีเหล็กของผู้คนในภาคอีสาน กลุ่มช่างตีเหล็กไม่ใช่คนในท้องถิ่นแต่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น โดยนำเอาวิชาตีเหล็กมาประกอบอาชีพในบริเวณที่มาตั้งรกรากใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีเหล็กให้แก่ลูกหลานที่มาช่วยงาน โดยเริ่มจากการเป็นลูกมือก่อน เมื่อได้รับการฝึกประสบการณ์จนเกิดความชำนาญแล้วจึงแยกตัวเป็นอิสระเพื่อประกอบการเองสภาพปัจจุบันปัญหาภูมิปัญญาการตีเหล็กด้านวัสดุอุปกรณ์การผลิตบางชนิดได้เปลี่ยนแปลงไปตามความสะดวกในการผลิตและจัดหา เช่น เครื่องกระทบ ไคเวอร์ เครื่องเจียร เครื่องตัดเหล็กและเครื่องเชื่อม ด้านกระบวนการผลิตได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ด้านรูปแบบการใช้งานและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคทั้งในและนอกชุมชนคนทั่วไปรู้จักในนามของ “มีดบ้านม่วงหวาน” ดังที่ช่างได้สลักลงในผลิตภัณฑ์เป็นสัญลักษณ์หรือโลโก้ของกลุ่มตีเหล็กบ้านม่วงหวานขณะที่กลุ่มตีเหล็กบ้านเสื่อโก้ก ยังไม่มีสัญลักษณ์หรือโลโก้บ่งบอกที่มาของผลิตภัณฑ์และด้านแรงงานทุนการตลาดกลุ่มตีเหล็กบ้านเสื่อโก้กมีเพียงกลุ่มเดียวเป็นหัตถกรรมในครัวเรือนใช้แรงงานคนในครอบครัวลงทุนด้วยตนเองจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในลักษณะขายปลีกและส่งโดยไม่มีตลาดรองรับส่วนกลุ่มตีเหล็กบ้านม่วงหวานมี 3 กลุ่มหลักสมาชิกในกลุ่มแต่ละกลุ่มร่วมลงทุนและร่วมแรงกันเองต่างกลุ่มต่างจำหน่ายผลิตภัณฑ์กันเองทั้งปลีกและส่งโดยไม่มีตลาดรองรับนอกจากนั้นประชากรทั้ง 2 หมู่บ้าน ยังได้รับผลกระทบจากสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับชาวอีสานอื่นๆทำให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของอาชีพตีเหล็กที่บรรพบุรุษสร้างสมมามอง ว่าอาชีพตีเหล็กเป็นงานหนักไม่โก้หรูจึงนิยมไปทำงานที่กรุงเทพฯหรือต่างจังหวัด ในขณะที่อาชีพตีเหล็กก็เริ่มสูญหายไปจากชุมชนเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดและสถานประกอบการตีเหล็ก ในปัจจุบันส่วนใหญ่เน้นในรูปแบบโรงงานอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงปริมาณมากกว่าคุณภาพภูมิปัญญา การตีเหล็กแบบดั้งเดิมแทบจะไม่หลงเหลือแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กควรได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาการตีเหล็กในด้านวัสดุอุปกรณ์กระบวนการตีเหล็กรูปแบบการใช้งานคุณภาพของผลิตภัณฑ์แรงงานทุนและการตลาดส่วนการพัฒนารูปทรงของผลิตภัณฑ์นั้น ช่างตีเหล็กได้คำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลักกลุ่มตีเหล็กทั้งสองหมู่บ้านนี้ควรจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในรูปแบบกลุ่มสหกรณ์ประสานสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเพื่ออำนาจต่อรองทางการตลาด

โดยสรุปแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสานสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาประเภทอื่นๆของแต่ละท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนและยกระดับคุณภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

สุรพล เนสุลินธุ์ (2555: บทคัดย่อ) แคนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง : แหล่งกำเนิดการแพร่กระจายและแนวทางการสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อ 1) ค้นหาแหล่งกำเนิดการแพร่กระจายของแคนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 2) แสวงหาแนวทางการสืบทอดและพัฒนาแคนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตจากผู้รู้ 19 คน ผู้ปฏิบัติ 60 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป 30 คน ในเขตพื้นที่ 6 ประเทศคือประเทศจีนประกอบด้วย เมืองเซียงรุ่งหรือเมืองสิบสองปันนามณฑลยูนนาน, ประเทศไทยประกอบด้วยภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ, ประเทศลาวประกอบด้วยแขวงเชียงขวาง แขวงหัวพันนครหลวงเวียงจันทน์ แขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขตและแขวงจำปาสัก ประเทศกัมพูชา ประกอบด้วย จังหวัดรัตนคีรี จังหวัดสตึงแตรง จังหวัดพระตะบอง และจังหวัดเสียมเรียบ, ประเทศเวียดนามประกอบด้วย จังหวัดเดียนเบียนฟู (เมืองแถน) จังหวัดเซินลา จังหวัดหัวบิงห์นครหลวงฮานอย และจังหวัดเว้ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือนกรกฎาคม 2555 นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้าวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งกำเนิดของแคนมีต้นกำเนิดจากเมืองแถนหรือเมืองน่าน้อย อ้อยหนูแห่งแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งปัจจุบันคือ จังหวัดเดียนเบียนฟูและจังหวัดใกล้เคียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนามทั้งนี้โดยพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีคือ กลองมโหระทึกซึ่งพบในพื้นที่เดียนเบียนฟูมีอายุราว 3,000 ปี การแพร่กระจายของแคนพบว่าจากสิบสองจุไทยซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแคนได้แพร่กระจายไปยังสิบสองพันนาสปป.ลาวและประเทศไทยแคนมีพัฒนาการเริ่มจากปีซึ่งชาวปีน้ำเต้าและในที่สุดแคนสามแคนเจ็ดแคนแปดแคนและแคนเก้าในที่สุดแนวทางในการสืบทอดและพัฒนาพบว่า มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษหรือในหมู่เครือญาติที่อาศัยในพื้นที่เดียวกันหรือพื้นที่ใกล้เคียงมีการเป่าแคนในงานบุญประเพณีต่างๆปัจจุบันในแต่ละประเทศมีการวิจัยทางดนตรีและมีการจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

นอกจากนี้แต่ละท้องถิ่นยังนิยมนำลักษณะรูปร่างและโครงสร้างของแคนมาใช้ในการงานสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมอย่างแพร่หลายทำให้แคนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายสู่นานาประเทศมากยิ่งขึ้น

ทิพาพร ไตรบรรณ (2557: บทคัดย่อ) แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาผลการศึกษาพบว่า นโยบายด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐยังไม่สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ โดยหน่วยงานภาครัฐควรมีการร่วมมือกับชาวบ้านในหมู่บ้านอรัญญิกเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปที่มุ่งหวัง ชาวบ้านในหมู่บ้านอรัญญิกยังขาดการมีส่วนร่วมและขาดความรู้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวมาอบรมความรู้ให้แก่ชาวบ้าน ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น และคนในหมู่บ้านจะรับจ้างตีมีดส่งให้กับร้านค้ามีดในหมู่บ้าน เป็นการกระจายรายได้ และมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกต่อปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ด้านการเดินทาง ด้านความสะดวกและการกำจัดขยะ และด้านผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ส่วนปัจจัยรองลงมาที่มีนักท่องเที่ยวมีทัศนคติที่ควรปรับปรุงเพิ่มเติม ได้แก่ ความปลอดภัย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ด้านการบริการการท่องเที่ยว

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

กริฟฟิน (Griffin, 1978) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือในการศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของสเปนให้กับเด็กที่มีเชื้อสายสเปนแต่ไม่ได้อาศัยอยู่ในสเปน ปรากฏว่า เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือในการศึกษาวัฒนธรรมและภาษาสามารถเป็นสื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

ยูเนสโก (Unesco, 1994) ได้ศึกษาวิจัยการดำเนินงานด้านการศึกษาและภูมิปัญญาในสาธารณรัฐเกาหลี ผลการวิจัย พบว่า ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีได้จัดระบบการอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยออกกฎหมายคุ้มครองสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณอันเป็นวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งแสดงออกมาเชิงประวัติศาสตร์คุณค่าทางศิลปะ ได้แก่ การเล่นดนตรี การฟ้อนรำ การเล่นละคร พิธีกรรม ศิลปะการป้องกันตัว และศิลปะหัตถกรรมต่างๆ สำหรับผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาได้รับการยกย่องว่าผู้ทรงภูมิปัญญา วิธีการถ่ายทอดโดยฝึกอบรมเยาวชนอย่างน้อย 6 เดือน ถึง 5 ปี รัฐให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายและมีการแสดงผลงานของผู้ทรงภูมิปัญญาปีละ 1 ครั้ง

เรห์ (Rhea, Zean Ma, 1995) ได้ศึกษาเรื่อง การเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของความรู้และภูมิปัญญาในประเทศไทย ผลของการศึกษาพบว่า การได้รับความรู้และภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของสังคมไทยในปัจจุบัน เนื่องจากความรู้และภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ควรแก่การนับถือและช่วยยกระดับสถานะทางสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมประเพณีของไทย ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความรู้ภูมิปัญญา และประเพณีอันน่าภูมิใจและสืบเนื่องยาวนาน อย่างไรก็ตาม ความรู้และภูมิปัญญาของไทยกำลังถูกรอบงำจากความรู้สมัยใหม่ที่เข้ามา หากสังคมไม่มี

กระบวนการจัดการกับกระแสการหลั่งไหลเข้ามาของความรู้สมัยใหม่ด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของชุมชน อาจส่งผลให้ภูมิปัญญาของชุมชนสูญหายไปและความอยู่รอดของชุมชนต้องลดลงไป ซึ่งในสังคมไทยได้มีการกำหนดนโยบายที่มีความพยายามผสมผสานความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เข้ากับความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยส่งเสริมความเป็นไทย และทำให้ชุมชนไทยสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนของโลกได้อย่างเสมอภาค

แมคเคย์ (Mackay John Wisdom, 1995) ศึกษาการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวาสกอตวา ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านโนวาสกอตวา มีความซาบซึ้งและภาคภูมิใจในด้านดนตรีพื้นบ้านของตนเอง และพยายามขอมที่จะสืบทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกหลาน โดยใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่นคือการไปอยู่ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน

ฮอเรน (Hoare, 1995) ได้ทำการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนดั้งเดิมกับการวางแผนการใช้ดินของรัฐในประเทศแคนาดา มีข้อสรุปในว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีความสำคัญต่อระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนนอกจากนี้ระบบภูมิปัญญาพื้นบ้านยังเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายและการวางแผนการใช้ที่ดินของรัฐให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

คาร์เลท (Cartledge, 1996) ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน DokoGamo ในประเทศ Ethiopia พบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีผลต่อการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืนและมีผลต่อความมั่นคงทางสังคมให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญเช่นมีการจัดบรรทัดฐานในการใช้ทรัพยากร (Social Norms) การให้ความเคารพต่อการใช้ทรัพยากร (Respect for The Resources) การใช้ความเคารพต่อผู้นำชุมชน (Respect for Leadership) ความตระหนักต่อระบบนิเวศ (Ecological Awamess) นอกจากนี้ยังพบว่า สังคมมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน

คลาเซน (Classen, 1999) ได้ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้ภูมิปัญญาผ่านความรู้ลึกข้ามวัฒนธรรม ผลของการศึกษาพบว่า การศึกษาแบบตะวันตกในอดีตสร้างความเชื่อว่าการเรียนรู้จะต้องกระทำผ่านการมองเห็นและการได้ยิน และมองข้ามรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะอื่น ไม่ว่าจะเป็นการชิมรส การดมกลิ่น และการสัมผัส ด้วยเหตุที่เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ล้าหลัง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ทำให้การเรียนรู้ผ่านความรู้ลึกมีความสำคัญมากขึ้น ดังเช่นชาวเดसानา (Desana) ที่อาศัยอยู่ในป่าดงดิบของประเทศโคลัมเบีย ที่มีทัศนคติว่าเสียงของนก สีและกลิ่นของดอกไม้ รสชาติของผลไม้ เป็นสิ่งที่อุดมไปด้วยข่าวสารเกี่ยวกับระเบียบทางสังคมและจักรวาล ซึ่งชาวเดसानาเตือนให้รู้ว่า การเรียนรู้และความรู้ไม่ได้มาจากตำรา หรือหนังสือตามการศึกษาแบบตะวันตก หากแต่การเรียนรู้ยังได้มาจากประสบการณ์ และการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวด้วย

รีริค (Relic, 2001) ได้ศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทบุคคลที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่นิยมกันในชั้นเรียนของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ การเชิญผู้ปกครองนักเรียนที่มีอาชีพแตกต่างกันมาถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับนักเรียนในชั้นเรียนและมีการเปิดโอกาสให้ซักถามกันอย่างกว้างขวาง

สเติร์นเบิร์ก (Sternberg, 2001) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาในระบบโรงเรียน ผลของการศึกษาพบว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนที่เน้นความเฉลียวฉลาดและการสร้างทักษะในการประกอบอาชีพนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น แต่ยังไม่เพียงพอตามหลักการศึกษ จึงนำภูมิปัญญามาสอนในระบบโรงเรียน เนื่องจากภูมิปัญญาเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ในตน (Tacit Knowledge) มาใช้ควบคู่กับความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ผู้เรียน โดยการสร้างสมดุลในด้านต่างๆ คือ ความสมดุลในตนเอง ความสมดุลระหว่างบุคคล ความสมดุลในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยผู้วิจัยได้เสนอว่าควรจัดทำโครงการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในโรงเรียนมัธยม ซึ่งการนำภูมิปัญญาเข้ามาในระบบโรงเรียน จะทำให้เกิดการสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญาต่อไป

เคส , พอลลี และซอจาโต้ (Case , Pauli and Soejarto, 2005) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพฤกษศาสตร์ของชุมชนชาติพันธุ์แห่งเกาะมานูสอยู่ในประเทศปาปัวนิวกินี ผลของการศึกษาพบว่า กระบวนการครอบงำทางวัฒนธรรม และกลุ่มชนที่ล้อมรอบชนกลุ่มน้อยในเกาะมานูส เป็นปัจจัยที่มีผลทำให้ความรู้และขนบธรรมเนียมประเพณีของเกาะมานูสสูญหายไป งานวิจัยนี้ยัง ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาด้านภูมิศาสตร์ 4 ระดับ คือ ด้านการเพาะปลูก ด้านการระบุพันธุ์ ด้านการใช้ประโยชน์ และด้านการใช้สมุนไพร ว่ามีการสัมพันธ์กับปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยด้านสังคมอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาด้านพฤกษศาสตร์จะขึ้นอยู่กับเพศ อายุ วัฒนธรรม และนิสัยของผู้ให้ข้อมูลหลัก และยังพบว่ากลุ่มชนที่ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมสูง จะมีการใช้สมุนไพรที่ลดลงและทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพฤกษศาสตร์ต้องสูญสลายไป

ริคูน (Rikoon, 2002) ศึกษาการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายชุมชน พบว่าเริ่มจากความร่วมมือภายในชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาภายในพื้นที่ ขยายสู่ชุมชนประเทศชาติและนำไปสู่การสร้างเครือข่ายระหว่างประเทศ โดยตั้งอยู่บนความเคลื่อนไหวที่ปลอดภัย และการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

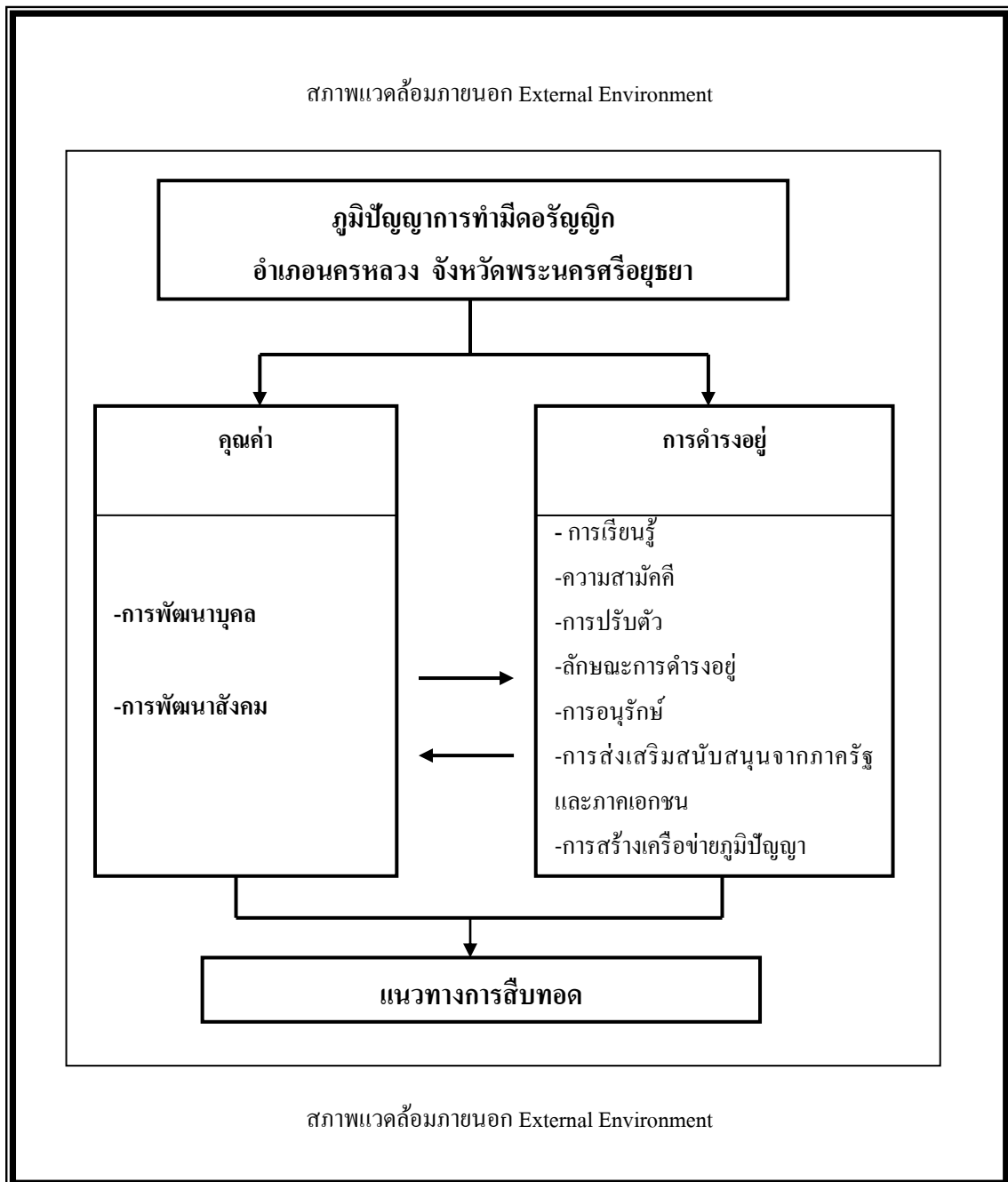
7. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาแนวคิดและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้ 1. แนวคิดภูมิปัญญา 2. วัฒนธรรมกับการพัฒนา 3. ระบบคุณค่า 4. การดำรงอยู่ของภูมิปัญญา โดยนำแนวคิดเหล่านี้มาบูรณาการกัน เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องที่ศึกษาโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องระบบคุณค่าของกิตติมา ปริดีติลล กล่าวถึงการพิจารณาคูณค่าว่า คุณค่านั้นเกิดจากขบวนการในการดำรงชีวิต คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป เราจะค่อยๆ เรียนรู้และตีคุณค่าของสิ่งต่างๆ เมื่อเราอยู่ในชนบทชนบทประเพณี ซึ่งคุณค่านั้นมี 2 แบบด้วยกัน คือ 1. แบบที่เป็นอัตนัย คือ เอาตัวเองเข้าเป็นเครื่องตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่การตัดสินตามอำเภอใจ ซึ่งโดยปกติการตัดสินจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก 2. แบบที่เป็นปรนัย คือ การพิจารณาคูณค่าตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยความรู้นอกตัวไม่ใช่ตามความพอใจของคนใดคนหนึ่ง และแนวคิดของ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ให้ข้อคิดว่าระบบคุณค่าจะเน้น การจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน” (สังคมนหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” (การผลิต การจัดสรรทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ที่ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้) และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” (ภายในจิต) และในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์เราเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้นักวิจัยได้ใช้ความสามารถในการคิดที่เป็นลักษณะเฉพาะ ประกอบกับแนวคิด เรื่องการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ของจางง อติวัฒน์สิทธิ์ ที่กล่าวว่า การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการคิด เลือกรับ จนกลายเป็นแบบแผนของการปฏิบัติ รวมถึงความเชื่อ ความเชื่อ วัตถุ หรือสิ่งใด ๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอด หมั่นปรับปรุง เรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตจากแนวคิดข้างต้น ได้พบว่าคุณค่าและความเชื่อมีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ โดยทำหน้าที่ในการยึดโยงเครือข่ายทางสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อเนื่องและยาวนาน ชุมชนจำเป็นจะต้องสร้างระบบคุณค่าและความเชื่อชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือผูกร้อยจิตใจของคนที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นพลังของชุมชน

จากแนวคิดและการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญญิก แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ 1. คุณค่าภายใน ได้แก่ การพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย การปรับตนกับสังคม 2. คุณค่า

ภายนอก ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคม การสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญญิกสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจุบัน ได้แก่ 1. ปัจจัยภายใน คือ การเรียนรู้ ความสามัคคี การปรับตัว 2. ปัจจัยภายนอก คือ การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน การสร้างเครือข่ายภูมิปัญญา และนำเสนอแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของชุมชนท่ามิดอรัญญิก: หมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลเอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยแบ่งขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1

1. การศึกษาภูมิปัญญาและการดำรงอยู่ของชุมชนท่ามิดอรัญญิก หมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศึกษาศึกษาภูมิปัญญาและการดำรงอยู่ของชุมชนท่ามิดอรัญญิก โดยในการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร

1.1.1 การดำเนินการรวบรวมข้อมูล (Documentary study) ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารปฐมภูมิ (Primary source) เช่น หนังสือรวบรวมประวัติมิด และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary source) วารสารและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาพื้นบ้านการทำมิด เช่น เอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมิดอรัญญิก สภาพแวดล้อม สังคมประชากร ประวัติความเป็นมาของมิดอรัญญิก

1.1.2 การตรวจสอบเอกสาร ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของเอกสารที่นำมาศึกษาทั้ง 2 ประเภท ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษา จากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมีประสบการณ์ตรงในการตีพิมพ์

1.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากเอกสาร 2 ประเภทมาแล้วผู้วิจัยนำมาเลือกสรร จัดหมวดหมู่ และใช้ตารางวิเคราะห์ที่ได้สร้างขึ้นจากทฤษฎีและกรอบแนวการศึกษา เพื่ออธิบาย ซึ่งองค์ประกอบในการวิเคราะห์คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ด้าน มีดังต่อไปนี้

1. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาบุคคล 5 ด้าน ดังนี้

1.1 การพัฒนาสติปัญญา

- 1.2 การพัฒนาอารมณ์
- 1.3 การพัฒนาจิตใจ
- 1.4 การพัฒนาร่างกาย
- 1.5 การปรับตนกับสังคม
2. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม 6 ด้าน ดังนี้
 - 2.1 การศึกษา
 - 2.2 จริยธรรม
 - 2.3 ศิลปะ
 - 2.4 เศรษฐกิจ
 - 2.5 การสร้างความภาคภูมิใจ
 - 2.6 การสร้างอัตลักษณ์ในชุมชน

1.2 การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกพื้นที่ ชุมชน หมู่บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยเหตุผล 2 ประการ ดังนี้

1.2.1 มีคอรัญญิกมีชื่อเสียงการันตี มีแหล่งต้นกำเนิดการผลิตอยู่ที่หมู่บ้านต้นโพธิ์และหมู่บ้านไผ่หนอง โดยการจำหน่ายมีการค้าขายกันที่ตลาดอรัญญิกซึ่งเป็นหมู่บ้านข้างเคียงจึงเรียกกันว่า “มีคอรัญญิก”

1.2.2 ปัจจุบันนี้ทั้งสองหมู่บ้านยังคงประกอบอาชีพทำมิดและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้ความรู้เรื่อง ภูมิปัญญาการทำมิด

1.3 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant observation)

เป็นการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว การแสดงพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตเป็นไปอย่างธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง เช่น ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวบ้านผู้ทำมิด ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ความสนใจของผู้มาชมการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการแฝงตัวไปกับชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยว

1.4 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การที่นักวิจัยทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยนักวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม เข้าไปอยู่ร่วมในเหตุการณ์ซึ่งได้มีการวางแผนดำเนินงานไว้ล่วงหน้ามีการกำหนดหัวเรื่องไว้อย่างชัดเจน และการสังเกตของนักวิจัย ขณะอยู่ในภาคสนามจะไม่กระทำการเลือกการสังเกตเพียงอย่างเดียว อย่างหนึ่ง หรือแยกสถานการณ์ที่สังเกตออกจากกัน

1.4.1 การกระทำ(Acts) พฤติกรรม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาในขณะนั้นที่มีการอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมร่วมกันการทำพิธีไหว้ครูเตาซึ่งคนในชุมชนอรัญญิกจะร่วมมือกันจัดงาน และช่วยกันลงทุนลงแรงในการจัดงานพิธีกรรมประจำปีของหมู่บ้าน

1.4.2 กิจกรรม (Activities) กิจกรรมที่มีการกระทำร่วมกันอย่างมีขั้นตอน มีแบบแผนในกระบวนการปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ เช่น การเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมิด การศึกษาหาข้อมูล ในระดับบุคคล หรือกลุ่มซึ่งจะบ่งชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ สถานภาพ บทบาท และความสัมพันธ์ของสมาชิก

1.4.3 ความสัมพันธ์ (Relationship) ลักษณะความเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร การแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์อย่างไรบ้าง อีกทั้งยังดูเรื่องความขัดแย้งและความลงรอยด้วยการสังเกตและเข้าไปแลกเปลี่ยนความรู้ของแต่ละครัวเรือนที่ทำมิดว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

1.4.4 การมีส่วนร่วม (Participation) ลักษณะของการปรับตัว การยอมรับในกันและกัน ทั้งในเรื่องของการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ของกลุ่มสมาชิกในสถานการณ์ต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ และสัมภาษณ์ชาวบ้าน นักวิชาการท้องถิ่น หัวหน้าชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มาอุดหนุน ผลิตภัณฑ์มิด

1.4.5 สภาพสังคม (Setting) สถานการณ์หรือสภาพสนามที่นักวิจัยได้เข้าไปสัมผัสในทุกแง่มุม ทั้งในเรื่องของสังคม แบบแผนการปฏิบัติ ทัศนคติ ความเชื่อ วิถีทางการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนหมู่บ้านอรัญญิกว่าการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไรบ้าง

1.5 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview)

1.5.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก ทั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย 5 กลุ่ม ดังนี้

1. ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นครูช่างด้านงาน โลหะ จำนวน 2 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 203 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติชุมชน การถ่ายทอด สืบทอดความรู้ คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก ข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก

2. ผู้ทำมิดอรัญญิกจำนวน 4 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 203 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดและการเรียนรู้ คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมิด ข้อมูลการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก การอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก

3. คนในชุมชนเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก จำนวน 7 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 203 ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ เช่น ประวัติชุมชน คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

4. ผู้นำท้องถิ่น/บุคคลของภาครัฐจำนวน 3 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 203 ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ เช่น ข้อมูลของชุมชน ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

5. ผู้มาอุดหนุนมีดอรัญญิก จำนวน 5 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 204 ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้เกี่ยวกับความสนใจการการมาชมศึกษาการตีมีด เหตุผลความชื่นชอบในตัวผลิตภัณฑ์มีด คุณค่าภูมิปัญญาทำมีดอรัญญิกและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

1.5.2 เครื่องมือในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ ในการจัดทำแนวทางการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นขอบเขตของการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดของการวิจัย และปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยมีแนวคำถาม ดังนี้

1. ความเป็นมาของมีดอรัญญิก
2. ความสนใจในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกตั้งแต่ตอนไหน ตอนนั้นมีความคิดอย่างไรเกี่ยวกับการทำมีดอรัญญิก เข้าใจภูมิปัญญาการทำมีดอย่างไร
3. เรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีดได้อย่างไร
4. ปัจจุบันภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีการถ่ายทอดอย่างไร
5. ความพึงพอใจในภูมิปัญญาการทำมีด คิดว่ามีปัจจัยอะไรสนับสนุน
6. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีด
7. มีดอรัญญิกมีคุณค่าและความสำคัญอย่างไรบ้าง
8. สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกดำรงอยู่

1.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระยะเวลา 10 เดือนตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2557 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 โดยการแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเริ่มดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นฐานในชุมชน โดยใช้ระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2557 – มิถุนายน พ.ศ. 2557 ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ

สภาพแวดล้อมของชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชนอรัญญิก ประวัติของมีดอรัญญิก โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน กำหนดตำบลท่าซ่าง ทำให้ผู้วิจัยรู้จักกับบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในการทำมีด

ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 ในระยะนี้ผู้วิจัยจะเข้าไปสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมกับผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ตลอดจนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการทำมีดอรัญญิก โดยการสังเกตและสัมภาษณ์ กับบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการบันทึกภาคสนาม (Field note) ทุกครั้งที่ในขณะที่เข้าไปในชุมชน เมื่อได้ข้อมูลเริ่มเขียนการนำเสนองานให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ประกอบกับให้บุคคลภาครัฐ นายสืบพงษ์ ศรีพรหม กำหนดตำบลท่าซ่าง เป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลข้อมูลและปรับแก้ไขข้อมูลเป็นระยะ จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนสมบูรณ์

1.7 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบโดยพิจารณาถึง ความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) คือ 1. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งเวลา โดยผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน 2. ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ โดยผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่กัน 3. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.7.1 แหล่งเวลา ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน

1.7.2 แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่ เช่น การสัมภาษณ์ในพิพิธภัณฑ์หัตถกรรมอรัญญิก ที่ทำการตำบล หรือนอกสถานที่ต่างๆ

1.7.3 แหล่งบุคคล ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทำมีดอรัญญิกคนในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น/บุคคลของภาครัฐ ผู้มาอุดหนุนมีดอรัญญิก ตัวอย่างปราชญ์และผู้ทำมีดอรัญญิก

1.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงพื้นที่ จนถึงวันสุดท้ายที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นสำคัญๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถาม รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงซ้ำหลังจากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ซึ่งได้ทำการภายหลังจากการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แล้วนำไปถอดบันทึกคำสัมภาษณ์แบบ

คำต่อคำและรายการหลังจากกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่งการแปลความหมายข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลการบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกตสัมภาษณ์ แล้วจัดบันทึกส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำข้อมูลนั้นให้นับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสาร ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ คือ กระบวนการต่างๆ นั้น จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยไม่ต้องรองจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จจึงวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในทันทีที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้วิเคราะห์ ระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลต่อไป เป็นการประเมินกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบข้อมูล และคัดเลือกเก็บรวบรวมข้อมูลที่ตกค้าง

ขั้นตอนที่ 2

1. การนำเสนอแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุญิก

1.1 ยกร่างแนวการสืบทอด

ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 แล้วยกร่างแนวการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุญิก นำเสนอผู้เชี่ยวชาญงานภูมิปัญญาในท้องถิ่นและนักพัฒนาชุมชน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

สำหรับในขั้นตอนนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้นำท้องถิ่น
2. ผู้มาชมการถ่ายทอด/ผู้มาอุดหนุนภูมิปัญญาการทำมิด

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้แนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ และสร้างความคุ้นเคยก่อน การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้ มีลักษณะแบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ และแบบเจาะลึก (In - depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้ว และพยายามหันความสนใจของผู้สัมภาษณ์เข้ามาสู่จุดที่ตั้งไว้โดยไม่ปล่อยให้ผู้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาเรื่องอื่นๆ

1.4 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบพิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูลเป็นการยืนยันข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก (In – depth Interview) และได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีความเที่ยงรอบด้านด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ได้จนถึงข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturated Data) จึงยุติการสัมภาษณ์ระดับลึก

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎีและไม่ใช้แนวคิดทฤษฎีแบบใช้แนวคิดทฤษฎีคือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ แยกออกเป็นการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ หรือสถานการณ์ที่เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับวิเคราะห์แบบไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูลอาจใช้สามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้การวิเคราะห์ระดับลึก ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาทำการจำแนก จัดหมวดหมู่มาตีความในภาพรวมของชุมชน เพื่ออธิบายถึงลักษณะส่วนบุคคล และปัจจัยสนับสนุนที่นำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดหมู่บ้านอรัญญิก แยกเป็นขั้นตอนต่อไปนี้

1.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สังเกต และข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและภูมิปัญญาการทำมีดมาแยกจัดหมวดหมู่

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้วิจัยใช้การบันทึกเทปเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน หลังจากนั้นจึงทำการถอดเทปที่สัมภาษณ์มาตรวจสอบข้อมูล

1.5.3 การนำทฤษฎีมาวิเคราะห์ในการประกอบภาพรวม เมื่อเก็บข้อมูลทางเอกสารและภาคสนามแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และประมวลความคิดเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดหมู่บ้านอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของการทำมีดหมู่บ้านอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ 4

ประวัติและบริบททั่วไปของมีดอร์ญุญิก

การศึกษาประวัติและบริบททั่วไปของมีดอร์ญุญิก เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัย ได้แบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ที่ตั้งและประวัติชุมชนทำมีดอร์ญุญิก

ตอนที่ 2 การทำมีดอร์ญุญิก

ตอนที่ 3 ภูมิปัญญาที่ได้จากการทำมีดอร์ญุญิก

ตอนที่ 4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของผู้ถ่ายทอดความรู้มีดอร์ญุญิก

ตอนที่ 1 ที่ตั้งและประวัติชุมชนทำมีดอร์ญุญิก

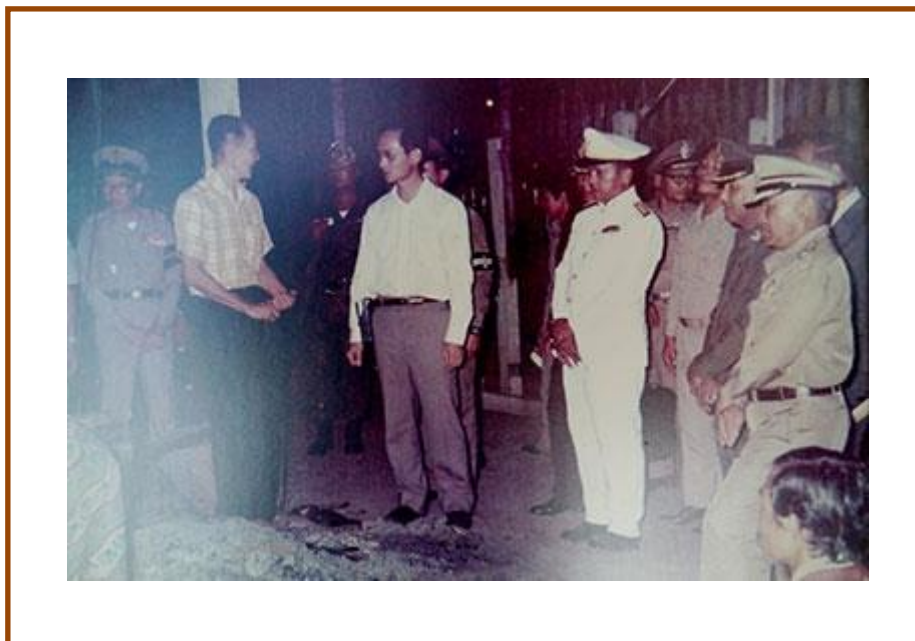
พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ คือ ชุมชนต้นโพธิ์ และชุมชนไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยจึงขอลำถึงบริบททั่วไปของชุมชนแห่งนี้ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของมีดอร์ญุญิก สภาพทั่วไปของชุมชน สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อใช้ประกอบการศึกษา

1. บริบททั่วไปของชุมชนทำมีดอร์ญุญิก

หมู่บ้านต้นโพธิ์ และหมู่บ้านไผ่หนอง อยู่หมู่ที่ 6 และ หมู่ที่ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งสองหมู่บ้าน มีชื่อเสียงในการผลิตงานหัตถกรรมมีดอร์ญุญิกหรืออาจจะเรียกได้ว่า “หมู่บ้านหัตถกรรมมีดอร์ญุญิก” อำเภอนครหลวงอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 15 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร 85 กิโลเมตรสามารถเดินทางโดยใช้ทางหลวงสายเอเชีย บางปะอิน - นครสวรรค์หมายเลข 32 แยกเข้าอำเภอนครหลวง บริเวณ ก.ม. 78

ของประเทศไทยทำกันเป็นอาชีพสืบต่อกันมาประมาณเกือบ 200 ปี ชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองนี้ รกรากถิ่นฐานเป็นชาวเวียงจันทน์ ได้อพยพมาในสมัยรัชกาลที่ 2 แผ่นดินของ “สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ส่วนมากเป็นช่างกันแทบทั้งนั้น มีช่างตีทองกับช่างตีเหล็ก คนไหน แข็งแรงก็ให้ตีเหล็ก คนไหนอ่อนแอมีความละเอียดก็ให้ตีทองคำเครื่องอาภรณ์ประดับกาย ในสมัยนั้นอาชีพทำสองทำกันเป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านตลอดมา ต่อมาในราว พุทธศักราช 2365 อาชีพช่างทองก็ได้เลิกสลายตัวไป คงเหลือแต่อาชีพตีเหล็กหรือตีมีดประเภทเดียว ชาวบ้านจึงยึดอาชีพการตีมีดเป็นหลัก ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นปะปนเลยมีข้อสังเกตที่เป็นหลักฐานว่า ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้มีอาชีพช่างทอง คือ ถ้าเราเอาดินหมู่บ้านนี้ลงร้อนน้ำก็จะพบเศษทองและจีตะไบทองอยู่ทั่วไป ชาวเวียงจันทน์ที่อพยพนี้โดยการนำของ“นายเทา” เป็นหัวหน้า โดยใช้ช่างเป็นพาหนะ ได้เดินทางมาหาแหล่งทำมาหากิน มาพบภูมิประเทศแห่งนี้ เป็นสถานที่เหมาะแก่การประกอบอาชีพ คือ เดิมเป็นดงไม้ไผ่ขึ้นอยู่หนาแน่นมีหนองน้ำ และมีแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน สมัยนั้นไม่มีถนนหนทางเหมือนปัจจุบันนี้ ต้องอาศัยทางน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการคมนาคม โดยเฉพาะไม้ไผ่เป็นวัสดุสำคัญมากสำหรับช่างตีมีด เพราะไม้ไผ่มีประโยชน์ในตัวของมันนานับการ เช่น นำมาเผาเป็นถ่านใช้เผาเหล็ก เพราะถ่านไม้ไผ่ให้ความร้อนสูงกว่าถ่านไม้ชนิดอื่น ต้นลำใช้ทำบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทำด้ามพะเนิน ด้ามค้อน และด้ามมีด ซึ่งช่างตีเหล็กต้องใช้อ้อยเป็นประจำ จึงเห็นว่าภูมิประเทศแห่งนี้เป็น อู่ข้าว อู่น้ำ อู่ปลา อันอุดมสมบูรณ์จึงพร้อมใจกันลงหลักปักฐานอยู่ที่นี่ และได้ประชุมหารือกันตั้งชื่อหมู่บ้าน ต้นโพธิ์ ไผ่หนอง ตามสภาพของหมู่บ้านก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ดงไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่หนาแน่นก็โล่งเตียนเป็นท้องไร่ ท้องนา หนองน้ำก็ตื้นเขินไปหมดแล้ว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อราว พุทธศักราช 2369 เจ้าอนุเวียงจันทน์เสด็จมาถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มาขอให้ชาวเวียงจันทน์กลับประเทศแต่ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ไม่ยอมกลับขออยู่ได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร เพราะพระองค์ท่านให้ความผาสุกร่มเย็นแก่พสกนิกรของพระองค์ตลอดมา และการทำมาหากินมีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ ชื่อเสียงการตีมีดก็เลื่องลือไปทั่วสารทิศ ชาวบ้านจึงมีฐานะที่มั่นคง ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระองค์ท่าน ถ้าเสด็จประพาสผ่านหมู่บ้านตีมีดแล้ว จะทรงเวะทอดพระเนตรการตีมีดเสมอ ตลอดจนขุนนางผู้ใหญ่ก็มากันอยู่เป็นเนืองนิจ “นายเทา” หัวหน้าหมู่บ้านที่กล่าวไว้ในตอนต้น ก็ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนนราบริรักษ์” มีความดีความชอบที่ปกครองชาวบ้านให้ตั้งอยู่ในจารีตประเพณีอันดีงาม อาชีพการตีมีดของชาวบ้านต้นโพธิ์ไผ่หนองปัจจุบันนี้ ก็ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และเทิดทูนสมบัติอันล้ำค่าของเขาไว้ด้วยความหวงแหน ในสมัยนั้น เมื่อถึงฤดูกาลงานนมัสการพระพุทธรบาท ที่จังหวัดสระบุรี ช่วงกลางเดือน 3 และกลางเดือน 4 ชาวบ้านจะเตรียมมีดต่างๆ ไปออกร้านจำหน่ายกันเป็นประจำทุกปี

เพราะเป็นงานประจำปีที่ใหญ่ สุนัขสนามมากมีผู้คนมาจากจังหวัดต่างๆ และเป็นศูนย์รวมของพุทธมามกะที่จะไปแสดงบุญ กระทั่งพระมหากษัตริย์ตลอดจนเจ้าขุนบุญนาย ร้านมิดของของชาวเวียงจันทน์นี้จะไปตั้งจำหน่ายกันอยู่เป็นแถว สะดวกแก่การซื้อหาโดยทั่วไปเรียกว่า “ตลาดมิดอรัญญิก” ปัจจุบันก็ยังขายกันอยู่ ส่วนพวกที่อยู่ทางบ้าน เขาจะลงไปปลุกโครงตีมิดกันอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก และจะทำมิดกันทั้งกลางวันและกลางคืน สมัยนั้นผู้เดินทางไปแสวงบุญจะเดินทางไปทางเรือผ่านทางหมู่บ้าน แล้วจะขึ้นรถไฟเล็ก (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า รถไฟกรมพระดารา ซึ่งมีขนาดเล็กกว่ารถไฟแห่งประเทศไทย) ที่อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อเดินทางกลับก็จะแวะชมการตีมิด และต่างก็ซื้อมิดไปใช้ หรือฝากญาติมิตรทางบ้านบางคนก็ทำสิ่งของต่างๆ มาแลกเปลี่ยนกันเทศกาลเช่นนี้ชาวบ้านตีมิดจะได้รับเงินเป็นกอบเป็นกำทุกปี แต่ปัจจุบันนี้เดินทางทางบกสะดวกขึ้นรถไฟเล็กก็เลิกกิจการความเป็นอยู่เช่นนี้ก็ค่อยสลายตัวไป ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จมาทอดพระเนตรเมื่อปีพุทธศักราช 2519 และเมื่อปีพุทธศักราช 2531 ท่านได้เสด็จมาทอดพระเนตรการตีมิดของชาวบ้านอรัญญิก ท่านก็สนพระทัยว่าการตีมิดนี้หมู่บ้านอรัญญิกยังมีการตีมิดหลงเหลืออยู่ ท่านก็ได้มีพระกระแสรับสั่งว่าควรนำเหล็กแหวนมาตี ท่านทรงเป็นห่วงหมู่บ้านชาวอรัญญิก ท่านให้นำเหล็กแหวนมาตีแล้วชุบด้วยน้ำมันเครื่องจะได้มีความแข็งแรงทนทาน ได้บอกสอนแนะนำ ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จนำคณะนักเรียน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก มาทอดพระเนตรการตีมิด ท่านก็ทรงเป็นห่วงว่า ควรจะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันนี้ไว้ อย่านำสูญ ปีพุทธศักราช 2537 เจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนฯ ทรงนำครอบครัวคูการตีมิดที่หมู่บ้านไผ่หนองเช่นกันที่มาของคำว่า “มิดอรัญญิก” ในสมัยก่อนมีตลาดร้านค้า มีโรงบ่อน อยู่ที่บ้านอรัญญิก ตำบลปากท่า อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนองมากนัก ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร มีผู้คนมาซื้อขายกันมาก ในยุคนั้นชาวบ้านก็นำมิดไปขาย เมื่อมีคนซื้อไปใช้เห็นว่าคุณภาพดี จึงบอกต่อๆ ไปว่ามีดี “อรัญญิก” เลยเรียกกันติดปาก ไปหาซื้อมิดต้องไปที่อรัญญิกที่จริงแล้วมิดทำอยู่ที่หมู่บ้านต้นโพธิ์ บ้านไผ่หนอง และหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งเป็นที่มาของ “มิดอรัญญิก”

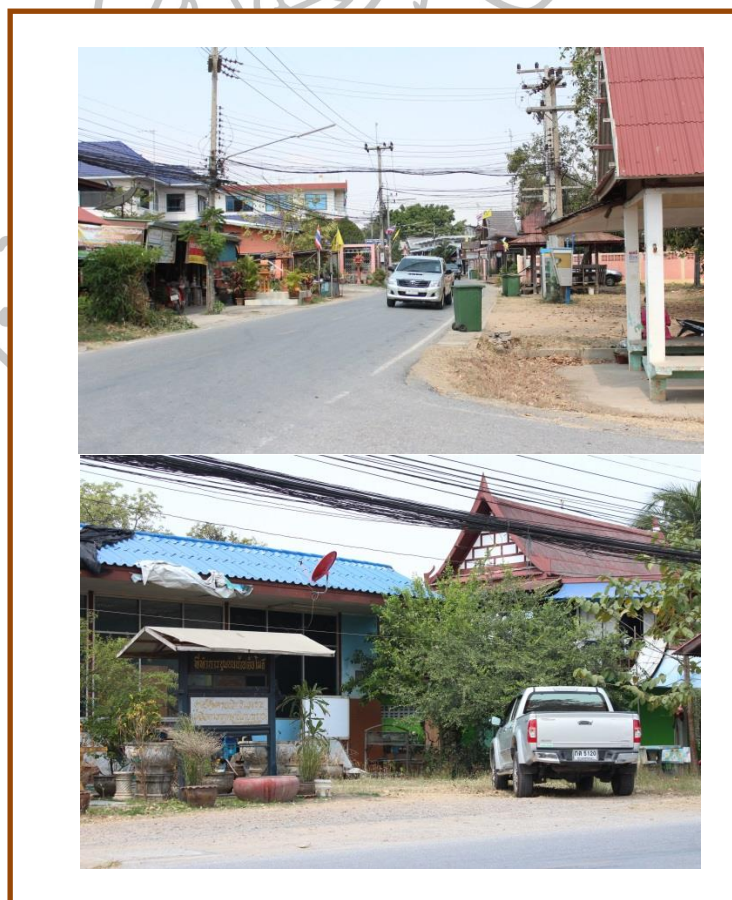

ภาพที่ 2 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรการตีมีด

กว่าจะเป็นมีดอรัญญิกที่มีชื่อเสียงเหมือนทุกวันนี้ได้นั้น ล้วนผ่านประวัติศาสตร์การอพยพของชนชาติเพื่อนบ้านมาพึ่งพาอาศัยในแผ่นดินไทย และนำความรู้ด้านหัตถกรรมที่ติดตัวมาจากประเทศของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์และเลี้ยงชีพมาจนถึงยุคปัจจุบัน และการรู้จักเห็นคุณค่าในภูมิปัญญาของคนในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีส่วนร่วมในการรักษาและส่งเสริมภูมิปัญญา และที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก คือ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระเทพฯ ที่มีพระราชกระแสรับสั่งห่วงใยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมิให้สูญหายไปจากประเทศไทย

ภาพที่ 3 แสดงบริเวณหมู่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง

ภาพที่ 4 บรรยากาศชุมชนท่ามิด

มีดอร์ญุญิก แบ่งเป็น 4 ตระกูลใหญ่ๆ ได้แก่

1. มีดทำครัว
2. มีดการเกษตร
3. มีดที่ใช้ในการเดินป่า
4. มีดประเภทสวยงาม

ตอนที่ 2 การทำมีดอร์ญุญิก

การทำมีดของชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง นับว่าเป็นงานอุตสาหกรรมภายในครอบครัว คือมีพ่อแม่ลูก ช่วยกันทำตั้งแต่ตีสี่ของวันใหม่ทีเดียว ช่วยกันทำไปเรื่อยๆ โดยไม่มีเวลาหยุดพัก เว้นแต่จะหยุดพักทานอาหารเท่านั้น และจะทำไปจนถึงกลางคืนเวลาประมาณ 4-5 ทุ่ม จึงเก็บเครื่องมือมีดที่ผลิตขึ้นลงหีบห่อเพื่อจัดส่งไปขายต่อไป และพักผ่อน จนเช้ามีดของวันรุ่งขึ้นก็จะดำเนินการจัดทำเช่นนี้ต่อไป นับว่าชาวบ้านกลุ่มทำมีดนั้นจะคร่ำเคร่ง เห็ดเหนื่อย อยู่กับหน้าเตาอันร้อนระอุอยู่ตลอดเวลาเสียงค้อนเหวี่ยงลงบนพะเนินเหล็กเสียงดังเป้งเป้ง อยู่ตลอดเวลา เสียงตะไบเครื่องกลึง ค้ำมีด ทำงานอยู่ไม่ขาดเสียง

วัสดุในการทำมีด

1. เหล็กที่ตัดจากเยอรมัน เหล็กปลอก เหล็กแหวน รถยนต์ เพื่อนำมาทำเป็นมีดต่างๆ (ในอดีตนั้นใช้พวกขอดเจดีย์หัก เศษเหล็กจากศึกสงคราม)
2. ไม้สำหรับทำเป็นค้ำมีด มีโคนไม้ไผ่ ไม้ปฐู ไม้ก้านเหลือง ไม้ประคู้ ไม้แดง ไม้ฮัญชัน ฯลฯ ใช้ทำเป็นค้ำมีด
3. ทองเหลือง สแตนเลส เขาควาย ใช้ทำเป็นค้ำมีด

เครื่องมือทำมีด

1. สูบสำหรับเป่าลมมี 3 ชนิด คือ
 - 1.1 สูบยื่นเป็นสูบลูก คนสูบจะนั่งบนร้านใกล้ ๆ กับสูบ ใช้ 2 มือชักคันสูบ สูบลมเป่าเข้าไปในเตาเพื่อให้ถ่านไม้ไผ่ลุกแดง ใช้สำหรับทำมีดใหญ่ ๆ ที่ต้องการใช้ความร้อนสูง
 - 1.2 สูบนอน เป็นสูบเดี่ยว ผู้สูบกับผู้ตีมีดเป็นคนๆเดียวกัน ใช้สำหรับเป่าลมเข้าไปใสในเตาที่ใช้ความร้อนไม่สูงมากนัก โดยมากใช้สำหรับทำมีดเล็กๆ เช่น มีดเขียนหมาก มีดหั่นผัก เป็นต้น
 - 1.3 สูบพัดลม ใช้ติดกับเครื่องมอเตอร์พัดลมเข้าเตาให้ถ่านลุกแดง มีความร้อนใช้กับการทำมีดใหญ่น้อยได้
2. พังมี 2 ชนิด คือ พังใหญ่ สำหรับรองเหล็กที่จะทำมีดใหญ่ ๆ และพังเล็กสำหรับรองตีมีดเล็ก

3. ค้อนมี 2 ชนิด คือ ชนิดใหญ่เรียกว่า พะเนิน สำหรับตีเหล็กขนาดใหญ่ ให้เป็นรูปหุ่นที่ต้องการ
4. คีมจับเหล็ก สำหรับเหล็กที่เผาจนแดงนำมาวางบนทั่งเพื่อให้คนตีพะเนินลงไปเหล็กนั้น
5. เตาไฟ บั่นด้วยดินเหนียวผสมเกลบใช้สำหรับใส่ถ่านไม้ไฟเผาเหล็กให้แดง
6. เถาวัลย์เปรียงนำมาทาบปลายข้างหนึ่งสำหรับชুবน้ำพรมไฟให้แรงพอเหมาะกับความต้องการของนายเตา
7. ขอฟี ทำด้วยเหล็ก ใช้สำหรับแะ หรือใส่รูเตาให้ถ่านโปร่งเพื่อให้ลมพัดเข้าออกได้สะดวกเป็นการถ่ายเทอากาศ
8. เหล็กสกัด ทำด้วยเหล็กกล้าเนื้อแข็งปลายข้างหนึ่งเป็นรูปปากฉลามใช้สำหรับตัดเหล็กเป็นท่อน ๆ ตามความต้องการ
9. เลื่อยตัดเหล็ก ใช้สำหรับตัดเหล็กใหญ่
10. ตะไบ มี 2 ชนิด คือ ตะไบหยาบ และตะไบละเอียด ใช้สำหรับแต่งมิดให้เรียบและคม
11. เหล็กขุด ทำด้วยเหล็กกล้าแข็ง ปลายบางคม ใช้สำหรับขุดไบมิดให้คม และบางตามที่ต้องการ
12. วิน หรือ สวาน ใช้เจาะรูเพื่อลงหมุดที่ด้ามมิด
13. ลวดเหล็ก ใช้ทำหมุดเพื่อยึดหัวด้ามมิดทั้ง 2 ข้าง กับให้แน่นเข้าด้วยกัน
14. ถ่านไม้ไฟ สำหรับเผาเหล็กที่จะตีเป็นมิดให้แดง
15. หินลับมิด มี 2 ชนิด คือ หินหยาบ และหินละเอียด
16. กระจาดทราย ใช้ขัดมิด และด้ามมิด
17. ทรายละเอียด ใช้สำหรับขัดไบมิดให้ขาวเป็นเงา
18. น้ำมันมะพร้าว ใช้ทาหมุดที่สำเร็จแล้วเพื่อป้องกันสนิม
19. เลคเกอร์ สำหรับทาด้ามมิดให้เป็นเงางาม
20. ตมเกลือ ผสมดินเหนียวกับเกลือใส่น้ำคนให้ข้นๆ สำหรับทาไบมิดเพื่อกันไฟจับเวลาชুবและขัดได้ขาวรวดเร็ว
21. ทรายสำหรับตอกที่ไบมิด
22. เครื่องกลึงสำหรับ กลึงด้ามมิด
23. เครื่องขัด หรือปัดมิด
24. ไบมิดตัดเหล็ก

การทำมีดเล็ก

มีดเล็ก ได้แก่ มีดพับ มีดโต๊ะ มีดคว้าน มีดปอกผลไม้ มีดหั่นผัก หั่นหมู เจียนหมากควั่นอ้อย มีดพก มีด 2 เขี้ยว ฯลฯ วัสดุที่ใช้คือ เหล็กปอก หรือ เหล็กพืด มีขั้นตอนการทำดังนี้

1. ตัดเหล็กออกเป็นท่อน ๆ ตามที่ต้องการ
2. ใช้เหล็กสกัด เล็มทางด้านที่จะเป็นด้ามออกเพื่อทำเป็นก้น
3. นำเหล็กที่สกัดทางด้านด้ามแล้วเผาในเตาให้เหล็กร้อนแดง ต่อจากนั้นใช้ปากคีบเหล็กที่เผาวางบนทั่ง ใช้ค้อนตี ทางด้านคมให้บางลง เรียกว่า “ซ้ามีด”
4. “ซ้ามีด” จนได้ที่แล้ว นำเหล็กไปเผาไฟให้แดง เรียกว่า “ลนไฟ” แล้วนำออกมาทิ้งให้เย็น เพื่อให้เหล็กอ่อน
5. นำใบมีดมาเจาะรูที่ก้น ด้วยเหล็กเจาะ เรียกว่าเจาะมีดจำนวน 2 รู
6. นำมีดไปตีเนื้อให้เรียบเป็นมัน เรียกว่า “ล้าเรียบ”
7. นำมีด ไปแต่งรูปให้สวยงาม ด้วยการชุบให้ขาวตลอดเล่ม ต่อจากนั้นใช้ตะไบแต่งให้เรียบ เรียกว่า “โศกมีด” และพานคม ให้ใบมีดคม เรียกว่า “ลงคม”
8. เมื่อเสร็จแล้วนำใบมีดไปทาดด้วย “จืดมเกลือ” ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปชุบมีด
9. วิชชุบมีด นำมีดที่ทาจืดมเกลือแล้ว ไปเผาไฟให้ร้อนแดงเฉพาะที่คมเท่านั้น ส่วนที่ด้าม ทางสันมีดไม่ให้ถูกความร้อนมาก แล้วนำมาจุ่มน้ำ
10. ต่อจากนั้นนำเอามีดไปขัดด้วยทรายโดยใช้กบมะพร้าวถูจนขาว (ปัจจุบันใช้เครื่องขัดเรียกว่าที่ขัดมีด)
11. นำมีดไปใส่ด้าม เรียกว่า “ประกบมีด” ด้วยไม้ 2 ชั้น ซึ่งทำจากมีดชนิดต่างๆ หรือด้ามมีดที่กลึงไว้แล้ว เจาะรูด้วยเครื่องเจาะใช้ลวดตังกะลีขนาดเดียวกับรู เมื่อใส่แล้วใช้ค้อนย้ำตีให้แน่นติดกับก้นมีด เรียกว่า “ย้าหมุด”เสร็จแล้วนำไปกรอกับหินขัดจนได้รูปที่ต้องการ
12. นำมีดไปลับกับหินหยาบ – ละเอียด ตามลำดับ ให้คม
13. นำมีดล้างให้สะอาด เช็ดด้วยผ้าแห้ง ทาดด้วยน้ำมันมะพร้าวเพื่อกันสนิม ทาเลคเกอร์ที่ด้าม 2-3 ครั้ง ตากให้แห้ง ต่อจากนั้นใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ห่อบรรจุภัณฑ์

การทำมีดใหญ่

มีดใหญ่ ได้แก่ มีดโต้ มีดหัวตาล มีดหัวเสียม มีดขอ มีดดาบ มีดเสื่อ มีดหมู มีดบังตอ มีดตอก มีดเหน็บ มีดคร้าว มีดหวดถางนา มีดตาละป้า มีดปาดตาล มีดตัดจาก เลี้ยวเกี่ยวข้าว ขอซักไม้ เป็นต้น มีดใหญ่ใช้เหล็กเหนบรถยนต์ และเหล็กพืดหนา นำมาตัดเป็นท่อนๆ

การทำมีดใหญ่ มีวิธีการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ตัดเหล็กออกเป็นท่อนๆ ด้วยเลื่อยตัดเหล็ก
2. ใช้คีมคีบเหล็กเผาไฟให้ร้อนแดง จะต้องใช้คนสูบ สูบลมให้พัดแรง เพื่อให้ไฟลุกโชนจนเหล็กแดง
3. เมื่อคีบเหล็กที่เผาแดงแล้ว มาวางบนทั้ง “นายเตา” ต้องใช้คีมจับเหล็กให้อยู่บนทั้งตลอดเวลา เมื่อให้สัญญาณแล้วคนตี “พะเนิน” ทั้ง 3 คนจะเหวี่ยงค้อนตีลงไปที่เหล็กบนทั้งสลับกันไปเป็นวงกลม เสียงพะเนินตีถูกเหล็กจะเป็นจังหวะ ตีเหล็กให้เป็นรูปหุ้นที่ต้องการ เรียกว่า “หลาบเหล็ก” นายเตาจะต้องมีความชำนาญในการพลิกเหล็ก หรือหุ้นไปมาอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ลูกพะเนิน ทั้ง 3 ตีได้ไม่ขาดจังหวะ
4. เมื่อหลาบเหล็กได้รูปที่ต้องการแล้ว นายเตาจะทำการผ่าทางด้านคมให้เป็นร่อง เพื่อจะได้นำเอาเหล็กกล้าฝังในร่องนั้น แล้วนายเตาจะนำเหล็กหุ้นมีดเข้าเตาเผาอีกครั้งหนึ่ง พอแดงนำเอาเหล็กกล้า ฝังลงในร่องที่ผ่าไว้แล้ว ต่อจากนั้นใช้ค้อนตีให้เนื้อเหล็กทั้ง 2 ชั้นให้แนบแน่น แล้วนำเข้าเตาเผาจนเหล็กแทบละลาย (ตอนนี้จะต้องใช้ความร้อนสูง)
5. ใช้คีมคีบเหล็กออกมาวางบนทั้ง นายเตาจะต้องใช้ค้อนตีเหล็กนั้นอย่างฉับไว เพื่อให้เหล็กนั้นสนิทแน่นเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “เมือกเหล็ก” เมื่อได้ที่ตามต้องการแล้ว คนตีพะเนินจะหยุดพักได้ (มีดเล่มหนึ่งจะต้องเหวี่ยงพะเนินกัน 3-4 พัก ๆ ละ 30 กว่าครั้ง จึงจะได้หุ้นมีดที่ต้องการ)
6. การตีแต่ง นายเตา จะเอาหุ้นมีดเข้าเผาในเตาต่อ เรียกว่า “กูนมีด” เผาไปตีไปจนได้หุ้นมีดที่ต้องการ เรียกว่า “ชำมีด” หรือ “ฟอกเหล็ก” ได้รูปที่ต้องการแล้ว ก็ทิ้งหุ้นไว้ให้เย็น และทำหุ้นมีดเล่มอื่นๆ ต่อไป
7. การตีเส้น เมื่อหุ้นเย็นดีแล้ว นายเตาก็นำเอาหุ้นนั้นมาตีทั้งที่เย็นๆ เรียกว่า “ล้าเรียบ” หรือ “ให้” ด้วยค้อนตีจนเหล็กเรียบเป็นมัน เนื้อเหล็กจะมีความเหนียวแน่น ต่อจากนั้นไปแต่งรูปด้วยการตะไบ
8. การแต่งผลิตภัณฑ์ เมื่อได้รูปสวยงามตามความต้องการแล้วนำไปชุบชายคม โดยนำเข้ากับ “ปากกา” หรือ “หลักสี่” ใช้เหล็กชุด ชุคให้ขาวประมาณครึ่งเล่มให้ส่วนที่เป็นคมมีดมีความบาง ถ้าต้องการให้มีคั้นขาวตลอดทั้งเล่ม ไม่ให้ขรุขระ ก็ใช้ตะไบหยาบ และตะไบละเอียดลงตามลำดับ เรียกว่า “ตะไบนวนล” หรือ “พานคม” เมื่อเห็นว่าใบมีดคมดีแล้ว ก็ทำด้วย “จี้ตมเกลือ” บางๆ เพื่อกันไฟจับเวลาชุบมีด และขัดให้ขาวได้สะดวก แล้วปล่อยให้แห้ง

9. การชุบมิด มีคบางชนิดต้องการความแข็งแรง และให้มีความคมอย่างถาวร ไม่ให้ไบมิดยุบหรือบิ่นง่าย จึงต้องนำมิดไปชุบให้เหล็กแข็งอีก การชุบนี้เป็นหัวใจของการทำมิดเลยทีเดียว นายเตาจะต้องมีความชำนาญ คุณเนื้อเหล็กได้ว่าไบมิดนั้นอ่อนหรือแก่ ควรจะเผาไบมิดให้แดงแก่ไหน จึงจะพอเหมาะ เมื่อนำเอาไบมิดเผาไฟตั้งสันมิดขึ้นข้างบน เอาคมลงข้างล่าง เผาให้แดงเฉพาะชายคมเท่านั้น ไบมิดแดงจนได้เป็นสีปีกแมลงทับทิม แล้วนายเตาก็คืบมิดนั้นจุ่มลงในน้ำ การจุ่มน้ำนั้นมีความสำคัญเหมือนกัน ถ้าจุ่มโยนลงในน้ำ เหล็กจะขยายตัวเร็วเกินไป อาจจะทำให้เหล็กนั้นแตกร้าว หรือหลุดออกมาเป็นชิ้นๆ ก็ได้ จึงต้องค่อยๆ หย่อนลงไป ในน้ำ จะทำให้เหล็กขยายอย่างช้าๆ การชุบมิดนี้ เพื่อต้องการให้มิดแข็งตัว ใช้งานได้โดยไม่บิ่น

10. เมื่อชุบมิดแล้ว นำไปฝนกับหิน (การลับมิด) การฝนถ้าเป็นมิดดาบมิดคร้ว ฯลฯ ต้องฝนให้ขาวตลอดทั้งเล่มด้วยทรายหรือเศษเหล็กตะไบที่หั่นอยู่รอบๆ ตัวนายเตานั้นเอง เครื่องขัดใช้ กาบมะพร้าวตัดเอากิ่งกาบมาถูไปมา มิดก็จะขาวตลอดทั้งเล่ม ปัจจุบันช่างทำมิด นิยมขัดมิดให้ขาวด้วยเครื่องขัดใช้พลังงานจากกระแสไฟฟ้า ซึ่งมีมอเตอร์หมุนสายพาน ดึงเครื่องขัดให้หมุนเร็ว หลายพันรอบต่อนาที ขัดให้คมและขาวอย่างรวดเร็ว ต่อจากนั้นก็นำไปลับด้วยหินละเอียดให้คมอีกครั้งหนึ่ง

11. การเข้าด้าม มีคบางชนิด เช่น มิดโต้บ้องและมิดอื่นๆ ที่ทำด้ามติดกันกับตัวมิด ก็ไม่ต้องทำด้ามด้วยไม้หรือเขาสัตว์ เพราะใช้ตัวเหล็กเป็นตัวด้ามติดกับไบมิด ด้ามมิดที่เขานิยมนำมาทำมักจะใช้วัสดุต่างๆ ดังนี้

11.1 ด้ามไม้ใผ่ เช่น มิดโต้ขนาดใหญ่ มิดดอก มิดหวดหญ้า มิดเหรียญ

11.2 ด้ามไม้จริง เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้เนื้อก้านเหลือง ไม้ประดู่

11.3 ด้ามเขาสัตว์ เช่น เขาระบือ เขาคอ

11.4 ด้ามโลหะ เช่น ทองแดง ผสมดีบุกหล่อหรือปลอกลูกปืนขนาดต่างๆ ทำด้ามมิดพกและสแตนเลสหล่อ

เฉพาะด้ามมิดโลหะมีผู้นิยมใช้กันมาก นอกจากจะสวยงามแล้วยังไม่เป็นสนิมอีกด้วยวิธีเข้าด้ามขั้นแรกใส่ปลอกที่ด้ามมิดทางด้านที่เจาะรู เพื่อใส่ก้นมิดป้องกันไม่ให้ด้ามมิดแตก เสร็จแล้วเจาะรูให้ลึกพอสมควร ต่อจากนั้นเอาครึ่ง หรือพลาสติกหรือผงชันอย่างใดอย่างหนึ่งใส่ลงไป ในรูที่ด้ามมิดเผาทั้งมิดให้ร้อนแดง ใส่ลงไป ในรูกระทั่งด้ามมิดให้ก้นมิดลงไปลึกตามที่ต้องการ ทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไปตกแต่งด้ามให้เรียบร้อยสวยงาม ทาน้ำมันกันสนิมที่ไบมิด ทาเลคเกอร์ 2-3 ครั้งที่ด้ามเสร็จแล้วจัดนำลงในหีบห่อ เพื่อส่งขายตลาดต่อไป

จะเห็นได้ว่าความยากง่ายในการทำมีดเล็กนั้นง่ายกว่ามีดใหญ่ เพราะไม่ต้องใช้คนมาก มาตีพะเนิน ไม่ต้องตีด้วยค้อนตอนเช้ามีดแรงๆ หลายครั้ง ทำคนเดียวก็ได้ เวลาเผาก็แดงเร็ว คม ทำให้ บางได้ง่ายกว่า มีดเล็กใช้เหล็กบางๆ ทำ เพราะฉะนั้นการทำมีดเล็กนั้นส่วนใหญ่เป็นงานผู้หญิงและ เด็ก ส่วนผู้ชายทำมีดใหญ่ เพราะเป็นงานหนักที่จะต้องเหวี่ยงพะเนินกันหลายรอบ มีดแต่ละเล่มกว่า จะผลิตออกมาสู่ประชาชน ผู้ทำจะต้องใช้เวลาและความลำบากตรากตรำต่อการเหวี่ยงพะเนิน และ ทนต่อความร้อนของเตาไม้ไผ่น้อย ดังนั้นวันหนึ่งๆ จึงทำกันได้ไม่กี่สิบเล่มนัก ถ้าเป็นมีดใหญ่ด้วย แล้ว และมีผู้ร่วมงานเพียง 2-3 คน ก็จะได้มีดวันหนึ่งประมาณ 10 กว่าเล่ม ปัจจุบันนับตั้งแต่มีไฟฟ้า ต่อเข้าไปในเขตหมู่บ้านทั้งสองแล้ว ผู้ทำก็รู้จักใช้เครื่องผ่อนแรงมาใช้ในการทำมีดมากขึ้น เช่น เครื่องตัดเหล็ก เครื่องขัดมีด เครื่องกลึงด้าม เครื่องเจาะ ฯลฯ

ประเพณีและความเชื่อ

ชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองมีประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกัน ต่อๆ มาตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ งานบุญมาฆบูชา บุญวิสาขบูชา บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญตัก บาตรดอกไม้ บุญสงกรานต์ บุญข้าวสาก บุญมหาชาติ บุญกฐิน ฯลฯ ซึ่งได้ถือปฏิบัติกันมา เป็นประจำ และยังมีประเพณีพิธีกรรมที่ขาดไม่ได้ และเป็นประเพณีที่น่าประทับใจอย่างหนึ่งของ ชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญมากคือ การ “ไหว้ครู” เมื่อถึงปีแล้วจะทำ กันทุกบ้าน ไม่มีใครเว้นเลย เมื่อทำบุญบำเพ็ญกุศลครบและสงกรานต์แล้ว ผู้ใหญ่เข้าประชุมและ กำหนดวันไหว้ครูกัน ส่วนมากกำหนดวันข้างขึ้นเดือน 6 (ไทย) ตรงกับวันพฤหัสบดี เมื่อปรึกษา กำหนดวันกันดีแล้ว ทุกบ้านจะลงมือซ่อมเครื่องมือต่างๆ ให้เรียบร้อยก่อนกำหนดหนึ่งวันหรือสองวัน ชาวบ้านจะทำความสะอาดเครื่องมือ แล้วนำมาวางไว้ในที่อันสมควร และเตาเผาเหล็กจะต้องปั้นกันใหม่ แล้วจะเตรียมเครื่องสังเวยไหว้ครูไว้อย่างครบครัน มีเครื่องบูชาพระพุทธแต่งตั้งเป็นขันหามี ข้าวดอก ดอกไม้ รูป เทียน กรวยดอกไม้ห้ากรวย เครื่องบูชาพระภูมิ เครื่องบูชาแม่ธรณี เครื่องบูชาเทพเจ้า (พระวิษณุกรรม) มีดอกไม้ รูปเทียน ด้ายสายสิญจน์ ทองคำเปลว น้ำหอม แป้งกระแจะ เครื่องนุ่งห่ม แก้วแหวนเงินทอง ผ้าไหม – ผ้าม่วง โศกบายศรี ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง (ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “พახวัลย์”) นำใบตองมาทำเป็นกรวยจำนวนมาก ดอกไม้ต้น ไม้ที่ใช้ในพิธี คือ ใบคูณ ดอกคูณ ดอก ดาวเรือง ดอกบานชื่น ดอกบานไม่รู้โรย ใบทอง ใบเงิน ใบนาค ใบขยเล็ก ใบขมชื่น ใส่ในกรวย เครื่องสังเวยสักการะมี หมู ไก่ สุรา หมากพลู – บุหรี่พอเช้าของวันพฤหัสบดี ชาวบ้านจะนำเครื่อง บูชาและอาหารหวาน – คาว เป็นเครื่องพุทธบูชา แล้วก็บูชาพระภูมิ แม่ธรณี ส่วนเครื่องสังเวยต่างๆ ที่ได้เตรียมไว้จะต้องนำมาวางไว้ตรงที่เครื่องมือ แล้วจะทำพิธีสวด ไองการ เชิญเทพเจ้ามาเป็น สิริมงคลแล้วผู้ใหญ่ในเรือนนั้นจะเรียกลูกหลานมาบูชากราบไหว้ ขอพรอันศักดิ์สิทธิ์อันเป็นมงคล แก่ครอบครัว พอรูปหมอดอกแล้ว ผู้ใหญ่จึงจะไปเสด็จ (ขอขมาลาเครื่องสักการะ) และจะเรียกทุกๆ

คนมาช่วยกันผูกกรวยดอกไม้ติดกับเครื่องมือทุกชิ้นและเจิมด้วยแป้งกระแจะหอม แล้วปิดทองคำเปลวสุราที่นำไปไว้วันนั้นทุกคนจะต้องคิม เพราะถือว่าเป็นน้ำอมฤตของครูอาจารย์ ซึ่งประสิทธิ์ประสาทให้เขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จทุกประการ แล้วจะยกขันโตก บายศรีวางไว้กลางบ้าน ญาติผู้ใหญ่จะผูกขวัญด้วยสายสิญจน์ผูกข้อมือ ให้สืลให้พรแก่ลูกหลานทุกคน ผู้ใหญ่จะให้ลูกหลานเรียกญาติและผู้ที่เคยพบนับถือมาบ้านตน (ภาษาชาวบ้านเรียกว่า คำคุณ) เพื่อเป็นสิริมงคลระหว่างกัน ทุกๆ ปี ชาวบ้านต้นโพธิ์ – ไร่หนอง ยังคงรักษาประเพณีนี้ไว้เสมอมาเป็นประเพณีที่คิงามเป็นการระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่เปรียบเสมือนผู้ให้วิชาความรู้ในด้านการทำมิด อีกทั้งยังเป็นวันพบปะสังสรรค์ของคนในเครือญาติอีกด้วย

ภาพที่ 5 เครื่องสักการะไหว้ครูบูชาเตา

ตอนที่ 3 ภูมิปัญญาที่ได้จากการทำมิดอรัญญิก

มิดอรัญญิกเป็นมิดที่ใช้กระบวนการผลิตจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนหัตถกรรมมิดอรัญญิก การเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดการ โดยแต่ละขั้นตอนการทำล้วนแต่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาที่คนรุ่นหลัง ได้คิดค้น ทดลองผิดลองถูก จนผลที่ออกมาสำเร็จและใช้หลักวิธีนี้สืบมาจนปัจจุบัน

การเตรียมการในการตีมีดอรัญญิก ปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. การเตรียมคนเตรียมช่าง
2. การเตรียมอุปกรณ์
3. การเตรียมวัสดุตี

1. การเตรียมคนเตรียมช่าง

ในการตีมีดอรัญญิกแต่ละครั้งต้องใช้ช่างในการตีไม่น้อยกว่า 3-4 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการหลาที่เป็นขั้นตอนแรก จะยังใช้คนที่มีความแข็งแรง มีพลังกำลังแข็งแรง และต้องมีความสามัคคีกันผสมกับต้องมีประสบการณ์การตีมีดมาแล้วอย่างมาการตีต้องรู้จังหวะว่าใครตีจังหวะไหน ผู้ที่ถือเหล็กจะเป็นคนบังคับแบบให้เป็นไปในรูปแบบที่ต้องการ เนื่องจากขั้นตอนแรกต้องใช้แรงคนในการตีมีด จากเหล็กเป็นแท่งให้มีรูปแบบที่สามารถนำมาเป็นมีด โดยช่วงเวลาที่ตีมีด คือ ช่วงเช้ามีด เวลาประมาณตี 4 ถึง 5 เพราะการตีมีดแต่ละเล่มต้องใช้เวลานาน อีกทั้งการตีมีดในช่วงเช้าทำให้ผู้ตีมีดไม่ร้อนจนเกินไป อากาศในช่วงเช้าจะเย็นกว่าในช่วงเวลาอื่น ผู้ตีมีดต้องใช้ความอดทนสูงในการอดทนต่อความร้อนที่เกิดจากการเผาหลอมเหล็ก ความหนักในการเหวี่ยงพะเนิน (ก้อน) ลงไปบนเหล็ก

ภาพที่ 6 การตีมีดโดยใช้กำลังคน

ความร้อนและประกายไฟที่เกิดจากการตีลงบนเหล็ก สามารถถูกผู้ที่ตีเหล็กได้ ผู้ทำมีดมีวิธีป้องกันคือ ใช้กล่องเหล็ก หรือปับเหล็กทำเป็นที่กันเหยียบเท้าให้ห่างจากรศมีประกายไฟ เป็นวิธีที่สามารถป้องกันความปลอดภัยได้ในระดับหนึ่ง อาชีพการตีมีดเป็นอาชีพที่ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา ไม่ประมาทเพราะถ้าประมาทแล้วนั้น อาจเกิดอันตรายได้ง่ายๆสำหรับผู้ตีมีด

2. การเตรียมอุปกรณ์

อุปกรณ์นั้นก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญขาดไม่ได้ ในการตีมีดตีเหล็กนั้นอุปกรณ์ต้องมีความพร้อม ไม่พัง ไม่ผุ ไม่ว่าจะป็นค้อนตี ทั้ง พะเนิน กิม สูปลม เตาะเผาเหล็ก ตะไบ เหล็กชุบ เหล็กไซ ราน้ำชุบมีด เชื้อน ตัดเหล็ก ขอฟไฟ หินหยาบ-ละเอียด ทั้งขอ เถาว์ลย์เบรียง หลักสี่ ปากกา กบ และเลื่อย เป็นต้น ทุกอย่างก่อนใช้งานต้องมีการตรวจสอบความปลอดภัยภูมิปัญญาที่นำ

ลักษณะเด่นที่มีอยู่ในตัวของธรรมชาติ ก็คือ เถาวัลย์เปรียงนำมาทูปปลายข้างหนึ่งสำหรับชูปน้ำ
 พรหมไฟให้แรงพอเหมาะกับความต้องการของนายเตา

ภาพที่ 7 เถาวัลย์เปรียงนำมาทูปปลาย

เถาวัลย์เปรียง ชื่อสามัญ Jewel Vine

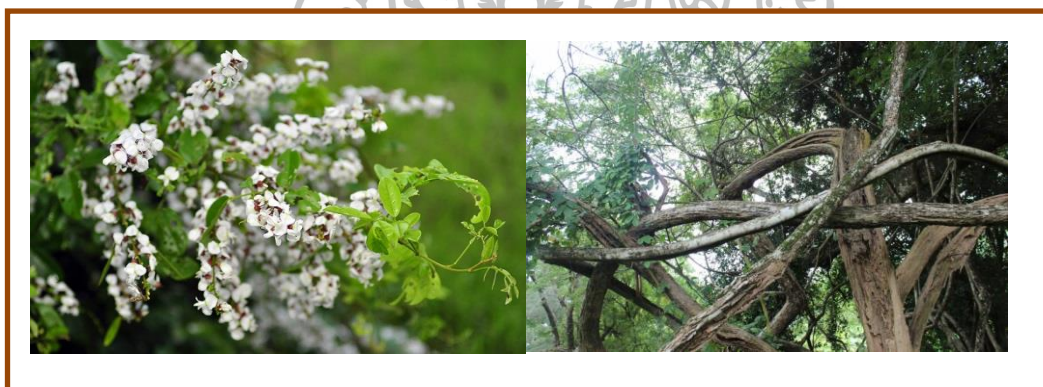
เถาวัลย์เปรียง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Derris scandens* Benth. หรือ *Derris scandens* (Roxb.)

Benth. จัดอยู่ในวงศ์ LEGUMINOSAE (FABACEAE) และอยู่ในวงศ์ย่อย PAPILIONACEAE

สมุนไพรเถาวัลย์เปรียง ยังมีชื่อท้องถิ่นอื่นๆ อีกว่า เครือตาปลา เครือไหล (เชียงใหม่),
 เครือตับปลา (เลย), เถาตาปลา เครือเขาหนั่ง ย่านเหมาะ (นครราชสีมา), พานไสน (ชุมพร), เครือตาป่า
 เครือตับปลา เครือเขาหนั่ง เครือตาปลาโคก (หากเกิดบนบก) เครือตาปลาน้ำ (หากเกิดในที่ลุ่ม)
 (ภาคอีสาน), เถาวัลย์เปรียงขาว เถาวัลย์เปรียงแดง (ภาคกลาง), ย่านเหมาะ ย่านเมราะะ (ภาคใต้)
 เป็นต้น

ลักษณะของเถาว์วัลย์เปรียง

ต้นเถาว์วัลย์เปรียง จัดเป็นไม้เถาเลื้อยขนาดใหญ่ สามารถเลื้อยไปได้ไกลถึง 20 เมตร มีกิ่งเหนียวและทนทาน กิ่งแตกเถายืดยาวอย่างรวดเร็ว เถามักเลื้อยพาดพันตามต้นไม้ใหญ่ เถาแก่มีเนื้อไม้แข็ง เปลือกเถาเรียบและเหนียว เป็นสีน้ำตาลเข้มอมสีดำหรือแดง เถาใหญ่มักจะบิด เนื้อไม้เป็นสีออกน้ำตาลอ่อนๆ มีวงเป็นสีน้ำตาลไหม้ คล้ายกับเถาดั้นแดง (เนื้อไม้มีรสฝืดและเอียน) ตามกิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ดหรือวิธีการแยกไหล ใต้ดิน ชอบอากาศเย็นแต่แสงแดดจัด ทนความแห้งแล้งได้ดี หากปลูกในที่แล้งจะออกดอกแต่จะมีขนาดเล็กกว่าปลูกในที่ชุ่มชื้น พรรณไม้ชนิดนี้มักขึ้นเองตามชายป่าและที่โล่งทั่วไป เป็นพรรณไม้ที่มีมากที่สุดในประเทศไทยและใช้กันทุกจังหวัด

ภาพที่ 8 ดอก และต้นเถาว์วัลย์เปรียง

ใบเถาว์วัลย์เปรียง ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกเรียงสลับกัน มีใบย่อย 4-8 ใบ ลักษณะของใบย่อยเป็นรูปรี ปลายใบเป็นรูปหอก โคนใบมน ขอบใบเรียบ ใบย่อยมีขนาดกว้างประมาณ 1-1.25 เซนติเมตร และยาวประมาณ 3-5 เซนติเมตร หลังใบเรียบเป็นมันสีเขียวเข้ม ท้องใบเรียบ

ดอกเถาว์วัลย์เปรียง ออกดอกเป็นช่อตามซอกใบและปลายยอด ช่อดอกเป็นสีขาวย่อยลง ดอกเป็นสีขาวอมสีม่วงอ่อนคล้ายกับดอกถั่ว กลีบดอกมี 4 กลีบ และมีขนาดไม่เท่ากัน ส่วนกลีบเลี้ยงดอกมีลักษณะเป็นรูปถ้วย สีม่วงแดง

ผลเถาว์วัลย์เปรียง ออกผลเป็นฝักแบน โคนฝักและปลายฝักมน ฝักเมื่อแก่เป็นสีน้ำตาลอ่อน ภายในฝักมีเมล็ดประมาณ 1-4 เมล็ด

สรรพคุณของเถาวัลย์เปรียง

1. เถาใช้ต้มรับประทานเป็นยาถ่ายกระษัย แก้กษัย (เถา)
2. รากมีรสเฝื่อนเมา ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ (ราก) ใช้เป็นส่วนประกอบของยาอายุวัฒนะ เพื่อช่วยทำให้ร่างกายแข็งแรง
3. ตำรับยาไทยใช้รากเป็นยารักษาอาการไข้ (ราก)
4. ช่วยแก้หวัด แก้ไอ (เถา)
5. เถาใช้ต้มรับประทานเป็นยาถ่ายเสมหะลงสู่ทวารหนัก แก้อเสมหะพิการ โดยไม่ทำให้ถ่ายอุจจาระจึงเหมาะสำหรับผู้ที่เป็นโรคบิด โรคหวัด โรคไอ และใช้ได้ดีในเด็ก (เถา)
6. ช่วยแก้บิด (เถา)
7. เถามีรสเฝื่อนเย็น ใช้ต้มรับประทานเป็นยาขับปัสสาวะ แก้อปัสสาวะผิดปกติ แก้อปัสสาวะกระปริบกระปรอย ส่วนรากมีรสเฝื่อนเย็นมีสรรพคุณเป็นยาขับปัสสาวะเช่นกัน (เถา, ราก) และยังมีข้อมูลระบุว่า การใช้สมุนไพรชนิดนี้จะทำให้ปัสสาวะได้บ่อยกว่าปกติ จึงอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยที่เป็นโรคต่อมลูกหมากโตด้วย
8. เถาใช้ดองกับเหล้าเป็นยาขับระดูของสตรี (เถา)
9. คนโบราณจะนิยมใช้เถาของเถาวัลย์เปรียงเพื่อเป็นยารักษาอาการตกขาวของสตรี (อาการตกขาวชนิดที่ไม่มีกลิ่น ไม่มีอาการคัน ไม่เปลี่ยนเป็นสีเขียว) (เถา)
10. เถามีสรรพคุณในการบีบมดลูก (เถา)
11. ช่วยขับโลหิตเสียของสตรี ด้วยการนำเถาวัลย์เปรียงทั้งห้าแบบสดๆ นำมาต้มกับน้ำ แล้วนำน้ำที่ได้มาใช้ดื่มต่างน้ำ (ทั้งห้า)
12. ช่วยทำให้มดลูกเข้าอู่ ด้วยการนำเถาสดนำมาทุบให้ขุย แล้ววางทาบบนหน้าท้อง แล้วนำมือเกือที่ร้อนมาวางไปบนเถาวัลย์เปรียง จะช่วยทำให้มดลูกเข้าอู่ได้เร็วขึ้น (เถา)
13. บางตำรากล่าวว่าเถามีสรรพคุณเป็นยาบำรุงกำลัง ทำให้มีกำลังดีแข็งแรงสู้ไม่ถอย (เถา)
14. เถามีรสเฝื่อนเย็นใช้ต้มรับประทานเป็นยาถ่ายเส้น ทำให้เส้นเอ็นอ่อนและหย่อนดี ช่วยรักษาเส้นเอ็นขอด เส้นเอ็นพิการ แก้อาการปวด ปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดข้อ ข้ออักเสบ ช่วยรักษาโรคข้อเข่าเสื่อม แก้อาการอักเสบของกล้ามเนื้อ หรือจะใช้เถานำมาหั่นตากแห้งคั่วขงน้ำ กินต่างน้ำชาเป็นยาทำให้เส้นหย่อน แก้อาการเมื่อยขบตามร่างกาย แก้อาการปวดเมื่อย แก้เหน็บชา (เถา)
15. มีการใช้เถาเพื่อรักษาโรคอัมพฤกษ์และกระดูกหัก โดยการนำเถามาทำให้เป็นผงผสมกับน้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันหัวครำ แล้วใช้เป็นยาทาบริเวณที่เป็นทุกวันจนหาย (เถา)

เนื่องจากถ่านโค้กมีคุณสมบัติที่เปลือกแข็งเหนียว เมื่อนำมาทุบป่นแล้วชุบน้ำ ความแข็งแรงของถ่านโค้กสามารถทนความร้อนและค้อนได้ดี ในสมัยก่อนการจะหาเครื่องมือต้องคำนึงถึงสิ่งที่หาได้ในท้องถิ่นซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ปัจจุบันถ่านโค้กเบรียงเริ่มที่จะหายาก เนื่องจากการก่อสร้างบ้านเรือน การตัดต้นไม้ขยายหมู่บ้าน ทำถนน จึงทำให้ต้นไม้ต่างๆ โดนผลกระทบไปด้วย นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ศึกษาประโยชน์ที่มีในถ่านโค้กเบรียง

3. การเตรียมวัตถุดิบ

วัตถุดิบที่ต้องเตรียมจะมี เหล็กกล้า ถ่านไม้ไฟ ที่ใช้ถ่านไม้ไฟนั้นเพราะว่าถือเป็นถ่านที่ใช้ในการตีมีด ดีเหล็กที่มีประสิทธิภาพสูงมากแล้ว และเตรียมไม้ที่จะใช้ทำเป็นด้ามของมีด อัญญาถ่านไม้ไฟหรือไม้รวกนั้นจะร้อนเร็ว ไม่ปะทุ ทำให้เนื้อมีดนั้นสุกใส

ภาพที่ 9 ถ่านไม้ไฟ หรือถ่านไม้รวก

ไม้ไฟ

ในชนบท มักจะพบเห็น ไม้ไฟขึ้นเป็นกอบางเป็นลำเดี่ยว ๆ บ้าง อยู่ทั่วไปตามป่าเขา ลำเนาไพร ริมฝั่งแม่น้ำ ลำธาร หนอง คลอง บึง และบริเวณหัวไร่ปลายนา บางแห่งก็หนาแน่น เป็นป่าไฟ บางแห่งก็ขึ้นประปราย แซมไม้ชนิดอื่นอยู่คายคั่น ไม้ไฟที่เห็นนี้มีคุณค่ามหาศาล มีประโยชน์มากมายจนไม่อาจจะพรรณนาได้ และอาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีพืชชนิดใดในโลกจะรับใช้มนุษย์ได้มากกรณีเท่าไม้ไฟ เมื่อเทียบกับไม้ชนิดอื่น ๆ แล้วจะเห็นได้ว่าไม้ไฟเหมาะที่จะนำไปใช้ก่อให้เกิดประโยชน์กว้างขวาง ซึ่งถ้าหากจะใช้วัตถุอื่น แทนแล้วจะต้องใช้จ่ายสูงกว่า และไม้ไฟนี้เจริญออกมาได้ทั่วไปสะดวกในการตัดฟัน การขยายพันธุ์ทำได้ในเวลาอันสั้น เติบโตรวดเร็วมาก บางชนิดโตถึง 120 ซม. ใน 24 ชม. ไม้ไฟเป็นพืชตระกูลหญ้าที่รับใช้มนุษย์ชาติมาแต่โบราณกาล ให้ประโยชน์กับมนุษย์หลายประการทั้งในด้านอุปโภคและบริโภค ใช้สร้างที่พักอาศัย ทำเครื่องมือเครื่องใช้ ทำยารักษาโรค

และใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมอีกนานัปการ สามารถเรียกได้ว่าเป็นไม้เอกประสงค์ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่ง (เจลิยว วัชรพุกก์, 2530: 31-56)

ในสมัยโบราณประมาณ พ.ศ.2442-2443 รัฐหนึ่งในประเทศอินเดียเกิดทุพภิกขภัย ประจวบพอดีที่ไม้ไผ่ออกดอกผลทั่วไปในป่า ประชาชนได้เก็บเอาเมล็ด (ขุย) ซึ่งเป็นอาหารจำพวกแป้งมาหุงต้มแทนข้าว มีประชาชน ถึง 15,000 คนที่รอดตายในภาวะที่แสนเจ็บแสบเช่นนี้ ในประเทศจีนเป็นเวลานานนับเป็นศตวรรษที่ประเทศจีนได้นำไม้ไผ่มาเป็นวัตถุดิบในการทำเยื่อกระดาษก่อนประเทศอื่น ๆ และใช้เป็นท่อส่งน้ำในทางเกษตรและบริโภค นอกจากนั้นชาวจีนยังใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ในการดำรงชีพอีกหลายประการ จนถึงกับมีผู้เขียนหนังสือเปรียบเปรยไว้ เช่น What would a poor Chinaman do without the bamboo ในประเทศสหรัฐอเมริกา นักวิทยาศาสตร์ชื่อดัง Edison ก็ใช้ไม้ไผ่ทำไส้หลอดไฟฟ้า ตอนเริ่มแรกจนกระทั่งเป็นบุคคลสำคัญไป สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เห็นคุณค่าของไม้ไผ่มานานแสนนานแล้ว

ในปัจจุบันหลายประเทศอาศัยวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ และมีการค้นคว้าวิจัยกันอย่างกว้างขวาง ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ในต้นไม้ไผ่อีกมากมายหลายชนิดที่สามารถทำประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมและการแพทย์ เช่น การทำไหมเทียม Hard board ชนิดต่างๆ วัชจีนบางชนิด ผลิตภัณฑ์โมโนบางอย่าง อุตสาหกรรมทำแบตเตอรี่ สกัดเป็นน้ำมันเชื้อเพลิง และสกัดเป็นสารเคมีอีกนานัปการ ส่วนใหญ่เป็นการค้นคว้าจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งกระทำกันอย่างกว้างขวางและรีบเร่ง เพราะประเทศญี่ปุ่นถือว่าไม้ไผ่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเป็นพิเศษชนิดหนึ่งในบรรดาทรัพยากรป่าไม้และเกษตร ดังนั้นวัตถุดิบประดิษฐ์จากไม้ไผ่ไม่เพียงแต่ใช้ในประเทศเท่านั้น ยังสามารถส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศได้เงินเป็นจำนวนมาก สินค้าที่สำคัญของญี่ปุ่น คือ พวงเครื่องกีฬา พัด ม่าน เครื่องใช้เบ็ดเตล็ดประเภทของขวัญ ซึ่งประดิษฐ์ได้อย่างสวยงาม มีคุณภาพเป็นที่นิยมกันทั่วไป

สำหรับในประเทศไทยประชาชนก็ใช้ไม้ไผ่ในชีวิตประจำวันมาช้านานแล้ว และนับวันจะใช้มากขึ้นทุกที โดยเฉพาะงานหัตถกรรมจักสานซึ่งเป็นอาชีพรองของคนไทยมาช้านาน แม้กระทั่งทุกวันนี้ชาวบ้านตามชนบทยังนิยมทำงานจักสานกันอยู่ทั่วไป แต่ก็ยังไม่ทำให้งานจักสานไม้ไผ่ของไทยได้ทัดเทียมกับของต่างประเทศ ทั้งนี้เป็นเพราะงานจักสานของไทยประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อความจำเป็นในครอบครัวเท่านั้น ผลผลิตกึ่งส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยจะเรียบร้อยและสวยงามและคุณภาพยังไม่คงทนถาวรพอ ถ้าหากผู้ประกอบการได้เรียนรู้ถึงวิธีการใหม่ ๆ เช่น การออกแบบที่สวยงาม การดัดแปลงให้สะดวกในการใช้ และรู้จักประดิษฐ์เครื่องมือที่จะทำดอกไม้ให้เรียบร้อยยิ่งขึ้นแล้ว รวมทั้งศึกษาถึงกรรมวิธีต่าง ๆ ทั้งทางเคมี ฟิสิกส์ เพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ดังกล่าวให้มีคุณภาพดีขึ้นแล้ว ก็เชื่อได้แน่ว่าสินค้าผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ของไทยจะสามารถแข่งขันกับของต่างประเทศได้

อนึ่งในปัจจุบันนี้ป่าไผ่ธรรมชาติถูกทำลายลงอย่างมหาศาลแทบทุกปี และเพื่อให้มีปริมาณไม้ไผ่อย่างเพียงพอ เพื่อสนองความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงสมควรอย่างยิ่งที่ทั้งส่วนราชการและเอกชนจะได้มีการปรับปรุงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกสร้างเสริมป่าไผ่ขึ้นทดแทนป่าไผ่ที่ถูกโค่นทำลายไป

ความรู้ทั่วไปของไม้ไผ่

ไม้ไผ่ถือเป็นพืชเมืองร้อน (tropics) แต่ก็สามารถเจริญเติบโตได้ทุกทวีป ไม้ไผ่หลายสกุลพบมากที่สุดในเขตร้อนทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชีย จากอินเดีย ไทย จีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีน้อยสกุลพบในเขตอบอุ่น (temperates) ของโลกบางส่วนของทวีปอเมริกาที่พบมาก ในบางประเทศแถบอเมริกาใต้ เช่น เปอโตริโก ชิลี อาร์เจนตินา และก็มี 2-3 ชนิดที่พบในออสเตรเลีย

ชนิดของไม้ไผ่

ในปัจจุบันทั้งโลกมีอยู่เป็นจำนวน 47 สกุล (Genera) แยกเป็น 1250 ชนิด (Species) สำหรับประเทศไทยซึ่งอยู่ในเขตร้อน ไผ่เจริญงอกงามได้ดี เท่าที่ทราบ โดยอาศัยหลักฐานต่าง ๆ ที่ค้นได้มีไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ อยู่จำนวน 12 สกุลประมาณ 44 ชนิด และมีอีกประมาณ 35 ชนิด ที่มีผู้บันทึกว่าได้พบแต่ยังไม่มีการสำรวจอย่างแท้จริง หากมีผู้สนใจอย่างจริงจังแล้ว และได้มีการสำรวจกันอย่างกว้างขวางแล้วเข้าใจว่าจะมีจำนวนมากกว่านี้แน่นอน เพราะสภาพภูมิประเทศบางแห่ง ทुरกันดารเป็นเขตที่ไม่ปลอดภัย เนื่องจากมีผู้ก่อการร้ายปรากฏอยู่เนื่อง ๆ และบางแห่งก็ยังมี การสำรวจไม่ละเอียดพอ เช่น ตามเทือกเขาตะนาวศรี เขากาลาสิริ ฉะนั้นการพบพันธุ์ไม้ชนิดใหม่หรือสกุลไม้ชนิดใหม่จึงไม่เป็นของเหลือวิสัยถ้าหากได้สำรวจในท้องที่ดังกล่าว

ลักษณะทั่วไปของไม้ไผ่

ประเภทของไม้ไผ่ (Types of bamboo) ไม้ไผ่นี้ นักพฤกษศาสตร์ส่วนใหญ่ได้จัดรวมให้อยู่ในวงศ์เดียวกันกับหญ้าชนิดต่าง ๆ คือวงศ์ GRAMINEAE แต่ไม้ไผ่เป็นพวกหญ้าที่มีลำต้นเป็นไม้ (ลำ) เจริญเติบโตมาจากเหง้า ไม้ไผ่เป็นพืชกอ ส่วนมากมีลำต้นกลวง เป็นปล้อง ผิวแข็ง การแตกกอจะหนาแน่นมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับชนิดพันธุ์เป็นหลัก บางพวกอาจจะขึ้นเป็นลำเดี่ยว ๆ ไม่เป็นกอ มีระยะห่างแน่นอนก็มีศาสตราจารย์ ดร.อุเอเดะ (UEDA) ผู้เชี่ยวชาญไม้ไผ่ชาวญี่ปุ่นได้จำแนกไว้เป็น 3 ประเภท โดยอาศัยระบบการเจริญเติบโตของเหง้าเป็นหลัก คือ

1. พวกที่ขึ้นเป็นกอ การเจริญของพวกนี้จะสังเกตได้จากตาของเหง้าซึ่งมีอยู่หลายข้อ จะพุ่งตัวแทงหน่อโผล่เหนือพื้นดิน เจริญเติบโตกลายเป็นลำก่อน และในปีต่อ ๆ มาตาตอนส่วนล่างของเหง้าลำดังกล่าวซึ่งมีขนาดสั้นจะพุ่งตัว แทงหน่อโผล่เหนือพื้นดินกลายเป็นลำที่สอง ลำที่สามเป็นเช่นนี้เรื่อย ๆ ไปจนกระทั่งหนาแน่นเป็นกอในที่สุด ตัวอย่างได้แก่ ไผ่ป่า ไผ่สีสุก ไผ่บง ไผ่ชาง

หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ไม้ทุกชนิดในประเทศไทยจัดอยู่ในประเภทนี้ และไม้ส่วนใหญ่ในเขตร้อนก็จัดอยู่ในพวกที่ขึ้นเป็นกอแทบทั้งสิ้น

2. พวกที่ขึ้นเป็นลำเดี่ยว การเจริญของไม้พวกนี้ อาศัยเหง้าในการขยายพันธุ์เป็นหลัก โดยที่ตาตรงข้อของเหง้าจะเจริญเติบโตแทงหน่อโผล่เหนือพื้นดินกลายเป็นลำใหม่ และขณะเดียวกันตาที่เป็นส่วนปลายของข้อเหง้าก็จะเจริญกลายเป็นเหง้าใหม่ และมีระยะเกือบเท่ากับความยาวของเหง้าเดิม ส่วนในปีต่อ ๆ มาตาที่ข้อของเหง้าเติบโตกลายเป็นลำใหม่และเหง้าใหม่เช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ส่วนระยะห่างระหว่างลำก็จะมีระยะค่อนข้างคงที่แน่นอน เจริญเติบโตในรูปของลำเดี่ยว ๆ ตลอดไปทุกปี ตัวอย่างได้แก่ พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตอบอุ่น เช่น พวกมาดาเกะ หรือ โมโซซิคุ ในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น สำหรับในประเทศไทย จะมีไม้ประเภทนี้หรือไม่ก็ไม่อาจจะทราบได้ เพราะยังไม่มีการสำรวจอย่างละเอียดมาก่อนและถ้าจะเป็นไปได้ก็เข้าใจว่า ไม้เลื้อยหรือไม้เถาอาจจะอยู่ในประเภทนี้ก็ได้

3. พวกผสม (เป็นทั้งแบบลำเดี่ยวและกอ) การเจริญเติบโตของไม้พวกนี้มีทั้งสองแบบคือ บางปีก็เจริญเติบโตแบบลำเดี่ยว บางปีก็เจริญเติบโตแบบกอ หรือบางปีก็อาจเจริญเติบโตทั้งแบบลำเดี่ยวและแบบกอสลับกันไป ส่วนใหญ่ เป็นพวกไม้ในเขตอบอุ่น สำหรับในประเทศไทยยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดแต่อย่างใด

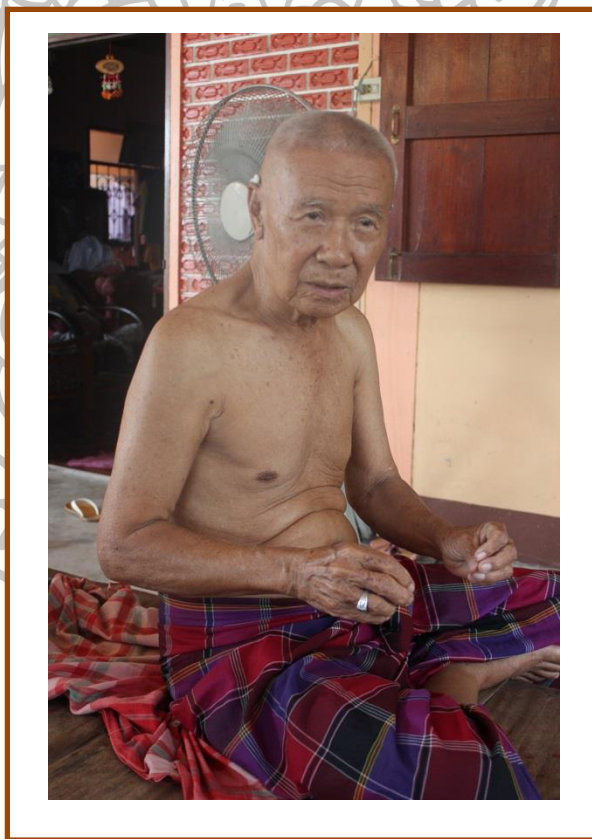
อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตของ ไม้ทั้งสามพวกดังกล่าวแล้วนั้น ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงจากอีกพวกหนึ่ง ไปเป็นอีกพวกหนึ่งได้ทุกขณะ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพความผันแปรของสิ่งแวดล้อมเป็นหลักด้วย

ภาพที่ 10 ต้นไม้

ตอนที่ 4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของผู้ถ่ายทอดความรู้มีคอรัญญิก

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อประกอบการพิจารณาในการตีความหมายข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยจึงทำการรวบรวมเก็บข้อมูลทั่วไปของประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในการทำมีคอรัญญิกและบุคคลหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำมีด ซึ่งมีผู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีด จำนวน 7 คน ซึ่งแต่ละคนเป็นผู้ที่มีความรู้และได้รับการไว้วางใจจากคนในพื้นที่ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญและสามารถถ่ายทอดความรู้พร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดภูมิหลังและบอกเล่าความเป็นไปจากอดีตสู่ปัจจุบันรวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์ แต่ละคนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 11 นายบัญญัติ คำศรี (ทายาทรุ่นที่ 5 ของนายเทาหรือขุนนราบริรักษ์ ต้นตระกูลหมู่บ้านไผ่หนอง)

1. ประวัตินายบัญญัติ คำศรี (ปราชญ์ชาวบ้านในการทำมิดอร์ญูญิก)

นายบัญญัติ คำศรี หรือ กำนันบัญญัติ อดีตกำนันตำบลท่าช้าง ที่คนในชุมชนไผ่หนองใช้เรียกขานกันทั่วไปเนื่องจากเคยรับราชการเป็นกำนันมาก่อน บิดาชื่อ นายธุมยา คำศรี เกิดเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคมพุทธศักราช 2477 ปัจจุบันอายุ 81ปี มีเชื้อสายลาว มารดาชื่อ นางบัว คำศรี มีเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพการตีมิด อาศัยอยู่ที่ บ้านเลขที่ 70 หมู่ 7 ตำบล ท่าช้าง อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากโรงเรียนศรีอักษร จังหวัดกรุงเทพมหานคร เมื่อสมัยก่อนได้อยู่วัดมเหยงค์ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้าน พระที่นับถือได้พาพายเรือจากอยุธยา กับเพื่อนอีก 4 คน เข้ากรุงเทพมหานครเพื่อไปศึกษาต่อ แต่เนื่องด้วยเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ปกติในสมัยรัชกาลที่ 8 ถูกรอปลงพระชนม์ โรงเรียนต่างๆถูกปิด จึงได้กลับมายังบ้านเกิดและไม่ได้ศึกษาต่อ ในปี 2507 ได้รับหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อไปเลื่อนขึ้นเป็นกำนันจนเกษียณราชการ และยังประกอบอาชีพตีมิดให้ความรู้แก่บุคคลที่สนใจ ปัจจุบันด้วยวัยชรภาพจึงไม่สามารถตีมิดได้ แต่ยังคงเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลหรือหน่วยงานที่สนใจในภูมิปัญญาการทำมิดแบบดั้งเดิม

“...ตอนสมัยเด็กก็ใช้ชีวิตเหมือนกับเด็กทั่วไป พ่อแม่ก็ทำมิดตอนนั้นมองเป็นเรื่องปกติ แม่จะให้ไปอยู่ที่วัด คอยรับใช้พระ และได้เรียนหนังสือฉันช่วยพ่อกับแม่บ้างเวลาฉันกลับมาจากวัดทุกครั้ง มันเห็นบ่อยทุกวัน ไม่มีหรอกที่จะมาสอนว่าอุปกรณ์นี่คืออะไร ใช้ทำอะไรบ้าง มันทำทุกวันเห็นทุกวันมันจึงซึมซับความรู้ มีช่วงที่ถูกส่งไปเรียนที่กรุงเทพฯทำให้เราห่างจากการทำมิด แต่เมื่อกลับมาฉันเองก็ยังไม่หลงลืม แล้วคิดว่าจะหาเลี้ยงครอบครัวโดยไม่ต้องเดินทางไปไหนให้เสียเวลาก็คือการตีมิดที่สืบทอดจากครอบครัว อีกทั้งช่วงนั้นเราเองก็ช่วยเหลืองานหมู่บ้านคนเลวรู้จักเยอะ ก็เลยได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

นายบัญญัติ หรือ กำนันบัญญัติ (ซึ่งได้รับเลือกให้เป็นกำนันในภายหลัง) เป็นบุคคลที่ถือได้ว่าเป็นปราชญ์ที่ให้ความรู้และมีความเชี่ยวชาญในการทำมิดอร์ญูญิก ท่านมีความคิดที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำมิด

“...สมัยก่อนถ้าใครเข้ามาในหมู่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง จะได้ยินเสียงดัง โป่ง-ปัง เสียงเหล็กกระทบกัน แต่ปัจจุบันนี้เสียงนั้นเงียบแทบจะไม่ได้ยิน เมื่อตอนที่ฉันได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพฯ ในงานสมาคมของชนชาติลาวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยที่จะจัดขึ้นทุกปี สมเด็จพระเทพฯท่านตรัสว่ายังตีมิดกันอยู่ไหม อย่าให้ภูมิปัญญานี้หายไปนะ ช่วยกันอนุรักษ์ไว้...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

ปัจจุบันนายบัญญัติ เป็นกำนันที่เกษียณอายุราชการที่มีคนให้การเคารพนับถือ เนื่องจากความสามารถ การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นนักพัฒนาให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี อีกทั้งยังให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาการทำมิดอร์ญูญิก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน บุคคลธรรมดาทั่วไป

นักเรียน นักศึกษา อีกทั้งยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรไปให้ความรู้ตามสถานศึกษาต่างๆ กำนันบัญญัติ ท่านได้แต่งคำขวัญวันประเพณีไหว้ครูบูชาเตา ไว้ว่า

“...คำคุณ หนุนเนื่อง เฟื่องฟู สุขวิญ บานชื่น
 รื่นรมย์ พรหมประสิทธิ์ นิมิตดี ประเพณีคู่บ้าน
 สืบสานวัฒนธรรม เลิศล้ำคุณค่า ภูมิปัญญาไทย
 ศิวาลัยรุ่งเรือง นามระเดื่องขุนนราฯ...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

ภาพที่ 12 นายบุญสม ศรีสุข ครูช่างเจ้าของกิจการอวูรมีดดาบโบราณร้าน (ส.อรัญญิก)

2. ประวัตินายบุญสม ศรีสุข (ครูช่างในการทำมีดดาบอรัญญิก)

นายบุญสม ศรีสุข หรือ ลุงบุญสม ที่ชาวบ้านรู้จักกันดี มีความสามารถในการทำมีด และมีชื่อเสียงในการทำมีดดาบโบราณ นายบุญสม อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 190/2 หมู่ที่ 6 บ้านต้นโพธิ์ ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดวันอาทิตย์ ปีกุน 2490 ปัจจุบันอายุ 67 ปี จบการศึกษาชั้นปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดศรีจำปา (ปัจจุบันย้ายมาอยู่ที่ โรงเรียนวัดมเหยงค์) บ้านไผ่หนอง ในสมัยนั้นการจบชั้นประถม 4 ถือได้ว่าได้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน คนที่มีฐานะดีจะได้เรียนต่อ ส่วนคนที่มีฐานะยากจนพ่อแม่ก็ให้ออกมาช่วยทางบ้านหาเลี้ยงครอบครัว ลุงบุญสมได้กล่าวไว้ว่า

“...ความจริงแล้วเราไม่มีภูมิรู้เลย ป.4 ก็แทบจะเรียนไม่จบ หนังสือก็สะกดแบบผิดๆ ถูกๆ แต่ เราก็อาศัยจากการดูจากภูมิปัญญาปู่ย่าตายายที่ดีมีดีว่าเขาทำกันอย่างไร โดยการแยกการแยกแยะว่าเราควรจะทำแบบนั้น แบบนี้ ต้องนั้นใช้การเกษตร เราก็มาออกแบบมิดที่ใช้ในครัวเรือน มิดสแตนเลสบ้าง ใช้ตีดาบอาวุธโบราณบ้าง กริช พระขรรค์บ้าง ดีหลายรูปแบบ เราก็ต้องเป็นคนออกแบบ ที่เขาดีมาร้อยถึงสองร้อยปีนั้น เขาดีแบบ ดีหอกก็ไม่มี ดีพระขรรค์ก็ไม่มี เราก็เหมือนเป็นการฝึกอาชีพให้กับผู้ที่ต่ออยู่ดั้งเดิม เพราะว่าเขามีการดีในรูปแบบอย่างนี้ แต่เค้ามีความชำนาญในการตี คนโบราณจะไม่ค่อยมีความรู้ในการออกแบบ การออกแบบดูจากของเขมร เวียงจันทน์ พม่าบ้าง ก็เอาปรับกัน โดยการศึกษาจากหนังสือประวัติศาสตร์ หนังสือต่างๆ ทำให้ออกมาคล้ายคลึง...” (นายบุญสม ศรีสุข, 2557)

เมื่อลุงบุญสมได้ศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาวุธโบราณจนมีความเชี่ยวชาญ ประกอบกับภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษจนมีผู้เห็นถึงความสามารถของลุงบุญสมให้นำความรู้นี้ไปเผยแพร่และเป็นที่ยกย่องในการทำละครภาพยนตร์เรื่องต่างๆ

“...ลุงเองก็มีความรู้สึกภูมิใจที่คนจบ ป.4 สามารถสอนให้ความรู้ผู้อื่นได้ เมื่อตอนเป็นหนุ่มไม่เข้าใจคำว่า ภูมิปัญญา มันเป็นอย่างนี้ เราเริ่มทำมิดจริงๆจังๆ ก็เมื่อ 40 ปีที่แล้ว เราเคยทิ้งความรู้ด้านการทำมิดที่พ่อแม่เคยสืบทอด จนกลับมาเห็นคุณค่า และได้ศึกษาเพิ่มเติมปรับระดับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย มันเป็นความภาคภูมิใจที่ได้รับใช้และสนองต่อพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพรัตนฯ ที่ทรงเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาแล้วให้คนในท้องถิ่นช่วยกันรักษา...” (บุญสม ศรีสุข, 2557)

ปัจจุบันนายบุญสม ศรีสุข เป็นบุคคลที่ได้รับคัดเลือกเข้ารับรางวัล จากศูนย์ศิลปาชีพ ระหว่างประเทศ มอบรางวัลเชิดชู 40 ครุช่าง ด้านงานหัตถศิลป์ในปี พุทธศักราช 2555 และได้รับเชิญให้ไปสอนเกี่ยวกับการทำมิด ศูนย์ศิลปาชีพ ที่สวนจิตรลดา รวมถึงให้การแนะนำและเป็นที่ยกย่องของผู้กำกับผู้จัดละครและภาพยนตร์ในการใช้อาวุธโบราณ อาทิ ละครขุนศึก ภาพยนตร์ สุริโยทัย ตำนานสมเด็จพระนเรศวร ฯลฯ

ภาพที่ 13 นายประทีป อุ่นสถาน (ช่างน้อย) เจ้าของกิจการมิดตราเม็ดมะระ

3. นายประทีป อุ่นสถาน (ช่างน้อย เจ้าของกิจการมิดตราเม็ดมะระ ที่ยังคงทำมิดแบบดั้งเดิม)

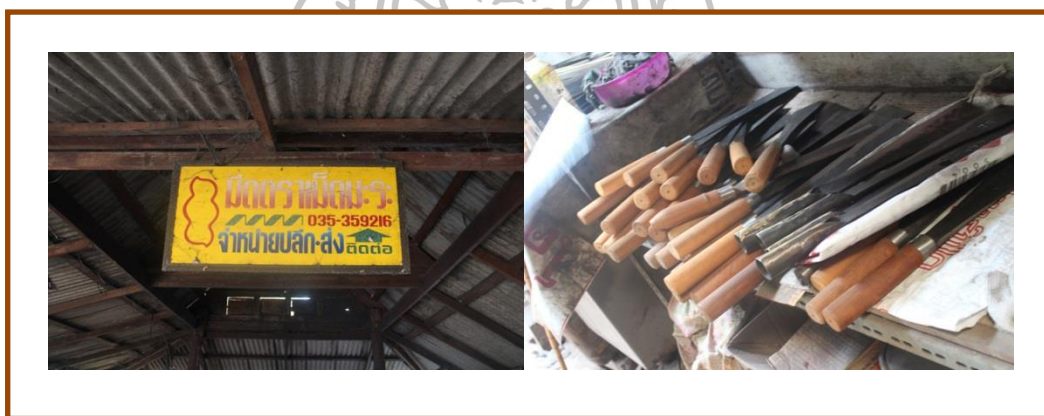
นายประทีป อุ่นสถาน หรือ ช่างน้อย ที่มีความเลื่อมใสในการทำมิดโดยใช้กรรมวิธีแบบดั้งเดิม เกิดเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2496 ปัจจุบันอายุ 62 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 2/2 หมู่ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนวัดน้อย ช่างน้อยยังคงประกอบอาชีพทำมิด ที่ใช้ในครัวเรือนและการเกษตร ในหมู่บ้านต้นโพธิ์ – ไร่หนอง ช่างน้อยนับว่าเป็นช่างหรือเป็นเจ้าของกิจการทำมิดด้วยวิธีการดั้งเดิมโดยใช้แรงคนที่มีอยู่เหลือน้อยนับคนได้

“...ตั้งแต่เกิดมาพอจำความได้ก็เห็นพ่อแม่ทำอาชีพตีเม็ดขาย ในตอนเด็กเป็นคนที่ซนมาก เห็นพ่อแม่ทำก็อยากลองทำดูมั่ง ในสมัยก่อนเรียน โรงเรียนวัดกลับมาบ้านก็ช่วยแม่เข้าด้ามมิดบ้าง เมื่อโตขึ้นเริ่มมีแรงพอไหวก็หัดตีเม็ด อาศัยครูพักลักจำ สังเกตดูผู้ใหญ่เขาทำกัน พอทำบ่อยก็เกิดความชำนาญ เมื่อโตมาก็ได้ทำเป็นอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวจนมีลูก 3 คน ส่งเสียให้เรียนหนังสือ เราไม่มีอะไรจะให้นอกจากให้เขาได้เรียน อาชีพตีเม็ดเป็นอาชีพที่เหนื่อย ถ้าเราหยุดทำเงินก็ไม่มีตอนนี้ลูกทั้ง 3 คน รับประทานกันหมด คงไม่มีใครที่จะทำอาชีพนี้เลี้ยงตนเองเหมือนแต่ก่อน ทำไปได้เขามีอาชีพที่ดีและมั่นคงกันหมด ผมคงเป็นรุ่นสุดท้ายแต่ก็ไม่อยากให้ภูมิปัญญานี้มันสูญหายใครสนใจมาเรียนรู้ได้ไม่คิดเงินเลยสักบาท...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

มีดตราเม็ดมะระยังคงเป็นที่ต้องการของผู้ซื้อ โดยมีลูกค้าประจำที่มาจากรุ่นพ่อแม่ช่าง
น้อยวันหนึ่งผลิตได้ประมาณ 20 เล่ม

“...อายุเราก็อายุมากขึ้นเร็วแรงไม่เหมือนคนหนุ่มสาว แต่ก็ยังไม่อยากหยุดทำมีด การตี
มีดทุกเช้ามีดก็เหมือนกับเราได้ออกกำลังกาย ไม่กี่ปีนี่ก็ตีมีดก่อนออกไปทำงานไปรษณีย์...”
(นายประทีป อุ่นสถาน, 2557)

ปัจจุบันนายประทีป อุ่นสถานยังคงเป็นผู้สืบทอดการตีมีดแบบดั้งเดิม อีกทั้งยังมี
หน้าที่หลายหน้าที่ในชุมชน อาทิ กรรมการหมู่บ้าน กรรมการชุมชน และยังประกอบอาชีพ
พนักงานไปรษณีย์อีกด้วย

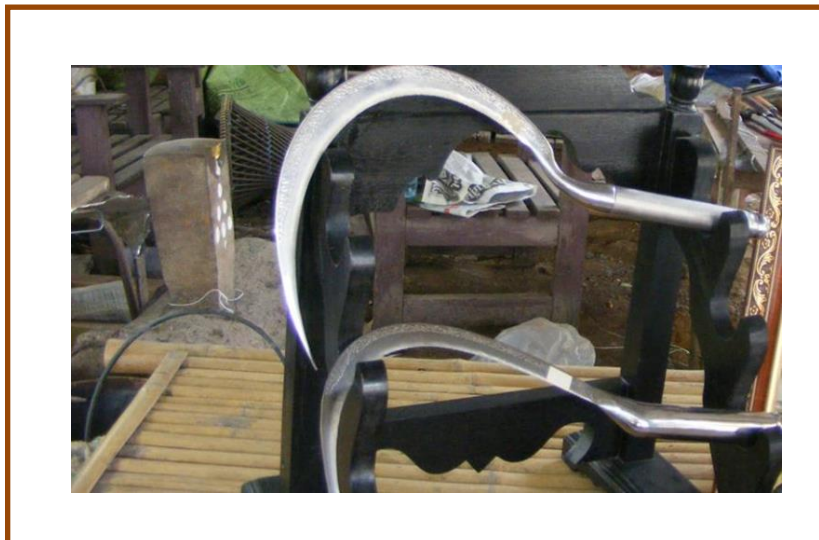
ภาพที่ 14 ผลิตภัณฑ์มีดตราเม็ดมะระ

ภาพที่ 15 นายพยงค์ ทรัพย์มีชัย(ช่างตีมีดและเคียวเกี่ยวข้าวถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ)

4. นายพยงค์ ทรัพย์มีชัย (ช่างตีมีดและเคียว เจ้าของกิจการมีดตรา ย.อรัญญิก)

นายพยงค์ ทรัพย์มีชัย หรือ ช่างยงค์ อายุ 62 ปี เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำมีด โดยเฉพาะมีดเคียวเกี่ยวข้าว อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 170/3 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายพยงค์ช่างตีเคียวที่ตีเคียวถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ ในการเสด็จทรงเกี่ยวข้าวที่ทุ่งมะขามหย่อง ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พุทธศักราช 2539 ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจที่สุดในชีวิต การการเป็นช่างตีมีด นายพยงค์ดีใจที่ได้เห็นพระองค์ใช้เคียวที่ตนได้ทำขึ้นกับมือ ซึ่งก่อนที่จะถึงวันเสด็จตนได้รับมอบหมายจากทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ทำเคียวจำนวน 2 เล่มเพื่อถวายทั้งสองพระองค์ เป็นเคียวที่ทำจากสแตนเลสตีด้วยมือใช้เวลาประดิษฐ์ประคอยอยู่หลายวัน ส่วนที่ยากที่สุดคือการแทง ซึ่งหมายถึงการใช้ตะไบแทงเข้าไปในส่วนโค้งไล่ให้มีความคม ซึ่งการแทงและเคียวนี้เองทำให้หากคนที่มาทำเคียวยากขึ้น ข้าว เรียกว่าเคียวนกระสา ซึ่งด้ามเคียวทำด้วยมุกอย่างสวยงามโดยฝีมือช่างนก อยู่ที่บ้านหนองปลิง ส่วนที่สั้นโค้งของเคียวจะแกะสลักเป็นลายไทยใช้เวลาทำประมาณ 2 อาทิตย์ และได้เข้าถวายให้ในหลวงและพระราชินีสร้างความปลาบปลื้มให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ที่ครั้งหนึ่งในชีวิตได้ทำเคียวถวาย ซึ่งที่ผ่านมาได้เก็บภาพถ่ายในหลวงและพระราชินีได้ทรงถือเคียวที่ตนทำด้วยฝีมือตัวเองลงเกี่ยวข้าวไว้ที่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว

ภาพที่ 16 รูปแบบเคียนกกระสา

“...ผมมีอาชีพตีมีดมากกว่า 40 ปี ซึ่งได้วิชาตกทอดมาจากพ่อแม่ ตอนนั้นผมก็ทำเคียวอยู่ คนเคียว คนงานไม่มีใครอยากทำเพราะเป็นงานประณีต หนัก และอาจจะต้องอดทน ผมเห็นคนอื่นเขาใช้เครื่องมือในการทำมีดและเคียว ทำให้ได้งานมากขึ้น จึงพยายามที่จะดั้นรนซื้อเครื่องตี ทุกวันนี้ต้องตีเคียวและมีดวันละ 30 เล่มเพื่อขายพ่อค้าคนกลาง แต่เมื่อนึกถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งที่เสด็จทุ่งมะขามหย่อง และได้ทอดพระเนตรการตีเคียวและมีดของผม พระองค์ยังรับสั่งว่าเคียวของคุณสวยมาก ขอให้ยึดหลักวิธีการทำแบบเดิมๆเอาไว้ เพราะการตีมีดมีลักษณะพิเศษของตัวเอง และถ้าเป็นไปได้ อยากเห็นค้ำมีดหรือเคียวของเราเป็นลวดลายไทยๆ เพราะเมื่อเวลาของเหล่านี้ ไปอยู่เมืองนอก เราารู้หน้าที่ว่าของเราไปอยู่ถึงเมืองนอกแล้วพระราชดำรัสของพระองค์ทำให้ผมเกิดกำลังใจอย่างมาก นอกจากนี้ยังเชื่อว่าทั้งสองพระองค์ห่วงเกษตรกร และยังจำเป็นที่ต้องใช้เคียว แม้ว่าทุกวันนี้จะมีรถเกี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเสด็จทอดพระเนตรการตีมีดที่บ้านนายวิทยา กิจสุวรรณ ในหมู่บ้านอรัญญิก และยังให้กำลังใจกับคนตีมีด ซึ่งก่อนหน้านั้นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ก็ทรงเสด็จมาก่อนผมยังได้ถวายเคียวให้พระองค์ ผมยังได้รับลูกสีทองมีเงินเหรียญอยู่ 4 บาท เก็บจนทุกวันนี้ ส่วนลูกหลานไม่มีใครสนใจสืบทอดเมื่อเรียนจบก็ออกไปทำงาน โรงงาน แต่ถ้าหากใครสนใจจะทำมีดผมยินดีสอนให้โดยไม่คิดเงิน เพื่อให้มีคนที่สืบทอดความรู้ไม่ให้วิชาสูญหายไป โดยจุดเด่นของช่างตีมีดแต่ละคนจะไม่เหมือนกันเพราะต่างคนต่างมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป...”

(พยางค์ ทรัพย์มีชัย, 2557)

ปัจจุบันนายพงษ์ ยังคงทำหน้าที่ช่างตีมีด และได้ช่วยเหลืองานภายในหมู่บ้านตามโอกาสต่างๆ และยังช่วยอนุรักษ์การตีมีดแบบดั้งเดิมให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจการตีมีดทั้งบุคคลทั่วไป สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ต้องศึกษาหาความรู้

ภาพที่ 17 นายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ (ประธานกลุ่มมีดอรัญญิก)

5. นายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ (ประธานคณะกรรมการกลุ่มทำมีดอรัญญิก)

นายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ หรือ ลุงผดุงเกิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พุทธศักราช 2498 ปัจจุบันอายุ 61 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจบการศึกษาระดับปริญญาตรี รัฐศาสตร์การเมืองการปกครองจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชลุงผดุงเป็นประธานคณะกรรมการกลุ่มทำมีดอรัญญิก ซึ่งครอบคลุมทั้งตำบลท่าช้างที่มีด้วยกัน 8 หมู่บ้าน ลุงผดุง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“...ในสมัยที่ผมเป็นเด็กนั้นพ่อแม่ส่งไปเรียนที่วัดพอหลังจากเลิกเรียนนั้น ได้ไปเรียนทำมีด แต่ไม่ได้เป็นเป็นหลักสูตรไรหรอก ใครสนใจก็ไปศึกษากับช่างที่ตีมีดเก่งๆ อยากรู้อะไรก็ถามครูช่างที่เรานับถือ อาศัยครูพักลักจำเพราะการตีมีดถ้าใจไม่รักไม่รู้จักสังเกต ก็จะไม่ได้อะไร

เคล็ดลับต่างๆ อาชีพตีมีดเป็นอาชีพที่เหนื่อยและต้องมีความรับผิดชอบสูงทั้งเวลาที่ตีมีด ทั้งคุณภาพของเหล็กกล้าสั่งนำเข้ามาจากกรุงเทพ เหล็กคาร์บอนที่สามารถชุบแข็งได้ เราต้องรักษาคุณภาพเพราะปัจจุบันมีคนแอบอ้างใช้ชื่อผลิตมีดอรัญญิกในการจำหน่ายสินค้า...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

เมื่อ 10 ปีก่อน ผดุงประกอบอาชีพทำมีดอรัญญิกที่ใช้ในครัวเรือนขาย เนื่องจากอายุที่มากขึ้น เร็วแรงที่มีก็ถดถอย และลูกๆ เรียนจบมีงานทำกันหมดทุกคน แต่ผดุงก็ยังมีความผูกพันในอาชีพการทำมีด

“...เมื่อก่อนหมู่บ้านตำบลท่าช้างแทบทุกหลังคาเรือน มีอาชีพทำมีดอรัญญิก โดยแต่ละบ้านจะมีหน้าที่ต่างกัน บางบ้านตีมีด ขึ้นโครง เข้าด้าม ฯลฯ ผดุงเองก็ทำเกี่ยวกับมีดที่ใช้ในครัวเรือน ในหมู่บ้านของเรานั้น ประกอบไปด้วยชาวจีนที่มามีดค้าขาย และนำสินค้าของเรา คือ มีดไปขายที่สำเพ็งจนมีชื่อเสียง และได้รับการผลิตมีดต่างๆ เข้าไปขายในเมือง ตัวผดุงเองก็เคยส่งมีดไปขาย เมื่อถึงเวลาที่คิดว่าตัวเองอึดแล้ว ประกอบกับภาระทางบ้าน ได้จึงได้เลิกอาชีพทำมีดขาย ลูกๆ ทุกคนทำงานกันหมด...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

ปัจจุบันนายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว (เปิดร้านถ่ายเอกสารที่หน้าโรงเรียนท่าช้างวิทยาคม) และยังคงทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์มีดอรัญญิก คือ เป็นประธานคณะกรรมการกลุ่มทำมีดอรัญญิก และยังเป็นคณะกรรมการพิพิธภัณฑน์มีดอรัญญิกที่หมู่บ้านต้นโพธิ์ และยังได้รับหน้าที่ถ่ายทอดประวัติเรื่องราวเกี่ยวกับมีดอรัญญิกให้กับบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอีกด้วย

ภาพที่ 18 นายสืบพงษ์ศรีพรหม (ก้านันตำบลท่าช้าง)

6. นายสืบพงษ์ ศรีพรหม (ก้านันตำบลท่าช้าง)

นายสืบพงษ์ ศรีพรหม หรือ ก้านันเจมส์ ที่คนในชุมชนเรียกขานกัน อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 216 หมู่บ้านหัตถกรรมมิดอรัญญิก บ้านต้นโพธิ์ หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อวันที่ 10 มกราคม พุทธศักราช 2517 ปัจจุบันอายุ 41 ปี ก้านันสืบพงษ์ถือได้ว่าเป็นนักพัฒนารุ่นใหม่ มีแนวคิดวิสัยทัศน์ที่สมัยใหม่ที่จะพัฒนาหมู่บ้าน แต่ในแนวความคิดสมัยใหม่นั้น ไม่ได้ลดทอนความคิดที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิด

“...เมื่อผมได้เข้ามาทำหน้าที่ก้านัน ผมคิดเสมอว่าบ้านผมที่อะไรที่จะเป็นสิ่งที่เซ็ดหน้าชูตาของตำบลเรา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนก็รู้จักดี ก็คือ มิดอรัญญิก ปัจจุบันนี้มีมิดอรัญญิกที่ชื่อเสียงในระดับหนึ่งก็จริงอยู่ แต่ก็มีคนนอกแอบอ้างชื่อ โดยคนนอกหมู่บ้าน ต่างจังหวัดใช้ชื่อมิดอรัญญิกในการทำมาหากิน โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพของมิด ทำให้มิดอรัญญิกได้รับผลกระทบ ผมไม่ได้หวังอาชีพนี้ใครจะทำก็ได้ แต่อยากให้มารู้วิธีการผลิตและรักษาคุณภาพมิดของเราจริงๆ การจะรักษาภูมิปัญญามันต้องมาเรียนรู้กัน สำหรับคนรุ่นใหม่ ผมเองยังดีมิดไม่เก่ง เท่ารุ่นพ่อรุ่นแม่ผมเลย แต่ก่อนผมก็มีความคิดเหมือนวัยรุ่นทั่วไป เมื่อได้ไปเรียนหนังสือ ก็อยากจะทำงาน โรงงาน บริษัทต่างๆ มีไอที โบนัส ไม่ต้องมาเหนื่อย ทนต่อความร้อนสูง แต่ผมกลับมาเปลี่ยนความคิดเมื่อได้ไป

สัมผัสกับประสบการณ์ที่ไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง กลับมาคิดว่าอะไรมันจะดีเท่าถ้าเราได้ใช้เวลาอยู่บ้านด้วย ทำงานด้วย ไม่ต้องไปเสียค่าใช้จ่ายในส่วนต่าง สุขภาพก็มีเวลาดูแลสิ่งที่บรรพบุรุษให้มานั้นมันมีคุณค่า...”(สืบพงษ์ ศรีพรหม,2558)

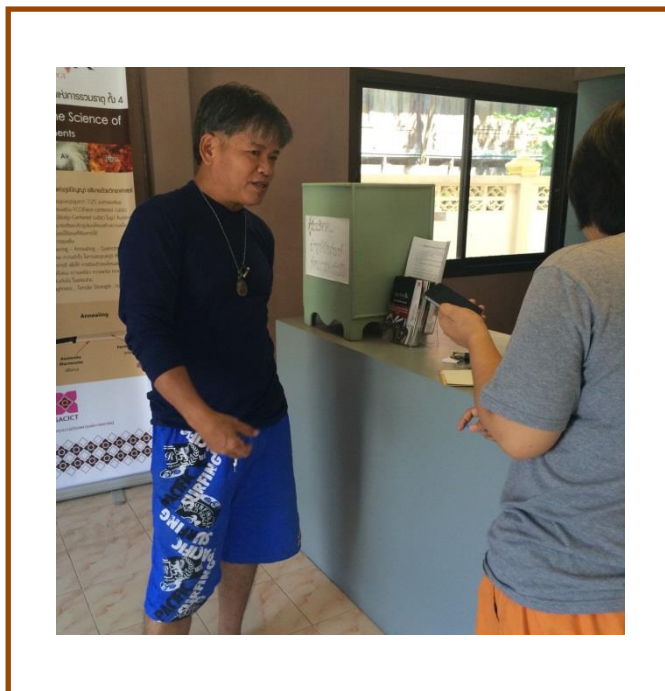
การที่จะหาคนมีพัฒนาหมู่บ้านนั้น ต้องเป็นคนที่เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน อาจจะเป็นเพราะกำนันสืบพงษ์ได้คลุกคลีกับการทำมีดมาตั้งแต่สมัยเด็ก เมื่อออกไปเจอโลกภายนอกจึงทำให้คิดได้ว่าสิ่งที่มีคุณค่านั้นเป็นของที่เรajibต้องได้ใกล้ตัว ภูมิรู้ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ต้องใช้การสั่งสมประสบการณ์เมื่อมันติดตัวเราแล้วไม่มีทางที่เราจะหลงลืม

“...การทำมีดก็เหมือนกับการว่ายน้ำ ใครที่ตีมีดเป็น ไม่มีทางลืม บางคนอยากทำตามความฝัน โดยการเรียนจบมาออกไปทำงานในโรงงาน บริษัทต่างๆ วันหนึ่งอยากกลับบ้าน การตีมีดนี้ละจะทำให้เขามีอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

ปัจจุบันนายสืบพงษ์ ศรีพรหม เป็นกำนันตำบลท่าช้าง และยังเป็นผู้ช่วยสืบทอดกิจการทำมีดไทยพิชิตซึ่งมีพี่น้องคอยดูแล เป็นคณะกรรมการโรงเรียนท่าช้างวิทยาคม กำนันสืบพงษ์มีความคิดที่ทันสมัยในการพัฒนาหมู่บ้าน แต่จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนและการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเช่นกัน

7. นายสุนัย ภูผลทาน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการพิพิธภัณฑ/ตอกลายมีด)

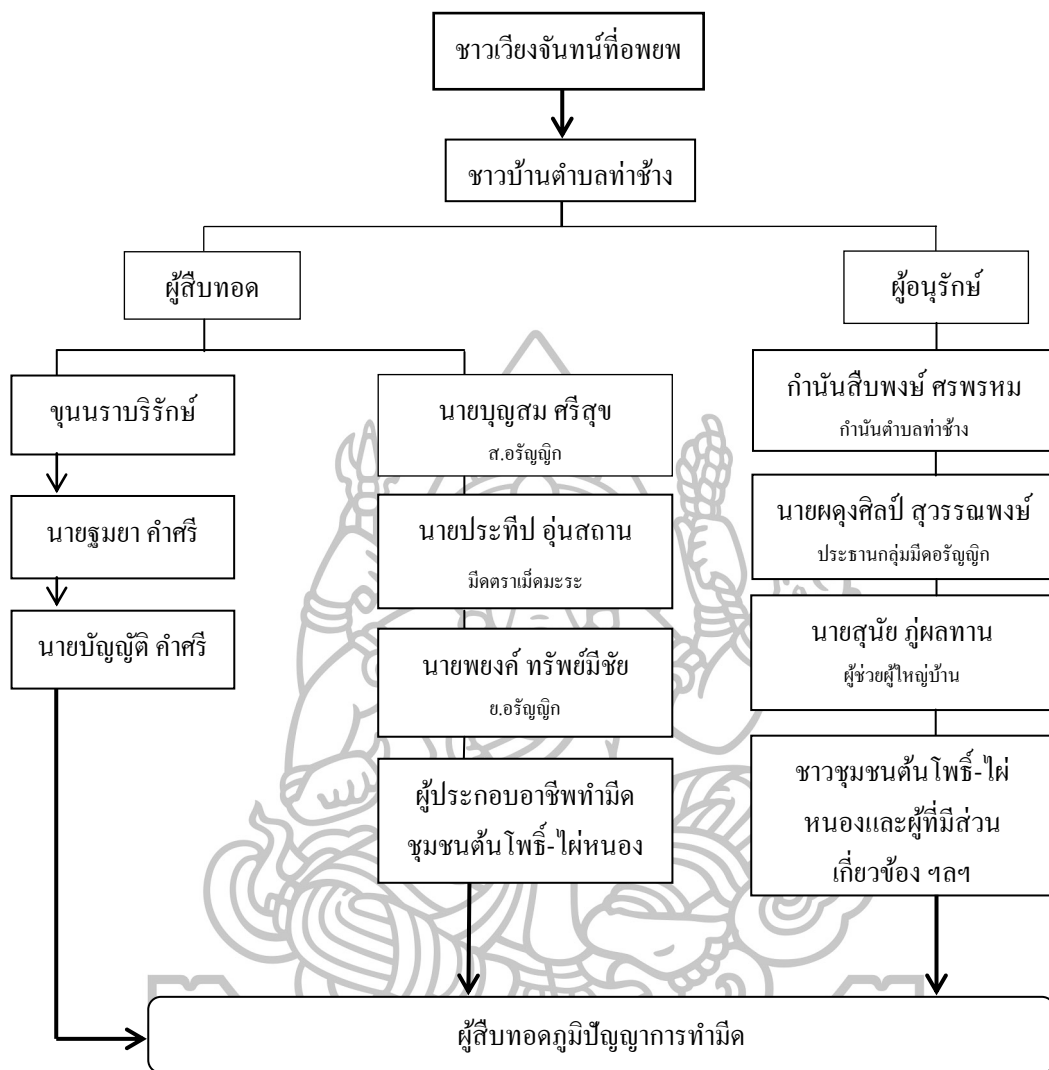
นายสุนัย ภูผลทาน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านต้นโพธิ์ รับผิดชอบเป็นคณะกรรมการดูแลพิพิธภัณฑ โดยมีอาชีพตอกลายมีดซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ทำมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่เกิดเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พุทธศักราช 2499 อายุ 58 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 136/1 หมู่ 6 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จบการศึกษา อนุปริญญาจาก วิทยาลัยพาณิชยการอยุธยา นายสุนัยเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก นายสุนัยได้กล่าวไว้ว่า

ภาพที่ 19 นายสุนัย ภูผลทาน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

“...มีคอรัญญุกเป็นมีดที่ดูธรรมดาที่จริง ในสายตาคนทั่วไป และสำหรับผมนั่นมีคอรัญญุกเป็นมีดที่มีความสำคัญกับคนในตำบลนี้ไม่ใช่แค่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองเท่านั้น หมู่บ้านอีก 6 หมู่บ้านในตำบลทำช่างนี้ก็ยึดอาชีพการทำมีดด้วยกันทั้งหมด แต่ที่มีชื่อเสียง คือ 2 ตำบลนี้ ปัจจุบันนี้คนทำมีดเริ่มมีน้อยลงเกิดจากหลายปัจจัยด้วยกัน ทั้งราคาเหล็ก ความเหนียวล้า ความสะดวกกับอุทกภัย เครื่องมือเสียหาย ฯลฯ ผมเป็นคนหนึ่งที่อยากให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดเพื่อที่จะให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้ว่าแท้จริงแล้วมีคอรัญญุกมีที่มาจากอะไร วิธีการทำมีดเขาทำกันอย่างไร กว่าจะได้มีดสักเล่มหนึ่งมันต้องใช้เครื่องมือ หรือภูมิรู้อะไรบ้าง สิ่งที่น่าเสียดายในรุ่นก่อนเขามีวิธีคิดค้นการทำมีดที่มีชื่อเสียงนี้ ซึ่งคนในยุคนี้ไม่รู้หรือว่าเขาใช้ภูมิปัญญาที่มีการฝึกทดสอบจนกลายมาเป็นมีดที่มีคุณภาพ...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

คนในหมู่บ้านอัญญุกถ้าไม่ใช่เจ้าของกิจการมีคอรัญญุกขนาดใหญ่ มักจะมีอาชีพการทำมีดเป็นหลัก เพราะมีคอรัญญุกจะประกอบไปด้วยการตีมีด ทำด้ามมีด ตอกลายมีด ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก็ทำอาชีพอื่นเสริม นายสุนัย เองยังคงทำหน้าที่สืบทอดการทำมีดซึ่งเป็นอาชีพหลักของครอบครัวและยังเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีจิตอาสาที่จะดูแลพิทักษ์รักษาเมื่อยามว่างจากงาน ซึ่งนับว่าเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาของมีคอรัญญุกเช่นกัน

แผนภูมิที่ 5 แสดงลำดับสายการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก

แผนภูมิที่ 6 แสดงความเปลี่ยนแปลงของมีตอร์ญญิกจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ที่	ความเปลี่ยนแปลง	อดีต	ปัจจุบัน
1	ชุมชน	- ชุมชนมีความใกล้ชิดกันเหมือนญาติพี่น้อง	- เกิดความสัมพันธ์ที่ห่างกันต่างคนต่างอยู่
2	การสืบทอด	- ในชุมชนต้นโพธิ์-ไผ่หนอง ทุกบ้านจะประกอบอาชีพทำมิด โดยการสืบทอดกันในครอบครัว	- คนในครอบครัวได้ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัท รับราชการ ฯลฯ เนื่องจากการได้รับการศึกษาที่สามารถเข้าถึงคนในชุมชน - เปิดโอกาสสำหรับคนภายนอกที่มีความสนใจเข้ามาเรียนรู้ศึกษา
3	วัสดุ และอุปกรณ์	- เหล็กที่ใช้ในการทำมิด คือ เหล็กที่มาจากยอดเจดีย์ที่หัก เหล็กจากศึกสงคราม ฯลฯ - เคาสูบลมในการเผาเหล็ก	- มีการสั่งเหล็กจากต่างประเทศ ด้วยคุณภาพ และการขาดแคลนเหล็กจากบ้านเรา - ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าในการเป่าลม
4	กรรมวิธี	- ใช้แรงงานจากคนทุกขั้นตอน	- มีเครื่องจักรที่ทำหน้าที่ผลิตมิด
5	การตลาด	- ขายที่โรงบ่อน ตลาดอรัญญิก และงานประจำปีที่พระพุทธรบาทจังหวัดสระบุรี	- ขายในชุมชน งานจัดสินค้าทางภูมิปัญญา และงานประจำปีตามจังหวัดต่างๆ

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ตอนที่ 1 คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตจากบุคคล ทั้ง 5 กลุ่ม คือ 1. ประชาชนชาวบ้าน 2. ผู้ทำมีดอรัญญิก 3. คนในชุมชน 4. ผู้นำท้องถิ่น/บุคคลของภาครัฐ 5. ผู้ที่มาอุดหนุนมีดอรัญญิก ได้พบข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ 1. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาบุคคล 2. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล

มีการส่งเสริมประสบการณ์การพัฒนาสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ ร่างกาย การปรับตัวกับสังคมสามารถจำแนกออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 คุณค่าต่อการพัฒนาสติปัญญา

1.1.1 ส่งเสริมความคิด

การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกสามารถส่งเสริมความคิดให้กับผู้ที่มารับการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกทำให้มีความรู้ในเรื่องประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาการทำมีด งานศิลปหัตถกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ทางการใช้เครื่องมือ การดัดแปลงประยุกต์งานมีดแบบดั้งเดิมให้มีรูปแบบทันสมัย โดยเฉพาะเรื่องของรักษาคุณภาพของมีดแบบดั้งเดิมไว้และเพิ่มประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้น และส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักความอดทนจากการตีมีด และการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำมีดผิดพลาด ไม่ให้ประมาท มีสติในทุกการกระทำ การเคลื่อนไหว ผู้สืบทอดมีการฝึกหัดและเรียนรู้กรรมวิธีเทคนิค ขั้นตอนการทำมีดซึ่งจะทำให้รู้จักการสังเกตและค้นพบ

วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการลงมือกระทำได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกสมองเพื่อพัฒนากระบวนการคิดทำให้สามารถจดจำขั้นตอนวิธีการต่างๆ โดยใช้ระยะเวลาความชำนาญเพิ่มมากขึ้น

“...การตีพิมพ์ไม่ได้มีแบบเรียน บอกเป็นขั้นเป็นตอนคนที่ตีพิมพ์เป็นเขาเรียนรู้โดยการสังเกต ครูพักลักจำ มันต้องใจรักจริงๆ ความใส่ใจสนใจทำให้ตีพิมพ์เป็น ส่วนใครตีพิมพ์นั้นก็ขึ้นอยู่กับการฝึกฝนเอาเอง...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

“...ตอนเด็กๆเห็นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย คนในหมู่บ้านตีพิมพ์กันทุกวันจนชิน เองก็อยากทำได้เหมือนผู้ใหญ่เค้าบ้าง ช่วยทำที่ละเล็กละน้อยจนทำได้เป็นเล่มๆ เครื่องมือเรามีอยากทำตอนไหนก็ได้ มีปัญหาตรงขั้นตอนไหนก็มาปรับแก้ไขจนมันสมบูรณ์...” (ประทีป อุ่ณสถาน, 2557)

“...สิ่งที่ชาวบ้านเรียนรู้มาในอดีต เราก็สืบทอดต่อกันมา เมื่อเรามีพื้นฐานการทำพิมพ์แล้วประกอบการมีความรู้เรื่องช่างเราก็นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำพิมพ์ให้ทันสมัย สร้างงานด้านศิลป์แทรกลงไปในงานพิมพ์...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

เนื่องจากการทำพิมพ์ไม่มีหนังสือแบบเรียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร การที่จะเรียนรู้การทำพิมพ์นั้นต้องเรียนรู้โดยการจดจำขั้นตอน เคล็ดลับวิธีต่างๆ เกิดจากความใฝ่รู้ด้านการจดจำ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญล้วนแต่เกิดจากการจดจำมันฝึกฝน เนื่องจากการตีพิมพ์แต่ละชนิดมีความแตกต่างกันแต่วิธีขั้นตอนพื้นฐานนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึง อาจจะเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนการจำแนกชนิดพิมพ์

“...คนตีพิมพ์ บางคนจบ ป.4 ก็จริงเรายังอ่านหนังสือไม่ค่อยคล่อง แล้วรุ่นปู่ย่าตายายเขาจะมีความรู้ในการสะกดคำอ่านหรือ อย่างผมจบ ป.4 มายังอ่านหนังสือไม่ค่อยคล่อง ภูมิรู้ก็ไม่มี อาศัยการไปดูเขาทำพิมพ์ จดจำขั้นตอนต่างๆ มาลองฝึกลองถูก...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ตอนนี้ผมมีกิจการส่วนตัว เลิกทำพิมพ์แล้ว แต่ก็ยังจำวิธีการทำทุกขั้นตอนได้ มีงานให้ผมไปบรรยายเรื่องการตีพิมพ์ออร์ญูติก ผมก็สามารถบอกได้ละเอียด เพราะกว่าครึ่งชีวิตที่ผมอยู่กับอาชีพนี้ กว่าที่จะจดจำเข้าใจหลักการพิมพ์มันต้องใช้เวลาในการฝึก ผมว่ามันเป็นการฝึกสมองอย่างหนึ่งนะการตีพิมพ์...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

“...ตั้งแต่จำความได้ก็เห็นพ่อแม่ทำพิมพ์ ไม่รู้เหมือนกันว่าเราจะต้องเรียนรู้ แต่ว่าเรามีหน้าที่ช่วยพ่อแม่ มันเห็นทุกวัน ทำทุกวัน เราก็เลยจำได้ ใครมาถามว่ามีวิธีเรียนตีพิมพ์ยังไง มันก็ตอบเลยไม่ได้หรอก เพราะมันเกิดจากการสังเกต การจำโดยไม่รู้ตัว แต่ให้บอกขั้นตอนการทำมันตอบได้ทุกขั้นตอนเลย...” (ถาวร อุ่ณสถาน, 2557)

1.1.2 ส่งเสริมความรู้ด้านงานหัตถกรรม/หัตถศิลป์

โดยเฉพาะการทำมิดนั้นเป็นการใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม มิดแต่ละเล่มต่าง ๆ มีรูปลักษณะที่ต่างกัน การตีมิดมีวิธีการขึ้นรูปเพื่อทำให้มิดมีรูปลักษณะที่สวยงามน่าใช้ ผลิตรักษามิดหัตถกรรมอนุรักษ์เกิดจากประสบการณ์ความรู้ที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดความรู้ในวัสดุ เทคนิคในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับว่ามีความแข็งแกร่ง ทนทาน โดยเลือกใช้เหล็กหรือวัสดุที่มีคุณภาพมาใช้ในการตีขึ้นรูปมิด ทำให้เนื้อเหล็กนั้นแปรเปลี่ยนโครงสร้างภายในจนโมเลกุลอัดแน่นกว่าเดิม และผ่านกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาในการปรับสภาพวัสดุเหล็กด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความร้อนจัดและเย็นจัดที่พอดี นั้นหมายความว่าต้องอาศัยประสบการณ์ที่ชำนาญชาญทำให้เหล็กมีคุณสมบัติที่แข็งพิเศษมากกว่าปกติ หัตถกรรมมิดอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะที่พิเศษในเรื่องรูปทรงที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามหน้าที่ใช้สอย ซึ่งออกแบบมาตามความเข้าใจถึงธรรมชาติในการใช้งาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวิถีแห่งการดำรงชีวิตตั้งแต่ในครัวออกมาสู่การทำไร่นาประกอบอาชีพต่างๆ มิดจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือในการตัดหรือฟันแค่นั้น แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการมีชีวิต

“...มิดแต่ละเล่มมันมีความสวยงามของมันอยู่ ไม่ว่าจะชนิดไหน มันเกิดจากการออกแบบของเรา คนรุ่นก่อน ได้ถ่ายทอดความรู้มาให้เราสืบต่อกัน เรามีสมองกับอีกสองมือก็มาคิดประยุกต์รูปแบบต่างๆ โดยความสวยงามนั้นต้องนึกถึงประโยชน์การใช้งานด้วย...” (ศิริ พระพรหม , 2558)

“...แต่ก่อนแรกเริ่มหมู่บ้านเรามีช่างหลายหมู่ อย่างช่างทำเงิน ทำทอง ทำมิด แต่ด้วยของที่ทำได้ในระแวกนี้ไม่มีเงินมีทอง แต่เหล็ก ไม้ไผ่ เครื่องมือต่างๆ เราหาได้ มันจึงจำกัดว่าเราต้องทำอะไร ช่างหัตถกรรมส่วนมากจะทำได้หลายอย่างที่ความชอบความถนัดนั้นจะต่างกันไป มันเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ถ้าไม่รักไม่ชอบจริง ก็ทำไม่ได้หรอก...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

1.1.3 เสริมสร้างทัศนคติให้กับผู้สืบทอดภูมิปัญญา/ผู้เรียนรู้ภูมิปัญญา

บรรยากาศโดยทั่วไปของหมู่บ้านอนุรักษ์เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวที่เปิดกว้างให้บุคคลทั่วไปได้เข้ามาศึกษาภูมิปัญญาการทำมิด บางร้านค้าสาธิตการตีมิดแบบโบราณ มีร้านค้าที่จัดศูนย์ภูมิปัญญาการทำมิดอนุรักษ์ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้ประกอบการร้านค้าทำมิดจัดทำขึ้นเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นคนในท้องถิ่นที่จะสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมิด คนต่างถิ่นหรือต่างชาติผู้ที่สืบทอดความรู้การทำมิดก็ยินดีที่จะสอนให้ โดยการสังเกต ลงมือทดลองทำเอง บรรยากาศหมู่บ้านหัตถกรรมผลิตมิดอนุรักษ์นั้นมีแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน การเดินทางสะดวก มีร้านค้า ภัตตาคารอาหาร สงบร่มรื่น ผู้คนมีน้ำใจ ยิ้มแย้ม ซึ่งเป็นบรรยากาศที่น่าเรียนรู้ซึมซับวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงศึกษา

ประวัติเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้านและที่มาของภูมิปัญญาการทำมีดจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้หรือผู้ที่สืบทอดการทำมีดจากประสบการณ์โดยตรง

“...ตอนนี้เราก็มีคนจากต่างที่มาเรียนทำมีด เราไม่หวงหรือก เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่สมัยนี้ไม่ค่อยมีคนสนใจ ใครสนใจเรายินดีที่จะสอน เพียงแค่ออกค่าอุปกรณ์พวกเหล็ก มีความอดทน ใจรัก ปัจจุบันก็มีคนต่างชาติสนใจมาขอเรียนอยู่เหมือนกัน...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก เป็นภูมิปัญญาที่จัดว่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมด้านงานหัตถกรรมที่ล้ำค่าอย่างหนึ่ง เป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลให้กับผู้ที่มาสืบทอดเรียนรู้ภูมิปัญญา โดยเฉพาะการส่งเสริมด้านสติปัญญาให้เกิดความคิดในเรื่องการรู้จักเรียนรู้ภูมิปัญญา การสังเกต ทดลอง นำมาพัฒนาฝีมือ โดยรักษาเอกลักษณ์ด้านงานหัตถกรรม และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชุมชน ทำให้เกิดวิสัยทัศน์ในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน เสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการเรียนรู้และเห็นคุณค่าในงานภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

1.2 คุณค่าต่อการพัฒนาอารมณ

เสน่ห์ของมีดอรัญญิกคือการได้ฝึกความอดทนที่แฝงไปด้วยผลงานด้านศิลปะ เนื่องจากภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกได้แบ่งออกเป็นมีดเพื่อการใช้สอย และมีดแนวศิลป์ แต่มีดทุกชนิดนั้นล้วนแต่ฝึกพัฒนาการด้านอารมณ์ งานหัตถกรรมเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานคนและความละเอียดอ่อน การจินตนาการภาพของการทำมีดแต่ละครั้งล้วนแต่ต้องใช้อารมณ์ร่วมในการทำงาน เนื่องจากมีดอรัญญิกเป็นงานภูมิปัญญาที่เกิดจากภูมิความรู้ของคนรุ่นก่อน ผลงานที่ออกมามักจะสะท้อนอารมณ์ของผู้ทำ ซึ่งงานมีดเป็นแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผู้ทำ สะท้อนความสมดุลมั่นคงทางอารมณ์

1.2.1 วุฒิกภาวะทางอารมณ์

ภูมิปัญญาการทำมีด เกิดจากการใช้ประสบการณ์ที่สั่งสม เพื่อให้งานมีคุณภาพเป็นที่พอใจทั้งผู้ทำและผู้ซื้อ บางครั้งการทำมีดอาจไม่เป็นดั่งใจที่ต้องการ เหตุอาจเกิดจากราคาวัสดุอุปกรณ์ที่ค่อนข้างสูงขึ้น เครื่องมือเครื่องใช้มีปัญหา ปัญหาจากภายนอกที่มีผลต่ออารมณ์ระหว่างทำมีด

“...การตีมีดนี้ต้องใจเย็นๆ ถ้าอารมณ์ร้อน หงุดหงิดงานจะออกมาไม่ดี เราใช้ความร้อนจากไฟจากเตาแล้ว ยิ่งถ้าอารมณ์เราร้อนอีกมันทำได้ไม่ดีหรือ เหมือนว่าใจเราร้อนเป็นไฟ เจอกับความร้อนจากเตาไฟมันยิ่งลุกลาม งานเสียสิทธิ์นี้...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ผมทำมีดเดียวเกี่ยวกับขวามัดต้องใช้วิธีการตีแบบดั้งเดิม มันต้องค่อยตีให้เหล็กโค้งตามรูปเดียว เราจะเร่งทำให้ร้อนก็ไม่ได้ มันต้องใจเย็นค่อยตี ช้า ให้ได้รูปแบบและให้เดียวได้คุณภาพ ถึงแม้วันนี้จะทำได้ไม่เยอะก็ตาม...” (พยงค์ ทรัพย์มีชัย, 2557)

1.2.2 ประทับใจ

การได้มาเรียนรู้และมีโอกาสชมการตีมีด ของผู้มาอุดหนุนผลิตภัณฑ์มีด อัญญาเป็นการสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการผลิตมีดอัญญา ถึงแม้ว่าปัจจุบันอาจจะมีการทำ มีดโดยใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน แต่การตีมีดแบบดั้งเดิมยังคงดำเนินไป ถึงแม้ว่าวิวัฒนาการที่ นำไปสู่การใช้เครื่องทุ่นแรงคนก็ตาม

“...ผมทำอาชีพมาประมาณ 40 ปี ผมรู้แล้วว่าอาชีพนี้ทำเงินให้กับผม สามารถ เลี้ยงครอบครัวได้ และได้รับการสืบทอดมาไม่ต้องไปหางานที่ไหน จนมีโอกาสได้รับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ท่านเสด็จมาหมู่บ้านเราท่านให้ความสนพระทัยในภูมิปัญญาท่าน ให้ความสำคัญปัญญานี้ไว้เป็นสมบัติของชาติ ผมรู้สึกตื่นตันประทับใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษา ภูมิปัญญานี้ไว้...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ได้ยินชื่อเสียงของมีดอัญญามานาน เนื่องจากฉันเป็นคนสระบุรีเวลา ไปสักการะพระพุทธรูปช่วงที่มีงานประจำปี จะเห็นร้านมีดอัญญาเปิดขายมีดกันหลายร้าน เคย ซื้อมีดทำครัว กับมีดทำสวนไปใช้ รู้สึกว่าใช้ทนดีมีหลายแบบ มีโอกาสได้มาอุดหนุนก็เลยแวะมา ดูหมู่บ้านทำมีด ได้เห็นวิธีการทำมีด สภาพแวดล้อมรู้สึกประทับใจเข้าไปอีกเพราะว่าจะได้มีดแต่ละ เล่มมันไม่ใช่ง่ายๆ แต่ก็เข้าใจหายที่วิธีการทำมีดแบบเดิมเริ่มมีน้อยลง...” (พรพิมล ทองสุวรรณ, 2558)

“...เราทำมีดกันทุกวัน เว้นวันที่มีธุระจริงๆ หรือไม่สบายก็จะหยุด เวลามีคน มาดูงาน เขาก็ชมว่าเราคิดนะที่ยังทำอาชีพนี้ ตีมีดแบบเดิม มันรู้สึกดีมีกำลังใจนะที่มีคนเห็นอาชีพเรา เป็นอาชีพที่สร้างประโยชน์น่าเรียนรู้...” (ถาวร อุ่นสถาน, 2558)

“...ผมรู้สึกประทับใจนะที่ได้ดูการสาธิตการตีมีดแบบ โบราณที่หาดูได้ยาก เห็นเครื่องมือทำมีดหลายชิ้นที่เราไม่รู้จักรว่ามันคืออะไรทั้งที่ผมก็เป็นช่างเหมือนกัน มันแปลกดีที่มีด ที่เราเห็นเค้าต้องใช้แรงคนในการตีเป็นรูป...” (จรรุณ บริบูรณ์, 2558)

ภูมิปัญญาการทำมีดอัญญามีคุณค่าในการพัฒนาอารมณทั้งผู้ที่สืบทอด และผู้ที่มาอุดหนุนหรือชมการเรียนรู้การทำมีดอัญญา โดยจะทำให้เกิดความรู้สึกตื่นตาดำเนินใจ และคล้อยตามไปกับบรรยากาศของหมู่บ้าน ก่อให้เกิดความประทับใจ จากการสังเกตผู้ที่ไปเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์มีดอัญญาเพื่อไปศึกษาดูงาน หรือผู้ที่มาอุดหนุนมีดอัญญา เมื่อเห็นวิธีการสาธิต การตีมีดจะมีสีหน้าที่สงสัยและต้องการทราบข้อมูลวิธีการทำมีดเลยเกิดคำถามก็ได้ทำผู้ที่สืบทอด การทำมีดโดยได้รับคำตอบที่เป็นที่พอใจ เป็นที่ประทับใจทั้งผู้อธิบายและผู้รับฟัง จากการ สัมภาษณ์พบว่าทุกคนประทับใจในภูมิปัญญาการทำมีดแบบดั้งเดิมมีความคิดที่ควรอนุรักษ์ภูมิ ปัญหานี้ไม่ให้สูญหาย เนื่องจากเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และ

ยังสร้างรายได้การท่องเที่ยวในชุมชน นอกจากนี้การได้มาคู่มือปัญญาการทำมิด ซึ่งไม่ได้มีการสาธิตในทุกๆวัน ต้องมีการแจ้งจัดเป็นกลุ่มมาศึกษา หรือต้องติดต่อบ้านที่ยังคงทำมิดแบบดั้งเดิมนี้เพื่อเปิดบ้านต้อนรับผู้ที่ต้องการศึกษา

1.3 คุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจ

ลักษณะภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกนั้นแฝงการส่งเสริมให้ผู้ที่สืบทอด มีความสุขในงานทำมิด มีสุขภาพจิตที่ดี ถึงแม้เหนื่อยแต่ก็มีความสุขไปกับการตีมิด อีกทั้งยังทำให้กล้าคิด กล้าทำ และเป็นการนึกถึงครูบาอาจารย์ ญาติ พี่น้อง กล้าที่จะเผชิญกับความผิดพลาด และแสดงอารมณ์จิตใจที่มั่นคงอดทนต่อสภาพเหตุการณ์และสังคมในปัจจุบัน

1.3.1 ความเชื่อของคนในชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกนั้นมีประเพณีความเชื่อที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดและชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองโดยที่คนโบราณจะมีเทคนิคการสอนลูกหลาน ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าทางภูมิปัญญาสอดแทรกได้อย่างดี ในประเพณีของการไหว้ครูบูชาเตา คือ

1. ทำให้เด็กมีจิตสำนึกถึงความกตัญญูทวดเวทิต่อผู้อบรมสั่งสอน คือ ครูอาจารย์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพที่มีคุณค่า สามารถเลี้ยงดูส่งเสริมให้ลูกหลานได้มีอาชีพเป็นหลักฐาน ส่งเสียให้ได้ศึกษาเล่าเรียนตราบถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันได้จัดสร้างรูปหล่อ “พระวิษณุกรรม” ซึ่งเป็นครูใหญ่ของช่างทั้งปวง
2. ทำให้เกิดความสามัคคีกันในระหว่างช่างตีมิดด้วยกัน และเพื่อนบ้าน โดยนำอาหารหวานคาว ไปแลกเปลี่ยนกัน ถือโอกาสเยี่ยมเยียน ให้ศิลาให้พรซึ่งกันและกัน ชาวบ้านเรียกว่า “ค้าคุณ”
3. เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพทุกชิ้น ที่ใช้มาตลอดทั้งปีย่อมมีการชำรุด เสียหาย เช่น ทัง พะเนิน หน้าอาจะขุบ รวมทั้งเครื่องมืออื่น ๆ ทุกอย่าง ก็นำมาทำการซ่อมให้อยู่ในสภาพที่ดี ทำความสะอาด ทาสี ปั้นเตาใหม่ ก่อนทำพิธีไหว้ครูบูชาเตาและเมื่อเสร็จสิ้นช่วงงานประเพณีไหว้ครูบูชาเตาแล้ว จะได้ใช้เครื่องมือดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปซึ่งประเพณีไหว้ครูบูชาเตานี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ยังช่วยให้ชาวบ้านได้พักผ่อนจากการทำงานหนักมาทั้งปีพบปะสังสรรค์ ซ่อมเครื่องมือ ถือว่าเป็นประเพณีที่แฝงประโยชน์ให้ผู้สืบทอดและคนในชุมชนให้อยู่กันอย่างมีความสุข

“...ช่วงที่เราชาวทำมิดมีความสุขมากช่วงหนึ่ง คือ ช่วงที่ประเพณีการไหว้ครูเตาซึ่งเป็นสิ่งที่เราชาวตีมีดเคารพบูชาในทุกๆ บ้าน ได้พบเจอญาติ พี่น้อง ไปมาหาสู่ เด็กมาเจอญาติผู้ใหญ่ขอพร ให้พรกัน และซ่อมเครื่องมือที่ชำรุดในระหว่างที่เราทำมิด...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...บางครั้งเราก็ช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ไม่มียานทำมาช่วยกันทำมิดสร้างรายได้ ส่วนมากจะเจอกันที่ช่วงไหว้ครูเตา บ้านเราจัดกันทุกปี ตั้งแต่พ่อแม่เสียไปผมก็ทำหน้าที่ท่องบทสวดต่างๆ เอง เป็นการระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่วิชาความรู้ สักการะเครื่องมือทำมาหากิน...” (วินัย ยินดีวิทย์, 2557)

“...การทำมิดแต่ละเล่มนั้น แสดงถึงความพยายาม ความอดทนของบรรพบุรุษในอดีต ต้องเป็นคนที่จิตใจแน่วแน่จ่อจอนะ ไม่งั้นก็ไม่สามารถคิดค้นวิธี อุปกรณ์ต่างๆ ที่ทำมิดโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ตีมีดแต่ละเล่มหลายรอบ น่ารักยามัน ไว้ระบบโบราณนี้คุณค่าและก็มีคุณภาพด้วย...” (พรพรรณ สำราญริน, 2558)

1.3.2 แรงจูงใจและแรงบันดาลใจ

ภูมิปัญญาการทำมิดรัฐญิกนี้ทำให้แรงจูงใจ และมีแรงผลักดันให้กล้าคิดและกล้าทำ ฝึกการควบคุมและรู้เท่าทันอารมณ์ของตน เตือนสติตัวเองในการทำงาน เพราะถ้าพลาดตัวเราเองอาจได้รับบาดเจ็บได้ มีการยอมรับข้อบกพร่องของตนเองเพื่อใช้เป็นข้อเตือนใจในการปรับปรุงการทำมิดในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น จนทำให้เกิดความสำเร็จในที่สุด พัฒนาฝีมือให้สร้างงานใหม่ๆ เข้ากับยุคปัจจุบัน และมีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจและเป็นแรงบันดาลใจที่จะทำหน้าที่ผู้สืบทอดภูมิปัญญา

“...ชาวต่างชาติมาดูเราทำมิดสงสัยว่ามิดของเราจุ่มแค่น้ำธรรมดา ไม่ได้ใส่สารอะไรลงไปในช่วงตอนชุบแข็ง เราก็บอกว่าเราก็ทำแบบนี้มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเรา เขาก็ยังสงสัยว่าเราทำได้ยังไง มันไม่มีวิธีพิเศษอะไรหรอก เมื่อเราตีมีดจนไฟเสร็จ ก็รอซักพักให้เหล็กและความร้อนคงที่ แล้วค่อยนำมาชุบให้เหล็กมันยึดตัว...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ผมยอมรับว่าผมอาจจะตีมีดไม่เก่ง เท่ากับรุ่นพ่อรุ่นแม่ผม แต่ผมก็พยายามฝึก ทำมันทุกวัน เข้าด้ามมิดบ้าง รับจ้างตีมีด มันต้องใช้เวลาเรียนรู้ปรับไปเรื่อยไม่มีอะไรตายตัวนอกจากขั้นตอนแรกๆ ที่ทำเหมือนกันกับมิดแบบอื่น...” (อนันต์ เทียนกันวร, 2558)

“...ส่วนมากจะเห็นคนที่พอมีอายุตีมีด มันต้องใช้แรงมากๆ เลยนะ แต่เขาทำบ่อยก็คงไม่มีปัญหาอะไร ความเชี่ยวชาญทำให้เขาไม่วิตกกังวล เด็กรุ่นหลังน่าจะมาฝึกตีมีดกันให้เยอะๆ นะ ไม่อยากให้มันสูญไป...” (นฤมล ร่อนแก้ว, 2558)

“...เมื่อก่อนเริ่มตีมีดใหม่ๆ ทำเสียไปหลายอัน ไม่มีใครว่าใครบ่นเพราะทุกคนก็เริ่มมาจากศูนย์ ทำทุกวันเราก็มีความมั่นใจมากขึ้นจนทุกวันนี้ไม่เคยกังวลเลยเกี่ยวกับอาชีพนี้มันเป็นส่วนหนึ่งของเราไปแล้วจำได้หมด...” (ประทีป อุณสถาน, 2557)

1.3.3 เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน

การเกิดสำนึกในการสร้างสรรค์งานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ดีงาม มีความรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ซึ่งเป็นงานหัตถศิลป์แบบไทยที่มีมาแต่โบราณกาลที่นับวันจะยิ่งหาผู้ที่สืบทอดยาก เป็นภูมิปัญญาที่น่าเรียนรู้และอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้มาศึกษา

“...ถึงตอนนี้ผมจะเลิกทำมีดแล้ว แต่ผมก็ยังปรึกษารวมกลุ่มคนที่ทำมีดให้มาช่วยกันจัดตั้ง กลุ่มอนุรักษ์มีดอนุรักษ์ เพื่อให้คนรุ่น ได้รู้จักประวัติหมู่บ้านที่สร้างชื่อเสียงในการทำมีด...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

“...เราก็หวังว่าภูมิปัญญาการทำมีด จะ ไม่หายไปจากประเทศไทยถึงแม้ว่าผมอายุมากแล้วมีอะไรที่ผมช่วยเหลือได้ผมยินดี ทั้งให้ความรู้ ส่งเสริมงานด้านต่างๆ ที่พอไปไหนก็จะไปทุกที่ ตามสถานที่ โรงเรียน วิทยาลัย การที่กระทรวงพาณิชย์จัดที่ส่งเสริมพัฒนาอาชีพผมก็ไปบรรยาย...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

“...ไม่รู้หรือว่ามีดอนุรักษ์ ทำยังไงถึงออกมาเป็นเล่มๆ พอมาดูที่ผลิตจริงมีดมีหลายอย่างมาก ถึงแม้บางอันคนขายบอกใช้เครื่องจักรทำ แต่ก็มีบางชนิดที่ยังใช้คนตีมีดอยู่และก็ได้เห็นเขาสาธิต เลยคิดว่าคนทำคนคิดนี้เขาเก่งนะ ถ้าเป็นคนในพื้นที่เองจะให้ลูกหลานเรียนรู้ไว้ไม่ยากให้มันหายไป...” (พรพิมล ทองสุวรรณ, 2558)

1.4 คุณค่าต่อการพัฒนาร่างกาย

การทำมีดถือได้ว่าเป็นการออกกำลังกาย บริหารส่วนต่างๆ ของร่างกาย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแรงทางด้านร่างกายของผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำมีด ได้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย ให้เกิดความคล่องแคล่ว ความทนทาน ความแม่นยำ เสริมสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างประสาทกับกล้ามเนื้อ เพราะการทำมีดนั้นต้องใช้ประสาทส่วนกลาง ประสาทตา และประสาทหู สั่งการให้แขน มือ เคลื่อนไหวไปตามจังหวะการตีมีดที่ ผลัดกันตี ระหว่างกัน 3 คน โดยมีนายเตาคนจับเหล็กและเผาเหล็กคอยควบคุมรูปแบบ ซึ่งทำให้เกิดการเคลื่อนไหวออกแรงทำในช่วงเข้ามีดซึ่งเป็นช่วงที่ดีที่สุดในการออกกำลังกาย

“...ตอนนี้เราทำมีดได้น้อยลง วันละ 10-20 เล่ม เพราะแรงไม่เหมือนหนุ่มสาว แต่ก็ได้ไม่ได้หยุดทำ เราทำอาชีพนี้มานานถ้าหยุดก็ไม่รู้จะทำอะไร บอกเหมือนได้ออกกำลังกายอยู่หน้าเตาก็เหมือนได้เข้าเครื่องอบเซาวันน่า เหยียงพะเนินก็ได้ออกกำลังกายนานครั้งถึงจะเป็นหวัดเป็นไข้กับเขาสักที...” (ถาวร อุณสถาน, 2557)

“...คนที่เขาตีมีด เหวี่ยงพะเนิน ยิ่งหน้าหนาวนั้นก็เหมือนได้อบอุ่นร่างกาย หน้าร้อนนี้เหงื่อจะท่วมตัว เราถึงได้ทำการตอนเช้า คนทำทุกวัน ไม่มีปวดเมื่อย แต่คนที่เพิ่งเริ่มทำจะปวดเมื่อยตัวหน่อย ทำแล้วกลางคืนนอนหลับสบาย เพราะเหนื่อยจากการตีมีดเหวี่ยงพะเนินก็เหมือนได้ออกกำลัง...” (สุพจน์ สอนดี, 2557)

“...นี่เห็นไหมตีมีดได้ไม่นานเหงื่อท่วมแล้ว เราไม่ได้ทำทั้งวัน เราจะหลาบเหล็กในช่วงเช้าเพราะสายมากอากาศร้อนเตาที่ร้อน มันจะไม่ไหวเอา ช่วงเช้ามีดนี้แหละ ได้ออกกำลังกาย...” (ประทีป อุณสถาน, 2557)

1.5 คุณค่าต่อการปรับตัวเข้ากับสังคม

ภูมิปัญญาหรือวิถีชีวิตมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้สืบทอดงานหัตถศิลป์ได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน การรวมกลุ่มกันของผู้ที่ทำมีดด้วยกัน นอกจากจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว ยังช่วยเหลือเพื่อแผ่กับบุคคลภายนอกที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญา ตลอดจนชุมชนหมู่บ้าน สังคมส่วนรวมทำให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างความมีระเบียบวินัยในการทำหน้าที่ของตัวเอง การฝึกฝนจนมีความชำนาญ เป็นพื้นฐานของการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและผู้อื่น

“...การสืบทอดภูมิปัญญานั้น ถ้าเราไม่ยอมถ่ายทอดวิชาให้บุคคลที่สนใจ ภูมิความรู้ก็จะตายไปกับคนที่เก็บความรู้ไว้ ในแต่ละบ้านคนที่ทำมีดจะมีความเชี่ยวชาญไม่เหมือนกัน บางบ้านถนัดตีดาบ บางบ้านถนัดทำขอเคียวเกี่ยวข้าว เคล็ดลับจะแตกต่างกันไปแล้วยังเป็นความรู้ภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดยังคงควรค่าแก่การรักษาเผยแพร่...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

“...ปัจจุบันเคียวเกี่ยวข้าวไม่ค่อยมีคนใช้ เนื่องจากสมัยนี้มีเครื่องเกี่ยวข้าวมาแทนชวานาในบางที่ถึงใช้เคียว ทุกวันนี้ผมก็ทำมีดแบบอื่นที่ใช้ในสวน และครัวเรือน เคียวจะทำได้หลายของที่ระลึกล หรือไม่ก็ทำพวกตะขอไว้สอยผลไม้...” (พยงค์ ทรัพย์มีชัย, 2557)

“...เราจะมีไปงานร่วมแสดงสินค้ามีด ในโอกาสต่างๆ บางงานก็จะให้ช่างตีมีดไปสาธิตวิธีการทำมีดแบบดั้งเดิม ใครสนใจก็เข้ามาดูได้ ส่วนมากจะสอบถามข้อมูล ขึ้นตอนเราก็ยินดีตอบ ถ้าอยากลองตีมีดก็เปิดโอกาสให้เข้ามาลองทำดู...” (วินัย ยินดีวิทย์, 2558)

“...ประเพณีไหว้ครูบูชาเตา เป็นพิธีที่นอกจากจะไหว้ครูเตา ครูบาอาจารย์ที่คิดค้นภูมิปัญญาการทำมีด อีกนัยก็เป็นการรวมญาติ เพื่อนฝูงให้มาสังสรรค์ ใครมีของไหว้อะไรก็มาจัดเลี้ยงแบ่งปันกัน...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

ภูมิปัญญาการทำมีดหรือวิถีชีวิตเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีคุณค่าในการพัฒนาบุคคลเพื่อเสริมสร้างให้บุคคลเป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ

ของสังคม ดังต่อไปนี้ มีคุณค่าในการพัฒนาสติปัญญาให้กับผู้ที่สืบทอดและผู้ที่มีความสนใจเรียนรู้ หรือผู้ที่มาศึกษาดูงานทางด้านภูมิปัญญา จะส่งเสริมความคิด ส่งเสริมความรู้ด้านงานหัตถกรรม/ หัตถศิลป์ เสริมสร้างทัศนคติให้กับผู้สืบทอดภูมิปัญญา/ผู้เรียนรู้ภูมิปัญญา มีคุณค่าต่อการพัฒนา อารมณ์ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สร้างความประทับใจ มีคุณค่าในการพัฒนาจิตใจ ความเชื่อของคน ในชุมชนที่ให้คุณค่าความกตัญญู แรงจูงใจและแรงบันดาลใจ เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน มีคุณค่าในการพัฒนาร่างกาย ส่งเสริมความแข็งแรงในการใช้ประสาทและกล้ามเนื้อในการ เคลื่อนไหว และมีคุณค่าในการปรับตนเองกับสังคม ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ ปรับตนรู้ทันสังคม สมัยใหม่ นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม รู้จักความสามัคคี

2. ภูมิปัญญาการทำมิดมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาทั้ง ทางด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านงานศิลปะ หัตถศิลป์ และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถแบ่ง ออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

2.1 ด้านการศึกษา

บ้านต้นโพธิ์ และบ้านไผ่หนอง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็น เรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมิด หรือที่เรียกกันว่า หมูบ้านหัตถกรรมมิดอรัญญิก โดยเฉพาะศิลปะ ภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียน ภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี พ.ศ. 2552 สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม : เครื่องโลหะงานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การ เลือกลงวัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และ วัฒนธรรมของกลุ่มชน กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม มีนโยบายในการอนุรักษ์ สงวนรักษา ฟื้นฟู ปกป้องคุ้มครอง และพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ ทักษะและแนวปฏิบัติของมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบกับที่องค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ UNESCO และ WIPO ได้ให้ ความสำคัญกับการสงวนรักษาและคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น การรับรอง อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโก ที่มีผลบังคับ ใช้ตั้งแต่วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556 (UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) โดยมีประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีแล้ว 142 ประเทศ (ข้อมูล ณ เดือนมกราคม 2555) โดยประเทศไทยอยู่ระหว่างการพิจารณาเข้าร่วมการเป็นภาคีอนุสัญญาฯ และ WIPO ให้ ความสำคัญกับการพัฒนามาตรการคุ้มครองการแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม (Traditional Cultural Expressions) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge) ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยยัง ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบดำเนินการภารกิจปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยตรง การขึ้นทะเบียนครั้งนี้ ถือเป็นเกียรติตราแสดงความเป็นเจ้าของในมรดกและภูมิปัญญาไทยภูมิปัญญา

การทำมิดไม่ได้จัดรูปแบบตำราเป็นลายลักษณ์ แต่การเรียนรู้นั้นเปิดโอกาสให้กับคนที่สนใจเข้ามาเรียน โดยการสอนนั้นจะเน้นให้ปฏิบัติตั้งแต่วิธีเริ่มต้น โดยการฝึกสังเกตจดจำและปฏิบัติ ฝึกฝนจนสามารถทำมิดได้เป็นเล่ม โดยสามารถเลือกทำตามความถนัดและความชอบ สิ่งที่ต้องหาซื้อเองคือ วัสดุและอุปกรณ์ในการทำมิด หรือแม้แต่การเชิญปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำมิดไปเผยแพร่ตามสถานศึกษา หรืออบรมกลุ่มงานเพื่ออาชีพงานสร้างอาชีพ

“...เรายินดีให้คำแนะนำแก่ผู้ที่สนใจ เมื่อก่อนเคยมีงบประมาณตามสถานศึกษาต่างๆ ให้เราไปสอนและก็มีวัสดุอุปกรณ์ในการทำมิด แต่สิ่งที่สำคัญ ก็คือ คนที่สนใจในอาชีพตีมิดนี้น้อยนัก...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

“...เราพยายามส่งเสริมยกย่องให้ภูมิปัญญาการทำมิดนี้เป็นอาชีพที่มีความน่าสนใจและควรค่าที่จะอนุรักษ์ไว้ เด็กๆ รุ่นหลังหันมาสนใจโดยมองข้ามความเหน็ดเหนื่อย แต่ให้มองเห็นถึงการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่น ได้ทั้งความรู้และได้อาชีพด้วย เราจึงคิดอยากจะทำแหล่งเรียนประจำหมู่บ้าน แต่เราไม่มีความรู้ในการจัดพิพิธภัณฑ์เราจึงไปขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนมาช่วยเรา ด้วยเงินทุนงบประมาณของหมู่บ้านเราเอง...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมมิดอัญญาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมประวัติหมู่บ้าน ประวัติการเริ่มต้นของภูมิปัญญาเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากมิดแต่ละยุคสมัย รวมถึงการพิสูจน์ภูมิปัญญาด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่เป็นตัวบ่งบอกข้อเท็จจริงในขั้นตอนการทำมิดที่มีเหตุให้มิดมีคุณภาพที่ดี เนื่องจากการใช้กรรมวิธีต่างๆ ที่คนโบราณคิดค้นโดยปราศจากความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ แต่เกิดจากภูมิความรู้ที่ทดลองของคนในสมัยอดีต โดยได้รับการส่งเสริมจากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) SACICT

ภาพที่ 20 ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) SACICT

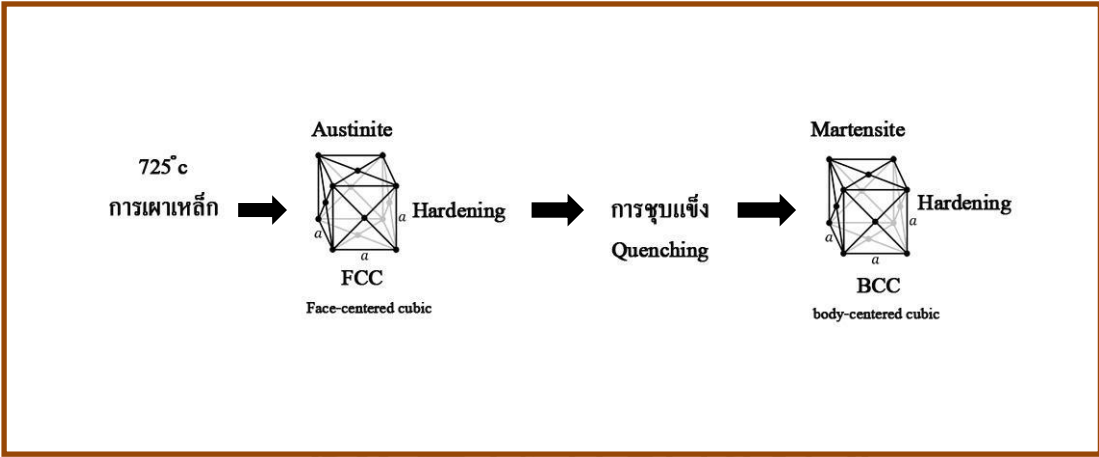

ภาพที่ 21 พิพิธภัณฑ์หัตถกรรมมิดอร์ญญิก

“...ถ้าผมมีเวลาผมจะเข้ามาอยู่ประจำพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ที่นี้ไม่ได้เปิดทุกวัน เนื่องจากเราไม่ได้มีคนประจำพิพิธภัณฑ์ เวลาใครอยากที่จะศึกษาดูงานจะติดต่อมาที่ก้านัน โดยให้ผมมาเปิดให้กับผู้ที่สนใจศึกษา...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมมิดอร์ญญิกเกิดจากประสบการณ์ความรู้ที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานานจึงทำให้เกิดความรู้ในวัสดุ เทคนิคกระบวนการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับว่ามีความแข็งแรง ทนทาน โดยเลือกใช้เหล็กหรือวัสดุที่มีคุณภาพมาใช้ในการตีขึ้นรูปมิด ทำให้เนื้อเหล็กนั้นแปรเปลี่ยน โครงสร้างภายใน โมเลกุลอัดแน่นกว่าเดิมและผ่านกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาในการปรับสภาพวัสดุเหล็กด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความร้อนจัดและเย็นจัดพอดี นั้นหมายความว่าต้องอาศัยประสบการณ์ที่ชำนาญชำนาญทำให้เหล็กมีคุณสมบัติที่แข็งแรงพิเศษมากกว่าปกติ หัตถกรรมมิดอร์ญญิกภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษในเรื่องของรูปทรงที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามหน้าที่ใช้สอย ซึ่งถูกออกแบบมาด้วยความเข้าใจธรรมชาติในการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวิถีแห่งการดำรงชีวิตตั้งแต่ในครัวออกมาสู่การทำไร่ทำนาประกอบอาชีพต่างๆ มิดจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือในการตัดหรือฟันเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการใช้ชีวิต

Art of Metallurgy + The Science of Classical Elements

ภาพที่ 22 โลหะวิทยาเบื้องต้นสำหรับช่างมิด

ศาสตร์แห่งการตีเหล็ก + วิทยาศาสตร์แห่งการรวมธาตุทั้ง 4 ความโดดเด่นแห่งภูมิปัญญา สามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์

- 1. การเผาด้วยอุณหภูมิสูงกว่า 725 องศาเซลเซียส เพื่อปรับโครงสร้าง FCC (Face-centered cubic) เป็น BCC (Body-Centered cubic) ในรูป Austenite ที่ทำให้สามารถตีและปรับรูปแบบโครงสร้างความแข็งแรงตามประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการได้

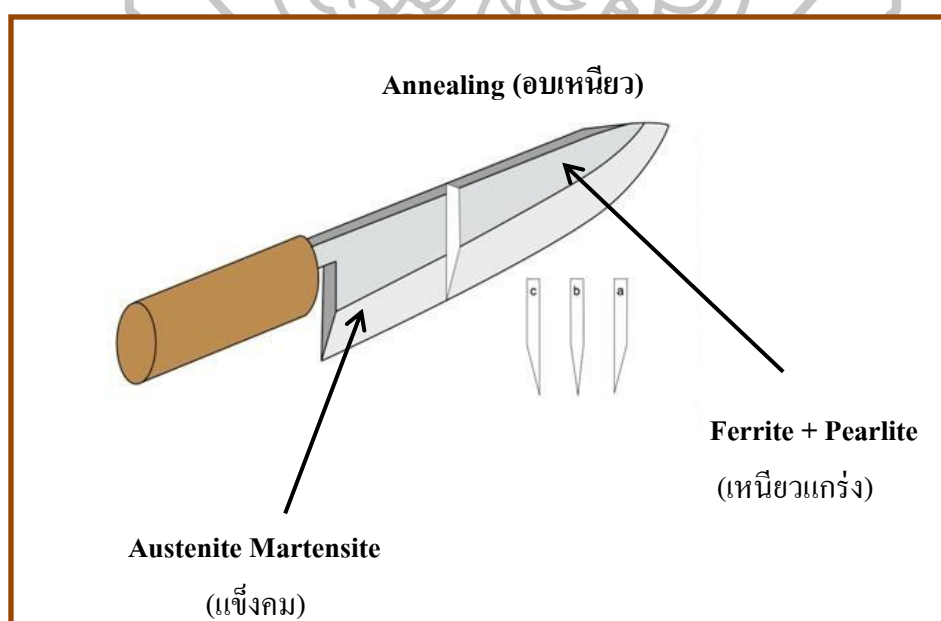
ภาพที่ 23 การเผาเหล็ก และการหลาบเหล็ก

2. การให้ ชุบแข็ง (Tempering-Annealing-Quencing) ด้วยทักษะความเข้าใจในการลดอุณหภูมิที่เหมาะสมน้ำหนักการตี เพื่อให้การเรียงตัวของ โครงสร้างที่ได้ความแข็งแรง ความเหนียว ความแกร่ง ความแข็ง แตกต่างกันไปในแต่ละส่วน (Toughness, Tensile Strength, Hardness)

ภาพที่ 24 การชุบแข็งมีด

โดยสมัยก่อนจะใช้เหล็กเป็นแผ่น ๆ มาตีกับไฟเพื่อไล่อากาศในเหล็กออก มีดจึงเกิดความเหนียวและความคงทน

ภาพที่ 25 การอบเหนียว

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมมีคอรัญญิกเป็นภูมิปัญญาที่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์เหตุที่ทำให้มีคอรัญญิกมีคุณสมบัติที่มีความแข็งแกร่งเนื่องจากภูมิปัญญาที่คนในสมัยก่อนคิดค้น ลองผิด ลองถูก ภูมิปัญญาการทำมีคอรัญญิกมีคุณค่าในด้านการศึกษา โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถศิลป์ มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ และสถานที่ทำมีคจริงในหมู่บ้าน เปรียบเหมือนเป็นกรณีตัวอย่างที่ให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นเวทีชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปในสังคมว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปะภูมิปัญญาเชิงนามธรรมของโลก

2.2 คุณค่าด้านจริยธรรม

ภูมิปัญญาการทำมีคานั้น จะสอดแทรกจริยธรรม คุณธรรมและข้อคิด เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูระลึกถึงผู้มีพระคุณ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม เพื่อให้เกิดความสุขและแสดงถึงควมมีคุณค่าของภูมิปัญญาที่สอดแทรกอยู่ในการทำมีคหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.2.1 ความซื่อสัตย์สุจริต

“...เราทำมีคขายต้องคำนึงเลยว่า ถ้าเราเป็นผู้ซื้อต้องอยากได้ของที่มีคุณภาพดีใช้ได้ยาวนาน ไม่มีใครหรอกที่อยากได้ของที่ใช้ไม่นานก็เสีย เงินทองในสมัยนี้มันหายาก เราเองก็เช่นกันถึงแม้ว่าค่าอุปกรณ์ต่างๆ ในสมัยนี้มันจะแพงขึ้นแต่สิ่งที่เราควรจะต้องทำก็คือ การรักษาคุณภาพของงานมีค ใช้วัสดุที่มีคุณภาพ คิดถึงผู้บริโภคและชื่อเสียงของมีคอรัญญิก...”

(สมพิศ เทียนกันวร, 2558)

“...ผมจะปลุกฝังลูกน้อง หรือผู้ที่มาเรียนรู้การทำมีคอรัญญิกเสมอว่า เราทำอาชีพขายมีค มีคคมเช่นใด เราก็คมเช่นมีค อย่าเอาไรด์เอาเปรียบผู้บริโภค ความเชื่อมั่นของผู้ซื้อเห็นค่าของงานเรา เราก็ควรทำมีคให้ได้อย่างที่เขาเชื่อใจ เมื่อมาถึงแหล่งทำมีคแล้วก็ต้อนรับเหมือนญาติ พี่น้อง...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสิ่งสำคัญในทุกสาขาอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นตั้งแต่ขั้นการผลิตเลือกหาวัตถุดิบ ซึ่งจะเป็นผลที่ออกมาในงานแต่ละชิ้น เมื่อเห็นถึงคุณภาพและความใส่ใจในงานก็จะทำให้ชื่อเสียงของภูมิปัญญาได้รับความสนใจ อยากที่จะเรียนรู้เข้ามาศึกษางานภูมิปัญญา “ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน” เป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนได้ปลุกฝังในงานภูมิปัญญาการทำมีค

2.2.2 ความกตัญญู

พิธีไหว้ครูบูชาที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพและปฏิบัติกรมาจากรุ่นสู่รุ่น คือ การระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ และกราบไหว้ขอมาตาหรือเรียกว่า ครูตา ที่ได้ใช้งานมาอย่างหนักตลอดทั้งปี เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยประกอบอาชีพมีรายได้ ซึ่งได้สอดแทรก ความกตัญญู และละรู้ถึงบุญคุณผู้มีพระคุณ ที่คิดค้นภูมิปัญญาการทำมิด ที่คนรุ่นหลังได้สืบทอดสามารถเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว

“...วันที่ที่พวกเราชาวทำมิด รู้สึกมีความสุขได้เจอญาติพี่น้องมารวมตัวกัน ทำพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ขวัญกำลังใจ ความเชื่อมั่นว่าเราจะทำมิดโดยปลอดภัยในตลอดปี คือ พิธีไหว้ครูบูชาเตานี้แหละ เป็นการไหว้เทพเทวดา พระวิษณุกรรม ระลึกถึงบุญคุณครูอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทำมิดให้เราได้มีกินมีใช้เป็นอาชีพเลี้ยงตัว ส่งลูกหลานครอบครัวให้ได้มีการศึกษามีงานทำ...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

“...ทุกปีเราจะต้องทำพิธีไหว้ครูบูชาเตา ไม่มีปีไหนที่ขาด ความรู้สึกที่ว่า ถ้าเราไม่ทำมันไม่สบายใจนะ บรรพบุรุษเขาก็ทำกันมาทุกรุ่น คนที่ทำมิดจะรู้ว่าพิธีนี้มีความสำคัญกับเราคนตีมิด เหมือนได้ทำบุญให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว...” (วินัย ยินดีวิทย์, 2557)

“...เรามีกินมีใช้ทุกวันนี้ก็อาชีพทำมิดนี้แหละ การได้ไหว้ครูก็เหมือนกับการให้ความเคารพศรัทธาในตัวครูบาอาจารย์ ถึงแม้ไม่ได้มีครูสอนเราเหมือนในโรงเรียนแต่ครูของเรา ก็คือ บรรพบุรุษนี้แหละที่คิดค้นริเริ่มการทำมิด...” (สวัสดิ์ ปิ่นรัตน์, 2557)

2.2.3 ความรับผิดชอบหน้าที่

ภูมิปัญญาการทำมิดนั้นเป็นภูมิปัญญาที่ต้องฝึกฝนด้วยตนเอง อาศัยการฝึกดูจากผู้ที่มีความชำนาญ โดยการสังเกต ลงมือปฏิบัติ ต้องฝึกทำทุกๆ วันจนสามารถผลิตมิดเป็นเล่มออกมาได้ แต่การทำมิดต้องใช้ความอดทนอย่างเนื่อง เนื่องจากความร้อนของเตา ความหนักของเหล็ก ความใจเย็นเพื่อที่จะทำมิดออกมาเป็นรูปทรงที่ต้องการได้ ต้องมีวินัยในการฝึก ซึ่งสอดแทรกในขั้นตอนการฝึกฝน

“...แต่ก่อนตอนช่วยพ่อแม่ทำแรกๆเริ่มจากขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากช่วยเก็บมิดที่ทำเสร็จบ้าง เข้าค้ำมิดบ้าง กว่าจะได้ตีมิดก็ต้องโตขึ้นมาอีกหน่อย เพราะเด็กๆ กำลังยังไม่ทำผู้ใหญ่ เริ่มได้ตีมิดต้องอายุประมาณ 13-14 ปี เราไม่ชำนาญหรอก คิดเป็นแค่เรื่องสนุก พอทำทุกวันมันก็คล่องเองได้ทำหลายหน้าที่ มันก็มีเบื่อบ้างเด็กก็อยากออกไปเที่ยวเล่นกับเพื่อน แต่เราก็ช่วยพ่อแม่หาเงิน จากการทำมิดนี้...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

“...ผมไปโรงเรียนพอกลับมาจากโรงเรียนก็มาฝึกเรียนตีมีด แล้วแต่ใครจะอยากได้วิชามันขึ้นอยู่กับว่าใครสนใจ ไม่มีใครบังคับนะ ผมไปฝึกทุกวัน เพราะถ้าใครตีมีดเป็นมันจะมีอาชีพติดตัวไม่อดตายในวันข้างหน้า...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

“...ทุกวันตั้งแต่จำความได้ก็เห็นพ่อแม่ ตีมีด เพราะถ้าทำทุกวันก็มีรายได้มันก็เก็ยไม่ได้ ต้องอดทน หยุคได้เฉพาะวันที่มีธุระ หรือไม่สบายจริงๆ เหมือนการฝึกตีมีดก็ต้องฝึกบ่อยๆ ไม่งั้นก็ทำไม่ได้หรอก มันต้องใช้ประสบการณ์มันจะสอนเราเอง...” (สุพจน์ สอนดี, 2558)

2.2.4 ความสามัคคี

การทำงานร่วมกันความสามัคคีเป็นเรื่องสำคัญที่สุดทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งภูมิปัญญาการทำมีดนั้นสิ่งนี้ คือ การเริ่มต้นในขั้นแรก เพราะถ้าหากขาดความสามัคคีแล้วเหล็กก็ไม่สามารถตีให้เป็นมีด การตีมีดแบบดั้งเดิมนั้นต้องใช้กำลังแรงคนในการตีถึงจะเป็นรูปทรงมีด การหล่อหลอมความสามัคคี ก็เหมือนกับ การหลอมเหล็ก ให้เป็นรูปร่างมีดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกนอกจากจะสอดแทรกเรื่องความสามัคคีระหว่างผู้ที่ทำมีดด้วยกันเองในครอบครัว ยังสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชนทำมีดด้วยกันอีกด้วย

“...มีดแต่ละเล่ม ความจริงทำคนเดียวมันได้แต่ต้องใช้เวลานาน คนตีมีดใช้กันอย่างน้อย 4 คน รวมคนหน้าเตาด้วย ส่วนอีก 3 คนตีมีดอยู่กัน 3 มุม ต้องใช้จังหวะในการเหวี่ยงพะเนิน คนที่ตีมานานก็จะรู้จังหวะกันว่าใครหยุดใครเหวี่ยง. ..” (ไพฑูรย์ นิ่มทอง, 2558)

“...ถึงแม้ว่าจะตีมีดมานาน ถ้าคนเหวี่ยงพะเนินไม่เข้าหากัน ไม่สามัคคีกันมันก็ร่วมมือกันไม่ได้ มันต้องอาศัยความชำนาญและความสามัคคี ส่วนมากคนที่ตีมีดจะรู้จักกันหมดแหละมีงานอะไรก็ให้ช่วยกันมาช่วยกัน งานตีมีด งานบุญ งานศพ ก็ช่วยเหลือกัน...” (สมทรง เหมคต, 2558)

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีความผูกพันกับคนในชุมชน และมีประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดแทรกความงดงามของผู้ที่ถือปฏิบัติ ยังมีคุณค่าที่ซ่อนไว้ภายในคือคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งเป็นความดีงามหลายประการด้วยกันคือการสอนให้คนมีความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูรู้คุณกับบรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ มีความรับผิดชอบ สร้างความมีวินัยให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง ความสามัคคีซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โดยเริ่มจากคนในครอบครัวเป็นพื้นฐานสู่คนในชุมชนและคนในสังคมภายนอกที่จะทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

2.3 คุณค่าด้านศิลปะ หัตถศิลป์ สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าด้านศิลปะในภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก ศิลปะในงานมิดหัตถศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

ศิลปะในภูมิปัญญางานมิดอรัญญิก

งานมิด เป็นงานศิลปะที่มีอยู่ในงานช่างสิบหมู่ ซึ่งมีคุณค่าอยู่ในตนเองอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับมุมมองของคนในปัจจุบันว่าจะตีความอย่างไร ดังนั้นแต่ละคนก็จะให้คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป

“...บางคนคิดว่างานมิดนั้นใช้ศิลปะตรงไหน ความจริงแล้วมิดแทบทุกชนิดต้องมีการออกแบบเพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้ใช้และงานที่ใช้ และยังมีมิดแนวศิลป์ที่ใช้ด้ามเป็นมุกบ้าง เป็นดาบโบราณบ้าง ล้วนต้องใช้ความรู้ด้านศิลปะเพื่อเกิดความสวยงาม...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

การทำมิดอรัญญิก เป็นเรื่องละเอียดอ่อนเพราะต้องมีการศึกษาขั้นตอนการทำ รวมถึงศิลปะลวดลายที่ประกอบในงานมิดไทยในสมัยโบราณที่มีความประณีตวิจิตรบรรจง และศึกษามีรูปแบบต่างๆ อาทิ มิดดาบโบราณ มิดด้ามมุก พระขรรค์ด้ามมุก ฯลฯ มิดแต่ละเล่มจะมีลวดลายที่ต่างกันไปตามแต่ผู้ทำจะออกแบบ หรือผู้ซื้อจะสั่งออกแบบตามความต้องการ การผลิตมิดแนวศิลป์นั้น มีผู้ที่ศึกษามิดแนวศิลป์ คือ นายสมยศ สุขเจริญ วิทยานิพนธ์ เรื่อง ผลิตภัณฑ์มิดอรัญญิก : ความเป็นอยู่ เป็นมา และเป็นไป สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สมยศ สุขเจริญ (2538: 70) แนวทางการผลิตของมิดอรัญญิกในปัจจุบันนี้มีแนวทางการผลิตอยู่ 2 แนวทาง คือ แนวทางการผลิตแนวโรงงาน และแนวทางการผลิตแนวศิลป์ จากข้อมูลประวัติศาสตร์ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของชุมชนบ้านอรัญญิกซึ่งมีอาชีพมาแต่อดีตกาล สังคมยังเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตต้องยังชีพด้วยการประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และพึ่งพาธรรมชาติในการประกอบอาชีพเป็นหลัก การผลิตยังใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิม (Traditional Technology) คือใช้แรงงานมากกว่าเครื่องทุ่นแรง เช่น การใช้โคกระบือ และคนในการทำนา มีการลงแขกเกี่ยวข้าว ที่มีวิถีชีวิต ที่ทำเพื่อกินเพื่ออยู่ไม่ได้หวังร่ำรวย คือ พออยู่ พอกิน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้านคุณญาติมิตร ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมไทยในชนบทดั้งเดิม ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตอยู่ในขณะนั้นจึงเป็นผลิตเพื่อรับใช้สังคมเกษตรกรรม ต่อมาสังคมได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นความต้องการใช้ผลิตภัณฑ์มีชนิดต่างๆ มีมากขึ้นผู้ผลิตจึงได้นำแนวทางการผลิตแบบโรงงานเข้ามาใช้ ในการผลิตเพิ่มให้ทันต่อความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น สำหรับการผลิตแนวศิลป์นั้น เป็นกระแสรองของการผลิตมิดอรัญญิกในปัจจุบัน เนื่องจากการพยายามที่จะนำศิลปะ ความประณีต ความสวยงาม ที่มีในตัวของผู้ผลิตถ่ายทอดลงสู่ผลงานผลิตภัณฑ์มิดในแนวศิลป์ เพื่อการเปิดตลาดในอีกแนวหนึ่งซึ่งก็ได้ผลดี ซึ่งประชาชนที่ชื่นชอบในผลงานศิลปะ ความประณีต

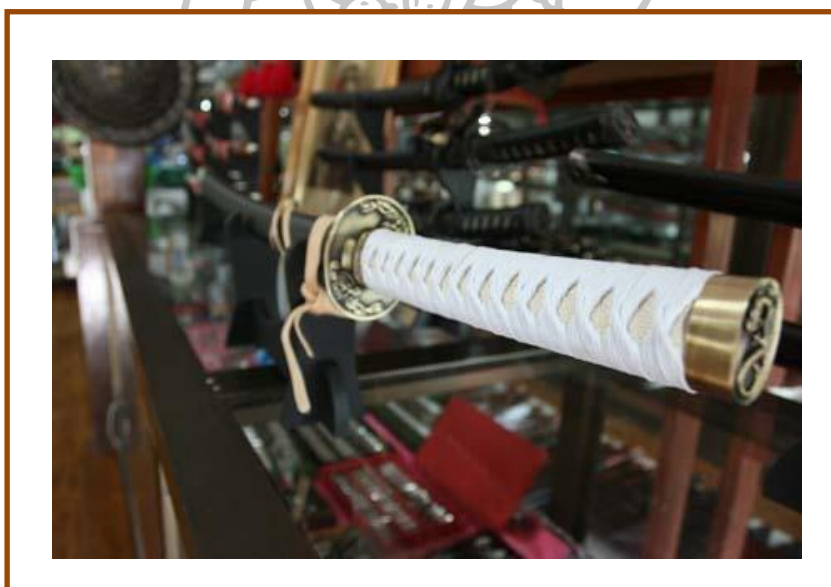
ความสวยงามของผลิตภัณฑ์ต่างให้การยอมรับและซื้อหาไปประดับหรือครอบครองเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ผลิตแนวศิลป์สามารถอยู่ได้ด้วยเอกลักษณ์ของตนและความภาคภูมิใจในผลงานที่ผลิตออกมาสู่สังคม นำพาชื่อเสียงของ “มิดคอร์ญญิก” ให้ขจรไปมากขึ้นตามลำดับ

ภาพที่ 26 มิดคาบ โบราณ

ภาพที่ 27 มีดตัดหวายค้ำมูก

ภาพที่ 28 มีดดาบชามูไร

ศิริวัฒน์ นารีเลิศ (2554) ได้กล่าวว่า “งานหัตถกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นนั้นมีคุณค่าสูงเนื่องจากการรังสรรค์ชิ้นงานขึ้นมาจากการทำมือโดยอาศัยทักษะและความชำนาญในการประดิษฐ์โดยงานหัตถกรรมมีคุณค่าดังต่อไปนี้

1. รูปทรงงานหัตถกรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากสถานที่ที่แตกต่างกันมีถิ่นฐานที่มาต่างกันรูปทรงของงานหัตถกรรมนั้นก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปเกิดเป็นเอกลักษณ์ขึ้นจากถิ่นที่มานั้นๆ

2. วัสดุผลงานจากการหัตถกรรมนั้นส่วนใหญ่จะนำวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบเพื่อใช้ประดับตกแต่งโดยคุณค่ามันจะขึ้นอยู่กับความยากง่ายในการค้นหาวัสดุธรรมชาติที่นำมาใช้ประดิษฐ์

3. ลวดลายและสีสันนับเป็นสิ่งที่ทำให้งานหัตถกรรมชิ้นนั้นๆ มีความสวยงามนุ่มนวลอันเกิดจากลวดลายและรูปภาพบนชิ้นงานอีกทั้งยังแปลกใหม่มีเอกลักษณ์

มิดแนวศิลป์จะแสดงลวดลาย เอกลักษณ์ด้านศิลปะได้ออกมาอย่างประณีตงดงาม แถมยังสร้างรายได้ที่ดีแก่อาชีพภูมิปัญญาการทำมิด เนื่องจากเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ผู้ที่มีความชำนาญและใจรักด้านศิลปะที่สื่อออกมาในงานหัตถศิลป์นี้ รวมถึงมิดเครื่องครัว มิดการเกษตรที่ยังต้องให้ความรู้ด้านศิลปะในการออกแบบรูปทรงของมิด เพื่อความสวยงามและความสะดวกในการใช้งาน

2.4 ด้านเศรษฐกิจ

2.4.1 การส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน

จากความร่วมมือของทุกฝ่าย อย่างเช่นศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) คิด โครงการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจให้คนทำมิดอนุรักษ์ กว่า 200 ปี ได้ค้นพบทางรอด และเห็น โอกาสขยายสู่ตลาดโลก ด้วยการเรียนรู้แนวคิดธุรกิจของเมือง นักสู้ชาмуไร ที่เมืองเซกิ ประเทศญี่ปุ่น โดยเมืองนี้ลุกขึ้นมาปรับเปลี่ยนตัวเอง จากช่างตีดาบชาмуไร แดกแขนงไปสู่สินค้าต่างๆ สอดรับกับชีวิตประจำวันตามการเปลี่ยนแปลงของโลกเมืองเซกิ คือ ตำนานแหล่งตีดาบชาмуไรที่มีมากกว่าพันปี ถึงวันนี้ ที่นี่ยังเป็นเมืองอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเกี่ยวกับ เครื่องตัดทุกชนิด จนมีชื่อเสียงผลิตสินค้าส่งออกไปทั่วโลก สร้างรายได้หล่อเลี้ยงเมืองนี้ได้กว่า 4,000 ล้านบาทต่อปี โดยทางศูนย์ศิลปาชีพระหว่างประเทศได้ให้เหตุผลว่า “เราหวังที่จะฟื้นความเป็นอนุรักษ์ให้มีชีวิตอีกครั้ง ที่เซกิเขามีต้นกำเนิดคล้ายกับไทย คือจากหมู่บ้านตีมิดเพื่อการรบ แต่พอความต้องการดาบชาмуไรลดลงหลังสงคราม ก็ยกระดับผลิตภัณฑ์รับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคน โดยตัดแปลงไปสู่ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัว กรรไกร มิดพก มิดโกนหนวด และเครื่องตัดทุกชนิด เกิดเป็นนวัตกรรมการผลิตในเมืองนี้ มีกิจการกว่า 300 แห่ง ในเมืองเซกิ ต่างคนต่างหาเอกลักษณ์ของตัวเอง เกิดเป็นความชำนาญเฉพาะด้าน ทั้งดีไซน์ คิดค้นนวัตกรรม ทำสิ่ง ที่แตกต่างจากคนอื่น ไม่ต้องแข่งขันกันเอง มีเพียงการแลกเปลี่ยนเทคนิคการผลิตและความรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดสินค้าเท่านั้นการรวมกลุ่มกันของ 7 ชนิดอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องในเมืองเซกิ

กลายเป็น “สหพันธ์” ที่มีมากกว่า 20 ปี บริษัทที่เมืองเซกือรูดมาได้จนวันนี้ เพราะการรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิม เชื่อมต่อเข้ากับชีวิตสมัยใหม่ของคนยุคนี้ โดยพยายามคิดให้นำหน้ากระแสนิยมของสังคมและล้ำหน้าคู่แข่งเป็นหนึ่งในจุดแข็งที่ทำให้พวกเขาสามารถพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสการค้าในเวทีโลกเกิดการจับคู่ทางธุรกิจระหว่างญี่ปุ่นและไทย เพราะญี่ปุ่นถนัดในด้านเทคโนโลยี ขณะที่ไทยมีจุดแข็งในการทำดาบเทคนิคโบราณ มีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกันได้ เช่น ซามูไร ที่เข้ามาอยู่ในไทยสมัยอยุธยาสามารถเป็นหนึ่งในประเด็นที่น่าสนใจ โดยศูนย์ศิลปาชีพหวังให้หมู่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง เป็นเมืองตัวอย่างที่ต่อยอดความเป็นท้องถิ่นให้กลายเป็น “เศรษฐกิจชุมชน” ที่เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยว เมื่อถึงปี 2563 หากไทยได้เป็นเจ้าภาพ World Expo สินค้าจากอัญญุกก็จะไปปรากฏในเวทีนทรรศการระดับโลก นำมาซึ่งโอกาสทางธุรกิจที่กว้างขึ้น

“...รายได้ที่ดีและแรงจูงใจจากคนที่ประสบความสำเร็จ จะสามารถดึงดูดเด็กรุ่นใหม่และผู้คนที่กลับมายึดอาชีพของบรรพบุรุษมากขึ้น เกิดเป็นการเชื่อมโยงการผลิตในหมู่บ้าน ขยับกำลังการผลิตให้ใหญ่ขึ้น สร้างเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ให้กับท้องถิ่นของเราต่อไป...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

คุณแจสำคัญของการไปสู่ความสำเร็จของเมืองเซกือคือ

1. ต่อลมหายใจมรดกโบราณ แบบนักรู้ซามูไร
2. พัฒนาผลิตภัณฑ์รับวิถีชีวิตคนยุคใหม่
3. แต่ละกิจการมีเอกลักษณ์ของตัวเอง
4. ใช้ความชำนาญและเชี่ยวชาญมาเป็นต้นทุนผู้คู่แข่ง
5. รวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาศักยภาพสู่ตลาดโลก
6. รักษาองค์ความรู้ดั้งเดิม ควบคู่พัฒนานวัตกรรมสินค้า

นอกจากการร่วมมือจากต่างชาติแล้วมีคอรัญญุกยังเป็นผลิตภัณฑ์รัฐวิสาหกิจชุมชนที่เรียกได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าโอท็อป (OTOP) หนึ่งในตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนหัตถกรรมมีคอรัญญุกภูมิปัญญาการทำมีคอรัญญุกตั้งอยู่ที่ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นหมู่บ้านที่เปิดต้อนรับแขกผู้มาเยือนทุกวัน โดยมีร้านจำหน่ายสินค้ามีคอรัญญุกตลอดทางบริเวณหมู่บ้านต้นโพธิ์-บ้านไผ่หนอง ปัจจุบันได้มีการออกแบบข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ โดยยังใช้กรรมวิธีแบบโบราณ และยังมีการสาธิตความรู้ขั้นตอนเกี่ยวกับการทำมีคแบบดั้งเดิม โดยต้องติดต่อด่วนหน้าเพื่อเข้าชมการสาธิตการตีมีด พร้อม

ผู้บรรยายความรู้ ซึ่งแต่ละร้านจะมีการแสดงสาธิตการตีมีด มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมู่บ้านจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการที่ชาวบ้านเปิดกิจการค้าขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นหรือร้านจำหน่ายอาหาร โดยส่วนใหญ่ผู้มาใช้บริการร้านอาหารและร้านจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ดจะเป็นคนในชุมชน ส่วนร้านจำหน่ายมีดจะมีผู้มาใช้บริการแตกต่างกันไป เช่น บางร้านขายทัวร์นักท่องเที่ยวบางร้านเน้นขายส่ง มีดอรัญญิกเป็นมีดที่มีชื่อเสียงจึงได้รับการสนับสนุนการหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ในการบริหารจัดการการภูมิปัญญาให้ทำเงินแก่ผู้ที่ประกอบอาชีพ และส่งเสริมพัฒนาภูมิปัญญาให้มีประสิทธิภาพตามทันยุคสมัย

ภาพที่ 29 ร้านจำหน่ายสินค้าต่างๆ ในชุมชนท่ามดอรัญญิก

2.4.2 การสร้างรายได้ให้กับผู้ทำมีดอร์ญุญิก

ปัจจุบันการทำมีดอร์ญุญิกสร้างรายได้กับผู้ประกอบอาชีพนี้ ซึ่งการทำมีดไม่ได้มีการตีมีดอย่างเดียว ยังมีการทำด้ามมีด ดอกลายมีด ฯลฯ ซึ่งแต่ละบ้านแบ่งทำหน้าที่ แล้วแต่ความถนัดเพื่อผลิตส่งให้กับร้านค้าที่มีขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีดมีราคาสูงขึ้น โดยมีการส่งเสริมอาชีพให้เยาวชนหันกลับเข้ามาเริ่มกลับเข้ามาขายเริ่มกลับเข้ามาทำจากเด็กวัยรุ่นที่มีรายได้นั้นละ 50-100 บาท ปัจจุบันมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำมีดวันละ 2000-3000 บาท ต่อวัน จากตีมีด การเจียรมีด ดอกลายมีด ดีเป็นเล่ม อย่างการดอกลายมีดได้เล่มละ 100 บาท มีการให้เยาวชนผู้ว่างงานหรือปิดเทอมเข้ามาช่วยงานใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นการสอนให้เยาวชนได้รู้จักคุณค่าและวิธีการหารายได้เพื่อนำมาเป็นทุนการศึกษาและช่วยเหลือครอบครัว

“...ใครที่ว่างงานหรือไม่มีงานทำเราก็พยายามดึงมาช่วยงานและให้เงินเป็นขวัญกำลังใจ เมื่อมีรายได้เป็นของตนเองก็เกิดแรงที่อยากจะทำ เพราะว่าทำมีดทำอยู่กับบ้านก็ได้ไม่ต้องออกไปหางานทำ เสียค่าใช้จ่ายที่พัก ค่าเดินทางอีก...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ในชุมชนผมทำหลายหน้าที่ทั้ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการพิพิธภัณฑสถาน และอาชีพที่ผมทำมาตั้งแต่เด็กที่ช่วยพ่อแม่ก็คือ การดอกลายมีด เป็นอาชีพที่ผมยึดเป็นหลักมาตั้งแต่วัยเริ่มทำงาน ตอนนี้ก็ยังคงทำอยู่เป็นสร้างรายได้ให้ครอบครัวของผม...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

“...ผมโตมาได้ก็เพราะอาชีพตีมีดนี้แหละ แต่ก่อนวัสดุอุปกรณ์ไม่แพงเท่าสมัยนี้ แต่ผมถือว่ามันเป็นอาชีพที่พ่อแม่ผมทิ้งไว้ให้แล้วก็ไม่ได้ทำที่ไหนไกล มันก็ทำให้เรามีรายได้อยู่ได้ไม่ได้เดือดร้อน...” (อนันต์ เทียนกันวาร, 2558)

ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน โดยทำให้ชุมชนได้รับรายได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อสินค้า ที่ชาวบ้านนำมาจำหน่าย อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย แหล่งส่งเสริมเรียนรู้ภูมิปัญญาจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนที่จะต้องปรับให้ทันกับยุคสมัยโดยรักษาคุณภาพแบบดั้งเดิม

2.5 การสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก ได้รับการยอมรับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการให้สืบสานอาชีพภูมิปัญญาการทำมีด และช่วยส่งเสริมทำให้ชุมชนผลิตมีดหัตถกรรมออร์ญุญิกมีชื่อเสียงและสร้างความภาคภูมิใจซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เยาวชน และลูกหลานในชุมชน เห็นคุณค่าในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมา

“...เรามีความภูมิใจว่าที่เราทำเห็นปู่ตายายทำมา มีศักดิ์มีราคาถูกต้องกันแล้วกันอีก เห็นอัยยักมันไม่คุ้มกับค่าที่เราเสียแรงไปทุกวัน แต่พอหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ท่านเสด็จมาเมื่อปี พ.ศ.2519 ท่านได้เสด็จมาทอดพระเนตรการตีมีดของชาวบ้านอรัญญิก ท่านก็สนพระทัยว่าการตีมีดนี้ หมู่บ้านอรัญญิกยังมีการตีมีดหลงเหลืออยู่และเราก็มีความภูมิใจว่าคนที่ไม่ต้องเรียนสูงแต่เราใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราสามารถสร้างรายได้มีเงินมีทองใช้ ถ้าเรามีสัจจะ มีมานะ ในอาชีพของเราจะทำให้เราประสบความสำเร็จ...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ครอบครัวผม บรรพบุรุษผมก็มีอาชีพทำมีด แต่ก่อนผมเองก็รู้สึกเฉยเป็นคนธรรมดาทั่วไปที่เห็นบ้านตัวเองทำมีด ผมก็เรียนหนังสือ ทำงานเป็นพนักงานบริษัทโรงงาน แต่ด้วยเวลาที่ไม่มีว่างเหนื่อยงาน เลยคิดว่ามันไม่ใช่เลยกลับบ้านเพื่อจะมาสานต่องานที่บ้านมันอิสระใน วันๆนึงเราจะทำอะไรก็ได้ไม่ต้องมีใครมากะเกณฑ์เวลา รู้สึกว่าอาชีพที่พ่อแม่เราทำมันสามารถส่งเสียเราเรียนได้ ทำไมเราไม่กลับมาช่วยดูแล ไม่ต้องไปทำงานที่ไหนให้เสียค่าชีวิตประจำวัน และคิดว่าเราก็ควรจะช่วยพัฒนาหมู่บ้านและส่งเสริมภูมิปัญญาการทำมีดให้กับคนรุ่นหลังให้หันมาสนใจ กลายเป็นผมมีความภาคภูมิใจกับอาชีพนี้ขึ้นมาเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ตัว...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

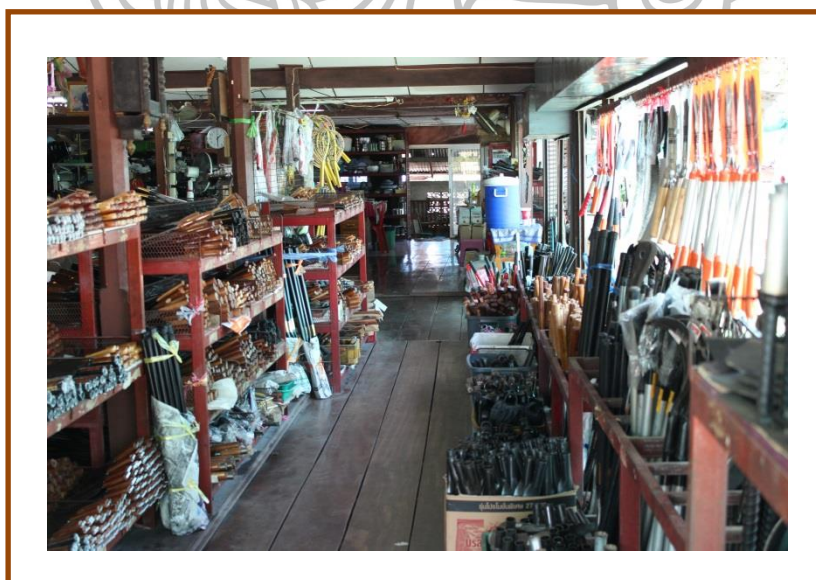
2.6 การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้กับชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเกิดขึ้นจากการคิดค้นและพัฒนาภูมิปัญญาของ ชาวชุมชนบ้านอรัญญิกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพลัง โดยทำหน้าที่เป็น เครื่องเชื่อมประสานจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรักและผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น เป็นอาชีพที่สร้าง รายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยมีการส่งเสริมให้ลูกหลานรักและหวงแหนภูมิปัญญารักษามรดก วัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านได้รับประสบการณ์จากการแลกเปลี่ยนความรู้จากองค์กรหน่วยงาน ภาครัฐและเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียง โดยใช้ต้นทุนทางภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีอยู่มาสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ให้มีความแตกต่างและดึงดูดให้ผู้คนที่ความสนใจ ในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก โดยมีการตั้งคำขวัญประจำอำเภอนครหลวง “มีดอรัญญิกลือนาม ส่งงามปราสาทนครหลวง โชติช่วงเกษตรอุตสาหกรรม เลิศล้ำภูมิปัญญาไทย” และมีการ เผยแพร่สู่สาธารณชนตามช่องทางต่างๆ และได้รับเชิญการแสดงออกร้านตามงานที่รัฐได้จัดขึ้นเพื่อ แสดงถึงคุณค่าทางภูมิปัญญา เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่นให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลใน สังคมทั่วไปเกิดความรู้สึกว่าถ้าอยากได้มีดดีๆ ทนทานสักเล่มหนึ่ง ต้องนึกถึงมีดอรัญญิก

“...ภูมิปัญญาการตีมีดของเราชาวหมู่บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองนี้เป็นมรดกตกทอดที่เราเห็นมีคุณค่ากับชาวบ้าน ภูมิปัญญามีคุณค่าในตัวของมันอยู่แล้ว แต่ภูมิปัญญาสร้างรายได้ทั้งค้าขาย ทำให้หมู่บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยวทุกๆปีมีเงินเข้าหมู่บ้านหลายบาทเลยนะ...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...เราไม่คิดจะละทิ้งภูมิปัญญาการทำมีด ถึงแม้ว่าตัวผมเองไม่ได้มีฝีมือการทำมีดที่เก่งเท่าพ่อแม่ผม แต่ผมได้มาทำหน้าที่กำนันชุมชน ผมก็ยังจะยกย่องพัฒนาภูมิปัญญานี้ให้ยืนหยัดคู่เราชาวหมู่บ้านหัตถกรรมผลิตมีดอรัญญิก เพราะไม่อย่างนั้นชื่อเสียงที่สะสมมา ความมั่นคงทางชุมชน สัญลักษณ์ที่บอกว่าเป็น ชุมชนทำมีดอรัญญิกแต่ไม่มีบ้านไหนทำมีด ตีมีดก็ไม่ใช่ อยากให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่า ชุมชนทำมีดอรัญญิกเขาทำมีดกันอย่างไร ความจริงที่เรียกมีดอรัญญิก มันเรียกเพราะอะไร เขาผลิตมีดกันที่ไหน ประวัติความเป็นมาต่างๆ มันมีคุณค่าทางจิตใจของเราและชุมชน...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

“...ได้ยินชื่อเสียงของมีดอรัญญิกมานาน ตามงาน โอท็อปหรือเวลามีงานเปิดสินค้าภูมิปัญญา ก็จะเห็นร้านค้าที่มาเปิดขายผลิตภัณฑ์มีดก็จะเข้าไปดูว่าเขาทำมีดอะไรมันต่างจากมีดธรรมดาทั่วไปอย่างไร วันนี้มาที่ทำมีดจริงๆ ทำให้รู้ว่ามีดเขามีประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาคนรุ่นก่อนคิดกันมาจนเป็นมีดที่มีชื่อเสียง...” (พรพรรณ ตำราญรัตน์, 2558)

ภาพที่ 30 ร้านขายผลิตภัณฑ์มีดในชุมชน

ภาพที่ 31 ความร่วมมือของชุมชนจัดงานเปิดตำนานมิดอร์ญุก

จะเห็นได้ว่าคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกที่กล่าวมาทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาตนเองในเรื่องของสติปัญญา ส่งเสริมความรู้ความคิดทำให้ผู้ที่มีความสนใจเรียนรู้และผู้ที่ยึดถือภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก ได้รู้จักความเป็นมา ขั้นตอนการทำมิดอร์ญุก เรียนรู้งานด้านหัตถกรรมและหัตถศิลป์ เกิดการพัฒนาทางความรู้ เจตคติและทักษะต่างๆ ในด้านอารมณ์ที่ผู้เรียนรู้และผู้ยึดถือนี้ทำให้เกิดภูมิความรู้สุนทรียภาพด้านงานศิลปะสร้างความประทับใจแก่ผู้ที่มาชมการทำมิด เป็นความเชื่อของคนในชุมชน ให้มีความมั่นใจในตนเอง เกิดความรักและห่วงใยในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแรงให้กับร่างกายของผู้ยึดถือ ในการเคลื่อนไหวตามช่วงจังหวะการตีมิด เหยียงพะเนิน ส่งเสริมวิธีการปรับตัวทางสังคมให้มีการปฏิบัติตนให้มีวินัย อดทน เพื่อเสริมสร้างให้บุคคลเป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของสังคม นอกจากนี้ภูมิปัญญาการทำมิดมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษาเป็นแหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมิด สามารถนำมาศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างให้เยาวชนหรือบุคคลที่ว่างงานได้มีความรู้ด้านการตีมิดแบบโบราณ เป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่เยาวชนและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มิดอร์ญุกมีคุณค่าด้านงานศิลปะ คือ งานด้านหัตถศิลป์ ซึ่งมีความละเอียด ประณีตสวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศิลปะไทยในงานมิด ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกมีการสอดแทรกข้อคิด ให้กับคนทั่วไปได้รู้จักความกตัญญูรู้คุณแก่ผู้มีพระคุณ และความสามัคคี อดทน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ต่ออาชีพตน ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมที่จะนำไปใช้ในสังคมเพื่อเกิดความสงบสุข นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของชุมชนทำให้ชาวบ้านและเยาวชนได้รับรายได้ สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน และสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนารวมถึงตนเองได้อย่างยั่งยืน

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ปัจจุบันมีคอร์ดอรัญญิกถือได้ว่าเป็นมีดที่มีชื่อเสียง แต่ก็มีเยาวชนไม่น้อยหรือแม้แต่ผู้ใหญ่บางคน ไม่รู้จัก คนที่รู้จักมักพบเห็นมีคอร์ดอรัญญิกตามงานแสดงสินค้าต่างๆ ซึ่งก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นมีดที่ทำจากชุมชนทำมีดอรัญญิกแท้หรือไม่ เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การแอบอ้างสินค้ายังมีอยู่มากมีคอร์ดอรัญญิกอาจได้รับผลกระทบและเสียชื่อเสียงด้านคุณภาพ เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย และการทำมีดส่วนมากจะทำกันที่หมู่บ้าน หรืออาจจะมีการสาธิตตามงานใหญ่ๆ หรืองานที่หน่วยงานรัฐและเอกชนได้จัดขึ้น การทำมีดแบบดั้งเดิมเริ่มที่จะสูญหาย เนื่องจากขาดผู้ที่มาสืบทอดภูมิปัญญา จึงได้เกิดความร่วมมือและประสานงานกันระหว่าง โรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการฟื้นกลับ และเห็นคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาการทำมีดแบบดั้งเดิมและการเติบโตขึ้นของอาชีพการทำมีดให้มีความมั่นคง โดยยังรักษาเอกลักษณ์วิธีการทำแบบดั้งเดิมหรือรักษาภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ส่งถึงคนในรุ่นปัจจุบัน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ประกอบด้วย ปัจจัยหลักๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

ชุมชนทำมีดอรัญญิกเป็นชุมชนเก่าแก่ที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพการทำมีด ซึ่งในชุมชนละแต่บ้านจะมีคอร์ดที่แตกต่างกันตามถนัดความสามารถของบุคคลเพราะการที่จะได้มีดสำเร็จรูปมีดหลายองค์ประกอบด้วยกันทั้ง ค้ำมีด ลายมีด ตราสัญลักษณ์ที่บ่งชี้ร้านผู้ผลิตมีด ชุมชนทำมีดอรัญญิกได้ร่วมมือจากคนในชุมชนที่มีความรู้การทำมีดซึ่งแต่ละบ้านหรือแต่ละเจ้าของสินค้ามีด จะมีวิธีการทำที่เหมือนกันแต่มีหลายรูปแบบ เคล็ดลับวิธีจึงมีความแตกต่างกันตามการสืบทอดของครอบครัว ชุมชนอรัญญิกมีหลายครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำมีดประเภทต่างๆ แตกต่างกันไป รวมถึงมีการพัฒนาเทคนิคในการทำมีดที่แตกต่างไปจากเดิมแต่ก็ยังคงยึดรูปแบบขั้นตอนแบบเก่า มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้ถ่ายทอดและสนับสนุนภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ในปัจจุบันมีผู้ถ่ายทอดให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ที่ได้รับการยกย่องจากคนในชุมชน จำนวน 7 ท่านด้วยกัน คือ 1. นายบัญญัติ คำศรี (อดีตกำนันตำบลท่าช้าง) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกและเป็นผู้ที่สืบทอดสายผู้นำหมู่บ้านไผ่หนอง เป็นผู้บรรยายถ่ายทอดความรู้ประวัติของหมู่บ้านและคุณค่าวิธีการทำมีดอรัญญิกให้กับผู้ที่สนใจหรือเชิญไปบรรยาย 2. นายบุญสม ศรีสุข (เจ้าของร้าน ส.อรัญญิก) ได้รับการยกย่องให้เป็นครูช่างด้านงานหัตถศิลป์ ปี 2555 เป็นผู้เชี่ยวชาญการตีมีดแบบโบราณ ตีอาวุธโบราณ 3. นายประทีป อุ่นสถาน (ช่างน้อย) เจ้าของกิจการมีดตราเม็ดมะระที่ยังคงรักษาตำราการตี

มีคแบบดั้งเดิม และถ่ายทอดความรู้แก่นักคิดที่มีความสนใจ 4. นายพยงค์ ทรัพย์มีชัย(ช่างตีมีดและ
 เกี่ยวเกี่ยวข้าวถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯบรมราชินีนาถ)ช่างทำเคียว ที่
 ปัจจุบันวิถีชีวิตผู้คนเปลี่ยนไปเนื่องจากมีเทคโนโลยีใช้รถเกี่ยวข้าว การทำเคียวจึงเป็นการอนุรักษ์
 เป็นของที่ระลึก 5. นายผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์ (ประธานกลุ่มมีดอรัญญิก)ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะเลิกการ
 ทำมีด แต่ก็ยังเผยแพร่และจัดรวมกลุ่มผู้ทำมีดอรัญญิกและพัฒนางานภูมิปัญญาให้คงอยู่สืบไป
 6. นายสืบพงษ์ ศรีพรหม (กำนันตำบลท่าช้าง)ผู้นำหมู่บ้านที่ต้องการผลักดันยกย่องภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นให้อยู่คู่กับชาวชุมชน 7. นายสุนัย ภูผลทาน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการพิพิธภัณฑ
 ตอกลายมีด)คนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

1.2 การถ่ายทอดและการเรียนรู้

ในการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ
 การถ่ายทอดโดยวิธีการบรรยาย และการถ่ายทอดความรู้โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

1.2.1 การถ่ายทอดโดยวิธีการบรรยาย เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยวิธีการ
 บอกเล่าตามแบบที่ได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต มีการอธิบายวิธีการ ขั้นตอน ชื่อเรียกวัสดุ
 อุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำมีด

1.2.2 การถ่ายทอดความรู้โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างโดยผู้ถ่ายทอดจะลงมือปฏิบัติ
 จริงแสดงให้เห็นขั้นตอนการทำมีด เริ่มตั้งแต่การตีเหล็ก จนสำเร็จเป็นมีด แล้วให้ผู้เรียนสังเกต และ
 จดจำ แล้วเริ่มลงมือปฏิบัติ

วิธีการถ่ายทอดและการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการตาม
 อหยาศัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนหรือผู้ที่สนใจก็จะมีควมวิริยะอุตสาหะมากและค่อยเรียนรู้วิธี
 ทำในแต่ละขั้น วิธีการเรียนรู้เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีเอกสารตำราวิชาให้ผู้เรียนได้ศึกษา
 ด้วยตนเอง ต้องอาศัยผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้ชี้แนะโดยใช้คำพูดและการปฏิบัติให้ดู ผู้เรียนต้องอาศัย
 ความจำในขั้นตอนการทำ วิธีการ ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้

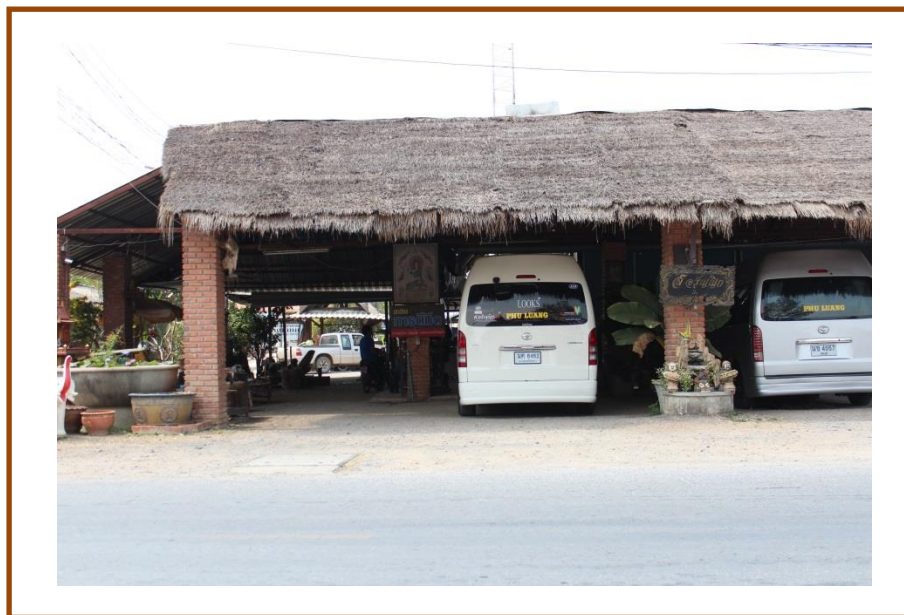
ภาพที่ 32 การเตรียมการสาธิตการทำมิด

1.3 สถานที่เรียน

สำหรับสถานที่เรียนรัฐภูมิปัญญาอยู่ในชุมชนบ้านต้นโพธิ์-บ้านไผ่หนอง ซึ่งจะมีร้านขายผลิตภัณฑ์มิดจะมีการสาธิตการทำมิด บางครั้งไม่จำเป็นต้องเรียนที่ชุมชน การไปออกงานตามสถานที่ต่างๆ ก็จะมีการสาธิตการทำมิด จะมีการถ่ายทอดและบรรยายขั้นตอนการทำมิดจากปราชญ์ ผู้มีความชำนาญ

ภาพที่ 33 สถานที่บรรยายมิดคดังภูมิปัญญาร้านวินัย รวยเจริญ

ภาพที่ 34 สถานที่การสาธิตการทำมิด ร้าน ส.อรัญญิก

1.4 ระยะเวลาในการเรียนรู้

สำหรับระยะเวลาในการเรียนรู้ ถ้าผู้ที่มีความสนใจอยากรู้แค่ขั้นตอนการทำมิด ในระยะเวลา 3-4 ชั่วโมง จะทำให้พอทราบขั้นตอนวิธี แต่ถ้าเป็นผู้ที่จะสืบทอดไม่สามารถระบุเวลาได้ ขึ้นอยู่กับความพยายามและความอดทนของแต่ละบุคคล

1.5 สื่อและวัสดุอุปกรณ์ การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกซึ่งจะมีดังต่อไปนี้

1.5.1 ปราชญ์ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการตีมิดและคนงานผู้ช่วยในร้านมิด จะเป็นคนที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ โดยเป็นการฝึกทำงานในร้านช่วยเหลืองานในหน้าที่ต่างๆ

1.5.2 ไม่มีตำราเรียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบอาชีพการทำมิด

1.5.3 สถานที่จริง เป็นบรรยากาศร้านทำมิดที่ได้รับประสบการณ์ตรงจากช่างทำมิดมืออาชีพ

1.6 การประเมินผล

การประเมินผลของผู้ที่ทำมิดผ่านหรือไม่ผ่านผู้ถ่ายทอดจะดูด้วยความที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจะมีจุดสังเกต เมื่อคุณภาพผ่านก็จะนำมิดมาจำหน่าย

จากข้อมูลข้างต้น จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดทั้งเยาวชนและบุคคลที่สนใจ นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะทำให้มิดอรัญญิกยังคงดำรงอยู่ได้ ซึ่งภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกเป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ หากไร้ซึ่งผู้ที่สนใจสืบทอดและผู้ที่ถ่ายทอดเหล่านี้ ในอนาคตก็คงจะไม่ได้เห็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้เป็นแน่

2. ปัจจัยด้านการปรับตัวทางสังคม

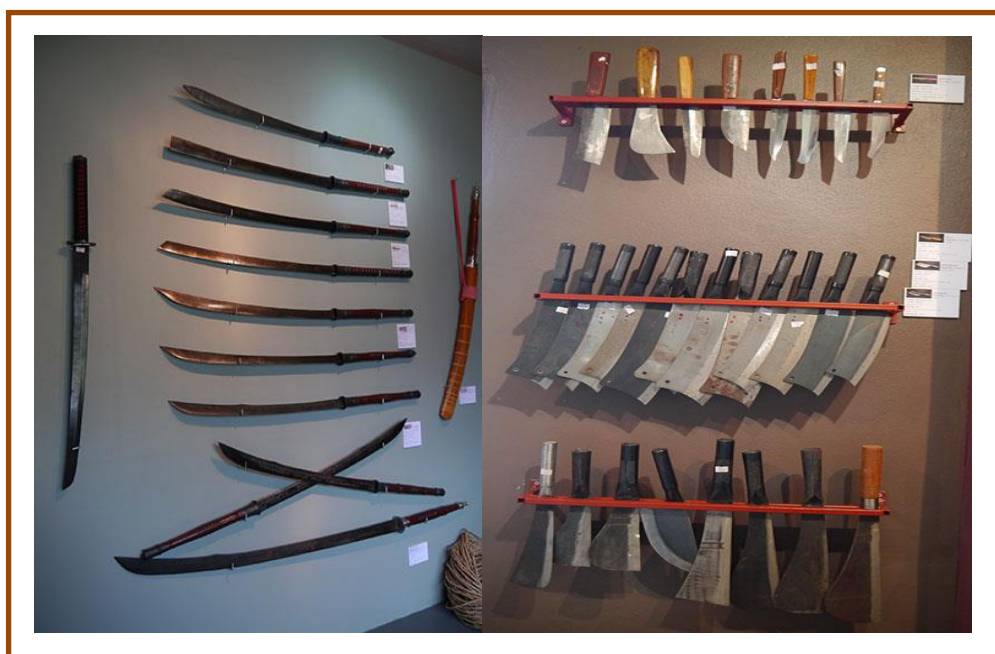
ภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก เป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาหนึ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน แสดงว่ามีอรัญญิกได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนทั้งภายในและภายนอกแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนและมีการอนุรักษ์และปรับปรุงรูปแบบของผลิตภัณฑ์มิดให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งานในปัจจุบันแต่ยังคงรักษาวิธีการทำภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา จึงทำให้ความนิยมในคุณภาพการใช้งานอยู่ในสังคมเรื่อยมา ซึ่งการปรับเปลี่ยนของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งานในปัจจุบันมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบของมิดอรัญญิก

ในสมัยก่อนมิดอรัญญิกเป็นมิดที่มีรูปแบบมิดคาบ โบราณที่ใช้ในการรบ มิดมีรูปแบบการใช้งานที่ไม่หลากหลาย ซึ่งในแต่ละงานต้องใช้มิดที่มีลักษณะเฉพาะงาน แต่เนื่องด้วยการออกแบบสมัยก่อนยังไม่ได้พัฒนาจึงทำให้เกิดความคิดที่จะสร้างสรรค์มิดของตรงกับจุดประสงค์การใช้งาน

“...เรามีภูมิรู้ที่สืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน เราก็ได้มาดัดแปลงงานช่าง ให้มันมีความหลากหลายของการใช้งาน เราก็ได้ลองปรับเปลี่ยนให้งานมิดมีคุณค่าในเรื่องของความคมรูปแบบการใช้งานต่างๆ...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...เนื่องจากปัจจุบันมีการแข่งขันทางการตลาดสูง ผลิตภัณฑ์มิดจากเมื่อนอกก็เข้ามา เรายังต้องหาทางที่จะให้มีอรัญญิกของเรายังคงมีชื่อเสียงอยู่ต่อไป เราก็ได้เริ่มหันมาทำมิดหลายรูปแบบเพื่อประโยชน์การใช้งานของผู้ใช้ อีกทั้งเรามีภูมิปัญญาการตีเหล็กทำมิดเราก็ได้เริ่มการผลิตเครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์บนโต๊ะอาหาร เพื่อเป็นการช่วยเหลือการตลาดของเราชุมชนทำมิด ถึงแม้จะมีร้านค้าในหมู่บ้าน แต่สมัยนี้เราก็ต้องหาทางให้ทางร้านค้าอยู่รอด และได้นำเครื่องจักรมาใช้ทุนแรงในบางงาน แต่เราก็ไม่ทิ้งการตีมิดแบบโบราณที่เราสืบทอดกันมา เพราะมันเป็นเอกลักษณ์ จุดเด่น ของมิดอรัญญิก...” (วินัย ยินดีวิทย์, 2557)

ภาพที่ 35 รูปแบบดาบอรัญญิก และมิตแบบต่างๆ ที่ใช้ในปัจจุบัน

ภาพที่ 36 เครื่องเงิน ซ้อน ซ่อม บนโต๊ะอาหาร

2.2 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ภูมิปัญญา

มีการใช้แรงจูงใจโดยให้คำตอบแทน เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่มาสืบทอดช่วยงานในการทำมิดอร์ญุ๊ก ทำให้ผู้ที่สืบทอดมีความตั้งใจในการเรียนรู้ ปราชญ์ผู้ถ่ายทอดมีการเล่าถึงประวัติของชุมชน ภูมิปัญญาการทำมิด ที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลากว่าร้อยปี ทำให้รู้สึกตระหนัก รักและหวงแหนมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาของชุมชน โดยการเรียนรู้ถ่ายทอดเปรียบเหมือนกับคนในครอบครัวเดียวกัน มีการบรรยายเล่นเกมส่ตอบคำถามได้รับรางวัลเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนออร์ญุ๊ก

“...ในสมัยก่อนถ้าจะเรียนการทำมิดต้องไปที่บ้าน หรือคุณในครอบครัว ไม่มี การบอกแนะเป็นขั้นเป็นตอน เราต้องสังเกตเอง สงสัยอะไรก็ถามเน้นการฝึกทำไปเรื่อยๆ ทำทุกวัน มันก็ชำนาญไปเอง...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

“...ก่อนที่ผมจะทำมิดเป็น เลี้ยเหล็ก เลี้ยมิดเป็นเรื่อยๆ เถ๋ม อันนี้ผมพูดจริง เราฝึกทำ และก็ต้องกะประมาณไฟ และตีมิดปรับจนรู้จังหวะ เราต้องตีมิดคนเดียวได้คนเดียวให้ได้ถึงมัน จะช้ากว่าการตีหลายคน มันทำให้เราได้รู้มุมมองวางเหล็กจ้ครูปราง มันก็ต้องไปดูเขาทำกันก่อน...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...เราพยายามส่งเสริมให้โรงเรียนในชุมชนของเรา มีวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เด็กๆ มีความรู้สึกรักภูมิใจในภูมิปัญญาการทำมิด และในวันหยุดจะได้มีกิจกรรมหารายได้เสริม โดยการให้เด็กสาธิตการตีมิด” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมาการเรียนรู้ภูมิปัญญาในสมัยก่อนเป็นเรื่องที่ฝึกส่วนบุคคล คือ ต้องมีความอยากรู้ อยากลองทำ เพราะสมัยก่อนการศึกษาไม่ได้มีการเจริญก้าวหน้า การเรียนรู้ในสมัยก่อน คือ การเรียนรู้เพื่อไปประกอบอาชีพ ส่วนสมัยนี้ต้องส่งเสริมจากบุคคลหลายทางเพราะ เมื่อเยาวชนในหมู่บ้านมีการศึกษาที่สูงขึ้นก็อยากจะมื่ออาชีพที่ตน ได้ร่ำเรียนมา

2.3 ลักษณะการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุ๊ก

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุ๊กยังคงอยู่กับชุมชนยังไม่สูญหายไปจากท้องถิ่น อันเนื่องมาจากชุมชนให้ความสำคัญ เห็นถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ที่เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและผู้มาสืบทอดในงานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกิดการเห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งที่ดี คำว่า **มิดอร์ญุ๊ก** เป็นมิดที่ผลิตในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นความภูมิใจของท้องถิ่น ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ควรให้ลูกหลานได้สืบทอดเรียนรู้ จึงมีการรวมกลุ่มของผู้นำในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุ๊กให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในที่สุด

2.3.1 การเผยแพร่งานภูมิปัญญาผ่านทางสื่อต่างๆ

จากการสังเกตจะพบว่า งานภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก ได้มีการเผยแพร่ความรู้และการแสดงภูมิปัญญาโดยผ่านทางสื่อต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การเผยแพร่ที่ชุมชนเป็นผู้จัดทำกับการเผยแพร่จากหน่วยงานภายนอก

2.3.1.1 การเผยแพร่ที่ชุมชนเป็นผู้จัดทำ

ทางชุมชนทำมิดอรัญญิกมีการจัดเผยแพร่งานภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกในรูปแบบของการจัดพิพิธภัณฑสถานประวัติความเป็นมาของชุมชนและภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก มีการจัดเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในชุมชน มีดในสมัยต่างๆ ขั้นตอนการทำมิด วัสดุอุปกรณ์ ภาพกิจกรรมที่ทางหมู่บ้านได้จัดขึ้นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิด ซึ่งในเอกสารเผยแพร่จะมีการใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในการบรรยาย มีรูปภาพประกอบคำบรรยาย ผู้ที่อยากได้เอกสารเผยแพร่นี้สามารถหยิบได้จากพิพิธภัณฑสถานประวัติภูมิปัญญา

2.3.1.2 การเผยแพร่จากหน่วยงานนอก

ในแต่ละปีจะมีรายการหรือหนังสือพิมพ์มาถ่ายทำและบันทึกเทปงานด้านภูมิปัญญาการทำมิดและนำไปเผยแพร่ออกอากาศเป็นประจำ เช่น รายการไทยทำทาย รายการกบนอกกะลา เรื่องข่าว 7 สี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเอกสารงานวิชาการในท้องถิ่นจากหน่วยงานต่างๆ ที่พยายามตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกให้คนทั่วไปได้ทราบ เช่น วารสารวิชาการงานหัตถกรรม หนังสือการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หนังสือประวัติศาสตร์กรุงเก่า เป็นต้น มีการเผยแพร่ใน پایโฆษณาการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเว็บไซต์ของกระทรวงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา เว็บไซต์ของสถาบันอยุธยาศึกษา มีการเผยแพร่ประวัติของชุมชนทำมิดอรัญญิก <http://www.ayutthayastudies.aru.ac.th/index.php> และเผยแพร่รายการคลิปวิดีโอแนะนำชุมชนทำมิดอรัญญิกใน <http://www.youtube.com>

“...เรามีความยินดีที่จะให้สื่อต่างๆ เข้ามาถ่ายทำบันทึกเทปอัดเสียงสัมภาษณ์ ทำให้เราได้เผยแพร่ภูมิปัญญาให้กับคนที่ไม่รู้ ได้รู้จัก มันไม่มีอะไรเสียหาย ดีชะอีกคนจะได้รู้จักว่ายังมีมิดแบบโบราณที่หมู่บ้านเรา...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...แทบทุกปีก็ว่าได้จะมีคนมาขอถ่ายทำรายการทีวี สัมภาษณ์บ้าง ผมก็ให้ความร่วมมือตลอด มีการสาธิตการทำมิดให้ดูบ้าง ถามข้อมูลต่างๆ ผมไม่เคยเบื่อบำคาญเลย กลับดีใจด้วยซ้ำว่าสิ่งที่ผมทำนั้นมีคนเห็นคุณค่า...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

2.3.2 การอนุรักษ์และการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์หลักของการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญูญิกให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์หลักของชาวชุมชนบ้านต้นโพธิ์-บ้านไผ่หนอง คือ ต้องการสร้างความผูกพันความรักในภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญูญิกให้กับเยาวชนท้องถิ่นหรือบุคคลที่มีความสนใจ เด็กนักเรียนโรงเรียนท่าช้างวิทยาคมทุกรุ่นทุกยุคสมัย มีความรู้ความสามารถในการทำมิดอร์ญูญิก รู้จักพื้นฐานของการทำมิดอร์ญูญิก เรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์อันน่าภาคภูมิใจในชุมชนของตน มิดอร์ญูญิกจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอนุรักษ์นอกจากจะให้ความรู้การทำมิดอร์ญูญิกแล้วในอนาคตอาจจะสร้างรายได้ให้กับตัวนักเรียนเอง และยังเป็นกรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปิดเผยและเรียนรู้กันได้ โดยการทำมิดอร์ญูญิกนั้นในทุกชั้นตอนได้สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่น อดทน พยายามในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาซึ่งแสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในสมัยก่อน ที่ต้องพึ่งพาตนเอง และมีความสุขกับอาชีพที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

“...ผมจะดีมีเงินกว่าผมจะไม่ไหว ตอนนี้ผมมีแรงอยู่และมันก็เป็นอาชีพที่เลี้ยงครอบครัวจนลูกๆ ผมประสบความสำเร็จ ตอนนี้ก็อยากให้ลูกหลานสืบทอดแต่งงานทำมิดอร์ญูญิกก็เป็นงานที่หนักถ้าเทียบกับการทำงานของคนสมัยนี้ที่อยู่ในห้องแอร์ แต่ไม่รู้ผมทำเพราะผมมีความสุข...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

“...ผมอยากให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้ความสนใจในการทำมิดอร์ญูญิกนี้ ถ้าอยากเรียนรู้ผมเต็มใจที่จะสอนให้โดยไม่คิดเงิน ขอแค่ให้นำพวกเหล็กมาให้ผมสอนดี สงสัยอะไรไม่เข้าใจอะไรถามผมได้ การดีมีเงินก็เป็นงานศิลปะอย่างหนึ่งนะ ถ้าเราคิดว่ามันจะช่วยให้เราสบายใจมีความสุขในการวาดลวดลายบนมิดอร์ญูญิกมันก็ทำให้มีความสุข งานก็ออกมาละเอียดอ่อนสวยงาม...” (บุญสม ศรีสุข, 2558)

“...ผมรักอาชีพนี้ และผมก็อยากให้มีผู้สืบทอด เพราะไม่อยากเห็นมันสูญหายไป เราโชคดีแค่ไหนที่ชุมชนเรามีประวัติที่ยาวนาน มีอาชีพดีมีดีที่มีการสืบทอดกันมาเป็นร้อยๆปี มันควรที่จะอนุรักษ์ไว้เนะผมว่า...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

2.3.3 การเดินทางอย่างสะดวกในการเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้านทำมิดอร์ญูญิก

การเดินทางมายังหมู่บ้านหัตถกรรมผลิตมิดอร์ญูญิกนั้นถือได้ว่าสะดวกการเดินทางไปหมู่บ้านออร์ญูญิกโดยรถโดยสารประจำทางซึ่งจะมีรถโดยสารประจำทางจอดอยู่ที่ตลาดเจ้าพรหมตั้งแต่ป้ายที่ติดด้านหน้ารถจะเขียนว่าอยุธยา-ท่าเรือโดยรถจะออกจากตัวเมืองไปยังถนนสายเอเชีย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32) แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าถนนสายเอเชียไปทางจังหวัดนครสวรรค์เลยโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชฯไปประมาณ 100 เมตรจากนั้นจะเลี้ยวซ้ายลอดใต้สะพานที่จะข้ามแม่น้ำป่าสักเข้าถนนสายอำเภอนครหลวง ซึ่งตลอดทางจะมีป้ายบอกที่ตั้งของ

ชุมชนเป็นระยะๆ ส่วนการเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวโดยเริ่มต้นจากตัวอำเภอพระนครศรีอยุธยา ตลาดเจ้าพรหมไปยังหมู่บ้านอรัญญิก ใช้ระยะทางทั้งหมดประมาณ 31.6 กิโลเมตรขับรถยนต์ออกจากตลาดเจ้าพรหม โดยจะผ่านตำบลหัวรอและตำบลท่าวาสุกรี ระยะเวลาไม่เกิน 30 นาที ถ้ามายังกรุงเทพมหานคร ประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ

2.4 การส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน

การส่งเสริมสนับสนุนงานภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ

2.4.1.1 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม หน่วยงานสถาบันวัฒนธรรมศึกษา (สำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม) Intangible Cultural Heritage ได้ขึ้นทะเบียนมีดอรัญญิก เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ปี 2552 สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ประเภทโลหะ เพื่อทำให้เกิดเป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองลิขสิทธิ์งานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

“...เรามีความภาคภูมิใจที่ชุมชนของเราได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มันทำให้เห็นภาพของความสำเร็จของชุมชนทำมีดเรา และการขึ้นทะเบียนทำให้การทำมีดของเราแสดงถึงเอกลักษณ์ของมีดอรัญญิกได้อย่างชัดเจน...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

2.4.1.2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชุมชนทำมีดเป็นหมู่บ้านต้นโพธิ์-บ้านไผ่หนอง ได้เป็นหมู่บ้านแห่งการท่องเที่ยว ช่วยประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้หมู่บ้านทำมีดอรัญญิกเป็นที่รู้จัก

“...ก็มีหน่วยงาน ททท. มาคิดป้ายให้หมู่บ้านเราเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว แต่ก็มีการจัดกิจกรรมเปิดตำนานมีด มีการโฆษณาตามแหล่งท่องเที่ยวในเมืองว่ายังมีหมู่บ้านที่ยังคงตีมีดแบบโบราณ...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

2.4.1.3 เทศบาลตำบลอรัญญิก สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อผลักดันให้หมู่บ้านหัตถกรรมอรัญญิกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนสัมผัสวิถีชีวิตและบรรยากาศเชิงวัฒนธรรมย่านธุรกิจสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์อรัญญิกหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว สนับสนุนการจัดกิจกรรมจัดงานที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มีดอรัญญิก และจัดงานเทศกาลประจำปี

“...ตำบลท่าช้างเราได้ร่วมกับเทศบาลตำบลอรัญญิกในการจัดงานต่างๆ เพราะชุมชนหัตถกรรมมีอรัญญิกได้ครอบคลุมหลายหมู่บ้าน ซึ่งจุดประสงค์เดียวกันคือสืบสานงานภูมิปัญญาการทำมีอรัญญิก...” (สืบพงษ์ ทรัพย์หม, 2558)

“...ทางหน่วยงานราชการ เขาก็เข้ามาช่วยเหลือ ส่วนมาจะเป็นการจัดกิจกรรมงานต่างๆ ที่เป็นการรวมกลุ่มชาวบ้านคนในชุมชน...” (ถาวร อุณสถาน, 2557)

2.4.1.4 สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียนต่างๆ ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนในส่วนของโรงเรียนท่าช้างวิทยาคม มีโครงการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กๆ ในโรงเรียน สถาบันการศึกษาอื่นๆ ทั้งในและนอกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พานักเรียน นักศึกษา มาทัศนศึกษาดูงานภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

2.4.2 การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน

หน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุน ก็คือ ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) The SUPPORT Arts and Crafts International Centre of Thailand (Public Organization) SACICT หน่วยงานนี้ได้สนับสนุนด้านการตลาดให้มีอรัญญิกไปไกลถึงประเทศญี่ปุ่น และให้การสนับสนุนหาผู้ที่มีความรู้มาช่วยในการจัดพิพิธภัณฑ์หัตถกรรมอรัญญิกทำให้ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นหลักแหล่งรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของชุมชน

2.5 การสร้างเครือข่ายงานภูมิปัญญา

ชุมชนหัตถกรรมอรัญญิก สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านถึงแม้บางครอบครัวจะไม่ได้ประกอบอาชีพทำมีด แต่สมาชิกทุกคนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดตั้งกลุ่มทำมีด เพื่อแลกเปลี่ยนงานภูมิปัญญา และปรึกษาแนวการตลาด การอนุรักษ์ การหาทางออกของปัญหาวัสดุอุปกรณ์ที่มีราคาสูงขึ้น เมื่อมีการจัดงานด้านภูมิปัญญาจากหน่วยงานข้างนอกก็ให้ความร่วมมือในการไปเปิดร้านค้าให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้

“...ในชุมชนของเรา ได้มีการส่งเสริมให้ลูกหลานมาเป็นผู้สืบทอดกิจการของครอบครัว โดยเริ่มจากการปลูกฝังความกตัญญูให้ร่วมพิธีไหว้ครูเตาต้องแต่ยังเด็กๆ ให้ชิมซบบรรยากาศ เมื่อส่งเสียให้ร่ำเรียนสูงๆ แล้ว ให้กลับมาพัฒนาผลิตภัณฑ์มีดที่ครอบครัวได้สร้างไว้เพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญา ถึงแม้ว่าฝีมือการทำมีดของเด็กสมัยนี้อาจจะไม่เท่าคนในรุ่นก่อน...” (วินัย ยินดีวิทย์, 2557)

2.6 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาการทำมีอรัญญิกอยู่ในชุมชนที่มีการอพยพมาจากเวียงจันทน์ จึงทำให้ชาวชุมชนมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ถึงแม้จะผ่านเวลามานานเป็นร้อยปี เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต งานศิลปะในงานภูมิปัญญาการทำมีด

ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความรู้ของคนสมัยก่อนผ่านทางภูมิปัญญาการทำมิด ภายในหมู่บ้านจะมีร้านค้าผลิตภัณฑ์มิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม ศึกษาหาความรู้ พร้อมทั้งดูวิธีการสาธิตการทำมิดแบบโบราณ โดยต้องติดต่อก่อนจะมาท่องเที่ยว อีกทั้งอำเภอนครหลวง ยังมีปราสาทนครหลวง เป็นโบราณสถานที่คุณค่าสำคัญแก่ประเทศไทย

“...เพิ่งหัดเรียนถ่ายภาพมาออกทริปกับเพื่อนๆ ค่ะ สนใจจังหวัดอยุธยาเพราะวัดเยอะเป็นเมืองโบราณ ค้นหาในอินเทอร์เน็ตว่า อำเภอนครหลวงอยู่นอกเมืองมีปราสาทโบราณ แล้วก็มีมิดอร์ญุก ได้ยินชื่อเสียงมิดมาตั้งแต่เด็กๆ เลยอยากมาดูที่จริงว่าเขาทำกันอย่างไร...” (ภรณ์ทิพย์ ภระบรณ, 2558)

“...พาครอบครัวมาเที่ยวที่หมู่บ้านอร์ญุก เพราะแม่เป็นคนชอบทำกับข้าว เคยซื้อมิดอร์ญุกมาใช้ แล้วดีใจอยากรู้ว่าที่หมู่บ้านน่าจะมีผลิตภัณฑ์ให้เลือกเยอะ แล้วก็คงเป็นของแท้...” (พรพรรณ ตำราญริน, 2558)

ภาพที่ 37 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ นครหลวง

การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก เกิดจากความร่วมมือกันอย่างจริงจังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก มีหลายประการด้วยกัน ดังต่อไปนี้ คือ ปัจจัยการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่ทำให้มีผู้สืบตอดในงานภูมิปัญญา เสมือนการต่อลมหายใจของชีวิต มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นโดยใช้การปลูกฝังให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญา อีกทั้งมีการสร้างทัศนคติในการรักและหวงแหนในมรดกทางภูมิปัญญาของตนเอง ปัจจัยการปรับตัวทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบันแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์แบบเดิมไว้ โดยมีการปรับรูปแบบการเรียนรู้ ปรับวิธีใน

สอดคล้องกับเยาวชนและผู้สนใจให้สอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน มีลักษณะการดำรงอยู่ของ ภูมิปัญญา ที่ชาวบ้านให้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกระแสการอนุรักษ์ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในงานภูมิปัญญาท้องถิ่นใน ภูมิภาคอื่นๆ และมีการเผยแพร่งานภูมิปัญญาโดยใช้ช่องทางสื่อต่างๆ ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ ยอมรับของสังคมภายนอก ปัจจัยการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานในภาครัฐและภาคเอกชน ผู้ที่ สนใจสามารถเชื่อมชมงานภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกได้อย่างสะดวกสบาย โดยอาจรับชม ประวัตินานทางเว็บไซต์หรือสามารถเดินทางมาชมด้วยตัวเอง ซึ่งระยะทางไม่ไกลจาก กรุงเทพมหานครและใช้เวลาเดินทางไม่นาน จากปัจจัยต่างๆ นี้เองทำให้ภูมิปัญญาการทำมีด อรัญญิกได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาควรแก่การอนุรักษ์เป็นสมบัติ ของชาติ และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ในสถานการณ์ปัจจุบันงานด้านภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่มุ่งเน้นส่งเสริมอาชีพให้กับคนใน ชุมชน อันเนื่องมาจากสภาพความเปลี่ยนแปลงความเจริญทางสังคมเทคโนโลยี ที่เข้ามารุกรานใน พื้นที่ ในวิถีชีวิต การศึกษา ทักษะของคนรุ่นใหม่ที่แตกต่างกันจากคนรุ่นเก่า และสภาพเศรษฐกิจ บีบ รัดให้คนต้องเอาตัวรอด มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากมาย สิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แปรเปลี่ยนจากมิติทางศาสนาปรัชญาและความเรียบง่ายสมานฉันท์ไปสู่บริโภคนิยม การแก่งแย่ง แข่งขัน และเวลาที่หมุนไป ชุมชนหัตถกรรมอรัญญิก ที่มีภูมิปัญญาเป็นมรดกที่สำคัญประเภท หนึ่งของสังคมไทย อันมีคุณค่าในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านปัจเจกบุคคล เศรษฐกิจ สังคม จะพบว่าปัจจัยสนับสนุนให้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอยู่คู่สังคมมีหลายปัจจัยด้วยกัน แต่ที่น่าเป็น ห่วงอย่างยิ่งต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ จึง ได้มีการร่วมกันหาแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีด อรัญญิก ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร

ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและดำเนินงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีด อรัญญิกอย่างเป็นทางการอาจมาจากการเลือกตั้งหรือผู้แทนในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมี ประธาน กรรมการ เลขานุการ ร่วมกันปรึกษาและวางแผนหาแผนในการพัฒนาภูมิปัญญา การทำมีดอรัญญิกให้เป็นระบบ เช่น วางระบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกทำ การตลาดประชาสัมพันธ์ จัดสร้างองค์กรที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาของการทำ มีดอรัญญิกโดยเฉพาะ

“...ปัจจุบันเรามีการแต่งตั้งให้มีประธานกลุ่มมีดอรัญญิก และมีผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นกรรมการ แต่เนื่องด้วยชุมชนเรากิจการร้านค้าส่วนใหญ่จะมีการค้าขายโดยอิสระไม่ได้ขึ้นตรงกับหน่วยงาน เพราะร้านใหญ่เขาเลี้ยงตัวเองได้ แต่ชาวบ้านที่ทำส่งจะมีปัญหาในเรื่องของทุน...” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

“...การสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดจะยังคงอยู่ต่อไป ถ้ายังมีการจัดให้เป็นระบบร่วมมือปรึกษาหาทางออก ของปัญหาที่มีในการจัดการทางการตลาด เราอนุรักษ์ภูมิปัญญาแต่ก็ต้องมีการตลาดที่ดีเพื่อให้ผู้ทำอาชีพตีมีดนั้นหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวได้ อย่างผมเองก็มีเจ้าประจำที่สั่งทำตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่ก็ยังทำการค้าขายอยู่ ผมทำวิธีแบบโบราณ ผมว่ามีค้มันแกร่งกว่าเครื่องจักร...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

“...ควรมีการจัดตั้งกลุ่มตีมีดเยาวชนที่เกร หรือ ไม่ชอบเรียนในระบบการศึกษา มาอบรมอาชีพการทำมีด เริ่มตั้งแต่การตีมีดแนวอนุรักษ์ จนถึงมีดที่ใช้ได้จริงในการครัวเรือน การเกษตร เพราะตอนนี้บ้านเราก็มีผลิตภัณฑ์หลากหลายที่วางจำหน่ายและส่งออก...” (สุนัย ภูผลทาน, 2557)

2. จัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาทำมีดอรัญญิกอย่างเป็นทางการต้องมีการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยมีองค์ความรู้ภูมิปัญญามาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกทั้งประวัติความเป็นมา กรรมวิธีการทำมีด ฝึกหัดการทำมีดให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีใจรักและมีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ แม้จะเป็นเรื่องที่ยากที่จะหาคนรุ่นใหม่มาให้ความสนใจ แต่ถ้ามีวิธีการและการสร้างแรงจูงใจที่ดีพอก็จะทำให้เด็กรุ่นใหม่ มีกำลังใจและอยากที่จะสืบสานงานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่ดึงดูดให้เยาวชนอยากมาศึกษาสนใจ เช่น ให้เยาวชนทำวีดีโอสัมภาษณ์ผู้ทำมีดในหมู่บ้านและทำประวัติหมู่บ้านผ่านทางสื่อ จัดอบรมการเป็นมัคคุเทศก์น้อยพาเยี่ยมชมหมู่บ้านหัตถกรรมอรัญญิก จัดการเรียนการสอนให้เยาวชนมาสาธิตการตีมีด ควรมีการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นถึงสถานการณ์ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกและนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนาการทำมีดทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการทำที่จะสามารถสอดแทรกความหมายในเชิงคุณค่าให้กับผู้เรียนรู้และผู้ที่มีความสนใจ ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมคุณค่าให้คนหันมาสนใจในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมากขึ้น

“...แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิดนั้นจะต้องมีผู้สืบทอดภูมิปัญญานี้ไว้ไม่ให้มันสูญ ต้องมีการสาธิตหรือจัดการเรียนให้กับเด็กๆ ได้รับความรู้แล้วเด็กจะมีความรู้สึกอยากทำบ้าง อยากที่จะมาช่วยสืบสานภูมิปัญญา ยิ่งนับวันคนสืบทอดก็เริ่มจะลดลง เราต้องช่วยกันทำให้ภูมิปัญญาการทำมิดกลับมามีชีวิตอีกครั้ง...” (บัญญัติ คำศรี, 2557)

“... ผู้อำนวยการ โรงเรียนท่าช้างวิทยาคม มีความสนใจในภูมิปัญญาการทำมิด ตอนนี้เราก็ได้ปรึกษากันเพื่อจะจัดการเรียน หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนมีความตระหนักและวางแผนภูมิปัญญาท้องถิ่น และรู้จักการฝึกอาชีพขณะยังเป็นเยาวชนอยู่ มันก็อาจทำให้เราได้สร้างผู้สืบทอดภูมิปัญญาสายเลือดใหม่...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

“...ต้องมีการจัดกลุ่มคนที่ทำมิด มาแลกเปลี่ยนความรู้หรือช่วยกันแก้ปัญหา และช่วยการเผยแพร่ภูมิปัญญา ให้เป็นที่รู้จัก” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

3. การปรับปรุงรูปแบบและการเรียนรู้ภูมิปัญญา

ทั้งจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ปราชญ์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทำมิดหรือผู้ทำมิดทำให้พบว่าความนิยมในการใช้มิดได้รับความนิยมอยู่ส่วนใหญจะเป็นคนในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่อยู่กับบ้าน หรือผู้ที่ชื่นชอบสะสมอาวุธมิดเค็นโป มิดคาบ เมื่อมาชมการตีมิดมีความรู้ตื่นเต้นและสนใจในกรรมวิธีต่างๆ ในการทำมิดที่ต้องใช้ความอดทน แข็งแรง แต่พอดูไปสักพักเกิดความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยกว่าจะได้มีสักเล่มต้องใช้กำลัง และระยะเวลาานพอสมควร จากประสบการณ์ที่พบเชื่อว่าถ้ามีการปรับปรุงรูปแบบมิดและวิธีการเรียนรู้ให้ดีขึ้น คือ การเริ่มสอนตั้งแต่ทฤษฎี แล้วค่อยลงมือปฏิบัติก็จะยิ่งทำให้เข้าใจหลักการทำมากขึ้น โดยยังคงนำเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมไว้โดยการปรับเปลี่ยนให้ผู้ที่มาเรียนรู้มีส่วนร่วมด้วย ถึงแม้จะไม่เข้าใจวิธีการทำแต่ก็ทำให้เกิดความสนุกสนานระหว่างการเรียนรู้มีการนำเสนอผ่านเครื่องฉายสไลด์ โปรเจคเตอร์ โดยเฉพาะเยาวชนที่ต้องสร้างสิ่งดึงดูดใจมีความสนใจในงานภูมิปัญญาท้องถิ่น

“...ผมอยากให้ระหว่างการฟัง บรรยายหรือสาธิตการตีมิด มีเอกสารที่แจกประกอบการดู จะได้ว่าชื่ออุปกรณ์เรียกว่าอะไร เอกสารมันแสดงให้เห็นขั้นตอนการทำแต่ละขั้น ยิ่งดูการสาธิตจริงจะทำให้เข้าใจมากขึ้น...” (จำรูญร์ บริบูรณ์, 2558)

“...การสาธิตการทำมิดดูแล้วเกิดความรู้สึก อยากจะอุดหนุนผลิตภัณฑ์ เพราะแต่ละขั้นตอนกว่าจะได้มีมามันต้องอดทน คนตีมิดเก่งมา และอึดมาก ถ้ามีไมโครโฟนสำหรับผู้ที่อยู่หน้าเตาบอกว่าจับอย่างไร ถึงจะได้เป็นรูปมิด เพราะจากการพูดปากเปล่า เสียงตีมิดกลบเสียงคนบรรยายหมด...” (นฤมล ร่อนแก้ว, 2558)

“...การสาธิตการทำมีด สาธิตแค่เบื้องต้น เข้าใจว่ามันต้องใช้เวลา ฉันเองก็อยากดูการ ตอกลายมีด การสลักอะไรประมาณนี้ด้วย อยากให้พูดถึงขั้นตอนนั้นบ้าง และที่ผลิตภัณฑ์ใหม่ของ ชุมชน ที่สืบเนื่องจากการใช้โลหะ...” (พรพิมล ทองสุวรรณ, 2558)

4. ชุมชนมีความตระหนักในการอนุรักษ์

ชุมชนควรตระหนักถึงคุณค่ามีคอร์ดัญญิก สะท้อนถึงความรักและห่วงใยในชุมชน ผู้นำต้องมีการนำมีคอร์ดัญญิกซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาเข้าไปอยู่ในจิตใจของสมาชิกในชุมชน ให้ มองเห็นถึงคุณค่าที่ช่วยให้ชุมชนมีชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ผู้นำมีความเข้มแข็ง ต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มีความสามัคคี ต้องมีจิตสำนึกว่า มีคอร์ดัญญิกเป็นทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของเราทุกคนในชุมชน ควรวางแผนนโยบายที่เป็นส่วนรวม คิดถึงอนาคตของภูมิปัญญาการทำมีคอร์ดัญญิกช่วยกันหาวิธีการที่จะทำให้มีคอร์ดัญญิกยังคงอยู่สืบ ทอดไปถึงแม้ว่าคนจะสิ้นลมหายใจ แต่ภูมิปัญญาการทำมีคอร์ดัญญิกยังคงมีลมหายใจอยู่ต่อไป คนในชุมชน เองต้องมีความรู้ในเรื่องมีคอร์ดัญญิก มีการฝึกเยาวชนในท้องถิ่นให้มีความรู้ทั้งประวัติความเป็นมา และการทำมีคอร์ดัญญิกคอยแนะนำความรู้เรื่องภูมิปัญญาทำมีคอร์ดัญญิกเพื่อสร้างความประทับใจให้กับ ผู้มาเรียนรู้การทำมีคอร์ดัญญิกและประวัติความเป็นมาของชุมชนหัตถกรรมมีคอร์ดัญญิก จะเกิดการ เผยแพร่ไปสู่ภายนอกผู้คนที่ได้มาท่องเที่ยวที่ชุมชนหัตถกรรมมีคอร์ดัญญิกก็จะกลับไปบอกคนอื่นๆ ถ้า ลู่กันปากต่อปาก เป็นการดึงผู้คนภายนอกเข้ามาสนใจศึกษาในชุมชนหัตถกรรมมีคอร์ดัญญิก

“...วิธีที่อนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาการทำมีคอร์ดัญญิกให้อยู่ไปจนถึงอนาคต คือ ต้องเริ่ม ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้รักและห่วงใยภูมิปัญญาที่อยู่คู่กับชุมชนมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ คนทั่วไปเห็นแล้วยังคิดว่าคนสมัยก่อนคิดได้ยังไง เราเองอยู่ในชุมชนก็ต้องช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ ไว้ในอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน...” (สืบพงษ์ สรพรหม, 2558)

“...ผมไม่รู้ว่าหลังจากรุ่นผมจะมีคนสืบทอดไหม แต่ลูกๆ ผมคงไม่ได้สืบทอดเพราะ เขาบริหารการกัน ส่วนวิธีทำเขาก็รู้บ้างเพราะมาช่วยผมตีมีดทุกอาทิตย์ ผมอยากให้เยาวชนมา เรียนรู้การตีมีด ไม่จำเป็นต้องคนในครอบครัวผม คนอื่นผมก็ยินดีที่จะสอนให้ ตอนนี้ผมยังทำอาชีพ นี้อยู่ก่อนที่ผมจะแก่ไปมากกว่านี้...” (ประทีป อุ่นสถาน, 2557)

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ยังเห็นถึงความสำคัญ และคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีคอร์ดัญญิก ควรให้ความร่วมมือในการสืบทอดโดยการจัดกิจกรรม งานด้านภูมิปัญญา หรือการสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์งาน ภูมิปัญญาทำมีคอร์ดัญญิก และอาจช่วยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวาระและโอกาสต่างๆ เพื่อทำให้ ภูมิปัญญาทำมีคอร์ดัญญิกเป็นที่ได้รับรู้ของผู้คนได้มากยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันมีคอร์ดัญญิกมีชื่อเสียงก็จริง

แต่มีการลอกเลียนใช้ชื่อผลิตภัณฑ์มีดของอรัญญิก รวมถึงการสืบทอดการตีมีดแบบโบราณที่ทำให้มีดมีความแกร่งและคงทน นั้นหาผู้ที่สืบทอดยาก มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้ระบบการจัดการมาบริหารอย่างเป็นระบบ และมีการผลักดันให้ภูมิปัญญา มีดอรัญญิก มีโอกาสทำเงินและสร้างรายได้ทั้งในประเทศและการส่งออกต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ควรสนับสนุนในการพัฒนางานภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ควรปล่อยให้ชาวชุมชนหาทางออกกันเองอย่างเดียว เพราะบางครั้งการได้หน่วยงานที่มีชื่อเสียงจะทำให้มีดอรัญญิกมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

“... ก็มีหน่วยงานเอกชนมาช่วยเหลือในการจัดพิพิธภัณฑ์ เราพอมีงบประมาณอยู่ แต่เราไม่มีความรู้ในเรื่องของการจัดพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลป์ป้าพิงก็ได้ให้อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากรมาช่วยออกแบบและจัดพิพิธภัณฑ์...” (สืบพงษ์ ศรีพรหม, 2558)

“...การท่องเที่ยวมาติดป้ายว่าหมู่บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ ททท. มาประชาสัมพันธ์ชุมชนของเรา จัดงานเปิดตำนานมีดอรัญญิกที่ร่วมกับเทศบาลอรัญญิก...” (บุญสม ศรีสุข, 2557)

“...ชุมชนมีงบประมาณทุกปี แต่เราอยากให้มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาที่จัดแบบเป็นรูปธรรม มีเครื่องค่อธิบายประวัติชุมชน มีงบประมาณจ้างผู้ที่เป็นพัฒนากรดูแลพิพิธภัณฑ์หรือสถานที่เรียนรู้ เพราะพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่ขาดคนที่ดูแล ใช้วิธีการถ้าใครว่างเป็นอาสาสมัครไปดูแลแทน มันก็ทำให้เปิดได้ไม่ทุกวัน” (ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์, 2557)

6. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

ควรมีแนวทางการเผยแพร่ทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การจัดทำหนังสือภูมิปัญญา มีดอรัญญิก ภายในหนังสือชุดนี้อาจจะประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา มีดอรัญญิกทั้งหมด จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวของอำเภอนครหลวง เช่น สมุดภาพมีดอรัญญิกจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีดในตระกูลต่างๆ ที่ชุมชนหัตถกรรมอรัญญิกได้ผลิตประวัติความเป็นมาของชุมชน วัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนการทำ บุคคลสำคัญมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา มีดอรัญญิก และมีจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไปเพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาได้และทำให้รู้จักกับภูมิปัญญา มีดอรัญญิกละเอียดมากยิ่งขึ้น เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือมีการจัดสร้างสารคดีเรื่องมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอันล้ำค่า ชุดภูมิปัญญา มีดอรัญญิกลงบนแผ่น DVD เพื่อจัดจำหน่ายและให้ผู้สนใจสามารถสืบค้นได้ด้วยตนเอง ก็จะกระตุ้นให้ผู้สนใจในการเรียนรู้เดินทางมาชมการสาธิตการทำมีดที่ชุมชนหัตถกรรมมีดอรัญญิก เป็นการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน

“...ควรมีการทำหนังสือขุดภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก มีภาพเครื่องมือวิถีชีวิตของชาวบ้าน สมัยก่อนจนมาถึงปัจจุบัน มีรูปแบบผลิตภัณฑ์มีดอร์ญุญิก แล้วก็ประวัติความเป็นมา...” (ภรณ์ทิพย์ ภิระบรรณ, 2558)

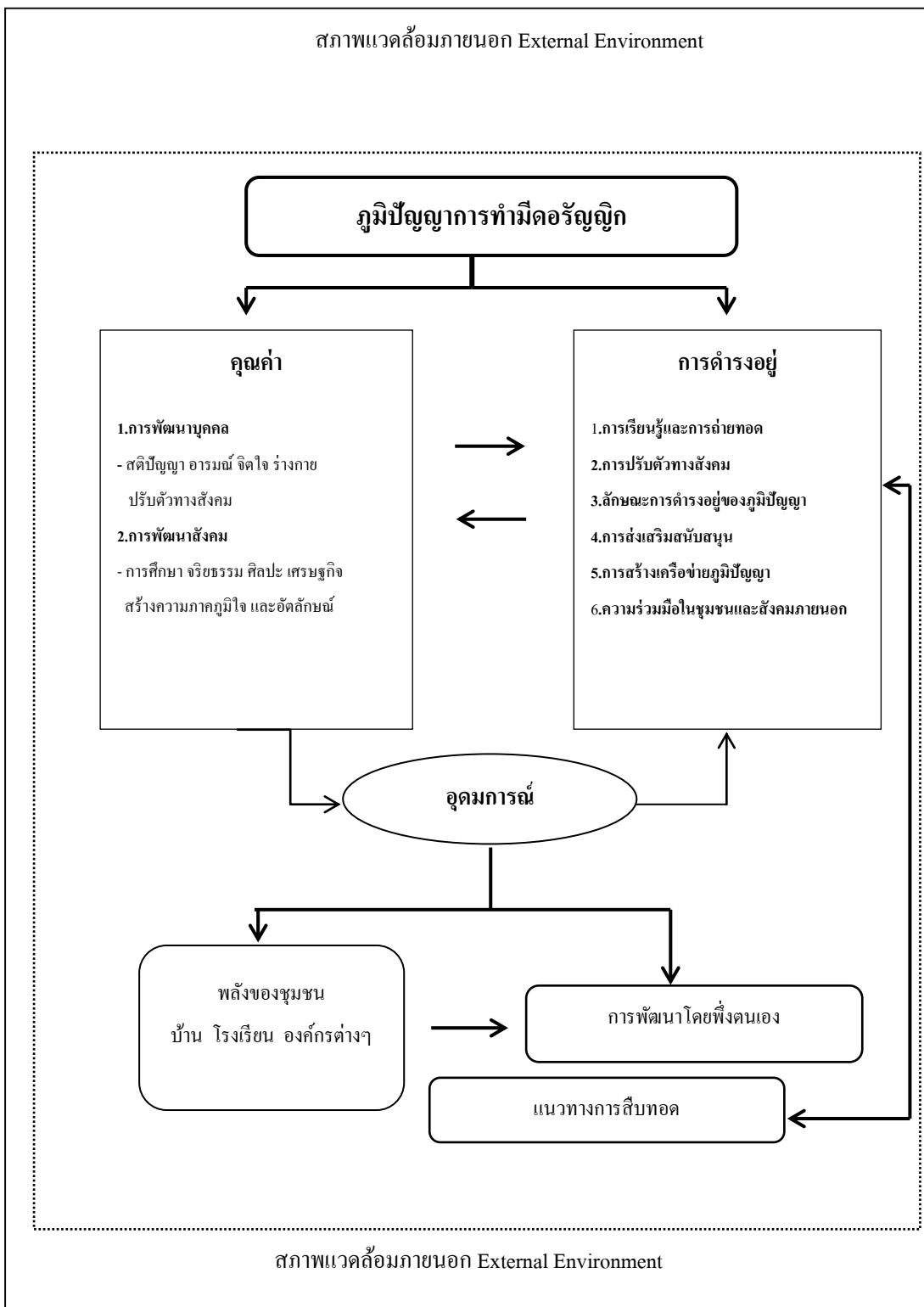
“...อยากให้มีการสาธิตการตีมีดที่อื่นบ้าง บางทีไม่ได้มีโอกาสมานที่หมู่บ้าน คนอื่นจะได้รู้ว่าการทำมีดทำยังไง แล้วก็จะได้รู้ว่าเราไม่ได้ซื้อมีดอร์ญุญิกปลอม” (พรพรรณ สำราญรัตน์, 2558)

แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกตามความคิดเห็นของผู้ที่มาอุดหนุนมีดอร์ญุญิกและผู้นำท้องถิ่น พบว่าควรหาแนวทางเพื่อส่งเสริมให้ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกอยู่กับสังคมอย่างยั่งยืน โดยจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ถึงแม้จะไม่มีคนอยู่แต่ภูมิปัญญาการทำมีดยังคงผลิตเปลี่ยนไปอยู่ในมือเยาวชนรุ่นหลังให้มีความรู้สืบทอดต่อไป มีแนวทางการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มภูมิปัญญาทำมีดอร์ญุญิกในรูปแบบองค์กรท้องถิ่น จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำเอาองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนในชุมชนเป็นผู้แนะนำความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก เพื่อความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกในชุมชนให้ดำรงอยู่คู่กับสังคม

จากการศึกษาปรากฏการณ์จริงภาคสนามพบว่า ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก เป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่มีงานศิลปะแบบโบราณ คือ งานด้านหัตถศิลป์ ซึ่งมีคุณค่าหลัก 2 ด้านด้วยกัน คือ 1. คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และ 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล ได้ส่งเสริมคุณลักษณะบุคคลในด้านการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย การปรับตนเองกับสังคม ซึ่งเป็นพลังงานในการเสริมสร้างศักยภาพบุคคลในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชน และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมได้ส่งเสริมลักษณะของสังคมในด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านศิลปะ ด้านเศรษฐกิจ สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน สร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน จากคุณค่าเหล่านี้ ทำให้ชุมชนได้มีการตีความหมายและยอมรับถึงความสำคัญซึ่งมีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก อันเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ 1. การเรียนรู้และการถ่ายทอด 2. การปรับตัวทางสังคม 3. ลักษณะการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา 4. การส่งเสริมสนับสนุน 5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 6. ความร่วมมือในชุมชนและสังคมภายนอก อีกทั้งเพื่อเป็นการรักษาและจัดเก็บภูมิปัญญาให้อยู่คู่ประเทศไทย ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกได้รับการขึ้นทะเบียนจากกระทรวงวัฒนธรรมให้เป็นมรดกวัฒนธรรม

ทางภูมิปัญญา ได้เกิดแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก โดยการจัดตั้ง คณะกรรมการบริหารกลุ่มทำมีดอรัญญิกในรูปแบบองค์กรท้องถิ่น จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการ พัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาการทำมีด มา บูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่าน ช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนในชุมชน เป็นผู้แนะนำความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อันจะทำให้เป็นการต่อลมหายใจให้งานภูมิปัญญา การทำมีดอรัญญิกให้กลับมามีชีวิต ถึงแม้ว่าบุคคลสำคัญในปัจจุบันจะไม่มีอยู่แล้ว แต่มรดกภูมิปัญญา นี้ไม่มีวันที่จะหมดลมหายใจ เพราะมีผู้ที่เห็นคุณค่า เกิดการสืบทอดรุ่นต่อรุ่นและยอมรับที่จะพัฒนา รักษาภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้สามารถดำเนินอยู่คู่กับสังคมตลอดไป

แผนภูมิที่ 7 แสดงความสัมพันธ์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก : กรณีศึกษา หมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก 2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก และ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินงานวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาในเรื่องของคุณค่า การดำรงอยู่ กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก และแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาภูมิหลังประวัติชุมชนหัตถกรรมอรัญญิกและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก โดยใช้วิธีการวิจัย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์จากแหล่งเอกสาร โดยผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมเก็บข้อมูลเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้ศึกษาได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกตและอุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกในการสัมภาษณ์ คือ อุปกรณ์บันทึกภาพและบันทึกเสียง สมุดบันทึกเป็นอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 1. ปราชญ์ชาวบ้าน 2. ผู้ทำมีดอรัญญิก 3. คนในชุมชน 4. ผู้นำท้องถิ่น/บุคคลของภาครัฐ 5. ผู้นำอุตสาหกรรมมีดอรัญญิก

การตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลจากแหล่งเวลา แหล่งบุคคลและแหล่งสถานที่ และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการเก็บข้อมูล คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปสำหรับข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในภาคสนามทั้งการวิเคราะห์แบบอุปนัย การเปรียบเทียบข้อมูลและการวิเคราะห์ โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 คุณค่าของงานภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก
- ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก
- ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก

ตอนที่ 1 คุณค่าของงานภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก

ผู้ศึกษาพบว่าคุณค่าของงานภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้านหลัก คือ 1. คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และ 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกมีคุณค่าด้านการพัฒนาบุคคลมีการส่งเสริมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและอารมณ์ สามารถจำแนกออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 คุณค่าต่อการพัฒนาสติปัญญา

1.1.1 ส่งเสริมความรู้ความคิด

การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกสามารถส่งเสริมความคิดให้กับผู้ที่มารับการสืบทอดงานภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิก ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชนและภูมิปัญญาการทำมีด และศิลปะต่างๆที่เกี่ยวข้อง ฝึกการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำมีดผิดพลาด ไม่ให้ประมาท มีสติในทุกการกระทำ การเคลื่อนไหว ผู้สืบทอดมีการฝึกหัดและเรียนรู้กรรมวิธีเทคนิค ขั้นตอนการทำมีดซึ่งจะทำให้รู้จักการสังเกตและค้นพบวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการลงมือกระทำ ได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกสมองเพื่อพัฒนากระบวนการคิด ทำให้สามารถจดจำขั้นตอนวิธีการทำต่างๆ โดยใช้ระยะเวลาความชำนาญเพิ่มมากขึ้นทำให้ผู้สืบทอดและผู้ที่มาเรียนรู้ ฝึกทักษะด้านการจำ เนื่องจากการทำมีดไม่มีหนังสือแบบเรียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร การที่จะเรียนรู้การทำมีดนั้นต้องเรียนรู้โดยการจดจำขั้นตอน เคล็ดลับวิธีต่างๆ เกิดจากความใฝ่รู้ด้านการจดจำ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญล้วนแต่เกิดจากการจดจำหมั่นฝึกฝน มีประสบการณ์การเรียนรู้ในการลองผิดลองถูก ทำให้เกิดสมาธิและมีสติในการควบคุมตนเอง

1.1.2 ส่งเสริมความรู้ด้านงานหัตถกรรม/หัตถศิลป์

การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอร์ญุญิกเป็นการฝึกทักษะฝีมือด้านงานหัตถศิลป์ ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน การตีมีดมีวิธีการขึ้นรูปเพื่อทำให้มีรูปลักษณ์ที่ดูสวยงามน่าใช้ผลิตภัณฑ์มีดหัตถกรรมอร์ญุญิกเกิดจากประสบการณ์ความรู้ที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานานจึงทำให้

เกิดความรู้ในวัสดุ เทคนิคในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับว่ามีความแข็งแกร่งทนทาน เป็นงานที่ใช้ความคิดจินตนาการและต้องฝึกพัฒนาฝีมือให้ได้คุณภาพเป็นที่ยอมรับ

1.1.3 เสริมสร้างทัศนคติให้กับผู้สืบทอดภูมิปัญญา/ผู้เรียนรู้ภูมิปัญญา

สภาพแวดล้อมของชุมชนหัตถกรรมมีดอรัญญิกเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อันสะท้อนให้ผู้ที่มาเรียนรู้เห็นถึงซึ่งเป็นบรรยากาศที่น่าเรียนรู้ซึมซับวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงศึกษาประวัติเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้านและที่มาของภูมิปัญญาการทำมีดจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ หรือผู้ที่สืบทอดการทำมีดจากประสบการณ์โดยตรงมีความเป็นธรรมชาติเป็นการกระตุ้นความสนใจให้กับผู้ที่เรียนรู้

1.2 คุณค่าต่อการพัฒนาอารมณ์

เสน่ห์ของมีดอรัญญิกคือการได้ฝึกความอดทนที่แฝงไปด้วยผลงานด้านศิลปะ เนื่องจากภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกได้แบ่งออกเป็นมีดเพื่อการใช้สอย และมีดแนวศิลป์ แต่มีดทุกชนิดนั้นล้วนแต่ฝึกพัฒนาการด้านอารมณ์

1.2.1 วุฒิภาวะทางอารมณ์

ภูมิปัญญาการทำมีด เกิดจากการใช้ประสบการณ์ที่สั่งสม เพื่อให้งานมีคุณภาพเป็นที่พอใจทั้งผู้ทำและผู้ซื้อ บางครั้งการทำมีดอาจไม่เป็นดั่งใจที่ต้องการ เหตุอาจเกิดจากราคาวัสดุอุปกรณ์ที่ค่อนข้างสูงชัน เครื่องมือเครื่องใช้มีปัญหา ปัญหาจากภายนอกที่มีผลต่ออารมณ์ระหว่างทำมีด

1.2.2 ประทับใจ

การได้มาเรียนรู้และมีโอกาสชมการตีมีด ของผู้มาอุดหนุนผลิตภัณฑ์มีดอรัญญิกเป็นการสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการผลิตมีดอรัญญิก ถึงแม้ว่าปัจจุบันอาจจะมีการทำมีดโดยใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน แต่การตีมีดแบบดั้งเดิมยังคงดำเนินไป ถึงแม้ว่าวิวัฒนาการที่นำไปสู่การใช้เครื่องทุ่นแรงคนก็ตาม

1.3 คุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจ

ลักษณะภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกนั้นแฝงการส่งเสริมให้ผู้สืบทอด มีความสุขในการทำมีด มีสุขภาพจิตที่ดี ถึงเหนื่อยแต่ก็ปลดปล่อยอารมณ์ไปกับการตีมีด กล้าคิด กล้าทำ การเคารพครูบาอาจารย์ ญาติ พี่น้อง กล้าที่จะเผชิญกับความผิดพลาด และแสดงอารมณ์จิตใจที่มั่นคงอดทนต่อสภาพเหตุการณ์และสังคม

1.3.1 ความเชื่อของคนในชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกนั้นมีประเพณีที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดและชาวบ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองโดยที่คนโบราณจะมีเทคนิคการสอน

ลูกหลาน ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าทางภูมิปัญญาสอดแทรกได้อย่างดี ในประเพณีของการไหว้ครูบูชาตา เป็นการปลูกฝังความกตัญญู และสร้างความสนุกสนานให้กับคนในชุมชน

1.3.2 แรงจูงใจ และแรงบันดาลใจ

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกนี้ทำให้เกิดแรงจูงใจและแรงบันดาลใจ กล้าคิด และกล้าทำ ฝึกการควบคุมและรู้เท่าทันอารมณ์ของตน เตือนสติตัวเองในการทำงาน เพราะถ้าพลาดตัวเราเองอาจได้รับบาดเจ็บได้ มีการยอมรับข้อบกพร่องของตนเองเพื่อใช้เป็นข้อเตือนใจในการปรับปรุงการทำมีดในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น จนทำให้เกิดความสำเร็จในที่สุด พัฒนาฝีมือให้สร้างงานใหม่ๆ เข้ากับยุคปัจจุบัน และมีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง

1.3.3 เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน

การเกิดสำนึกในการสร้างสรรค์งานภูมิปัญญามีคเป็นที่ดีงาม มีความรัก และหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ซึ่งเป็นงานหัตถศิลป์แบบไทยที่มีมาแต่โบราณกาล ที่นับวันจะยิ่งหาผู้ที่สืบทอดยาก เป็นภูมิปัญญาที่น่าเรียนรู้และอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้มาศึกษา

1.4 คุณค่าต่อการพัฒนาร่างกาย

การทำมีดถือได้ว่าเป็นการออกกำลังกาย บริหารส่วนต่างๆ ของร่างกาย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแรงทางด้านร่างกายของผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำมีด ได้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย ให้เกิดความคล่องแคล่ว ความทนทาน ความแม่นยำ เสริมสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างประสาทกับกล้ามเนื้อ

1.5 คุณค่าต่อการปรับตัวเข้ากับสังคม

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้สืบทอดงานหัตถศิลป์ได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน การรวมกลุ่มกันของผู้ที่ทำมีดด้วยกัน นอกจากจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัว ยังช่วยเหลือเพื่อแผ่กับบุคคลภายนอกที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญา ตลอดจนชุมชนหมู่บ้าน สังคมส่วนรวมทำให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างคามมีระเบียบวินัย

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในการพัฒนาบุคคลเพื่อเสริมสร้าง ให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่มีความสามารถ ดังต่อไปนี้

1. มีคุณค่าในการพัฒนาสติปัญญาให้กับผู้ที่สืบทอดและผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาภูมิปัญญา จะส่งเสริมด้านความคิด ส่งเสริมด้านความรู้ด้านงานหัตถกรรม เสริมสร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้ที่มีความสนใจและผู้สืบทอด
2. มีคุณค่าในการพัฒนาอารมณ์ เสริมสร้างวุฒิภาวะทางอารมณ์ให้เป็นคนที่อดทนอด มั่นคงทางอารมณ์ สามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ให้ผู้ที่มาเรียนรู้เกิดความประทับใจในการชมและศึกษา
3. มีคุณค่าในการพัฒนาจิตใจ โดยมีความเชื่อที่คนในชุมชนศรัทธา แต่แฝง

ความกตัญญูทวนที่ต่อครูบาอาจารย์ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการสืบสานภูมิปัญญา และยังรักและหวง
 แห่นในภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. มีคุณค่าในการพัฒนาร่างกาย เนื่องจากภูมิปัญญาในการทำมีดอรัญญิก
 นั้นต้องในกำลังในการตีมีดเพื่อให้ได้รูปแบบและความแข็งแกร่งของมีด โดยใช้ประสาทและกล้ามเนื้อ
 ในการเคลื่อนไหว 5. มีคุณค่าในการปรับตนเองกับสังคมช่วยส่งเสริมให้ผู้สืบทอดงานหัตถศิลป์
 ได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานทำให้เกิดความรัก ความ
 สามัคคีของคนในหมู่บ้าน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างควมมีระเบียบวินัย

2. ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนา
 ทั้งทางด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านงานศิลปะ และด้านเศรษฐกิจซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น
 หัวข้อย่อยได้ดังนี้

2.1 ด้านการศึกษา

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีคุณค่าในด้านการศึกษา โดยเป็นหมู่บ้านที่เป็น
 แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านงานหัตถกรรม มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์
 เปรียบเหมือนเป็นที่รวบรวมประวัติความเป็นมา เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต ที่ให้ผู้ที่สนใจเข้าเยี่ยมชม
 ชมพิพิธภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังมีพื้นที่ที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแนวทางการ
 อนุรักษ์ภูมิปัญญาและเผยแพร่การสาธิตการทำมีดที่เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดก
 ของชาติ

2.2 คุณค่าด้านจริยธรรม

ภูมิปัญญาการทำมีดนั้น จะสอดแทรกจริยธรรม คุณธรรมและข้อคิด เรื่องความ
 ซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูระลึกถึงผู้มีพระคุณ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญใน
 การใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม เพื่อให้เกิดความสุขและแสดงถึงความมีคุณค่าของภูมิปัญญาที่สอดแทรก
 อยู่ในการทำมีดหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.3 คุณค่าด้านศิลปะ

สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าด้านศิลปะในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ศิลปะใน
 งานมีดหัตถศิลป์ การทำมีดอรัญญิก เป็นเรื่องละเอียดอ่อนเพราะต้องมีการศึกษาขั้นตอนการทำ
 รวมถึงศิลปะลวดลายที่ประกอบในงานมีดไทยในสมัยโบราณที่มีความประณีตวิจิตรบรรจง
 การศึกษามีรูปแบบต่างๆ อาทิ มีดดาบโบราณ มีดด้ามมุก พระขรรค์ด้ามมุก ฯลฯ มีดแต่ละเล่มจะมี
 ลวดลายที่ต่างกันไปตามแต่ผู้ทำจะออกแบบ โดยการใช้ลวดลายจากตัวละครในวรรณคดีมาทำ
 เป็นลวดลายมีดเป็นการเพิ่มอรรถรสของงานมีด

2.4 คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้กับต่างประเทศ เพื่อกับมาปรับใช้พัฒนาภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อีกทั้งยังจัดชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการสาธิตการทำมีด ให้ความรู้ บรรยายประวัติความเป็นมาแก่บุคคลที่มีความสนใจ รวมถึงการพึ่งพาตนเอง เป็นชุมชนวิสาหกิจมีร้านค้าในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ทำจากภูมิปัญญา และมีร้านค้าชุมชนที่จำหน่ายเครื่องอุปโภคและบริโภคแก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมในหมู่บ้านหัตถกรรมอรัญญิกเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

2.5 การสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ได้รับการยอมรับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการให้สืบสานอาชีพภูมิปัญญาการทำมีด และช่วยส่งเสริมทำให้ชุมชนผลิตมีดหัตถกรรมอรัญญิกมีชื่อเสียงและสร้างความภาคภูมิใจเป็นแรงกระตุ้นให้เยาวชน และลูกหลานในชุมชน เห็นคุณค่าในมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้คิดค้นสร้างสรรค์

2.6 การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้กับชุมชน

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเกิดขึ้นจากการคิดค้นและพัฒนาภูมิปัญญาของชาวชุมชนบ้านอรัญญิกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพลัง โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องเชื่อมประสานจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรักและผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยมีการส่งเสริมให้ลูกหลานรักและหวงแหนภูมิปัญญารักษามรดกวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านได้รับประสบการณ์จากการแลกเปลี่ยนความรู้จากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียง โดยใช้ต้นทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความแตกต่างและดึงดูดใจผู้คนที่ความสนใจในภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาสู่สาธารณชนตามช่องทางต่างๆ และได้รับเชิญการแสดงออกร้านตามงานที่รัฐได้จัดขึ้นเพื่อแสดงถึงคุณค่าทางภูมิปัญญา เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่นให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลในสังคมทั่วไปเกิดความรู้สึกว่าถ้าอยากได้มีดดีๆ ทนทานสักเล่มหนึ่ง ต้องนึกถึงมีดอรัญญิก

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเกิดจากความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน โดยมีองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการฟื้นฟูและเห็นคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาการทำมีดแบบดั้งเดิมและการเติบโตขึ้นของอาชีพการทำมีดให้มีความมั่นคง โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์วิธีการทำแบบดั้งเดิมหรือรักษาภูมิปัญญา

ที่บรรพบุรุษได้ส่งถึงคนในรุ่นปัจจุบัน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ในทุกๆด้าน โดยเริ่มจาก ประวัติความเป็นมาเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการทำมีด โดยมีการสืบทอดความรู้จะเริ่มจากเยาวชน ที่อาศัยอยู่ที่ชุมชน ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจที่อยู่นอกชุมชน ผู้ถ่ายทอดใช้วิธีการถ่ายทอดแบบ โบราณโดยการบอกเล่าปากต่อปากให้ฟังและให้เยาวชนสังเกตจดจำ และลองปฏิบัติเรื่อยมาโดย ขั้นตอนการทำมีดยังไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องของวิธีการทำ ต้องอาศัยความ เพียร ความใส่ใจ ปลูกฝังให้เยาวชนชาวชุมชนหันมาสนใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

2. ปัจจัยด้านการปรับตัวทางสังคม

มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนและมีการ อนุรักษ์และปรับปรุงรูปแบบของผลิตภัณฑ์มีดให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งานในปัจจุบันแต่ยังคง รักษาวิธีการทำภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา จึงทำให้ความนิยมในคุณภาพการใช้งานอยู่ในสังคม เรื่อยมา ซึ่งการปรับเปลี่ยนของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งาน ในปัจจุบันรวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ทำจากโลหะเพื่อให้เข้ากับการใช้งานของยุคสมัย ถือเป็น การสร้างงานที่ใช้ชื่อของชุมชนที่ลดกรรมอรัญญิกมีชื่อเสียงนอกจากภูมิปัญญาการทำมีดแล้วยังมี การพัฒนาเครื่องมือใช้สอยรูปแบบอื่นๆ

3. ลักษณะการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ชุมชนให้ความสำคัญ เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของ บรรพบุรุษและผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกิดการเห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งที่ดี คำว่า **มีดอรัญญิก** เป็นมีดที่ผลิตในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นความภูมิใจของท้องถิ่น ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ ควรให้ลูกหลานได้สืบทอดเรียนรู้ จึงมีการรวมกลุ่มของผู้นำในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อ อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป โดยการเผยแพร่ภูมิปัญญา ผ่านสื่อต่างๆ โดยชุมชนและปราชญ์ผู้มีความเชี่ยวชาญการทำมีดเป็นผู้ถ่ายทอดและมีหน่วยงาน ภายนอกเข้ามาสนับสนุนการเผยแพร่ ภายใต้กระแสปัจจุบันที่ให้ความสนใจการอนุรักษ์และการ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์หลักคือ การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณภาพ ชีวิตที่ดีให้กับผู้สืบทอดภูมิปัญญาจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในที่สุดระยะทางในการเดินทาง มายังชุมชนทำมีดอรัญญิกมีความสะดวกอยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพมหานคร

4. การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

งานภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกมีโอกาสได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้การแก้ไขปัญหา และแสวงหาแนวทางพัฒนากับชุมชนอื่นทั้งในและต่างประเทศ

5. การสร้างเครือข่ายงานภูมิปัญญา

ชุมชนหัตถกรรมออร์ญุก สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านถึงแม้บางครั้งจะไม่ได้ประกอบอาชีพทำมิด แต่สมาชิกทุกคนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดตั้งกลุ่มทำมิด เพื่อแลกเปลี่ยนงานภูมิปัญญา และปรึกษาแนวการตลาด การอนุรักษ์ การหาทางออกของปัญหาวัสดุอุปกรณ์ที่มีราคาสูงขึ้น เมื่อมีการจัดงานด้านภูมิปัญญาจากหน่วยงานข้างนอกก็ให้ความร่วมมือในการไปเปิดร้านค้าให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้

6. เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกอยู่ในชุมชนที่มีการอพยพมาจากเวียงจันทน์ จึงทำให้ชาวชุมชนมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ถึงแม้จะผ่านเวลานานเป็นร้อยปี เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต งานศิลปะในงานภูมิปัญญาการทำมิด ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความรู้ของคนสมัยก่อนผ่านทางภูมิปัญญาการทำมิด ภายในหมู่บ้านจะมีร้านค้าผลิตภัณฑ์มิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม ศึกษาหาความรู้ พร้อมทั้งคู่มือการสาธิตการตีมิดแบบโบราณ โดยผู้ที่สนใจจะต้องติดต่อทางชุมชนก่อนจะมาท่องเที่ยว อีกทั้งอำเภอนครหลวง ยังมีปราสาทนครหลวง เป็นโบราณสถานที่คุณค่าสำคัญแก่ประเทศไทย

สรุปได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีทั้งปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายใน มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมิด ในทุกๆด้านซึ่งมีเยาวชนหรือนุคคลภายนอกที่มีความตั้งใจจริงมาสืบทอด มีการปรับตัวทางสังคมที่สอดคล้องกับภาวะปัจจุบันที่แตกต่างไปจากอดีต เกิดการร่วมมือกันและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น และมีปัจจัยภายนอกมาสนับสนุน คือ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต่างๆ อย่างต่อเนื่องในการจัด โครงการกิจกรรมเพื่อช่วยเหลืองานอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก มีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ภูมิปัญญาเป็นมรดกที่สำคัญประเภทหนึ่งของสังคมไทย อันมีคุณค่าในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านปัจเจกบุคคล เศรษฐกิจ สังคม จะพบว่าปัจจัยสนับสนุนให้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอยู่คู่สังคมมีหลายปัจจัยด้วยกัน แต่ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จึงได้มีการร่วมกันหาแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ให้ดำรงอยู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร

ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและดำเนินงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอย่างเป็นทางการอาจมาจากการเลือกตั้งหรือผู้แทนในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมี ประธาน กรรมการ เลขานุการ ร่วมกันปรึกษาและวางแนวทางเพื่อหาแผนในการพัฒนาภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้เป็นระบบ เช่น การวางระบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ทำการตลาดประชาสัมพันธ์ จัดสร้างองค์กรที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาของการทำมีดอรัญญิกโดยเฉพาะ

2. จัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอย่างเป็นทางการจำเป็นต้องมีการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยมีการองค์ความรู้ภูมิปัญญามาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกทั้งประวัติความเป็นมา กรรมวิธีการทำมีด ฝึกหัดการทำมีดให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีใจรักและมีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ แม้จะเป็นเรื่องที่ยากที่จะหาคนรุ่นใหม่มาให้ความสนใจ แต่ถ้ามีวิธีการและการสร้างแรงจูงใจที่ดีพอก็จะทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ มีกำลังใจและอยากที่จะสืบสานงานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่ดึงดูดให้เยาวชนอยากมาศึกษาสนใจ

3. การปรับปรุงรูปแบบและการเรียนรู้ภูมิปัญญา

ความนิยมในการใช้มีดได้รับความนิยมอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นคนในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่อยู่กับบ้าน หรือผู้ที่ชื่นชอบสะสมอาวุธมีดเดินป่า มีดดาบ เมื่อมาชมการตีมีดมีความรู้ตื่นเต้นและสนใจในกรรมวิธีต่างๆ ในการทำมีดที่ต้องใช้ความอดทน แข็งแรง แต่พอไปดูสักพักก็เกิดความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยกว่าจะได้มีสักเล่มต้องใช้กำลัง และระยะเวลาอันพอสมควร จากปรากฏการณ์ที่พบเชื่อว่าถ้ามีการปรับปรุงรูปแบบมีดและวิธีการเรียนรู้ให้ดีขึ้น คือ การเริ่มสอนตั้งแต่ทฤษฎี แล้วค่อยลงมือปฏิบัติก็จะยิ่งทำให้เข้าใจรู้หลักการทำมากขึ้น โดยยังคงนำเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมไว้โดยการปรับเปลี่ยนให้ผู้ที่มาเรียนรู้มีส่วนร่วมด้วย ถึงแม้จะไม่เข้าใจวิธีการ

ทำแต่ก็ทำให้เกิดความสนุกสนานระหว่างการเรียนรู้ มีการนำเสนอผ่านเครื่องฉายสไลด์ โปรเจคเตอร์ โดยเฉพาะเยาวชนที่ต้องสร้างสิ่งดึงดูดใจที่มีความสนใจในงานภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ชุมชนมีความตระหนักรู้ในการอนุรักษ์

ชุมชนควรตระหนักถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญา สะท้อนถึงความรักและหวงแหนในชุมชน ผู้นำต้องมีการนำมรดกภูมิปัญญาซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาเข้าไปอยู่ในจิตใจของสมาชิกในชุมชน ให้มองเห็นถึงคุณค่าที่ช่วยให้ชุมชนมีชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ผู้นำมีความเข้มแข็งต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มีความสามัคคี ต้องมีจิตสำนึกว่ามีมรดกภูมิปัญญาเป็นทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของเราทุกคนในชุมชน ควรวางแผนนโยบายที่เป็นส่วนรวม คิดถึงอนาคตของภูมิปัญญาการทำมรดกภูมิปัญญาช่วยกันหาวิธีการที่จะทำให้มรดกภูมิปัญญายังคงอยู่สืบทอดไปถึงแม้ว่าคนจะสิ้นลมหายใจ แต่ภูมิปัญญาการทำมรดกยังต้องมีลมหายใจอยู่ต่อไป

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ยังเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมรดกภูมิปัญญา ควรให้ความร่วมมือในการสืบทอดโดยการจัดกิจกรรมงานด้านภูมิปัญญา หรือการสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์งานภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญา

6. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

ควรมีแนวทางการเผยแพร่ทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การจัดทำหนังสือภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญา ภายในหนังสือชุดนี้อาจจะประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญาทั้งหมด จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวของอำเภอนครหลวง เช่น สมุดภาพมรดกภูมิปัญญาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีดินในตระกูลต่างๆที่ชุมชนหัตถกรรมมรดกภูมิปัญญาได้ผลิต ประวัติความเป็นมาของชุมชน วัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนการทำ บุคคลสำคัญมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญา และมีจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาได้และทำให้รู้จักกับภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญาละเอียดมากยิ่งขึ้น เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือมีการจัดสร้างสารคดีเรื่องมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอันล้ำค่า ชุดภูมิปัญญามรดกภูมิปัญญาฉบับแผ่น DVD เพื่อจัดจำหน่ายและให้ผู้สนใจสามารถสืบค้นได้ด้วยตนเอง ก็จะกระตุ้นให้ผู้สนใจในการเรียนรู้เดินทางมาชมการสาธิตการทำมรดกภูมิปัญญาหัตถกรรมมรดกภูมิปัญญา เป็นการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน

สรุปแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมรดกภูมิปัญญา อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมรดกภูมิปัญญาที่มีคุณค่าสามารถประมวลออกมาได้แนวทางการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มประธานมรดกภูมิปัญญาในรูปแบบองค์กร

จัดทำแผนงานยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้มาบูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาบริเวณที่ตั้งชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วมช่วยแนะนำความรู้ประวัตภูมิปัญญาการทำมิด มีการสาธิตการทำมิดจากเยาวชน เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย มีประเด็นที่สำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมิดอัญญิก

จากการวิจัยพบว่าคุณค่าของภูมิปัญญาอัญญิกเสริมสร้างให้ชุมชนในท้องถิ่นเกิดความโดดเด่นขึ้นมาในสังคม มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ภูมิปัญญาการทำมิดอัญญิกเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สร้างประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับชุมชน โดยภูมิปัญญาการทำมิดอัญญิกเปรียบเสมือนเป็นสมบัติของชุมชน ที่ควรค่าแก่การช่วยกันรักษา ซึ่งคนในชุมชนทุกคนล้วนมีบทบาทในการรักษาและเผยแพร่ โดยพบว่าคุณค่าของภูมิปัญญาการทำมิดอัญญิกสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ 1. คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม

1.1 ด้านการพัฒนาบุคคลในเรื่องของ ความรู้ความสามารถ สติปัญญา จิตใจ การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาร่างกาย การปรับตนเองกับสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เปรมรศมีธรรมรัตน์ (2552) ซึ่งทำการวิจัยศึกษาเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่าคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าต่อการพัฒนาตนเอง มีการส่งเสริมประสบการณ์ความรู้ความสามารถ สติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และการปรับตนเองกับสังคม ซึ่งทำให้ผู้มาชมหนังใหญ่มีความประทับใจในการแสดง

1.2 คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษาเป็นแหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สำคัญของสังคม สอดแทรกด้านจริยธรรมในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมิด ด้านศิลปะเห็นถึงฝีมือ ความประณีตและความสวยงามของมิด ด้านเศรษฐกิจทำให้มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน เพื่อร่วมกันสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรพล เนสุสินธุ์ (2555) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องแคนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง : แหล่งกำเนิดการแพร่กระจายและแนวทางการสืบทอดและพัฒนาผลการศึกษาพบว่า มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษหรือในหมู่เครือญาติที่อาศัยในพื้นที่

เดียวกันหรือพื้นที่ใกล้เคียงมีการเป่าแคนในงานบุญประเพณีต่างๆปัจจุบันในแต่ละประเทศมีการวิจัยทางดนตรีและมีการจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้แต่ละท้องถิ่นยังนิยมนำลักษณะรูปร่างและ โครงสร้างของแคนมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมอย่างแพร่หลายทำให้แคนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายสู่นานาประเทศมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นคุณค่าที่มีในตัวภูมิปัญญา

2. การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก

พบว่า การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีทั้งปัจจัยทั้งภายนอกและภายในชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายในมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องการทำมิด ในทุกๆด้านซึ่งมีบุคคลในท้องถิ่นมารับการสืบทอดตรงกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2530) ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อการศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยได้ มีการปรับตัวทางสังคมให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบันที่แตกต่างไปจากในอดีตทำให้ยังมีการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกในสังคมอยู่ สอดคล้องกับงานของ พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547) ได้ศึกษาสภาพการดำรงอยู่ของผญาอีสานพบว่า การดำรงอยู่ของผญาอีสานในปัจจุบัน ก็เป็นลักษณะที่คนรุ่นหลังสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ แทนที่จะได้รับการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะแบบเดียว ก็ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้หลากหลายจากสื่อต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อประเพณี สื่อที่เป็นเอกสาร ตลอดจนสื่อที่ทันสมัยมากขึ้น นับว่าเป็นการผสมผสานสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ได้อย่างสมดุล และก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ น่าจะได้รับการสนับสนุน เผยแพร่ และสืบทอดกันอย่างแพร่หลายต่อไป

พบว่า มีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก คือ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต่างๆอย่างต่อเนื่องในการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อช่วยเหลืองานอนุรักษ์ภูมิปัญญาทำมิดอร์ญุก สอดคล้องกับศิรินทิพย์ ผูกพันธุ์ (2548) การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านหัตถกรรมผ้าตีนจก พบว่า การสนับสนุนของหน่วยงาน เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอทอง สนับสนุนและเผยแพร่วิธีการทอผ้าตีนจก สำนักงานพาณิชย์จังหวัดแพร่ สนับสนุนและส่งเสริมด้านการตลาด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ เป็นผู้ประสานงานระหว่างกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการช่วยเหลือหลายภาคส่วนเพื่อให้ผ้าตีนจกได้ดำรงอยู่ต่อไป

3. การสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

การสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เน้นเฉพาะภายในชุมชน แต่บางบ้านก็เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมาเรียนรู้ แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นการสืบทอดจะส่งต่อให้คนในชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มจากเยาวชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน การส่งผ่านความรู้เป็นไปในลักษณะเฉพาะกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผู้ที่มาเรียนรู้ก็คือ ลูกหลานในชุมชนหัตถกรรมอรัญญิก อาจเนื่องมาจากไม่มีเยาวชนนอกท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเป็นผู้สืบทอดความรู้ได้อย่างเต็มตัว ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาวิระยุทธ ประสาทนอก (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านบาตรถนนบำรุงเมือง ใกล้วัดสระเกศอดีตเป็นชุมชนขนาดเล็กมีไม่กี่ครัวเรือนอยู่กันอย่างเครือญาติมีหลากหลายช่วงอายุตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้เฒ่าผู้แก่บ้างก็ช่วยกันทำบาตรบ้างก็สอนลูกหลานทำบาตรแต่ละใบใช้เวลาถึงสองวันเหนื่อยและลำบากสำหรับคนที่ไม่เคยทำช่างฝีมือทำบาตรอยากสืบทอดให้คนรุ่นหลังทั้งในชุมชนและคนทั่วไปได้เข้ามาเรียนรู้แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจ บางคนสนใจแค่ระยะแรกพอมาเรียนรู้สักพักก็หายไปทำให้ช่างทำบาตรรู้สึกท้อกลัวว่าจะไม่มีใครสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ และตรงกับแนวคิดการสืบทอดของ Lin Yujia (2555) ที่กล่าวว่า การสืบทอดภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดโดยอาศัยสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว ผู้รับการสืบทอดเป็นสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นพี่น้อง ลูกหลาน ญาติ หรือเพื่อนบ้านของผู้สืบทอด

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้กับเยาวชนหรือคนในท้องถิ่นมีลักษณะการถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการ คือไม่มีตำราเอกสารประกอบการเรียนรู้ อาศัยการสังเกตจดจำ ฝึกการปฏิบัติ ลงมือกระทำ เกิดประสบการณ์ในการทดลองถูก มีปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่ถ่ายทอด สอดคล้องกับแนวคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง(2540) ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์มีลักษณะครูปักหลักจำเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ในทำนอง แอบเรียนแอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอย่างเงียบและรับเอามาเป็นของตนเอง การถ่ายทอดความรู้การทำมีดอรัญญิกจะมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมไหว้ครูเพราะสามารถโน้มน้าวในคนมีส่วนร่วมรับเอาความคิดความเชื่อถือ เชื่อมั่น และกล่าวเพิ่มเติมว่าพิธีกรรมมีความขลังมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจในการสร้างขวัญกำลังใจ

4. พลังของชุมชนก่อให้เกิดการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก

ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกยังคงดำรงอยู่และมีความผูกพันกับชุมชนอันเนื่องมาจากความร่วมมือระหว่าง บ้าน โรงเรียนและองค์กรต่างๆที่ให้การสนับสนุน โดยชุมชนหัตถกรรมมีดอรัญญิก บ้านต้นโพธิ์-ไผ่หนองมีความสำคัญในด้านของแหล่งสถานที่เรียนรู้อนุรักษ์ภูมิปัญญา

มีคอร์ดัญญิก เป็นแหล่งเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาการทำมิด เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้คนในชุมชนมีความสามัคคี เปรียบเสมือนทรัพย์สินมรดกของชุมชนที่ต้องช่วยกันดูแลรักษา เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษที่ตั้งสมมา มีพลังทั้งร่างกายและแรงใจเพื่อขับเคลื่อนให้มิดคอร์ดัญญิก ชาวชุมชนคอร์ดัญญิกมีชื่อเสียงได้รับการยกย่องจากสังคม โดยใช้การศึกษาเป็นอาวุธในการส่งเสริมและจัดการระบบความรู้ที่มีอยู่เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดภูมิปัญญาการทำมิดคอร์ดัญญิก มีองค์กรต่างๆ และนักท่องเที่ยวให้การสนับสนุน อีกทั้งการทำมิดคอร์ดัญญิกมีค่านิยมยังเป็นรายได้หลักของชุมชน โดยแต่ละครัวเรือนประกอบอาชีพการทำมิดคอร์ดัญญิก ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลทำให้มิดคอร์ดัญญิกต้องมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าของงานภูมิปัญญา โดยการการรักษาเอกลักษณ์ ชื่อเสียง คุณภาพ แบบดั้งเดิมไว้ คนในชุมชนและผู้นำชุมชนต้องตระหนักถึงจุดนี้เป็นสำคัญ ดังนั้นจึงมีการส่งเสริมให้มีผู้มาสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้เพื่อไม่ให้เสียองค์ความรู้และเสน่ห์ของงานศิลปหัตถกรรมด้านงานภูมิปัญญาการทำมิด และเป็นการต่อยอดความรู้ อาชีพ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ร่วมกันของชุมชนทำมิดคอร์ดัญญิกทำมิดคอร์ดัญญิกที่มีการสืบทอดมานานหลายร้อยปีให้คงอยู่ต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเทคโนโลยี

5. แนวทางสืบทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิดคอร์ดัญญิก

แนวทางการการสืบทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมิดคอร์ดัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าสามารถประมวลออกมาได้ดังนี้ ควรมีการแสวงหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่น การปรับปรุงรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ให้เข้ากับวิถีการใช้ชีวิตการเรียนของคนในปัจจุบัน มีกระบวนการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบคล้ายองค์กร โดยใช้ระบบการจัดการบริหารมาดำเนินงาน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ในชุมชน ทุกฝ่ายร่วมมือกันสืบทอดและส่งเสริม ซึ่งแนวทางเหล่านี้เป็นกลไกส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้ภูมิปัญญาการทำมิดคอร์ดัญญิกไม่สูญหายไปจากจิตใจของคนไทย และสามารถดำเนินต่อไปได้ในสังคมปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ วราลี นิลนนท์ (2553) ได้ศึกษา การตีเหล็ก : แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสานพบว่าแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็ก ควรได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาการตีเหล็กในด้านวัสดุอุปกรณ์กระบวนการตีเหล็ก รูปแบบการใช้งานคุณภาพของผลิตภัณฑ์แรงงานทุนและการตลาดส่วนการพัฒนาารูปทรงของผลิตภัณฑ์นั้นช่างตีเหล็กได้คำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลักกลุ่มตีเหล็กทั้งสองหมู่บ้านนี้ควรจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในรูปแบบกลุ่มสหกรณ์ประสานสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเพื่อ

อำนาจต่อรองทางการตลาดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสานสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาประเภทอื่นๆของแต่ละท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนและยกระดับคุณภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในด้านของการสืบทอดภูมิปัญญานั้นภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเป็นการสืบทอดที่ส่งต่อจากบรรพบุรุษเป็นอาชีพหลักของครอบครัว สอดคล้องกับ พระมหาวิระยุทธ ปราสาทนอก (2551) พบว่าการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรมีมานานกว่า 100 ปีชุมชนบ้านบาตรมีการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรต่อกันมาตามสายเลือดมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูกและหลานของตนเองมีการเรียนรู้จากครอบครัวของตนเองเป็นการถ่ายทอดที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างออกไปจากอาชีพอื่นๆช่างทำบาตรต้องมีใจรักในอาชีพของตนเองและการฝึกการผลิตบาตรต้องใช้ความอดทนและระยะเวลาเพื่อให้เกิดทักษะและความชำนาญปัจจุบันการถ่ายทอดภูมิปัญญาพัฒนาในรูปของการเป็นลูกมือช่างทำบาตรคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะเรียนรู้งานศิลปหัตถกรรมของช่างทำบาตรในขณะที่ลูกมือช่างจำนวนไม่น้อยต้องไปประกอบอาชีพอื่นแทนเพื่อหารายได้ที่มากกว่าเพื่อเลี้ยงครอบครัวของตนเองให้อยู่รอดปัจจุบันช่างฝีมือที่เหลืออยู่แต่ละคนนั้นมีอายุมากแล้วและในอนาคตไม่นานหากไม่มีการอนุรักษ์และสืบทอดฝีมือการทำบาตรวิชาความรู้ที่ช่างแต่ละคนที่สั่งสมองค์ความรู้ไว้มากมายอาจจะหายสาบสูญตามไปด้วยและยังสอดคล้องกับ นิสافر วัฒนศัพท์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง วัดกับการดำรงอยู่ของงานศิลปหัตถกรรมพื้นเมือง พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการสืบสานคือลักษณะของความรู้ที่เป็นความรู้เปิด ทั้งช่าง วัด ชุมชนมีความต้องการร่วมกันที่จะทำให้มีการสืบสานงาน โลงเหม ส่วนหนึ่งมาจากแรงกระตุ้นจากคนภายนอกที่เข้ามาชื่นชมโลงเหมและการที่คนภายนอกเข้ามาศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในงาน โลงเหมก็มีผลทำให้งาน โลงเหมสืบสานอยู่ต่อไปได้แม้จะไม่มีตัวบุคคล และปัจจัยที่ส่งเสริมที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง คือ การจัดเก็บโลงเหมไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ซึ่งในอดีตจะไม่มี ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบทอด คือ ตัวบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้มีจำนวนน้อยลง ลักษณะความรู้ที่ไม่มีเขียนไว้เป็นตำรา โอกาสในการผลิตน้อยน้อย การไม่มีมาตรฐานการสืบทอดที่แน่นอนปัจจัยเหล่านี้ทำให้พบทามในการสืบทอดงาน โลงเหมของวัดลดน้อยลง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติในการพัฒนาต่อไป

1. ประชาชน/ผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก เป็นผู้มีประสบการณ์เชี่ยวชาญ มีความสามารถสูง ควรมีการบันทึกความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดชนิดต่างๆ เพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจศึกษา เนื่องจากความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีลักษณะเฉพาะตัวและอยู่ คู่กับตัวบุคคล ถ้าบุคคลนั้นสูญไปบุคคลนั้นก็สูญหายไปด้วย และควรมีการศึกษาความรู้ที่ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาทำมีดอรัญญิกในชุมชนท้องถิ่นตนเองเพื่อเก็บบันทึกไว้ในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นหลังได้มาสืบทอดความรู้และอ้างอิงแหล่งที่มาของความรู้

2. จากผลการศึกษาการเรียนรู้หรือถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก พบว่า การถ่ายทอดดังกล่าวเป็นไปเฉพาะกลุ่มชนที่มีความใกล้ชิดกัน ในท้องถิ่น โดยการอาศัย ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นควรมีการส่งเสริม จัดการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาการจัดการระบบการ ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำหนังสือส่งเสริม ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนหรือบุคคลที่สนใจสามารถเข้ามา ศึกษาเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น และมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชน เป็น การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักในสังคมมากยิ่งขึ้น ในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ควรที่จะจัดการถ่ายทอดความรู้เพียงด้านเดียว เพราะภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกเป็นแหล่ง ความรู้ที่รวบรวมงานด้านศิลปหัตถกรรม ที่สร้างอาชีพให้กับคนที่สนใจเรียนรู้ ซึ่งเป็นการสร้างความ เชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด อรัญญิก ซึ่งพบว่าภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีคุณค่าในด้านการพัฒนาในระดับบุคคลและคุณค่า ในระดับการพัฒนาสังคม ที่สอดแทรกเนื้อหาสาระที่ส่งเสริมจริยธรรม และแสดงให้เห็นถึงภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงในสังคมที่เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดภายใน เฉพาะกลุ่มชนซึ่งอาจทำให้กำลังสูญหายไปจากสังคมได้ถ้าขาดผู้ที่มาสานต่อในการสืบทอด ดังนั้น ควรมีการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญา ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็น หลักและคนในชุมชนด้วยกันเองต้องร่วมมือช่วยกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีความรู้สึกหวงแหน ภูมิปัญญาของตน โดยการรวบรวมแสวงหาผู้ที่มีความรู้ในชุมชนมาเป็นครูผู้ถ่ายทอด มีการจัดศูนย์ การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถบอกเล่า อธิบายความรู้ในชุมชนให้กับบุคคลภายนอกได้ โดยอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่าง หน่วยงานต่างๆที่อยู่ในพื้นที่และหน่วยงานระดับจังหวัด

4. ปัจจุบันมีคดียังเป็นสิ่งที่ทุกครัวเรือนยังต้องใช้สอย แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนวัฒนธรรมการใช้เครื่องมือต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วคำนึงถึงความสะดวกสบาย ประโยชน์การใช้สอย มีแต่เดิมที่มีรูปแบบไม่มากนัก แบ่งตามการใช้งานแบบเป็นหมู่หมวด ปัจจุบันการแปรรูปปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มมูลค่า และความสะดวกรวดเร็วลดแรงงานคนจึงมีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย โดยยังรักษาคุณภาพชื่อเสียง และเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ด้วยเช่นกัน

5. หน่วยงานที่มีหน้าที่ส่งเสริมด้านภูมิปัญญาตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ควรให้การสนับสนุนภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่เน้นเฉพาะการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ควรจัดโครงการอบรมให้ความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่บุคคลในชุมชน จัดงานเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในงานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างสรรค์และพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับยุคสมัย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นประเด็นการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุก :กรณีศึกษาหมู่บ้านออร์ญุก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพียงอย่างเดียว ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับชุมชนในงานภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เช่น การละเล่นพื้นบ้าน ประเพณี ความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาการวิจัยโดยเริ่มตั้งแต่ขั้นต้นของมิด และขั้นตอนต่างๆในการทำมิด ที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาโดยการเปรียบเทียบกับเทคโนโลยีสมัยปัจจุบัน

3. ควรศึกษาแนวความเชื่อที่เกี่ยวกับมิด โดยการศึกษาสาเหตุ ที่มา คุณประโยชน์ที่ได้จากความเชื่อ

4. ควรมีการวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทำมิดอร์ญุกให้เกิดการบูรณาการความรู้และวิธีดั้งเดิมกับความรู้วิธีสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2543). **ภูมิปัญญาไทยในงานศิลปที่พื้นเมืองกรุง**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.. (2549). **วัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นหลักสำหรับดำเนินการให้การศึกษาวัฒนธรรมแก่ประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- กรรณิการ์ สัจกุลและ จินตนาชกุลทนต์. (2537). “การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ของบทบาทและความร่วมมือระหว่างวัด และวังในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเทพศิรินทร์.”วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กระทรวงศึกษาธิการ.(2539).**สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2525). **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- กรมการท่องเที่ยวและคนอื่นๆ. วิชัญญ์โยธิน(บรรณาธิการ). (2546). **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์.
- กัลยานี ปฎิมาพรเทพ. (2548). **รากแก้วแดนใต้:ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด.
- กิติมา ปริดีลิดก. (2523). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต.
- กิริติ บุญเจือ. (2527). **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- กุลวิตรา ภัทธานนท์. (2531). “น่านาที่สนะเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น.” **วารสารการศึกษาแห่งชาติ 1** (สิงหาคม-กันยายน): 25-30.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). **คลื่นลูกที่ 5 ปรัชญาสังคม:สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: ชัดเชตมีเดีย.
- โกมล แพรทอง. (2547). **ชุมชนกับสิ่งแวดล้อม.ในเอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานความรู้สิ่งแวดล้อม**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2547). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2547**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.

- ความลับ “ปราสาทนครหลวง”. (2558). เข้าถึงเมื่อ 5 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=jumnow&month=06-2012&date=12&group=7&gblog=1>.
- คึกฤทธิ์ ปราโมชพันธุ์, หม่อมราชวงศ์. (2520). **ลักษณะไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- โครงการนักสืบวัฒนธรรม. (2558). เข้าถึงเมื่อ 9 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=dangtravelandtourandcookandart&month=04-2013&date=11&group=1&gblog=18>.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2534). **หลักมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- จารุวรรณธรรมวัต. (2543). **ภูมิปัญญาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- จำนง อภิวัฒน์สิทธิ์. (2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จำรูญร์ บริบูรณ์. (2558). ผู้มาอุดหนุนมีคอรัญญิก. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์.
- เจตนา นาควัชระ. (2543). “อุดมศึกษาในกระแสของความเปลี่ยนแปลง.” **วารสารอักษรศาสตร์** 22, 2 (ธันวาคม-พฤษภาคม): 30-38.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลียว สายพิณ. (2529). **การทำมีคอรัญญิก**. ม.ป.ท.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. (2532). **การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2537). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร.
- ดอกแก้วลัยเป็รียง. (2558). เข้าถึงเมื่อ 10 เมษายน. เข้าถึงได้จาก <http://www.the-than.com/FLower/FI-2/150/150.html>.
- ถาวร อุณสถาน. (2557). ผู้ทำมีคอรัญญิก. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม.
- ถ่านไม้รวก. (2556). เข้าถึง 22 กรกฎาคม. เข้าถึงได้จาก <http://arangbammbu.blogspot.com/>.
- “แก้วลัยเป็รียง” พืชสมุนไพรชั้นยอด แก้อาการปวดเมื่อย บำรุงกำลัง จนได้รับการจดสิทธิบัตร. (2558). เข้าถึง 28 ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.dodeden.com/154563.html>.
- ทวีเกียรติ ไชยงยศ. (2538). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ทิพาพร ไตรบรรณ. (2557). “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา หมู่บ้านอรัญญิกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- ธวัช ปุณโณทก. (2531). “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน: ทัศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง.” ใน **ทิศทางของหมู่บ้าน**, 40-41. เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน.
- นฤมล ร่อนแก้ว. (2558). ผู้มาอุดหนุนมีดอรัญญิก. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์.
- น้อย พงษ์สนิท. (2520). **จริยศาสตร์**. เชียงใหม่: โครงการตำรามนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นัทธี พงษ์คนตรี. (2544). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี**. ม.ป.ท.
- นิคม ชมพุลหง. (2547). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้**. มหาสารคาม: อภิชาตการพิมพ์.
- นิสาพร วัฒนศัพท์. (2542). “วัดกับการดำรงอยู่ของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล**.
- บัญญัติ คำศรี. (2557). **ปราชญ์ชาวบ้าน**. สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน.
- บุญย์ นิลเกษ. (2523). **สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น**. เชียงใหม่: โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญมี แทนแก้ว. (2544). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- บุญสม ศรีสุข. (2558). **ปราชญ์ชาวบ้าน**. สัมภาษณ์, 15 มกราคม.
- ประกายดาว แบ่งสันเพ็ญ. (2558). **นักสู้ขามูไร สู้ธุรกิจใบมีดโลก**. เข้าถึงเมื่อ 3 กันยายน. เข้าถึงได้จาก http://www.sacict.net/news_sub.php?id=762.
- ประทีป อุ่นสถาน. (2557). ผู้ทำมีดอรัญญิก. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม.
- ประเวศวะสี. (2530). “การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.” **วารสารชุมชนพัฒนา** 1, 5: 21-23.
- _____. (2534). **การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- _____. (2536). “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” ใน **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ภูมิปัญญา มูลนิธิหมู่บ้าน.
- _____. (2547). **การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เปรมรัศมี ธรรมรัตน์. (2552). “การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**.

เปิดตำนานมิด. (2558). เข้าถึงเมื่อ 3 กันยายน. เข้าถึงได้จาก <http://www.tatnewsthai.org/detail.php?newsID=2137>.

ผดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์. (2557). ประธานกลุ่มมิดออร์ญุติก. สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน.

แผนที่การท่องเที่ยวอำเภอนครหลวง. (2558). เข้าถึงเมื่อ 15 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้จาก <http://www.google.com/map>.

พวงค์ ทรัพย์มีชัย. (2557). ผู้ทำมิดออร์ญุติก. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม.

พรพรรณ สำราญรื่น. (2558). ผู้มาอุดหนุนมิดออร์ญุติก. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์.

พรพิมล ทองสุวรรณ. (2558). ผู้มาอุดหนุนมิดออร์ญุติก. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์.

พรสวรรค์ สุวรรณศรี. (2547). “การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่และการสืบทอดพญาอีสาน.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตมหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2537). วัฒนธรรมกับการพัฒนา: ในชื่อหน้าของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2541). หยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พระมหาวิระยุทธ ประสาทนอก. (2551). “การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระยาอนุমানราชชน. (2515). วัฒนธรรมเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.

_____. (2531). งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา กรมศิลปากร.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2545). มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ปยุตโต). (2532). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. (2541). วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพรีนติ้งเฮาส์.

พิทยาอ่องกุล. (2542). พ่อสุข ชนะชัย ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร: ภัคธรรมศ จำกัด.

- ไพฑูรย์ นิ่มทอง. (2558). คนในชุมชน. สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์.
- ภรณ์ทิพย์ ภิระบรรณ. (2558). ผู้มาอุดหนุนมีดอรัญญิก. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์.
- ภูมิบ้าน ภูมิเมือง : พิพิธภัณฑสถานหัตถกรรมอรัญญิก แหล่งเรียนรู้ชุมชนคนตีมีด. (2558). เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.naewna.com/lady/168052>.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2535). เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท.
- มีดอรัญญิกที่คมที่สุด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2558). เข้าถึงเมื่อ 3 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://travel.mthai.com/blog/97749.html>.
- โมเดลมีดการอบเหนียว. (2558). เข้าถึงเมื่อ 9 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Japanese_knifeblade_types_B.svg.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2544ก). ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2544ข). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (2542). เครื่องข่ายชุมชนวิทยาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงราย: ศูนย์วิจัยและพัฒนาศูนย์แพทย์พื้นบ้านสถาบันราชภัฏเชียงราย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- รายงานพิเศษ ท่องเกษตรแดนดินถิ่นไผ่ตง แหล่งไม้ผล เมืองทวารวดี-ศรีมหาโพธิ์/ “ไผ่ดำ” พืชแห่งอนาคต ทำเงิน เพาะขายตลอดปี. (2558). เข้าถึงเมื่อ 8 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9550000059904>.
- ลิน ยูฉาย. (2555). “การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการทำข้าวหลามหนองมน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วราลี นิลนนท์. (2553). “การตีเหล็ก : แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการตีเหล็กอีสาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิกร ตันทวุฒโต. (2536). หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิเชียร รักการ. (2529). วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพรีนติ้งเฮาส์.

- วินัย ยินดีวิทย์. (2557). ผู้ทำมีดอรัญญิก. สัมภาษณ์, 23 เมษายน.
- วีระ บำรุงรักษา. (2544). “วัฒนธรรม การศึกษา และการพัฒนา” ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย เกียรติดิณดิทร์. (2542). “ภูมิปัญญาชุมชน ชาญพิเศษในการพัฒนา.” วารสารวัฒนธรรมไทย 36, 9 (มิถุนายน): 2-4.
- ศิริ พระพรหม. (2558). คนในชุมชน. สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2550). **ทฤษฎีการประเมิน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิรินทีพัสต์ ผูกพันธุ์. (2548). “การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านหัตถกรรมผ้าตีนจก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาจากระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2548). **ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน / ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สงวนศรี ศรีแพงพงษ์. (2534). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สถาบันอยุธยาศึกษา. (2548). **บันทึกคำบอกเล่าของผู้รู้ในท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สนธยา พลศรี. (2550). **เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในท้องถิ่น**. สงขลา: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สมจิต พรหมเทพ. (2543). **รายงานการวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชนชนบท**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมพิศ เทียนกันวร. (2558). คนในชุมชน. สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์.
- สมิทธ์ สระอุบล. (2534). **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. นครสวรรค์: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สวัสดี ปิ่นรัตน์. (2557). คนในชุมชน. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2545). **ทฤษฎีสังคมวิทยาเนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สารทิ วรรณตรง. (2547). “แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 10, 1 (มกราคม-มิถุนายน): 103-107.
- สาโรช บัวศรี. (2531). **ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาเล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปะสนองการพิมพ์.

- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). **คู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สืบพงษ์ ศรพรหม. (2558). **ก้านันชุมชนต้นโพธิ์**. สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์.
- สุเทพ ชุมลัดยวงศ์ พ.ม. (2525). **หนังสือชุดความรู้ไทยขององค์การค้าของคุรุสภา**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุนัย ภูผลทาน. (2557). **ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน**. สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2548ก). **รายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง การพัฒนาชุมชนเมืองแห่งการเรียนรู้สำหรับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.
- _____. (2548ข). **การพัฒนาชุมชนเมืองแห่งการเรียนรู้สำหรับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: เซ็นจูรี่.
- สุพจน์ สอนดี. (2557). **คนในชุมชน**. สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน.
- _____. (2558). **คนในชุมชน**. สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2536). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2541). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและวิทยาการวิจัย**. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุภัทรา สุภาพ. (2536). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2534). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สุรพล เนสุสินธุ์. (2555). “**แกนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง : แหล่งกำเนิดการแพร่กระจายและแนวทางการสืบทอดและพัฒนา**.” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสวภา ไทยวัฒน์. (2535). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา**. ม.ป.ท.
- เสถียร โกเศศ [นามแฝง]. (2524). **วัฒนธรรมเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: ไทยมิตรการพิมพ์.
- _____. (2525). **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์.
- เสน่ห์ จามริก. (2531). **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). **คืนสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ.
- _____. (2536ข). “**วัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท**.” **ภูมิปัญญาชาวบ้าน** 1, 5: 73-75.
- แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านหัตถกรรมอัญญิก**. (2555). เข้าถึง เมื่อ 22 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก http://fieldtrip.ipst.ac.th/intro_sub_content.php?content_id=30&content_folder_id=334.

- อนุชาติและอรรถัย พวงสำลี. (2541). การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนันต์ เทียนกันวาร. (2558). คนในชุมชน. สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2538). วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2535). ประสบการณ์สุนทรียะ. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2536). หลักการและแนวคิดในการวางแผนจัดทำโครงการ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เอกวิทย์ ฌ กลาง. (2544). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทยภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เอี่ยม ทองดี. (2542). “มรดกธรรมชาติกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน.” ภาษาและวัฒนธรรม 17, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 15-24.
- เอกวิทย์ ฌ กลาง. (2539). ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- _____. (2540ก). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2540ข). ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2542). ภูมิปัญญาภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2538). วัฒนธรรมกับการพัฒนา มิติของพลังที่สร้างสรรค์ : เอกสารประกอบ การสัมมนา ฌ หอประชุมใหญ่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. (2544). มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน.
- อนุชาติ พวงสำลี และอรรถัย จันทรอ่ำ. (2541). การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุทัย บุญประเสริฐ. (2536). การศึกษาแนวทางการบริหารงานและการจัดการศึกษาของสถาน
การศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ภาษาอังกฤษ

- AL Kroeber. (1952). **The nature of culture**. Chicago: Chicago University of Chicago Press.
- Aplin, G. (2002). **Heritage Identification, Conservation and Management**. Oxford: Oxford University Press.
- Beck, W. (2006). "Narratives of World heritage in Travel Guidebooks in Travel Guidebooks." **International Journal of Heritage Studies** 12, 6: 521-535.
- Buckley, R. (2002). **World Heritage Icon Value: Contribution of World Heritage Branding to Nature Tourism**. Canberra: Australian Heritage Commission.
- Buckley, R. (2004). "The Effects of World Heritage Listing on Tourism to Australian National Parks." **Journal of Sustainable Tourism** 12, 1: 70-84.
- Cartledge. (1996). "Daniel M. Taming the mountain : Human ecology, Indigenous knowledge, and sustainable resource management in the DokoGamo society of Ethiopia." Ph.D. Dissertation, University of Florida.
- Case, Ryan J. Guide F. Pauli, and D. Dael. Soejarteo. (December 2005). "Factors in Maintaining Indigenous Knowledge Among Ethnic Communities of Manus Island." **Economic Botany** 59, 4: 356-365.
- Classen, Constance. (1999). " Other Ways to Wisdom : Learning Through the senses Across Cultures." **International Review of Education** 45,(3/4): 260-280.
- Edward burnetttylor. (1903). **Primitive Culture**. London: J. Murray.
- Feilden, Sir B. and Jokilehto, J. (1998). **Management Guidelines for the World Cultural Heritage Sites**. Rome ICCROM. French: RomePublishing.
- Guba E.G. and Lincoln. Y.S. (1981). **Effective Evaluation**. San Francisco: Jossey-Ban Publishers.
- Hewison, R. (Uzzell, D. ed.).(1989). "Heritage: An Interpretation. Heritage Interpretation." In **The Natural and Built Environment**, 15-23. London: Belhaven.
- Hoare. Toney Richard. (1995). "Whose knowledge? Using participatory action research in land-use planning : The Mowachaht case study (British Columbia)." MEd. Dissertation, University of Calgary (Canada).

- Luigi Fusco Girard, Peter Nijkamp. (2009). **Cultural Tourism and Sustainable Local Development**. England: Ashgate Publishing Company.
- Malinowski. (1913). **The family among the Australian aborigines : a sociological study**. London: University of London Press.
- Rhea, Zean Ma. (1995). "Changing Manifestations of Wisdom and Knowledge in Thailand." **Prospects (Paris, France)** Volume 25: 669-682.
- Rikoon, J.S. (2002). "Community based cooperatives and networks : Participatory social movement assessment of four organization." [CD-ROM]. Abstract from :ProQuest File : Dissertation Abstracts International Issue : 63-07 A.
- Taylor and Francis, UK. Shackley, M. (Shackley, M. ed.). (1998). **Introduction - World Cultural Heritage Sites. Visitor Management: Case Studies from World Heritage Sites**. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Teasdale and Zane Ma Rhea. (2000). **Local knowledge and wisdom in higher education**. New York: Published for the IAU Press [by] Pergamon.
- Tylor Edward B. (Edward Burnett). (1832-1917). **Anthropology [electronic resource] : an introduction to the study of man and civilization / London**. New York: Macmillan.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวคำถาม (Interview guide)

บุคคลของภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่น

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ท่านคิดว่าภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก มีอะไรบ้าง
2. ท่านคิดอะไรเป็นสาเหตุให้ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน
3. ท่านคิดว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ
4. ท่านคิดคุณค่า จากการทำมีดมีอะไรบ้าง(ความสามัคคี,อดทน,สุขภาพ ฯลฯ)
5. ท่านเห็นคุณค่า ประโยชน์จากการทำมีดอย่างไรบ้าง(การศึกษา,เศรษฐกิจ,สังคม,ฯลฯ)
6. ท่านคิดว่า ณ จุดนี้ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก
7. ท่านคิดว่าสาเหตุใดบ้างส่งผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก
8. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการสืบทอดและการอนุรักษ์ในงานภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกอย่างไร
9. ท่านคิดว่าชุมชนให้การสนับสนุนภูมิปัญญาการทำมีดอย่างไรบ้าง
10. ท่านมีความเห็นว่าแนวภาครัฐให้การสนับสนุนอย่างไรบ้าง

แนวคำถาม (Interview guide)

ปราชญ์ชาวบ้าน

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของมีดอรัญญิก
 - ประวัติความเป็นมาในอดีตการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะโดยทั่วไป ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
 - ในอดีตความรู้ด้านการทำมีดเป็นแบบไหน
 - ท่านได้รับความรู้มาจากแหล่งใด
 - มีพิธีกรรมความเชื่อ ประเพณี ที่เกี่ยวกับการทำมีดหรือไม่
2. ข้อมูลการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมีด
 - ท่านเรียนรู้จากแหล่งใดระยะเวลาในการฝึกทำ
 - ท่านมีหลักและวิธีการเรียนรู้อย่างไร
 - ท่านคิดว่าอุปสรรคในการถ่ายทอดการเรียนรู้คือ
 - ในปัจจุบันการถ่ายทอดใช้วิธีอย่างไรบ้าง
3. ข้อมูลการวิเคราะห์ค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกต่อวิถีชีวิตและชุมชนท้องถิ่น
 - จากการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาการทำมีดมาเป็นระยะเวลานาน ท่านเห็นคุณค่า ประโยชน์จากการทำมีดในด้านใดบ้าง
 - ท่านเห็นคุณค่า ประโยชน์จากการทำมีด(การศึกษา,เศรษฐกิจ,สังคม) ฯลฯ
 - ท่านคิดว่าลักษณะเด่นของมีดอรัญญิกคือ
 - ณ จุดนี้ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดทั้งของส่วนตัวและภาพรวม
 - ท่านมีความคิดเห็นว่าแนวโน้มภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกในวันข้างหน้าอย่างไร
 - ท่านอยากฝากข้อคิดกับเด็กไทยและเยาวชน ในด้านงานภูมิปัญญาเรื่องอะไรบ้าง

4. ข้อมูลการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก
 - ท่านคิดว่าเพราะอะไรหรือสาเหตุใดที่มีดอรัญญิกสามารถสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
 - ท่านคิดว่าภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกที่ท่านได้รับมีอะไรบ้าง
 - ท่านมีวิธีการใดที่จะอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้อยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

5. ปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งเสนอแนะอื่นๆ
 - ปัญหา อุปสรรค
 - ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แนวคำถาม (Interview guide)

ผู้ทำมิดอร์ญุญิก

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ข้อมูลการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมิด
 - ท่านเรียนรู้จากแหล่งใดระยะเวลาในการฝึกทำเท่าใด
 - เพราะเหตุใดท่านจึงมาประกอบอาชีพการทำมิด
 - ท่านมีหลักหลักและวิธีการเรียนรู้อย่างไรบ้าง
 - ท่านมีอุปสรรคในการเรียนรู้หรือไม่บ้าง
 - ท่านมีความรักและชื่นชอบ ในการทำมิดตรงไหน
 - ในปัจจุบันการถ่ายทอดใช้วิธีอย่างไรบ้าง
 - ท่านคิดว่าบุคคลใดในหมู่บ้านเป็นปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำมิด
2. ข้อมูลการวิเคราะห์ค่าของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกต่อวิถีชีวิตและชุมชนท้องถิ่น
 - จากการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาการทำมิดมาเป็นระยะเวลานาน ท่านเห็นคุณค่าจากการทำมิดอย่างไรบ้าง
 - ท่านเห็นคุณค่า ประโยชน์จากการทำมิด (การศึกษา, เศรษฐกิจ, สังคม) ฯลฯ
 - ท่านคิดว่าลักษณะเด่นของมิดอรัญญิก คือ
 - ณ จุดนี้ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมิดทั้งของส่วนตัวและภาพรวม
 - ท่านคิดแนวโน้มภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิกในวันข้างหน้าเป็นอย่างไร
 - ท่านอยากฝากข้อคิดกับเด็กไทยและเยาวชน ในด้านงานภูมิปัญญาเรื่องอะไรบ้าง
3. ข้อมูลการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิดอรัญญิก
 - ท่านมีความเห็นว่าความต้องการและการใช้งานของคนปัจจุบันมีรูปแบบเป็นอย่างไรและจะพัฒนาอย่างไร (รูปแบบ, วัสดุ ฯลฯ)

- ท่านคิดว่าสาเหตุใดที่ทำให้ภูมิปัญญาการตีมีดดำรงอยู่มาถึงปัจจุบัน
- ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกที่ท่านได้รับจากการทำมีดมีอะไรบ้าง
- ท่านคิดว่าในปัจจุบันและอนาคตมีดอรัญญิกมีวิธีการถ่ายทอด หรือวิธีการให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจการทำมีดลักษณะใด
- ท่านมีวิธีการใดที่จะอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกให้อยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

4. ปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งเสนอแนะอื่นๆ

- ปัญหา อุปสรรค
- ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แนวคำถาม (Interview guide)

คนในชุมชน

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ประวัติความเป็นมาชุมชน
 - ชุมชนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
 - ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมประจำหมู่บ้าน
2. สภาพทั่วไปของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน(การดำรงชีวิต, การช่วยเหลือกัน, ความสัมพันธ์ในชุมชน)
3. ท่านคิดว่าคุณค่าที่ได้จากภูมิปัญญาในการทำมีด มีอะไรบ้าง (สามัคคี, อดทน, สุขภาพ ฯลฯ)
4. ท่านเห็นคุณค่าที่ให้ประโยชน์กับ (การศึกษา, เศรษฐกิจ, สังคม ฯลฯ) อย่งไรบ้าง
5. ท่านคิดว่าสาเหตุใดบ้างส่งผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด
6. ในฐานะที่ท่านเป็นคนในชุมชน มีแนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอย่างไร

แนวคำถาม (Interview guide)

ผู้มาอุดหนุนมีดอร์ญุณี

ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านออร์ญุณี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ท่านคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมีดออร์ญุณีในปัจจุบัน
2. ท่านคิดว่าสาเหตุใดบ้างที่ทำให้ท่านมีความสนใจในตัวผลิตภัณฑ์มีดออร์ญุณี
3. ท่านมีความชื่นชอบในตัวผลิตภัณฑ์มีดตรงจุดใด
4. ท่านเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาทำมีด ในด้านใดบ้าง
5. ท่านอยากให้มีดออร์ญุณี ปรับปรุงหรือพัฒนาอย่างไร
6. ท่านรู้จักภูมิปัญญาทำมีดจากแหล่งใด
7. ท่านคิดว่าจะมีแนวทางในการทำงานภูมิปัญญาทำมีดออร์ญุณี อย่างไร
8. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	นายบัญญัติ คำศรี	บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
2	นายบุญสม ศรีสุข	บ้านเลขที่ 190/2 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
3	นายประทีป อุ่นสถาน	บ้านเลขที่ 2/2 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
4	นายพงษ์ ทรัพย์มีชัย	บ้านเลขที่ 170/3 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
5	นายพดุงศิลป์ สุวรรณพงษ์	บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
6	กำนันสืบพงษ์ ศรีพรหม	บ้านเลขที่ 216 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
7	นายสุนัย ภูผลทาน	บ้านเลขที่ 136/1 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
8	นางถาวร อุ่นสถาน	บ้านเลขที่ 2/2 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
9	นายวินัย ยินดีวิทย์	บ้านเลขที่ 162/3 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
10	นายศิริ พระพรหม	บ้านเลขที่ 135/1 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
11	นายไพฑูรย์ นิ่มทอง	บ้านเลขที่ 121/1 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
12	นายสมพิศ เทียนกันวร	บ้านเลขที่ 135/2 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
13	นายสวัสดิ์ ปันรัตน์	บ้านเลขที่ 113/1 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
14	นายสุพจน์ สอนดี	บ้านเลขที่ 81/2 หมู่ที่ 7 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
15	นายสมทรง เหมคต	บ้านเลขที่ 41/1 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
16	นายอนันต์ เทียนกันวร	บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 6 ต.ท่าช้าง อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา
17	นางสาวพรพิมล ทองสุวรรณ	บ้านเลขที่ 91/17 หมู่ 8 ต.กุดนกเปล้า อ.เมือง จ.สระบุรี
18	นางสาวพรพรรณ สำราญรัตน์	บ้านเลขที่ 28/4 หมู่ 4 ถนนเอกชัย ต.นาดี อ.เมืองสมุทรสาคร จ.สมุทรสาคร
19	นางสาวภรณ์ทิพย์ ภิระบรรณ	บ้านเลขที่ 108/693 โซน 8 ซ.5 เคหะร่มเกล้า แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
20	นายจำรูญร์ บริบูรณ์	บ้านเลขที่ 67/18 ถนนพิทักษ์ชาติ ต.ประจวบคีรีขันธ์ อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์
21	นางสาวนฤมล ร่อนแก้ว	บ้านเลขที่ 67/18 ถนนพิทักษ์ชาติ ต.ประจวบคีรีขันธ์ อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

ภาคผนวก ค
ตารางข้อมูลรอบการสังเกต

แบบการสังเกตพฤติกรรมความเป็นอยู่ของชุมชนทำมิดอร์ญุก
 ผู้วิจัยได้สังเกตลักษณะพฤติกรรมความเป็นอยู่ของชุมชนทำมิดอร์ญุก
 ตั้งแต่ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2557 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 จนถึงวันที่สิ้นสุดการวิจัยสามารถ
 สรุปได้เป็นข้อมูลตามตาราง ดังนี้

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
การกระทำ	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน - บุคลิกของปราชญ์ชาวบ้าน - ความตั้งใจ 	<p>กำนันบัญญัติและคุณลุงบุญสม เป็นผู้ใหญ่ที่น่าให้การเคารพนับถือ มีใจรักที่จะเผยแพร่อธิบายความรู้กับผู้ที่มีความสนใจ ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่มีความโอบอ้อมอารี ตั้งใจที่จะถ่ายทอดเรื่องราวประวัติความเป็นมา มีทั้งนักเรียน นักศึกษา หน่วยงานต่างๆ มาขอความรู้ โดยทั้งสองท่านมีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ คือ ต้องการให้มิดอร์ญุกเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในปัจจุบันและอนาคต</p>
กิจกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - คูพิธีกรรมประเพณี - มีการแทรกคุณธรรมจริยธรรม - คุณพฤติกรรมของผู้มาเยี่ยมชม 	<p>ประเพณีไหว้ครูบูชาเตาเป็นพิธีกรรมการไหว้ครูที่ชาวชุมชนทำมิดถือปฏิบัติสืบต่อมา เป็นประเพณีที่เรียกว่า เป็นการรวมญาติพี่น้อง ที่ทุกบ้านต้องมาประกอบพิธีรำลึกถึงครูที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาการทำมิด ที่แฝงไปด้วยความกตัญญูรู้คุณ ซึ่งเป็นกิจกรรมของทุกบ้านเรือน หรือบางปีอาจจะจัดกิจกรรมร่วมกันของชาวชุมชน การเรียนรู้ของผู้ที่ต้องการศึกษาสามารถมาเยี่ยมชมได้ทุกวัน ตามร้านหรือติดต่อมาดูการแสดงการตีมิดที่ใช้วิธีแบบโบราณ เพราะปัจจุบันหาดูได้ยาก</p>

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
ความสัมพันธ์	- ลักษณะความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องของคนในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ	ในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่แน่นอึ่ง ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีความห่างของความสัมพันธ์ในลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ แต่ก็ถือว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน มีการช่วยเหลือกันทั้งงานบุญ การช่วยส่งเสริมอาชีพ
การมีส่วนร่วม	- การมีส่วนร่วมของผู้ที่ทำมีด ราษฎรชาวบ้าน ผู้ที่มาเยี่ยมชม อุทยานผลิตภัณฑ์หมู่บ้านมีด อรัญญิก ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนดำเนินชีวิตประจำวัน	ในทุกๆ กิจกรรมงานบุญ งานพิธีกรรมที่ทำร่วมกันของชุมชน ไม่ได้ปิดกั้นให้แค่คนในชุมชนมีส่วนร่วม แต่ทุกกิจกรรมมีการเปิดต้อนรับให้ทั้งในและนอกหมู่บ้านมีส่วนร่วม เช่น การให้ความรู้ในการทำมีด การสาธิตการตีมีด การร่วมพิธีกรรมการไหว้ครู บูชาเตา เป็นต้น
สภาพสังคม	- บรรยากาศการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำมีด ร้านค้าในชุมชน และคนในชุมชนทำมีด อรัญญิก	การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดำเนินไปตามแบบแผนชุมชนทั่วไป ในทุกๆ เข้าจะไปจับจ่ายซื้อของที่ตลาดของชุมชน เด็กๆ ไปโรงเรียนประจำชุมชนและนอกชุมชน ผู้ที่ประกอบอาชีพทำมีดจะดีเข้ากว่าคนปกติที่ทำงานนอกหมู่บ้าน เพื่อมาตีมีดในช่วงเช้า มีด ร้านค้าในชุมชนที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์มีดจะเปิดในช่วงสาย คนในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุจะออกมาเดินออกกำลังกายพบปะพูดคุยกันบริเวณหน้าบ้านของตน เป็นชุมชนที่มีบรรยากาศน่าอยู่ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และยังคงมีระเบียบแบบแผนของชุมชนที่มีความเข้มแข็งอีกด้วย

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 7/71

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 พฤศจิกายน 2557

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

เรียน ท่านขุนชนชั้นโท

ด้วย นางสาวธัชพร ฤกษ์ฉาย นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
"การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอ
นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" มีความประสงค์จะขอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมิด
ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2557 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในกรณีนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อมูลดังกล่าวแก่นักศึกษาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ โพธิ์ยศศิริธรรม)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศร 0520.107(นฐว 7/77

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 พฤศจิกายน 2557

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

เรียน ประธานกลุ่มมคอ๖รัฐอุฎก

ด้วย นางสาวฉัตร ฤกษ์ฉาย นักศึกษาระดับปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" มีความประสงค์จะขอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำมิด ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2557 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อมูลดังกล่าวแก่นักศึกษาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ โพธิ์ทิกรรรม)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวรัชพร ฤกษ์ฉาย
 ที่อยู่ บ้านเลขที่ 101/117 หมู่ 7 ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง
 จังหวัดปทุมธานี 12120

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2554 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
 สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยบูรพา

พ.ศ. 2554 ศึกษาต่อระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา
 บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

